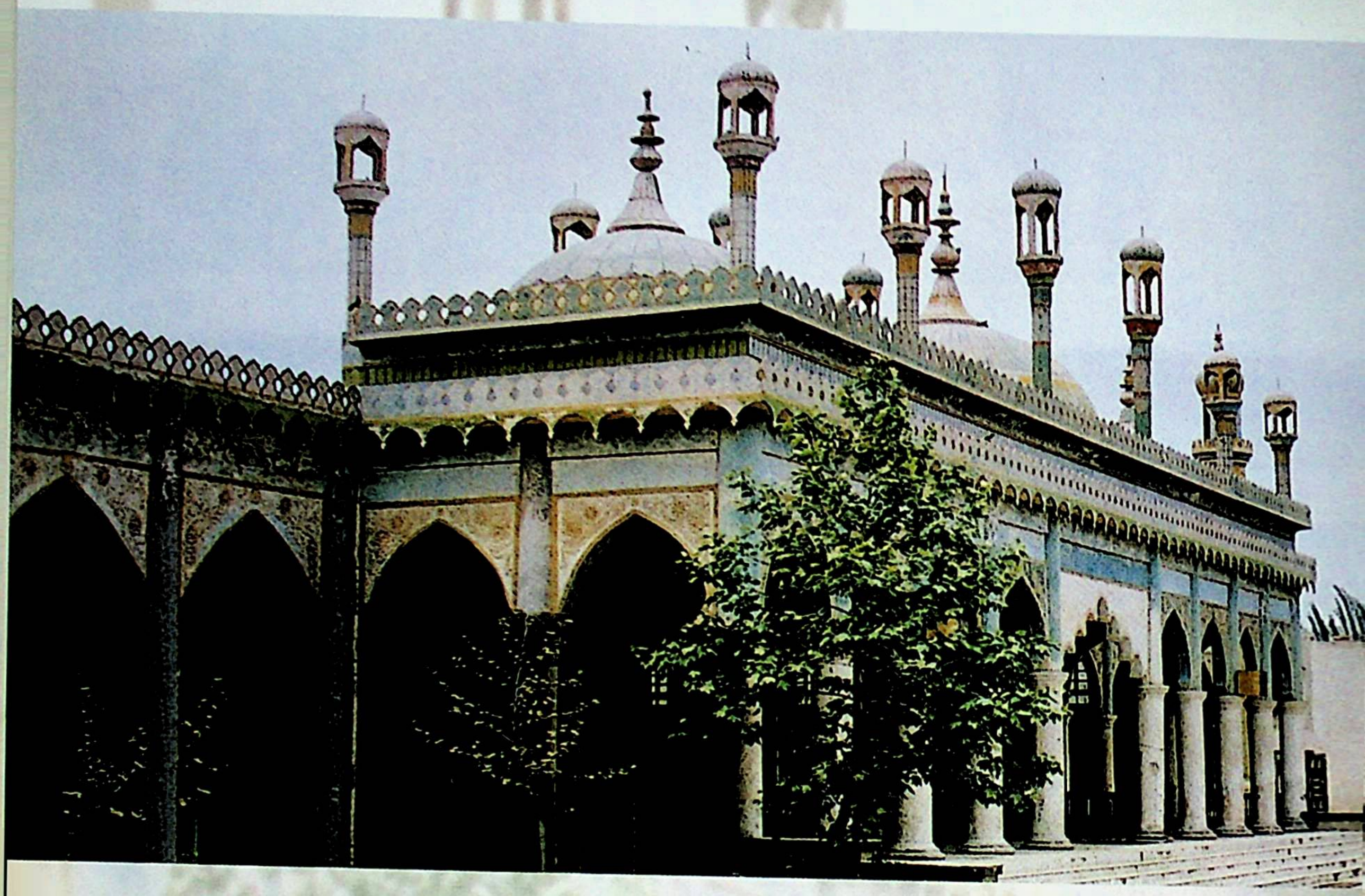
بسم الله الرحمن الرحيم

وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا

جۇڭگو مۇسۇلمانلىرى

中国穆斯林

المسلم الصيني

3

2000

مجلة إسلامية ثقافية علمية جامعة

جۇڭگو ھۆكۈمىتىنىڭ پەۋقۇلئـادده ئەلچىسى ئىسمائىل ئەھمـەد سۇربيه زۇڭتۇڭى ھافىز ئەسەدنىڭ دەپنه مۇراسىمىغا قاتناشتى

ئىسمائىل ئەھمەد دەمەشقده ھافىز ئەسەد زۇڭتۇڭنىڭ ئوغلى، سۇربيەنىڭ ھازىرقى زۇڭتۇڭى بەششار ئەسەد بىلەن قىزغىن سۆھبەتته بولدى.

ئىسمائىل ئەھمەد دەمەشقده كەلگەندە سۇربيه زۇڭلىسى مۇستەفا مىرۇ ئايرۇدۇرۇمىغا چىقىپ كۈتىۋالدى.

مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى تۆمۇر داۋامەت تۆت ئىسلام دۆلىتىدە زىيارەتته بولدى

تۆمۇر داۋامەت ئىئوردانىيه كېڭەش پالاتاسىنىڭ باشلىقى سەئىد بىلەن بىللە.

تۆمۇر داۋامەت لىۋان پالاتاسىنىڭ باشلىقى بېررى بىلەن سۆھبەتته.

تۆمۇر داۋامەت كۇۋەيت پالاتاسىنىڭ مۇۋەققەت باشلىقى ئەنجارى بىلەن سۆھبەتته.

ئىسمائىل ئەھمەد ئىئوردانىيه پادىشاھى ئابدۇللا II بىلەن سەممىي كۆرۈشتى.

تۆمۇر داۋامەت يەمەن پالاتاسىنىڭ باشلىقى ئەھمەركه ئۆزىنىڭ يېقىندا نەشر قىلىنغان «شېئىرلار توپلىمى»نى تەقدىم قىلدى. (سۈرەتلەرنى ئەكبەر غۇلام تەسىلىگەن)

ئىسمائىل ئەھمەد سۇربيه مىنىستىرلىرى بىلەن قىزغىن سالاملاشتى.
(سۈرەتلەرنى باۋ شۆچۈەن تەسىلىگەن)

جۇڭگو مۇسۇلمانلىرى

中国穆斯林
CHINA MUSLIM
(پەسسللىك ژۇرنال)

باشقۇرغۇچى: جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتى
تەۋزگۈچى ۋە نەشر قىلغۇچى:
«جۇڭگو مۇسۇلمانلىرى» ژۇرنىلى ئۇيغۇر تەھرىر بۆلۈمى
باش مۇھەررىر: شەمشىدىن ھاجى
مۇئاۋىن باش مۇھەررلەر: بارات رەجەپ
تېخنىكا تەھرىرى: مۇھەممەدتۇردى
مۇقاۋىنى لايىھىلىگۈچى: شەمشىنۇر ھۇشۇر
بالىقۇچى: مەركىزىي مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتى باسما زاۋۇتى
تارقاتقۇچى ۋە مۇشتەرى قوبۇل قىلغۇچى:
«جۇڭگو مۇسۇلمانلىرى» ئۇيغۇر تەھرىر بۆلۈمى
(بېيجىڭ شۇمنۇۋ رايونى نەنخېڭشىجې كوچىسى 103-قورۇ)
تېل: 83520073 63513181 (010) پوچتا نومۇرى:100053
شىنجاڭ تارقىتىش پونكتى: ئۈرۈمچى يەنئەن كوچىسى 119-قورۇ،
پوچتا نومۇرى: 830001، تېل: 2566193 (0991)

主　　办:中国伊斯兰教协会
编辑出版:《中国穆斯林》维文编辑部
主　　编:夏米西丁哈吉
副 主 编:巴拉提·热吉甫
技术编辑:买买提吐尔迪
封面设计:夏美希努尔
印　　刷:中央民族大学印刷厂
发行订阅:《中国穆斯林》维文编辑部
(北京市宣武区南横西街 103 号)
邮政编码:100053
电话:(010)63513181 83520073
新疆发行站:乌鲁木齐延安路 119 号
邮政编码:830001 电话:(0991)2566193

مۇندەرىجە

ئالاھىدە مۇھاكىمە

جۇڭگو ھۆكۈمىتىنىڭ پەۋقۇلئاددە ئەلچىسى ئىسمائىل ئەھمەد سۇرىيە زۇڭتۇڭى ھافىز ئەسەدنىڭ دەپنە مۇراسىمىغا قاتناشتى ..... ئادىل ھاجى كېرىم(3)

مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى تۆمۈر داۋامەت تۆت ئىسلام دۆلىتىدە زىيارەتتە بولدى ..... ئەكبەر غۇلام(5)

3-نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك ۋەز - تەبلىغ مۇسابىقىسى بېيجىڭدا مۇۋەپپەقىيەتلىك ئۆتكۈزۈلدى ..... بارات رەجەپ(6)

ئىسلام ئىلمىي تەتقىقاتى

"ساۋاب"نىڭ شەرئىەت ئەھكاملىرى ھەققىدە ..... ئابدۇۋاھاب سۇلۇك ئېنلىن(8)

قۇرئان كەرىم تەتقىقاتى

«قۇرئان كەرىم» بىلىملىرى خەزىنىسى— «قۇرئان كەرىم»نىڭ مەزمۇنلىرى ..... ھاجى يەھيا سىنۇبەر لىن سۇلۇك(12)

ئىسلام ئەقىدىلىرى

مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ئوقۇغان نامازنىڭ بايانى ..... ئابلەھەت قۇربان(28)

ئاللاتائالاغا شېرىك كەلتۈرۈپ قويۇشتىن ھەزەر ئەيلەڭ! ..... ھەمتىمىن سېيت(36)

ئەخلاق تەربىيىسى

ئەپۇچان، كۆڭلى - كۆكسى كەڭ بولۇش مۇسۇلمانلارنىڭ ئېسىل پەزىلىتى ..... ئىبراھىم ما فېڭكۇي(38)

ئىسلام دىنىدىكى ئەمرىمەرۇپ (باشقىلارنى ياخشىلىققا ئۈندەش) ۋە نەھىي-مۇنكەر (باشقىلارنى يامانلىقتىن توسۇش) توغرىسىدا ... ئابدۇرەھمان ئىسمائىل(41)

ئەلئىتتىھادىل دۆلىتىدە ئېلىپ بېرىلغان چىلتەنھەد

رئىس ھىلالىددىن چېن گۇاڭيۈەن ئاخۇن 13-نۆۋەتلىك "دۇنيا ئىسلام ئىتتىپاقلىقى"يىغىنىغا قاتنىشىپ كەلدى ..... چاڭ چېڭلياڭ(43)

مۇئاۋىن رئىس شەمشىدىن ھاجى 12-نۆۋەتلىك "ئىسلامىيەت ئالىي كېڭىشى مەجلىسى"گە قاتنىشىپ كەلدى..... ھاجى مەھمۇدى(44)

مەسلىھەتچى نوئمان ماشيەن "يېراق شەرق ئىسلام دۇنياسى ئىلمي مۇھاكىمە يىغىنى"غا قاتناشپ كەلدى ..... ئۆز مۇخبىرىمىز(47)
ئىران زۇكتۇكى خاتەمى جۇكگو ئىسلام جەمئىيىتى رەھبەرلىرى بىلەن كۆرۈشتى ..... مۇستەفا(48)
ئىران زۇكتۇكى خاتەمى شىنجاڭ ئىسلام دارىلفۇنۇنىنى زىيارەت قىلدى ..... سۇ شىجى(49)
سەئۇدى ئەرەبىستانى پادىشاھلىقى ھەرەم مەسچىتىنىڭ ئىمامى ئابدۇرەھمان سۇدەيس جۇكگو ئىسلام جەمئىيىتى رەھبەرلىرى بىلەن كۆرۈشتى ..... ئادىل ھاجى كېرەم(49)

ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ پائالىيەتلىرى

شىنجاڭ دىنىي زاتلار ئېكسكۇرسىيە ئۆمىكى جۇكگو ئىسلام جەمئىيىتىدە سۆھبەتتە بولدى ..... بارات رەجەپ(50)
شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى بويىچە يەرلىك ئىسلام جەمئىيەتلىرىنىڭ رەئىس، باش كاتىپلىرى بىرلەشمە يىغىنى چاقىرىلدى ..... ياقۇپ ھاجى مۇھەممەد(50)
قەشقەر ۋىلايەتلىك ئىسلام جەمئىيىتى 2-سانلىق ئومۇمىي ھەيئەت ئەزالىرى يىغىنى ئاچتى ..... ياقۇپ ھاجى مۇھەممەد(51)
قىزىلسۇ ئوبلاستلىق ئىسلام جەمئىيىتى 3-نۆۋەتلىك ھەيئىتى 2-سانلىق دائىمي ھەيئەت ئەزالىرى يىغىنى چاقىردى ... . غالىبجان مۇھەممەد(51)
يەكەن ناھىيىسىنىڭ ھەر قايسى يېزا-بازارلىرىدا شۆبە ئىسلام جەمئىيەتلىرى قۇرۇلدى ..... ئابلا تۇرسۇن(51)
چىرا ناھىيىلىك 2-نۆۋەتلىك ئىسلام جەمئىيىتى 3-سانلىق ھەيئەت ئەزالىرى يىغىنى چاقىردى ..... مۇھەممەد رېھىم(52)

ئىسلام مائارىپى

جۇكگو ئىسلام دارىلفۇنۇنىنىڭ يېڭىدىن تەكشىلەكەن رەھبەرلىكى ئىلان قىلىندى ..... ھاجى مەھمۇدى(53)
جۇكگو ئىسلام دارىلفۇنۇنى تۇلۇق كۇرس سىنىپىنىڭ ئوقۇش پۈتتۈرۈش مۇراسىمى ئۆتكۈزۈلدى ..... ھاجى مەھمۇدى(53)
قەشقەر ۋىلايىتىدە ۋەز-تەبلىغچىلەر كۇرسى ئېچىلدى..... ياقۇپ ھاجى مۇھەممەد(54)
ئىلى ۋىلايەتلىك ئىسلام دىنى ئوقۇتۇش نۇقتىسىدا 3-قارارلىق ۋەزىپىدىكى ئىمامىلار كۇرسى ئېچىلدى ..... ئۇمەر ھافاك(54)
يەكەن ناھىيىلىك ئىسلام جەمئىيىتى ئاچقان 13-قارارلىق دىنىي بىلىم ئاشۇرۇش كۇرسى غەلىبىلىك ئاخىرلاشتى ..... ئابلا تۇرسۇن(55)
قەشقەر كونىشەھەر ناھىيىلىك ئىسلام جەمئىيىتى ئاچقان 9-قارارلىق دىنىي ئىزباسارلار كۇرسى ئاخىرلاشتى ..... ياقۇپ ھاجى مۇھەممەد(56)
قەشقەر كونىشەھەر ناھىيىسىدە تۇنجى قارارلىق غەسساللار كۇرسى ئېچىلدى ..... ياقۇپ ھاجى مۇھەممەد(56)

تۆھپىكار دىنىي زاتلار

ونسۇ ناھىيىسىدىكى، توقسۇن ناھىيە ئىلانلىق يېزىسىدىكى، مارالبېشى ناھىيىسى ئالاغىر يېزىسىدىكى، 50-تۇەندىكى تۆھپىكار دىنىي زاتلار ..... مۇتەللىپ ئابدۇراخمان، ئەسقەر قۇسەين، شاھمەردان ئىمىن-نىياز، ئوسمانجان بارات، ئازاتگۇل رىشىت، رەيھانگۇل تۇراق، مۇكەررەم قۇربان(57)

ساقچا-مىلىشە مۇسۇلمانلار

51-تۇەندىكى، 53-تۇەندىكى، خۇشۇت ناھىيە خۇيزۇ مىللي يېزىسىدىكى ساقچا-مىلىشە مۇسۇلمانلار ..... مۇمنجان قادىر، ئىمىن قادىر، ھەسەنجان قارى، مەلىكە روزى، ھامۇتجان(58)

ئىسلام كالېندارى

ھىيت-ئايەملەرنىڭ ھىجرىيە ۋە مىلادىيە يىللىرىدىكى ۋاقتى جەدۋىلى (باش قىسمى ئۆتكەنكى سانلاردا) ..... شەمشىدىن ھاجى (60)
ھىجرىيە 1421-يىللىق روزا تۇتۇش ۋاقتى جەدۋىلى (ئۇرۇمچى ۋاقتى) ..... مۇھتەرەم ھاجى(62)

ئۇيغۇرچە جۇكگو مۇسۇلمانلىرى ژۇرنىلى

ژۇرنىلىمىز ئوقۇرمەنلىرىدىن ئۈمىد ..... «جۇكگو مۇسۇلمانلىرى» ژۇرنىلى ئۇيغۇر تەھرىر بۆلۈمى(63)
ژۇرنىلىمىز ئىئانىچىلىرىغا تەشەككۇر ..... «جۇكگو مۇسۇلمانلىرى» ژۇرنىلى ئۇيغۇر تەھرىر بۆلۈمى(59)

مۇقاۋىنىڭ بىرىنچى بېتىدە: قاراقاش ناھىيە بازار چوڭ جامە ھويلا ئىچى كۆرۈنۈشى سۈرەتنى يالقۇن سىراجى تەمىنلىگەن

★2000-يىل 9-ئاينىڭ 1-كۈنى نەشرىدىن چىقتى★

جۇڭگو ھۆكۈمىتىنىڭ پەۋقۇلئاددە ئەلچىسى ئىسمائىل ئەھمەد سۈرىپە زۇڭتۇڭى ھافىز ئەسەدنىڭ دەپنە مۇراسىمىغا قاتناشتى

سۈرىيە زۇڭتۇڭى ھافىز ئەسەد يۈرەك كېسلى قوزغىلىپ 6-ئاينىڭ 10-كۈنى ۋاپات بولدى. ھافىز ئەسەد زۇڭتۇڭنىڭ دەپنە مۇراسىمىغا قاتنىشىش ئۈچۈن جۇڭگو ھۆكۈمىتىنىڭ پەۋقۇلئاددە ئەلچىسى، دۆلەت كومىتېتسارى ئىسمائىل ئەھمەد 6-ئاينىڭ 12-كۈنى مەخسۇس ئايروپىلان بىلەن سۈرىيەنىڭ پايتەختى دەمەشقە ئالايىتەن كەلدى.

6-ئاينىڭ 13-كۈنى ئەتتىگەن سائەت سەككىزدە ھافىز ئەسەد زۇڭتۇڭنىڭ تاۋۇتى قۇرۇقلۇق، دېڭىز ۋە ھاۋا ئارمىيىسىدىن ئون قۇماندانلىنىڭ كۆتىرىپ مېڭىشى بىلەن، ھەربىي ئوركېستىرنىڭ باشلامچىلىقىدا زۇڭتۇڭ ئوردىسىدىن ئېلىپ چىقىلىپ، ئۇمەۋىييە مەيدانىغا ئېلىپ بېرىلدى، ئۇمەۋىييە مەيدانىدا ۋە تاۋۇت ئۆتكەن يولنىڭ ئىككى قاسنىقىدا ئاللىبۇرۇن كۈتۈپ تۇرغان دەمەشق خەلق ئاممىسى قوللىرىغا قارا ياغلىق ۋە زۇڭتۇڭنىڭ سۈرىتىنى كۆتۈرۈپ، چوڭقۇر قايغۇ-ھەسرەت بىلەن ئۆزلىرىنىڭ سۆيۈملۈك داھىسى ۋە قۇماندانى بىلەن ئاخىرقى رەت ۋىدالاشتى. ئەتتىگەن سائەت 10دا زۇڭتۇڭنىڭ جەسىدى بىلەن ۋىدالىشىش مۇراسىمى دەمەشق بۈيۈك خەلق سارىيىدا رەسمى باشلاندى، بۈيۈك خەلق سارىيى ئەسەد زۇڭتۇڭ ھايات ۋاقتىدا ھەر قايسى دۆلەتلەردىن كەلگەن دۆلەت رەھبەرلىرى بىلەن كۆرۈشىدىغان ئورۇن بولۇپ، مەرھۇمنىڭ تاۋۇتى بۈيۈك خەلق سارىيىغا قويۇلغاندىن كېيىن ئالدى بىلەن سۈرىيەنىڭ پارتىيە، ھۆكۈمەت ۋە ھەربى رەھبەرلىرى، ئاندىن ھەر قايسى دۆلەتتىن كەلگەن ۋەكىللەر ئۆمىكى رەت بىلەن زالغا كىرىپ مەرھۇمنىڭ تاۋۇتى ئالدىدا سۈكۈتتە تۇرۇپ تەزىيە بىلدۈردى. ۋىدالىشىش مۇراسىمى رەسمىي ئايالغلىشىپ مەرھۇمنىڭ تاۋۇتى كىشىلەرنىڭ قاتتىق قايغۇ-ھەسرەت يىغىسى ئىچىدە خەلق سارىيىدىن ئېلىپ چىقىلىپ، ئۇنىڭ ئائىلە جەمەتى ۋە سۈرىيەنىڭ پارتىيە، ھۆكۈمەت ۋە ھەربى رەھبەرلىرىنىڭ ھەمراھلىقىدا مەخسۇس ئايروپىلان بىلەن يۇرتى قىرداھەگە ئېلىپ بېرىلدى. ئۇ يەردە سۈرىيەنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىن ئۆزلىكىدىن كەلگەن ئىككى مىليوندىن ئارتۇق ئامما ئىنتايىن قايغۇلۇق كەيپىياتتا ئۆزىنىڭ قەدىرلىك ئۇستازى، داھىسى ۋە قۇماندانى بىلەن ۋىدالاشتى. ئەسەد زۇڭتۇڭنىڭ تاۋۇتى ئائىلە جەمەتىنىڭ قەبرىگاھىغا ئېلىپ بېرىلغاندىن كېيىن، ئالدى بىلەن نائىسە خانىم مەسچىتىدە نامىزى چۈشۈرۈلدى، ئاندىن شۇ مەسچىتكە جايلاشقان ئائىلە جەمەتى قەبرىگاھى ئىچىگە دەپنە قىلىندى.

بۇ قېتىم دەمەشق بۈيۈك خەلق سارىيىدا ئۆتكۈزۈلگەن ۋىدالىشىش مۇراسىمىغا 150دىن ئارتۇق ۋەكىللە ئۆمىكى ئىشتىراك قىلدى، ئۇنىڭ ئىچىدە 14 دۆلەت باشلىقى، 40 نەچچە دۆلەت رەھبىرى ۋە ۋەكىلى بار

ئىسمائىل ئەھمەد شۇ كۈنى دەمەشقىدە ئۆتكۈزگەن ۋىدالىشىش مۇراسىمىغا قاتناشتى، ھەمدە سۈرىيە قوراللىق قىسمىنىڭ باش قۇماندانى، ھاكىمىيەت بېشىدىكى پارتىيە رەئىسىنىڭ بىردىن بىر نامزاتى بەششار ئەسەد گېنىرال بىلەن سەمىمىي دوستانە سۆھبەتتە بولدى. ئىسمائىل ئەھمەد ئۇنىڭغا رەئىس جىياڭ زېمىن ۋە زۇڭلى جۇ رۇڭجىنىڭ ئەسەد زۇڭتۇڭنىڭ ۋاپاتىغا يوللىغان چوڭقۇر تەزىيىسىنى، سۈرىيە ھۆكۈمىتى ۋە خەلقىگە يوللىغان ئەڭ سەمىمىي ھال سوراش كۆڭلىنى يەتكۈزدى. ئۇ مۇنداق دېدى: "ئەسەد زۇڭتۇڭ سۈرىيە خەلقىنىڭ چوڭقۇر ھۆرمىتى ۋە ھىمايىسىغا ئېرىشكەن، سۈرىيەنىڭ مۇستەقىللىقى، ئىگىلىك ھوقۇقى ۋە مىللەت ئىززىتىنى قوغداش، سۈرىيەنى گۈللەندۈرۈش ۋە رونىق تاپقۇزۇش ئۈچۈن زور تۆھپە قوشقان. ئۇنتۇرا شەرق مەسىلىسىنى تىنچلىق سۆھبىتى ئارقىلىق ھەل قىلىش ئۈچۈن ئالاھىدە كۈچ چىقىرىپ، ئوتتۇرا شەرق رايونىنىڭ تىنچلىقى ۋە مۇقىملىقى ئۈچۈن ئىنتايىن مۇھىم رول ئوينىغان. ئۇ سۈرىيە خەلقىنىڭ مۇنەۋۋەر داھىسى، خەلقئارادا يۇقىرى نۇپۇزغا ئىگە، جۇڭگو خەلقىنىڭ ھۆرمەتلىك دوستى، ھايات ۋاقتىدا جۇڭگو بىلەن بولغان دوستانە مۇناسىۋەتنى ئىلگىرى سۈرۈشكە ئىنتايىن كۆڭۈل بۆلگەن، جۇڭگونىڭ بىر قانچە دەۋر رەھبەرلىرى بىلەن چوڭقۇر دوستلۇق ئورناتقان، ئۇنىڭ مەملىكىتىمىز رەھبەرلىرى بىلەن ئورتاق تىرىشچانلىق كۆرسەتكەن ئارقىلىق، جۇڭگو-سۈرىيە ئىككى دۆلەتنىڭ دوستلۇق-ھەمكارلىق مۇناسىۋىتى ئۇزلۇكسىز مۇستەھكەملەنگەن ۋە تەرەققىي قىلغان. بولۇپمۇ يېقىنقى بىر قانچە يىلدىن بۇيان، ئىككى تەرەپنىڭ

يۇقىرى دەرىجىلىك رەھبەرلىرىنىڭ بىرىپـكېلىشى ئۇزۇلمىدى، جۇڭگوـسوۋېيەت ئىككى تەرەپنىڭ ئەنئەنىۋى دوستلۇق، ھەمكارلىق مۇناسىۋىتى يەنمۇ كۈچەيدى. جۇڭگو ھۆكۈمىتى سوۋېيەت بىلەن بولغان دوستلۇق مـۇناسىۋىتىنى قەدىرلەيدۇ، ھەمدە بۇرۇنقىدەكلا سوۋېيەتنىڭ ئىگىلىك ھوقۇقى ۋە ھەرلىكىنى قوغداشتىكى ھەققانى ئىشلىرىنى قوللايدۇ. بىز سوۋېيەتگە كېلىش بىلەنلا، سوۋېيەت خەلقىنىڭ جانابلىرىنى ئىززەتلەپ ھمايە قىلىدىغانلىقىنى ھېس قىلدۇق، جانابلىرىنىڭ ئەسەد زۇڭتۇڭنىڭ ئىش ئىزلىرىغا ۋاربسلىق قىلىپ، ئۇنىڭ ھەل قىلىشقا ئۇلگۇرەلمىگەن ئىشلىرىنى بەجا كەلتۇرىدىغانلىقىغا، جۇڭگوـسوۋېيەت ئىككى دۆلەت ئوتتۇرىسىدا ئالـلـبـۇرۇن شـەكـلـلـەنـگـەن دوسـتـلـۇقـھەمكارلىق مۇناسىۋىتىنىڭ بۇنىڭدىن كېيىن داۋاملىق مۇستەھكەملىنىدىغانلىقىغا ۋە تەرەققي قىلىدىغانلىقىغا ئىشىنىمىز". بەششار ئەسەد جۇڭگو ھۆكۈمىتى ۋە خەلقىنىڭ دوستلۇق ھېسسىياتىغا تەشەككۇر ئېيتتى، جۇڭگو ھۆكۈمىتىنىڭ ئالىي دەرىجىلىك پەۋقۇلئاددە ئەلچى ئەۋەتىپ ئەسەد زۇڭتۇڭنىڭ دەپنە مۇراسىمىغا قاتناشتۇرغانلىقىغا تەشەككۇر بىلدۇردى ۋە يۇقىرى باھا بەردى. ئۇ مۇنداق دېدى: "ئەسىد زۇڭتۇڭ ھايات ۋاقتىدا جۇڭگو بىلەن بولغان مۇناسىۋەتكە ئىنتايىن كۆڭۈل بۆلۈپ كەلگەن، ئىككى دۆلەت ئوتتۇرىسىدىكى يۇقىرى دەرىجىلىك بىرىپـكېلىش زىيارىتىنىڭ داۋاملىق بولۇپ تۇرۇشىنى ۋە ئىككى دۆلەت ئارىسىدىكى دوستلۇقـھەمكارلىق مۇناسىۋىتىنىڭ داۋاملىق يۈكسىلىشىنى ئۈمىد قىلىمەن".

ئىسمائىل ئەھمەد دەمەشقىقە يېتىپ كەلگەندە، سوۋېيەتنىڭ زۇڭلىسى مۇستەفا مىرۇ ۋە ئىككى مۇئاۋىن زۇڭلى شۇنىڭدەك بەش مىنىستىر ئايرودرومدا كۈتۈۋالدى. ئىسمائىل ئەھمەد جۇڭگو ھۆكۈمىتى ۋە خەلقىگە ۋاكالىتەن ئەسەد زۇڭتۇڭنىڭ ۋاپاتىغا چوڭقۇر قايغۇرىدىغانلىقىنى بىلدۇردى. مىرۇ زۇڭلى: سوۋېيەت ھۆكۈمىتى ۋە خـەلـقـى جـۇڭـگو ھۆكۈمىتىنىڭ پەۋقۇلئاددە ئەلچى ئەۋەتىپ ئەسەد زۇڭتۇڭنىڭ دەپنە مۇراسىمىغا قـاتـنـاشـتۇرغانلىقىغا تەشەككۇر ئېيتتى ۋە بۇنى سوۋېيەـجۇڭگو ئىككى دۆلەت ئوتتۇرىسىدىكى چوڭقۇر دوستلۇقنىڭ روشەن گەۋدىلىنىشى، دەپ قارىدى.

ئـىسمائىل ئەھمەد يەنە سوۋېيەت گۇللىنىش پارتىيىسى مىللىي رەھبەرلىك ئورگىنىنىڭ مۇئاۋىن باش سېكرېتارى، رايون رەھبەرلىك ئورگىنىنىڭ سېكرېتارى، ئىككى مۇئاۋىن زۇڭتۇڭ، پارلامېنت باشلىقى، مۇئاۋىن زۇڭلى قوشۇمچە دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرى قاتارلىق رەھبەرلەر بىلەن كۆرۈشتى ھەمدە ئۇلارغا مەملىكىتىمىزنىڭ مۇناسىۋەتلىك رەھبەرلىرىنىڭ سالىمىنى يەتكۈزدى.

سـوۋېيەت ھۆكۈمىتىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى بىلەن ئىسمائىل ئەھمەد يەنە دەمەشقىدىن 67 كېلومېتر ىراقلىقتىكى گۇلان ئىگىزلىكىدىكى قۇنەيتىرە ئۆلكىسىگە زىيارەتكە باردى. قۇنەيتىرە ئۆلكىسىنىڭ باشلىقى خەدىم مىرزا ئەپەندى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت بىناسىدا ئىسمائىل ئەھمەدنى قىزغىن كۈتۈۋالدى. ئىسمائىل ئەھمەد سوۋېيەتچىكى مەزگىلىدە يەنە قەدىمقى ئۇمەۋىييە مەسچىتىنى زىيارەت قىلدى. جۇڭگونىڭ سوۋېيەتە تۇرۇشلۇق ئەلچىخانىسىغا بىرىپ ئەلچىخانىدىكى خىزمەتچى خادىملاردىن سەممىي ھال سورىدى.

ئىسمائىل ئەھمەد مەرھۇم ھافىز ئەسەدنىڭ جەسىدى بىلەن ۋىدالىشىش مۇراسىمىغا ئىشتىراك قىلغان بەزى دۆلەتلەرنىڭ رەھبەرلىرى بىلەن ئۇچراشتى، ئۇنىڭ ئىچىدە ئىئوردانىيەنىڭ پادىشاھى ئابدۇللا، ياپونىيەنىڭ تاشقى ئىشلار مىنىستىرى خې يې ياڭپىڭ قاتارلىقلار بار.

6ـئاينىڭ 12ـكۈنى كەچتە، ئىسمائىل ئەھمەد يەنە سوۋېيەتنىڭ چوڭ ئاخبارات ئورۇنلىرىنىڭ زىيارىتىنى قوبۇل قىلدى.

بۇ قېتىم سوۋېيەت ھۆكۈمىتى مەملىكىتىمىزنىڭ پەۋقۇلئاددە ئەلچى ئەۋەتىپ ئەسەد زۇڭتۇڭنىڭ جەسىدى بىلەن ۋىدالىشىش مۇراسىمىغا قاتناشتۇرغانلىقىغا ئىنتايىن ئەھمىيەت بىلەن قارىدى. ئىسمائىل ئەھمەدنى ئالىي دەرىجىدە كۈتۈۋالدى. ئىسمائىل ئەھمەد دەمەشقىقە يېتىپ كەلگەندە، سوۋېيەتنىڭ زۇڭلىسى مۇستەفا مىرۇ ۋە باشقا رەھبەرلەر ئايرودرومدا كۈتۈۋالدى، سوۋېيەتنىڭ قاتناش نەقلىياتى ۋەزىرى ۋەجىھ ئەپەندى ئىسمائىل ئەھمەدنىڭ پائالىيەتلىرىگە باشتىن ـئاخىر ھەمراھ بولدى، سوۋېيەت تېلېۋىزىيە ئىستانسىسى ئىسمائىل ئەھمەدنىڭ دەمەشقىقە يېتىپ كەلگەنلىكى ۋە ئەسەد زۇڭتۇڭنىڭ جەسىدى بىلەن ۋىدالىشىش مۇراسىمىغا ئىشتىراك قىلغان ئـەھـۋالـلىرىنى نەق مەيداندا خەۋەر قىلدى، سوۋېيەتنىڭ «ئۆكتەبىر»، «گۇللىنىش» قاتارلىق گېزىتلىرى يېزىق ـسۆرەتلىك خەۋەر بەردى.

(ئادىل ھاجى كېرەم)

مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىي دائىمىي كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى تۆمۈر داۋامەت تۆت ئىسلام دۆلىتىدە زىيارەتتە بولدى

تۆمۈر داۋامەت بۇ يىل 4-ئاينىڭ 30-كۈنىدىن 5-ئاينىڭ 6-كۈنىگىچە ئىئوردانىيە پايتەختى ئاماندا ئۆتكۈزۈلگەن ھەرقايسى ئەللەر پارلامېنتلىرى ئىتتىپاقىنىڭ 103-نۆۋەتلىك يىغىنىغا قاتنىشىپ بولغاندىن كېيىن، تەكلىپكە بىنائەن مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى ۋەكىللەر ئۆمىكىنى باشلاپ، لىۋان، كۇۋەيت، يەمەنلەردە رەسمىي دوستانە زىيارەتتە بولدى.

بۇ دۆلەتلەرنىڭ پارلامېنتى ۋە ھۆكۈمىتى تۆمۈر داۋامەت باشچىلىقىدىكى بۇ ئۆمەككە ئالاھىدە ئەھمىيەت بەردى ۋە بۇ ئۆمەكنى قىزغىن، دوستانە كەيپىياتتا ھەم ئالىي دەرىجىدە كۈتۈۋالدى. تۆمۈر داۋامەت ئىئوردانىيەدىكى مەزگىلىدە، ئىئوردانىيە پادىشاھى ئابدۇللا II ، شاھزادە ھەسەن، پارلامېنت باشلىقى ماجارى، كېڭەش پالاتاسىنىڭ باشلىقى سەئىد قاتارلىقلار بىلەن ئايرىم-ئايرىم كۆرۈشتى؛ لىۋاندىكى مەزگىلىدە، لىۋاننىڭ باش ۋەزىرى (زۇڭلىسى) خۇس، پارلامېنت باشلىقى ببررى قاتارلىقلار بىلەن كۆرۈشتى ۋە لىۋان پارلامېنتى خارجى ئىشلار ھەيئىتىنىڭ رەئىسى خەللىلى بىلەن سۆھبەتتە بولدى؛ كۇۋەيتتىكى مەزگىلىدە، كۇۋەيت ئەمىرى جابىر، ۋەلىئەھد قوشۇمچە باش ۋەزىر سائىد، بىرىنچى مۇئاۋىن باش ۋەزىر قوشۇمچە دىپلوماتىيە ۋەزىرى سەبەھ قاتارلىقلار بىلەن كۆرۈشتى، پارلامېنت باشلىقى خىلەفى ئەنگلىيىدە داۋالىنىۋاتقاچقا، مۇۋەققەت پارلامېنت باشلىقى ئەنجارى بىلەن سۆھبەتتە بولدى؛ يەمەندىكى مەزگىلىدە، تۆمۈر داۋامەت يەمەننىڭ بىرلىككە كەلگەنلىكىنىڭ ئون يىللىقىنى تەبرىكلىدى ۋە يەمەن زۇڭتۇڭى سالىھ، پارلامېنت باشلىقى ئەھمەد، پارلامېنتنىڭ مۇئاۋىن باشلىقلىرى ئابدۇل ۋەھھاب ۋە يەھيالار بىلەن كۆرۈشتى.

تۆمۈر داۋامەت كۆرۈشۈش، سۆھبەتتە بولۇش داۋامىدا، بۇ دۆلەتلەرنىڭ مۇناسىپ رەھبەرلىرىگە رەئىس جياڭ زېمىن، دائىمىي كومىتېت باشلىقى لى پېڭ، زۇڭلى جۇ رۇڭجىلارنىڭ سەممىي سالىمى ۋە تىلەكلىرىنى يەتكۈزدى، بۇنىڭغا بۇ دۆلەتلەر رەھبەرلىرى تەشەككۇر ئېيتتى ۋە دائىمىي كومىتېتنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى تۆمۈر داۋامەتتىن رەئىس جياڭ زېمىنغا، كومىتېت باشلىقى لى پېڭغا، زۇڭلى جۇ رۇڭجىغا ئۆزلىرىنىڭ ئېھتىرامى ۋە سالىمىنى يەتكۈزۈپ قويۇشنى ئۆتۈندى.

بۇ قېتىمقى زىيارەت مەملىكىتىمىزنىڭ بۇ ئەللەرگە بولغان چۈشىنىشى ۋە دوستلۇقىنى يەنە چوڭقۇرلاشتۇردى، مەملىكىتىمىزنىڭ بۇ ئەللەر بىلەن بولغان دوستانە ھەمكارلىق مۇناسىۋىتىنى يۇكسەلدۈردى بۇ دۆلەتلەر رەھبەرلىرى مەملىكىتىمىزنىڭ تەسىر ۋە رولىغا، مەملىكىتىمىز بىلەن بولغان مۇناسىۋەتنى راۋاجلاندۇرۇشقا ئالاھىدە ئەھمىيەت بىلەن قارىدى، مەملىكىتىمىزنىڭ ئىسلاھات-ئېچىۋېتىشتىن بويانقى مۇۋەپپەقىيەتلىرىنى ۋە دىپلوماتىيە سىياسىتىنى ئۇمۇمىيۈزلۈك مەدھىيەلەشتى ھەمدە ئىككى دۆلەتنىڭ يۇقىرى قاتلامدىكىلىرى ئارىسىدىكى ئۆزئارا زىيارەتنى كۆپەيتىشنى، ھەر قايسى ساھەلەردىكى دوستانە ھەمكارلىقنى داۋاملىق كۈچەيتىشنى چىن دىلىدىن ئارزۇ قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈشتى.

تۆمۈر داۋامەتمۇ مەملىكىتىمىز بۇ ئەللەر بىلەن دىپلوماتىيە مۇناسىۋىتى ئورناتقاندىن كېيىن ئىككى تەرەپنىڭ سىياسىي، ئىقتىسادىي ۋە مەدەنىيەت ساھەلىرىدىكى دوستانە ھەمكارلىق مۇناسىۋىتىنىڭ راۋاج تاپقانلىقىنى، ئىككى دۆلەت خەلقىنىڭ ئۆزئارا پايدا يەتكۈزۈش ئاساسىغا قۇرۇلغان سەممىي دوستلۇقى ۋە خەلقئارالىق ئىشلاردىكى بىر-بىرىنى چۈشىنىشى، قوللىشى ۋە ھەمكارلىقىنى ئالاھىدە ماختىدى؛ بۇ ئەللەرنىڭ دۆلەتنىڭ ئىگىلىك ھوقۇقىنى قوغداش، مىللىي ئىگىلىكىنى راۋاجلاندۇرۇش، خەلقىنىڭ تۇرمۇش سەۋىيىسىنى ئۆستۈرۈش قاتارلىق جەھەتلەردە قولغا كەلتۈرگەن مۇۋەپپەقىيەتلىرىدىن چىن قەلبىدىن خۇشاللانغانلىقىنى بىلدۈردى؛ شۇنداقلا مەملىكىتىمىزنىڭ سىياسىي جەھەتتىن مۇقىم بولۇۋاتقان، ئىقتىساد گۈللىنىۋاتقان، مىللەتلەر ئىتتىپاق بولۇپ، جەمئىيەت يۇكسىلىۋاتقان ۋەزىيىتىنى بۇ ئەللەر رەھبەرلىرىگە تونۇشتۇردى ۋە بۇنىڭدىن كېيىن بۇ ئەللەر بىلەن بولغان دوستانە ھەمكارلىق مۇناسىۋىتىنى يەنە بىر قەدەم راۋاجلاندۇرۇش ئارزۇسىنى ئىپادىلىدى ھەم بەزى ئەللەر رەھبەرلىرىنى مۇۋاپىق كۆرگەن پەيتتە دۆلىتىمىزدە زىيارەتتە بولۇشقا تەكلىپ قىلدى.

(ئەكبەر غۇلام)

3-نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك ۋەزىتەبلىغ مۇسابىقىسى بېيجىڭدا مۇۋەپپەقىيەتلىك ئۆتكۈزۈلدى

مەملىكىتىمىزنىڭ ئۇچقاندەك تەرەققي قىلىۋاتقان قۇرۇلۇش ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتىغا ماسلىشىپ، كەڭ خاتىپ-ئىمامىلارنىڭ ۋەزىتەبلىغ قىلىش سەۋىيىسىنى ئۆزئارا ئۆگىنىش ۋە تەجرىبە ئالماشتۇرۇش يۈزىسىدىن، جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتى 2000-يىل 5-ئاينىڭ 16-كۈنىدىن 19-كۈنىگىچە جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتى زالىدا 3-نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك ۋەزىتەبلىغ مۇسابىقىسىنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئۆتكۈزدى.

مۇسابىقىگە مەملىكەت بويىچە 25 ئۆلكە، شەھەر، ئاپتونوم رايون، جۇڭگو ئىسلام دارىلفۇنۇنى، شىنجاڭ ئىشلەپچىقىرىش-قۇرۇلۇش بىڭتۇەنىدىن بولۇپ جەمئىي 92 نەپەر ۋەزىتەبلىغچى تاللىنىپ، دەسلەپكى باھالاپ بېكىتىشكە يوللانغانىدى. جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتى ئۇلارنىڭ ئىچىدىن خۇيزۇ، ئۇيغۇر، قىرغىز، دۇڭشيانڭ قاتارلىق مىللەتلەردىن تەركىب تاپقان 53 نەپەر مۇنەۋۋەر ۋەزىتەبلىغچىنى تاللاپ مۇسابىقىگە قاتناشتۇردى، ئۇلارنىڭ 46 نەپىرى خۇيزۇ، بەش نەپىرى ئۇيغۇر، بىر نەپىرى دۇڭشيانڭ، بىر نەپىرى قىرغىز، 48 نەپىرى ئەر، بەش نەپىرى ئايال بولۇپ، ھەممىسى ياش ئاخۇن-موللىلار، ئۇنىڭدىن باشقا ئويىرىم يەرلىك ئىسلام جەمئىيەتلىرى مۇسابىقىنى كۆرۈشكە ۋەكىل ئەۋەتتى.

5-ئاينىڭ 16-كۈنى چۈشتىن بۇرۇن بۇ نۆۋەتتىكى ۋەزىتەبلىغ مۇسابىقىسى قۇرئان تىلاۋەت بىلەن باشلاندى. باشلىنىش مۇراسىمىغا جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ رەھبەرلىرى، جۇڭگو ئىسلام دارىلفۇنۇنىنىڭ مۇددەرىس-تالىپلىرى، مۇسابىقىگە قاتناشقۇچى بارلىق خاتىپ-ئىمامىلار، تەكلىپ بىلەن كۆرۈشكە كەلگەن ۋەكىللەر قاتناشتى. باشلىنىش مۇراسىمىغا جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى شەمشىدىن ھاجى رىياسەتچىلىك قىلدى، جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى قوشۇمچە باش كاتىپى مۇھەممەد ئەلى يۈي جېنگۈي باشلىنىش نۇتقى سۆزلىدى.

مۇسابىقە خەنزۇ تىلى گۇرۇپپىسى ۋە ئۇيغۇر تىلى گۇرۇپپىسىدىن ئىبارەت ئىككى گۇرۇپپىغا بۆلۈنۈپ پىلىپ بېرىلدى. خەنزۇ تىلى گۇرۇپپىسى يەنە ئەرلەر گۇرۇپپىسى ۋە ئاياللار گۇرۇپپىسى دەپ ئىككى گۇرۇپپىغا بۆلۈندى. ئۇچ كۈن ئىلىپ بېرىلغان جەددىي مۇسابىقە ئارقىلىق، بۇ قېتىمقى باھالاش ھەيئىتىنىڭ باشلىقى ھىلالىدىن چېن گۇاڭيۈەن ئاخۇن ۋە ئاتاقلىق ئۆلىمالار، ئاخۇنلار، موللىلار ۋە تەتقىقاتچى خادىملاردىن تەشكىللەنگەن باھالاش ھەيئىتىنىڭ باھالاپ بېكىتىشى بىلەن، خەنزۇ تىلى ئەرلەر گۇرۇپپىسىدىن لىيۇ زىچاڭ ئاخۇن (خېنەنىدىن) بىرىنچىلىكنى، ياڭ دۇڭۈېن ئاخۇن (بېيجىڭدىن) ئىككىنچىلىكنى ۋە ياڭ جىنبو (جۇڭگو ئىسلام دارىلفۇنۇنىنىڭ تالىپى) ئۈچىنچىلىكنى ئالدى. ۋۇ شۆشىڭ ئاخۇن (نىڭشيادىن)، ئەن جيەنلۇڭ (جۇڭگو ئىسلام دارىلفۇنۇنىنىڭ تالىپى)، ۋاڭ گۈەنشۆ ئاخۇن (گۇاڭدۇڭدىن)، لى يەنشىن ئاخۇن (شىنجاڭ ئىشلەپچىقىرىش - قۇرۇلۇش بىڭتۇەنىدىن) قاتارلىقلار مۇنەۋۋەر ۋەزىتەبلىغچى مۇكاپاتىغا ئېرىشتى؛ ئۇيغۇر تىلى گۇرۇپپىسىدىن ئوبۇلھەسەن ئىمىن دامۇللا (خوتەن ۋىلايىتىدىن) بىرىنچىلىكنى، مۇھەممەد ئىمىن ئابدۇرەھىم (قەشقەر ۋىلايىتىدىن) ئىككىنچىلىكنى، سىراجدىن ئابدۇرەھىم (تۇرپان ۋىلايىتىدىن) ئۈچىنچىلىكنى ئالدى. ئاياللار گۇرۇپپىسىدىن ۋاڭ شيۇيەن (نىڭشيادىن)، ما چۇنشيا (گەنسۇدىن) مۇنەۋۋەر ۋەزىتەبلىغچى مۇكاپاتىغا ئېرىشتى.

مۇسابىقە جەريانىدا، ۋەزىتەبلىغچىلەر ۋەزىتەبلىغنى «قۇرئان كەرىم»، ھەدىس شەرىپ ۋە باشقا ئېتىراپ قىلىنغان دىنىي كىتابلاردىن نەقىل كەلتۈرۈپ، شەرىئەت، ئىسلام ئەھكاملىرى، ئىسلام ئەخلاقى، ئىسلام پەلسەپىسى قاتارلىقلارنى مەزمۇن قىلىپ سۆزلەپلا قالماستىن، يەنە قانداق قىلىپ ئىسلام دىنىنىڭ ئېسىل مەدەنىيەت ئەنئەنىلىرىنى ۋە يۈكسەك ئەخلاقىي پەزىلەتلىرىنى يەنمۇ قېزىپ، مۇسۇلمانلارنى ئىككى مەدەنىيەتلىك قۇرۇلۇشىغا ئاكتىپ قاتنىشىشقا رىغبەتلەندۈرۈش قاتارلىق جەھەتلەردىمۇ ئۆز قاراشلىرىنى بايان قىلىپ، يېڭى مەزمۇن ۋە دەۋر روھىغا باي ۋەزىتەبلىغلەرنى ئېيتتى.

5-ئاينىڭ 19-كۈنى چۈشتىن بۇرۇن مۇسابىقىنىڭ ئاياغلىشىش مۇراسىمى ئۆتكۈزۈلدى. مۇراسىمغا مۇسابىقە قاتناشچىلىرىدىن باشقا، مەركىزىي كومىتېت بىرلىك سەپ بۆلۈمى، دۆلەت دىن ئىشلىرى ئىدارىسى

مەسئۇللىرى، جەمئىيىتىمىزنىڭ رەئىس، مۇئاۋىن رەئىس، مەسلىھەتچى، مۇئاۋىن باش كاتىپلىرى، بېيجىڭدىكى بىر قىسىم دائىمىي ھەيئەت ۋە ھەيئەت ئەزالىرى، جۇڭگو ئىسلام دارىلفۇنۇنىنىڭ مەسئۇللىرى ۋە بارلىق ئۇستاز-تالىپلىرى، بېيجىڭ شەھەرلىك ئىسلام دارىلفۇنۇنىنىڭ ئۇستاز-تالىپلىرى، بېيجىڭ شەھەرىدىكى بىر قىسىم مۇسۇلمان ئامما ھەمدە مۇناسىۋەتلىك ئاخبارات ئورۇنلىرىنىڭ مۇخبىرلىرى بولۇپ 200دىن ئارتۇق كىشى قاتناشتى. ئاياغلىشىش مۇراسىمىغا جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى مۇھەممەد سەئىد ما يۈنفۇ رياسەتچىلىك قىلدى. ئاياغلىشىش مۇراسىمى شىنجاڭلىق موللام سىراجدىن ئابدۇرەھمىنىڭ قۇرئان تىلاۋىتى قىلىشى بىلەن باشلاندى. مۇراسىمدا تۆت كىشى ئۆرنەك كۆرسىتىپ ۋەز-تەبلىغ قىلدى. جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى قوشۇمچە باش كاتىپى مۇھەممەد ئەلى يۈي جېنگۈي خۇلاسە نۇتقى سۆزلىدى. ئۇ مۇنداق دېدى: "ۋەز ـ تەبلىغ قىلىش مەملىكىتىمىزدىكى ئاخۇن، ئىمام، موللىلارنىڭ تۇرلۇك دىنىي بايراملار ۋە سورۇنلاردا، جۈمە كۈنلىرى مۇسۇلمانلارغا نەسىھەت قىلىدىغان ئەنئەنىۋى دىنىي تەرغىبات ئۇسۇلىدۇر. ئۇنىڭ مەزمۇنى ئىنتايىن كەڭ بولۇپ، دىنىي ئەھكام، شەرىئەت، دىنىي قائىدە، ئەمەل، ئەدەپ-ئەخلاق قائىدىلىرى، «قۇرئان كەرىم»، ھەدىس شەرىپ مەزمۇنلىرى ۋە پەيغەمبەرلەر ھەم دانىشمەنلەر ئىش ئىزلىرى قاتارلىق جەھەتلەرگە چېتىلىدۇ. ۋەزنى ياخشى ئېيتىش كەڭ مۇسۇلمانلارنى ئىسلام دىنىنىڭ ئەھكاملىرىنى، دىنىي قائىدىلىرىنى توغرا بىلىش ۋە چۈشىنىش، دىنىي ئەمەللەرنى ئەستايىدىل بەجا كەلتۈرۈش، ئەدەپ-ئەخلاق قائىدىلىرىگە رىئايە قىلىشقا توغرا يېتەكلەش بىلەن بىرگە ئېلىمىزنىڭ سوتسىيالىستىك ماددىي مەدەنىيىتى ۋە مەنىۋى مەدەنىيىتىنى قۇرۇلۇشىغا ئاكتىپ ئاتلىنىشقا يېتەكلەشتىمۇ ئىنتايىن مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە. شۇڭا جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتى ھەر دەرىجىلىك دىن ئىشلىرى تارماقلىرى ۋە ئىسلام جەمئىيەتلىرىنىڭ زور كۈچ بىلەن قوللاپ-قۇۋۋەتلىشى، ماسلىشىشى ئارقىسىدا، بىرىم يىلدىن كۆپرەك ۋاقىت ئاكتىپ تەييارلىق قىلىپ، بۇ قېتىمقى ۋەز-تەبلىغ مۇسابىقىسىنى ئۆتكۈزۈپ ئاخىرلاشتۇرۇش ئالدىدا تۇرۇۋاتىمىز. شۇنىڭغا ئىشىنىمەنكى، بۇ قېتىمقى مۇسابىقە مەملىكىتىمىزنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىكى كەڭ ئاخۇن، ئىمام، موللىلار ۋە مۇسۇلمانلار ئىچىدە ئاكتىپ تەسىر قوزغايدۇ". ئۇ يەنە مۇنداق دەپ كۆرسەتتى: "بىزنىڭ بۇ نۆۋەتتىكى پائالىيەتنى ئېلىپ بېرىشتىكى مەقسىتىمىز كەڭ كۆلەملىك، ئاممىۋى خاراكتېرلىك بۇ دىنىي پائالىيەتنى ئاكتىپ يېتەكلەپ، ۋەز-تەبلىغنىڭ مەزمۇنىنى دەۋرنىڭ تەلىپىگە ماسلاشتۇرۇپ، مۇسۇلمانلارنى ۋەتەنپەرۋەرلىك روھ بىلەن ئىلھاملاندۇرۇش، ئىتتىپاق بولۇپ ئالغا بېسىش ئىدىيىسى ۋە يۈكسەك ئەخلاق-پەزىلەت بىلەن تەربىيىلەش ئارقىلىق ئىسلام دىنىنى مەملىكىتىمىزنىڭ سوتسىيالىستىك تەرەققىياتىغا ئۈيغۇنلاشتۇرۇشتىن ئىبارەت". ئاخىردا مۇھەممەد ئەلى يۈي جېنگۈي مۇسابىقە قاتناشچىلىرىدىن كۆتىدىغان ئۇمىدىنى ئىپادىلەپ مۇنداق دېدى: "مەن ئىشىنىمەنكى، بۇ قېتىمقى مۇسابىقە ئارقىلىق جايلاردىكى ئاخۇن، ئىمام، موللىلار ئاممىغا ۋەز-تەبلىغ ئېيتىشتىن ئىبارەت بۇ ئوبدان ئۇسۇلدىن تېخىمۇ ياخشى پايدىلىنىپ، ئېلىمىز ئىسلام دىنىنىڭ ئېسىل تارىخى، مەدەنىيەت ئەنئەنلىرىنى ۋە يۈكسەك ئەخلاقىي-پەزىلەتلىرىنى يەنىمۇ قېزىپ ۋە جارى قىلدۇرۇپ ھەمدە ۋەتەنپەرۋەرلىك تەربىيىسى ۋە قانۇن-تۈزۈم، سىياسەت تەربىيىسىنى ۋەز-تەبلىغ بىلەن ئورگانىك ھالدا بىرلەشتۇرۇپ، مۇسۇلمانلارنىڭ ۋەتەننى سۆيۈش، دىننى سۆيۈش روھىغا ئىلھام ـ مەدەت بېرەلەيدۇ، ھەمدە ئۆزئارا يېتىشسىزلىك ۋە پەرقلەرنى تېپىپ چىقىپ، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ **"ئىلىم تەلەپ قىلىش بۆشۈكتىن لەھەتكىچە بولۇر"**، **"ئىلىم يىراق جۇڭگودا بولسىمۇ تەھسىل قىلىڭلار"** دېگەن تەلىمىگە ئەمەل قىلىپ، داۋاملىق تىرىشىپ ئۆگىنىپ، مەملىكىتىمىزدىكى ئىسلام دىنى ساھەسىدىكى بارلىق دىنىي زاتلارنىڭ سەۋىيىسى ۋە ساپاسىنى ئۆستۈرۈپ، ئۇلارنىڭ ئېلىمىزنىڭ سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش ئىشلىرىغا تۆھپە قوشۇشىغا تۈرتكە بولالايدۇ".

ئاياغلىشىش مۇراسىمىدا يەنە مەركىزىي كومىتېت بىرلىك سەپ بۆلۈمى 2-ئىدارىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى جياڭ جىيەنيۇڭ ۋە دۆلەت دىن ئىشلىرى ئىدارىسى 1-مەھكىمىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى گو چېڭجېنلار سۆز قىلىپ، جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ بۇ پائالىيىتىنىڭ رولى ۋە ئەھمىيىتىنى تولۇق مۇئەييەنلەشتۈردى ۋە بۇ قېتىمقى مۇسابىقىدە سۆزلەنگەن ۋەز-تەبلىغلەرنىڭ مەزمۇنى ۋە سەۋىيىسىگە يۇقىرى باھا بەردى.

جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ رەئىسى چېن گۇاڭيۈەن ئاخۇن ئاياغلاشتۇرۇش نۇتقى سۆزلەپ، مۇسابىقە قاتناشچىلىرىنىڭ بۇ قېتىمقى مۇسابىقە ئارقىلىق بىر-بىرىنىڭ ياخشى تەجرىبىلىرىنى ئۆگىنىشى، ئىسلام دىنىنىڭ

«ساۋاب»نىڭ شەرئىەت ئەھكاملىرى ھەققىدە

—قوشۇمچە ئىسلام دىنىنىڭ ياخشى-يامانلىق كۆز قارىشى ھەققىدە

ئابدۇۋاھاب سۇلۇك ئېنىلىن

"ساۋاب" (الثواب) دېگەن ئەرەبچە سۆز "تارتۇق"، "ئىنئام"، "ھەق" دېگەن مەنىدە بولۇپ، ئىسلام شەرئىتىدە "مۆمىنلەر خەيرلىك ئەمەللەرنى بەجا كەلتۈرگەندىن كېيىن ئاللا ئۇلارغا ئەمەللىرىگە چۈشلۈق ساۋاب بېرىدۇ" دېگەننى كۆرسىتىدۇ. «قۇرئان كەرىم»دە مۇنداق دېيىلىدۇ: **"ئەگەر ئۇلار ئىمان كەلتۈرسە (سېھرنى تاشلاپ) ئاللادىن قورقسا، (ئۇلار ئۇچۇن) ئاللانىڭ دەرگاھىدىكى ساۋاب ئەلۋەتتە ياخشى ئىدى، كاشكى ئۇلار بۇنى بىلسە ئىدى"** (2-سۈرە «بەقەرە»، 103-ئايەت). شەرىئەت مەنسىدىكى "ھەق" شۇبھىسىزكى، ئىنسانلارنىڭ ئەمەللىرى، ئىبادەتلىرىنىڭ تەقۋالىق دەرىجىسىگە قارىتا ئاللا تەرىپىدىن بېرىلىدىغان ھەق بولۇپ، بۇ ئىنسانلارنىڭ ئەمەللىرى بىلەن سەۋەبىنەتىجىلىك مۇناسىۋەتتە بولىدۇ. شۇنىڭ ئۇچۇن "ساۋاب" ئىنسانلارنىڭ "ياخشى ئەمەللەرنى قىلىشى"، "ئىتائەتمەنلىكى" بىلەن زىچ ئالاقىدار. ۋەھالەنكى، ياخشى ئەمەللەرنى ئادا قىلىشنىڭ ئۆلچىمى كۆپىنچە بۇ دۇنيادىلا ئىپادىلىنىدۇ، ئېرىشىدىغان "ساۋاب"نىڭ قانچىلىك بولىدىغانلىقى بولسا، ئاخىرەتتە گەۋدىلىنىدۇ. مانا بۇ ئىسلام دىنىنىڭ چوڭقۇر ھېكمەتكە باي بولغان "ياخشى-يامانلىق كۆز قارىشى"دۇر. بۇنىڭدىن كۆرۈشكە بولىدۇكى، ئىسلام دىنى جەمئىيەت، شەرئىەت ئىلمى، دىنى ئەھكاملىرى، ئىبادەت، ئەمەل، ئەدەپ ـ ئەخلاقلىرى، تارىخى، مەدەنىيىتىنى ئۆگىنىش بىلەن بىرگە يەنە ئىنسانلار تارىخى، مەدەنىيىتىنى بولۇپمۇ جۇڭگو مىللەتلىرىنىڭ ئۇزاق تارىخقا ئىگە شانلىق تارىخنى، مەدەنىيىتىنى، ھازىرقى زامان ئىلىم-پەن بىلىملىرىنى ئۆگىنىشى كېرەكلىكىنى تەكىتلىدى. ئۇ يەنە مۇنداق دېدى: " پەقەت كەمتەرلىك بىلەن قېتىرقىنىپ ئۆگەنگەندىلا، ئىلىم جۇغلانمىسىغا ئىگە بولۇپ، بىلىم دائىرىسى كەڭ، كۆكۈل-كۆزىسى كەڭ ئاخۇن، ئىمام، موللا بولۇپ يېتىشىپ چىقىپ، ئۆزىنىڭ چوڭقۇر ئىسلامى بىلىمى، ئىلىم-پەن، مەدەنىيەت سەۋىيىسى بىلەن كەڭ مۇسۇلمان ئاممىسىغا ۋەزىنەسىھەت قىلالايدۇ. ۋەزىتەبلىغ قىلىشتا باشقىلارغا ۋەزىنەسىھەت قىلىش بىلەنلا قالماي، ئالدى بىلەن ۋەزىتەبلىغچى ئۆزى شۇ ۋەزىتەبلىغدا دەۋاتقان ئەقىدىلەرگە ئاكتىپ رىئايە قىلىشى، شۇ ئارقىلىق مۇسۇلمانلارغا باشلامچى، ئۆرنەك بولۇشى كېرەك. شۇنداق بولغاندىلا بۇنداق ۋەزىتەبلىغنىڭ قايىل قىلىش كۈچى ۋە ئالغا يېتەكلەش رولى بولىدۇ".

ئاخىردا، رەھبەرلەر مۇكاپاتقا ئېرىشكەن شەخسلەرگە مۇكاپات تاختىسى، گۇۋاھنامە ۋە مۇكاپات سوممىسى تارقىتىپ بەردى. مۇراسىم مۇسابىقىنىڭ غەلىبىلىك ئاياغلاشقانلىقىغا ئاتاپ قىلغان دۇئا بىلەن ئاخىرلاشتى.

(بارات رەجەپ)

مەن مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامدىن: ئى ئاللانىڭ ئەلچىسى، مەن ئىمان ئېيتىشتىن ئىلگىرى مېيىت يۇيۇش، سەدىقە بېرىش، قۇللارنى ئازاد قىلىش، تۇغقانلارغا يارىيۆلەكتە بولۇش قاتارلىق خەيرلىك ئىشلارنى قىلغانىدىم، بۇ ئىشلىرىم ھېسابىغا ساۋابقا ئېرىشەلەمدىمەن؟ دەپ سورىغانىدىم. مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام: "سەن ئىلگىرى قىلغان ياخشى ئەمەللىرىڭ ئاساسىدا ئىمان ئېيتقان" دېدى. بۇ، سېنىڭ ھازىرقى ئىبادەتلىرىڭ ھەم ئىلگىرى قىلغان ياخشى ئەمەللىرىڭ قوشۇلۇپ ھەممىسى ساڭا مەنسۇپ بولىدۇ دېگەنلىكتۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن، بىر قىسىم ئالىملارنىڭ قارىشىچە غەيرىي مۇسۇلمان بىرسى ئىسلام دىنىغا ئېتىقاد قىلمىغان ۋاقتىتا مائارىپقا يارەم بېرىش، ئاپەتتىن قۇتقۇزۇش، سەدىقە بېرىش، باشقىلارغا رەھىمدىللىك قىلىش قاتارلىق خەيرلىك ئىشلارنى قىلغان بولسا، ئۇنداقتا ئۇ بۇ خەيرلىك ئىشلىرىنىڭ ھەممىسى ئۈچۈن ساۋابقا ئېرىشىدۇ. بۇ بىر خىل قاراش. ئەمما بۇنىڭ ئەكسىچە، كۆپ ساندىكى ئالىملارنىڭ بىرىدەك قارىشىچە، ئەگەر بىر كىشى ئۆمرىدە ياخشى ئەمەللەرنى قىلغان بولسا، ئەمما ياشتىن-ئاخىر ئىسلام دىنىغا ئېتىقاد قىلمىغان (ئىمان ئېيتمىغان) بولسا ئۇنىڭغا "ساۋاب"تىن سۆز ئاچقىلى بولمايدۇ، ئۇ پەقەت بۇ دۇنيادا ياخشى ئىشلارنى قىلغان دېگەن ياخشى نامدىنلا بەھرىمەن بولىدۇ. خۇددى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ ئېيتقىنىدەك: "ئاللا تائالا مۆمىنلەرنىڭ ھەرقانداق خەيرلىك ئەمەللىرىنى يەردە قويمايدۇ، ئۇلارنىڭ خەيرلىك ئەمەللىرى ئۈچۈن ئۇلارنى بۇ دۇنيادا شان - شەرەپكە ئېرىشتۈرىدۇ، ئاخىرەتتە ساۋابقا ئىگە قىلىدۇ؛ ئىمانسىزلار بولسا قىلغان ياخشى ئەمەللىرى ئۈچۈن بۇ دۇنيالىقتىن بەھرىمەن بولىدۇ، ئاخىرەتتە ساۋابقا ئېرىشمەيدۇ".

ساۋابقا ئېرىشىشنىڭ شەرتلىرى

ئىسلام ئىلمى كالامشۇناسلىقىدا قارىلىشىچە، ئىنسانلار ئاللانىڭ رەھمىتىگە ئېرىشىدۇ، شۇنداقلا ئىسلام شەرىئىتىدىكى ئەھكاملارغا ئەمەل قىلىش دەرىجىسى بويىچە ساۋابقا ئېرىشىدۇ. خۇددى «قۇرئان كەرىم»دە دېيىلگىنىدەك: "كىمكى زەررىچىلىك ياخشى ئىش قىلىدىكەن، ئۇنىڭ مۇكاپىتىنى كۆرىدۇ؛ كىمكى زەررىچىلىك يامان ئىش قىلىدىكەن، ئۇنىڭ جازاسىنى تارتىدۇ" (99-سۈرە «بەييىنە»، 7-، 8-ئايەتلەر). مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: "ئاللا مۆمىنلەرنىڭ ھەرقانداق خەيرلىك ئەمەللىرىنى يەردە قويمايدۇ". ئىسلام شەرىئىتىدە مۇسۇلمانلارنى ياخشى ياشاش ئىقتىدارىغا ئىگە قىلىش ئۈچۈن بىرمۇنچە مەجبۇرىيەتلەر ئېنىق ئوتتۇرىغا قويۇلغان، قىلىشقا بولىدىغان ياكى ساقلىنىدىغان ئىشلار بەلگىلەنگەن، ھارام ۋە مەكروھ ئىشلارنىڭ چەكچېگرىسى ئايرىلغان. شۇڭا، مۇسۇلمانلارنىڭ بۇ ئىشلارغا رىئايە قىلىش-قىلالماسلىقى، رىئايە قىلىش دەرىجىسىنىڭ قانداقلىقى ھەربىر كىشىنىڭ مۇشەررەپ بولىدىغان ساۋابىنىڭ ئازىكۆپ بولۇشىدىكى بىۋاستە سەۋەبتۇر.

ئىسلام دىنىنىڭ قارىشىچە، ساۋابقا ئېرىشتۈرىدىغان ھەل قىلغۇچ شەرت "نىيەت قىلىش" يەنى قىلماقچى بولغان ئەمەلنىڭ مەقسىتىنى روشەنلەشتۈرۈش شۇنداقلا مەقسەتلىك ھالدا ئۇنى بەجا كەلتۈرۈش لازىم. شۇڭا، ساۋاب ئەمەلنىڭ ئاخىرەتتىكى گەۋدىلىنىشى، "نىيەت قىلىش" بولسا بۇ ئىككىسى ئارىلىقىدىكى ۋاستە دەپ ئېيتىلىدۇ. مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: "بارلىق ئەمەللەر نىيەت بىلەن بولىدۇ". بۇ، ساۋابقا ئېرىشىش ياكى ئېرىشەلمەسلىك كۆپ جەھەتتىكى نىيەتنىڭ چىن يۈرەكتىن قىلىنغانلىقى ياكى قىلىنمىغانلىقى تەرىپىدىن بەلگىلىنىدۇ، دېگەنلىكتۇر. ئىسلام دىنىدىكى "ساۋاب" كۆز قارىشى ئەمەلنىڭ توغرا بولۇشىنى ئاساس قىلىپلا قالماستىن، بەلكى يەنە بەلگىلىك نىيەتنى ئاساس قىلىدۇ. تۈپىنىگىزدىن ئېيتقاندا، بىر كىشى ھېچقانداق ئەمەللەرنى بەجا كەلتۈرمىگەن ئەھۋال ئاستىدىمۇ، مەلۇم دەرىجىدىكى ساۋابقا نائىل بولۇشى مۇمكىن. بۇ خىل ساۋاب دۇرۇس نىيەت ئۈچۈن بېرىلگەن ساۋابتۇر. مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: "كىمكى كۆڭلىدە خەيرلىك ئىشلارنى قىلىشنى نىيەت قىلسا، بۇ ئىشلارنى قىلالمىغان بولسىمۇ، ياخشى نىيىتى ئۈچۈن ساۋابقا نائىل بولىدۇ". بۇنىڭدىن كۆرۈشكە بولىدۇكى، مۇسۇلمانلاردا باشقىلارغا نىسبەتەن ئاق كۆڭۈللۈك ۋە باشقىلارغا ياخشىلىق يەتكۈزىدىغان نىيەتنىڭ بولۇشى ناھايىتى مۇھىمدۇر.

ساۋاب كىشىلەرنىڭ ئەمەللىرى بىلەن بىۋاستە مۇناسىۋەتلىكتۇر

مۇسۇلمان سۈپىتىدىكى ھەر بىر كىشىنىڭ ياخشى ئەمەللىرى ئۈچۈن مۇكاپاتلىنىشى ياكى گۇناھى ئۈچۈن جازالىنىشىنى ئۇ كىشىنىڭ جەمئىيەتنىڭ تەلىپىگە ماسلىشالىغان - ماسلىشالمىغانلىقى، كىشىلەرنىڭ مەنپەئىتىگە ئۇيغۇنلاشقان - ئۇيغۇنلىشالمىغانلىقى، ئىسلام دىنىنىڭ تۈرلۈك ئەھكاملىرىغا ئىتائەت قىلغان - قىلمىغانلىقى بىلەن بەلگىلىنىدۇ. ئۇنداقتا، مەلۇم ئەمەلنى ئادا قىلمىغان كىشى باشقىلارنىڭ تولۇق ئادا

قىلغان ئەمەللىرى هېسابىغا مەنپەئەتلىنەلەمدۇ؟ باشقىلارنىڭ ياخشى ئەمەللىرى هېسابىغا مۇكاپاتلىنالامدۇ؟ ئۆلمالار بۇ هەقتە تۈرلۈك قاراشلارنى قويۇشقان. هەنەفي ۋە هەنبەلى مەزهىپىدىكى فەقىهلەرنىڭ قارىشىچە، ئادا قىلغان ئەمەللەرنىڭ يەنى ناماز ئوقۇش، روزا تۇتۇش، سەدىقە بېرىش، ئاللاغا هەمدۇسانا ئېيتىش قاتارلىق ئەمەللەرنىڭ ساۋابىنى باشقىلارغا ئاتاشقا بولىدۇ. خۇددى «قۇرئان كەرىم»دە دېيىلگىنىدەك: **"ئۇلاردىن كېيىن كەلگەنلەر: 'پەرۋەردىگارىمىز! بىزگە ۋە بىزدىن ئىلگىرى ئىمان ئېيتقان قېرىنداشلىرىمىزغا مەغپىرەت قىلغىن، دەيدۇ"** (59-سۈرە «هەشر»، 10-ئايەت)، «قۇرئان كەرىم»دە يەنە مۇنداق دېيىلىدۇ: **"بىلگىنكى، ئاللادىن باشقا هېچ مەبۇد (بەرهەق) يوقتۇر، گۇناهىڭ ئۈچۈن، ئەر-ئايال مۆمىنلەر ئۈچۈن مەغپىرەت تىلىگىن"** (47-سۈرە «مۇهەممەد»، 19-ئايەت).

مۇهەممەد ئەلەيهىسسالام ئەينى ۋاقىتتا ئىككى قوي ئۇرۇقلۇق قىلىپ، ئۇنىڭ بىرىنى ئۆزىگە، يەنە بىرىنى جامائەتكە ئاتىغان. ئەبۇ هۆرەيرە رەزىيەللاهۇ ئەنهۇدىن رىۋايەت قىلىنىشىچە: **"ئەينى ۋاقىتتا مۇهەممەد ئەلەيهىسسالام ئىككى سېمىز قوينى قۇربانلىق قىلغان. بىر قوينى ئاللانىڭ بىرلىكىگە ئىشىنىدىغان كىشىلەر ئۈچۈن ئاتىغان بولۇپ، ئۇنىڭ ساۋابى هەربىر كىشىگە تەگكەن، يەنە بىر قوينى بولسا ئۆزى ۋە ئائىلىسىدىكىلەرگە ئاتىغان"**.

مالىكىي مەزهىپىنىڭ پېشۋاسى مالىك ناماز ئوقۇش ۋە روزا تۇتۇشتىن باشقا ئەمەللەرنىڭ ساۋابىنى باشقىلارغا ئاتاشقا بولىدۇ دەپ قارايدۇ. شافىئىي مەزهىپىنىڭ پېشۋاسى شافىئىي ناماز ئوقۇشتىن باشقا ئەمەللەرنىڭ ساۋابىنى باشقىلارغا بېرىشكە بولىدۇ، دەپ قارايدۇ. ناماز ئوقۇش، روزا تۇتۇش هەر بىر كىشىگە تەنها مەنسۇپ بولىدىغان ئەمەللەر بولۇپ، هايات ۋاقتىدا ئۇلارنى ئۆز ئارا ئالماشتۇرۇشقا بولمايدۇ، ئۆلگەندىن كېيىنمۇ ئۇلارنىڭ ساۋابى باشقىلارغا تەگمەيدۇ.

مېيىتكە ئوقۇلغان «قۇرئان»نىڭ ئۇنىڭغا ساۋابى بولۇش - بولماسلىقى توغرىسىدا

ئەبۇ هۆرەيرە رەزىيەللاهۇ ئەنهۇدىن رىۋايەت قىلىنىشىچە، مۇهەممەد ئەلەيهىسسالام مۇنداق دېگەن: **"ئادەملەر ئۆلگەندىن كېيىن مۇنداق ئۈچ خىل ئىشتىن باشقا ئىشلارنىڭ هەممىسى ئۇنىڭ بىلەن مۇناسىۋىتىنى ئۈزىدۇ: ئۇنىڭ بىرى، باشقىلارغا بەرگەن سەدىقىسى؛ يەنە بىرى باشقىلارغا بەرگەن بىلىمى؛ يەنە بىرى بولسا ئۇنىڭ روهىغا دۇئا - تىلاۋەت قىلغۇچى پاك پەرزەنتىدۇر"**.

ئىسلام دىنىدىكى هەرقايسى ئېقىمغا تەۋە بولغان فەقىهلەر ئىچىدە بۇ خىل ساۋابنىڭ مېيىتكە يېتىدىغان-يەتمەيدىغانلىقى توغرىسىدا ئىختىلاپلار تۇغۇلغان بولۇپ، بۇ ئىختىلاپلار چوڭ جەهەتتىن تۆۋەندىكىدەك بىرنەچچە تۈرگە بۆلۈنگەن:

1. هەنبەلى مەزهىپىدىكىلەر "يېتىدۇ" دەپ قارايدۇ. ئۇلار "مەرهۇم ئۆزىنىڭ هايات چېغىدا ئادا قىلغان بارلىق ئەمەللىرى بىلەن، مەسىلەن، ناماز ئوقۇش، روزا تۇتۇش، قۇرئان ئوقۇش قاتارلىقلار بىلەن ساۋابقا نائىل بولىدۇ. بىراق، ئۇ بۇ ئەمەللەرنى چوقۇم چىن كۆڭلىدىن ئادا قىلغان بولۇشى، نىيىتى چوقۇم ئىخلاس بىلەن بولۇشى لازىم" دەپ قارايدۇ. بۇنىڭ مەنىسى ئەگەر قۇرئان تىلاۋەت قىلغۇچىنىڭ مۇددىئاسى ساپ بولمايدىكەن، تىلاۋەت قىلغان قۇرئاننىڭ هېچقانداق ساۋابى بولمايدۇ دېگەنلىكتۇر.

2. كۆپ سانىدىكى ئىسلام ئالىملىرىنىڭ قارىشىچە، مەرهۇمغا ساۋابى ئەكىڭ كۆپ تېگىدىغان ئەمەللەر مەرهۇم ئۈچۈن "سەدىقە بېرىش"، "دۇئا - تىلاۋەت قىلىش"، "بەدەل هەج قىلىش" تىن ئىبارەت. مەرهۇم ئۈچۈن «قۇرئان كەرىم» تىلاۋەت قىلغاندا نىيەت چوقۇم ساپ بولۇشى كېرەك، شۇنداقلا بۇ تىلاۋەت قوبۇل بولىدۇ، خەير - ساخاۋەت يەتكۈزۈش مەقسىتىدە ئۇيۇشتۇرۇلغان باشقا بارلىق ئىجتىمائىي پاراۋانلىق ئىشلىرىدىمۇ شۇنداق بولۇشى كېرەك. «قۇرئان كەرىم»دە مۇنداق دېيىلىدۇ: **"ئۇلاردىن كېيىن كەلگەنلەر: 'پەرۋەردىگارىمىز! بىزگە ۋە بىزدىن ئىلگىرى ئىمان ئېيتقان قېرىنداشلىرىمىزغا مەغپىرەت قىلغىن، دىللىرىمىزدا مۆمىنلەرگە قارشى دۈشمەنلىك پەيدا قىلمىغىن، پەرۋەردىگارىمىز! سەن ناهايىتى مەغپىرەت قىلغۇچىسەن، مېهرىبانسەن'، دەيدۇ"** (59-سۈرە «هەشر»، 10-ئايەت). **"گۇناهىڭ ئۈچۈن، ئەر-ئايال مۆمىنلەر ئۈچۈن مەغپىرەت تىلىگىن"** (47-سۈرە «مۇهەممەد»، 19-ئايەت).

ئەينى ۋاقىتتا، مۇهەممەد ئەلەيهىسسالام ساهابىلەرنىڭ قەبرىسىنى يوقلىغاندا، ئۇلارنىڭ روهىغا ئاتاپ دۇئا-تىلاۋەت قىلغان هەمدە يېنىدىكى كىشىلەرنىڭ مەرهۇمغا سالام بېرىشىنى تاپىلىغان. ئائىشە رەزىيەللاهۇ ئەنهادىن رىۋايەت قىلىنىشىچە، بىر كىشى **مۇهەممەد ئەلەيهىسسالامدىن: ئانام تۇيۇقسىز ۋاپات قىلدى، مەن ئۇنىڭغا ئاتاپ سەدىقە بېرەي دەيمەن. مېنىڭ بەرگەن سەدىقەمنىڭ ئانامغا ساۋابى بولامدۇ؟ دەپ سوريغاندا، مۇهەممەد**

ئەلەيھىسسالام: "بولىدۇ" دەپ جاۋاب بەرگەن. ئىمام ئەھمەد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىشىچە، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: "ياسىن "سۈرىسى («قۇرئان كەرىم»نىڭ 36 ـ سۈرىسى) «قۇرئان كەرىم»نىڭ يۈرىكى، بۇ سۈرىنى ئوقۇغان كىشى ئاللانىڭ مەغپىرىتىگە ئېرىشىدۇ، سىلەر مەرھۇملار ئۈچۈن مۇشۇ سۈرىنى ئوقۇڭلار!".

3. بەزى ئالىملار نوقۇل ئۆزى ئادا قىلغان ئىمەلدە پەقەت مەرھۇمنىڭ روھىغا ئاتاپ نىيەت قىلغان شارائىتتىلا، مەرھۇم ئاندىن ئۇنىڭ ساۋابىغا ئېرىشىدۇ، بولمىسا ئۇنىڭ ساۋابى بولمايدۇ دەپ قارايدۇ. تۇپراق بېشىغا ئۆزى چىقىپ ياكى باشقىلارنى تەكلىپ قىلىپ مەرھۇمنىڭ روھىغا ئاتاپ دۇئا-تىلاۋەت ئوقۇشقا بولامدۇ-بولمامدۇ دېگەن مەسىلە ئوستىدە، بەزى ئالىملار تۇپراق بېشىدا قىرائەت قىلىش "مۇستەھەب" بولۇپ، ئۇنىڭ ساۋابى قىرائەت قىلغۇچىغا مەنسۇپ بولىدۇ، مەرھۇم ئۇنىڭ "شەرپى"گە، "رەھمىتى"گە مۇيەسسەر بولىدۇ، قىرائەتتىن كېيىنكى دۇئا مەرھۇمنىڭ روھىغا تېگىدۇ دەپ قارايدۇ. مالىكىي مەزھىپىنىڭ پېشۋاسى مالىك بۇنى «مەكروھ» دەپ قاراشنى تەشەببۇس قىلغانىدى. بىراق، بۇ مەزھەپنىڭ كېيىنكى ئالىملىرى بۇنىڭ ساۋابى مەرھۇمغا مەنسۇپ بولىدۇ دەپ قارىغان. ھەنەفىي مەزھىپىدىكىلەر بارلىق ئەمەللەر جۈملىدىن نەپلە نامаз، نەپلە روزا، سەدىقە، قىرائەت قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسىدە پەقەت نىيەت دۇرۇس بولسىلا، بۇ ئەمەللەرنىڭ مەرھۇمغا ساۋابى تېگىدۇ، خۇددى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ: "سىلەر مەرھۇملارنىڭ روھىغا ئاتاپ سۈرە «ياسىن»نى ئوقۇڭلار "دېگىنىدەك، دەپ قارايدۇ.

"ساۋاب" ئىسلام دىنىنىڭ ياخشى-يامانلىق كۆز قارىشىنى ئەكس ئەتتۈرگەن

ئىسلام دىنىدا، مۇسۇلمانلار بۇ دۇنيادا تەقۋادارلىق بىلەن ئاللاغا ئېتىقاد قىلىپ، تەۋرەنمەستىن ھىدايەت يولىدا ماڭىدىكەن، شەرىئەتتە بەلگىلەنگەن دىنىي ئەمەللەرنى ئەستايىدىل ئادا قىلىپ، ياماندىن ئىشلاردىن قول ئۈزۈپ ياخشى ئىشلارنى قىلىدىكەن، ئۆزىگە، باشقىلارغا، جەمئىيەتكە پايدىلىق ئىشلارنى قىلىدىكەن، ئاللا ئۇنىڭغا بۇ دۇنيادا خۇشاللىق، ئاسايىشلىق ۋە بەخت ـ سائادەت ئاتا قىلىدۇ، ئاخىرەتتە ئۇ جەننەتتىن ئورۇن ئېلىپ، "باقىي قالىدىغان" ياخشى ئەمەلەر ساۋابىغا ئېرىشىدۇ. بۇ ھەقتە «قۇرئان كەرىم»دە مۇنداق دېيىلىدۇ: "ئاللا ھىدايەت تاپقۇچىلارنىڭ ھىدايىتىنى زىيادە قىلىدۇ، باقىي قالىدىغان ياخشى ئەمەل ساۋاب جەھەتتىن ۋە ئاقىۋەت جەھەتتىن پەرۋەردىگارىڭنىڭ دەرگاھىدا ئارتۇقتۇر" (19ـ سۈرە «مەريەم»، 76ـ ئايەت)؛ ئۇنىڭ ئەكسىچە، بۇ دۇنيادا كىمكى تېگىشلىك جازاغا ئۇچرايدىكەن، ئۆلگەندىن كېيىنمۇ ئېغىر گۇناھلىرى بىلەن دوزاخقا كىرىدۇ. بۇ ھەقتە «قۇرئان كەرىم»دە مۇنداق دېيىلىدۇ: "مۇمن ئادەم پاسىق ئادەمگە ئوخشامدۇ؟ ئۇلار (ئاخىرەتلىك ساۋابتا) باراۋەر ئەمەس. ئىمان ئېيتقان ۋە ياخشى ئەمەللەرنى قىلغانلارغا كەلسەك، ئۇلارنىڭ قارارگاھى جەننەت بولىدۇ. (ئۇ) ئۇلارنىڭ قىلغان ئەمەللىرىنى مۇكاپاتلاش يۈزىسىدىن ئۇلار ئۇچۇن تەييارلانغان جايدۇر. ئاللانىڭ ئىتائىتىدىن چىققانلارغا كەلسەك، ئۇلارنىڭ جايى دوزاخ بولىدۇ، ھەرقاچان ئۇلار دوزاختىن چىقماقچى بولسا، ئۇلار دوزاققا قايتۇرۇلىدۇ. ئۇلارغا: 'سىلەر ئىنكار قىلغان دوزاخنىڭ ئازابىنى تېتىگلار' دېيىلىدۇ" (سۈرە «سەجدە»، 19ـ، 20ـ ئايەتلەر). 32

خۇلاسە قىلغاندا، ئىسلام دىنىنىڭ بۇ دۇنيالىقتا ياخشى ئەمەللەرنى قىلىش ۋە ئاخىرەتتە بۇ ئەمەللەرگە چۇشلۇق "ساۋاب"قا ئېرىشىش توغرىسىدىكى ئەھكامى مۇسۇلمانلارنىڭ ئىجتىمائىي تۇرمۇشىدىكى سەل قاراشقا بولمايدىغان مۇھىم مەزمۇندۇر. بىز مۇسۇلمانلار ئىجتىمائىي ئەخلاق ـ پەزىلەت، ياخشى ئەمەللەر بىلەن ساۋابقا ئېرىشىش ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتلەرنى ياخشى بىر تەرەپ قىلساق، بۇ بىزنى ئىككى دۇنيا شەرىپىگە مۇيەسسەر قىلىپ، كۆڭلىمىزنىڭ خاتىرجەملىكى ۋە ساپلىقىنى ساقلايدۇ، ساغلام بولغان كىشىلىك مۇناسىۋەتكە ئېرىشتۇرىدۇ. مۇسۇلمان ئىكەنمىز بىز چوقۇم باشقىلارغا ئاق كۆڭۈللۈك بىلەن مۇئامىلە قىلىدىغان، جەمئىيەتكە ئاق كۆڭۈللۈك بىلەن مۇئامىلە قىلىدىغان، ئۆزىمىزگە ئاق كۆڭۈللۈك بىلەن مۇئامىلە قىلىدىغان ساپ قەلب بىلەن كىشىلىك مەجبۇرىيىتىمىزنى ئادا قىلىشىمىز لازىم، شۇنداق قىلغاندىلا ئىسلام دىنىنىڭ تۈپ پرىنسىپلىرىنىڭ يول كۆرسەتكۈچى ئارقىسىدا كۆڭۈل ئازادىلىكى بىلەن ئۆزىمىزگە يۈز كېلەلىگەن ھالدا بىر ئۆمۈر ياشىيالايمىز.

(تەرجىمە قىلغۇچى: قەيسەر قۇربان؛ تەرجىمە تەھرىرى: شەمشىدىن ھاجى)

«قۇرئان كەرىم» بىلىملىرى خەزىنىسى

هاجى يەھيا سەنۇبەر لىن‌سۇڭ

ئىككىنچى باب①

«قۇرئان كەرىم»نىڭ مەزمۇنلىرى

«قۇرئان كەرىم»نىڭ مەزمۇنى ناھايىتى كەڭ، بەزىلەر ئۇنى ھەممىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدىغان ئىسلام قامۇسى، دەپ قارىغاندى. ئۇنى "قامۇس" دېسەك ئانچە مۇۋاپىق بولماس، بۇنداق دېيىش ، ئۇنى تۆۋەن مۆلچەرلەپ قويغانلىق بولىدۇ، چۈنكى، ئۇ گەرچە نۇرغۇن بىلىملەرنى ئۆز ئىچىگە ئالغان بولسىمۇ، ئەمما بەربىر بىلىملەر توپلانغان ماتېرىيال ياكى لۇغەت ئەمەس. ئۇ ئالدى بىلەن، شۇنداقلا مۇھىمى ئىسلام دىنىنىڭ قانۇن چىقىرىش ۋە ئاساسىي قانۇن تۈزۈش ئاساسى، مۇسۇلمانلارنىڭ دىنىي ساھە ۋە غەيرىي دىنىي تۇرمۇشىدىكى قىبلىنامىسى. ئۇنىڭ كىشىلەردە ھەممىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان دېگەن تەسىرنى پەيدا قىلىپ قويۇشى ئېھتىمال ئۇنىڭدا سۆزلەنگەن مەسىلىلەر ۋە ھادىسىلەرنىڭ ھەقىقەتەن ناھايىتى كۆپ، ناھايىتى كەڭ، ناھايىتى مول ئىكەنلىكىدىن بولسا كېرەك. ئۇنىڭدا قۇياش، ئاي ۋە يۇلتۇز، شامال، گۈلدۈرماما، يامغۇر ۋە چاقماق؛ ئاسمان ۋە زېمىن؛ دەريا، كۆل ۋە دېڭىز؛ ئېگىز تاغلار ۋە تىك چوققىلار؛ چۆل باياۋان ۋە بوستانلار؛ گۈل ـ گىياھ، قۇش، قۇرت ـ قوڭغۇز ۋە بىلىقلار؛ ئۇچار ـ قانات ۋە ھايۋانلار؛ قىممەتلىك گۆھەر ۋە قېزىلما بايلىقلار؛ زىرائەت ۋە مېۋە ـ چېۋىلەر ـ ھەقىقەتەن كىشىنى ھاڭ ـ تاڭ قالدۇرىدىغان خىلمۇخىل ئېسىل نەرسىلەر تىلغا ئېلىنغان؛ ئۇنىڭدىكى تارىخىي تەرەققىيات، دەۋرلەرنىڭ ئالمىشىشى، قەبىلىلەرنىڭ روناق تېپىشى ياكى زاۋاللىققا يۈزلىنىشى، گۈرۇھلارنىڭ نەتىجە قازىنىشى ياكى مەغلۇپ بولۇشى، كونىنىڭ ئورنىنى يېڭىنىڭ ئېلىشىغا دائىر مەزمۇنلاردىن پايدىلىنىپ ئۇلكە ئېلىشقا بولىدۇ؛ ئۇنىڭدىكى ياخشىلىققا يۈزلىنىپ يامانلىقتىن ساقلىنىش، ئۆزىدە كامالەت ۋە پەزىلەت بېتىشتۇرۇش، ئىستىقامەت قىلىپ، تېگىگە يېتىش، رېئاللىققا توغرا قاراش، كېلەچەككە ئىنتىلىشكە دائىر مەزمۇنلار كىشىنى چوڭقۇر ئويغا سالىدۇ.

ئۇنىڭدا، قىسسىلەر بار، رىۋايەتلەرمۇ بار؛ تارىخىي پاكىتلار بار، مەسەل ـ ئىستىھزالارمۇ بار؛ ۋەز ـ نەسىھەت بار، تەنبىھ ـ ئاگاھلاندۇرۇشلارمۇ بار؛ ئاممىباب چۈشىنىشلىك بايانلار بار، چوڭقۇر مەنىلىك ـ سىرلىق ھېكمەتلەرمۇ بار. ئۇنىڭدا بىپايان ئالەمدىن تارتىپ كۆز بىلەن كۆرۈش تەس بولغان زەررىچىلەرگىچە؛ ئىنسانلارنىڭ پىر بوۋىسى — ئادەم ئاتامنىڭ يارىتىلىشىدىن تارتىپ پۈتۈن كائىنات بەربات بولغۇچە؛ تۆگە، پىللاردىن تارتىپ چۈمۈلىگۈچە... تىلغا ئېلىنغان؛ ئەلۋەتتە، ئۇنىڭ ئاساسىي مېغىزى مۇسۇلمانلارنى ئويغىتىشتىن ئىبارەت. م. س. سادىق ئۆزىنىڭ «〈قۇرئان كەرىم〉 مەڭگۈلۈك مۆجىزە» دېگەن ئەسىرىدە:" «قۇرئان كەرىم» مەزمۇنلىرى ئىچىدە، كىشىلەرنىڭ نەزەر دائىرىسىنى كېڭەيتىدىغانلىرى بار، كىشىلەرنىڭ ئاڭلاش سېزىمىنى كۈچەيتىدىغانلىرى بار، كىشىلەرنىڭ

① باش قىسمى ئۆتكەنكى ساندا .

ھېسسىياتىنى ئۇرغۇتىدىغانلىرى بار، كىشىگە ئىلھام بەخش ئېتىدىغانلىرى بار، كىشىلەرنىڭ قۇتلۇق بىلىملىرىنى جانلاندۇرىدىغانلىرى بار، كىشىلەرنىڭ كۆڭلى ـ كۆكسىنى ھۇزۇرلاندۇرىدىغانلىرى بار، كىشىلەرنىڭ قەلبىنى تەربىيلەيدىغانلىرى بار، كىشىلەرنىڭ ئەقلىنى تاۋلايدىغانلىرى بار، كىشىلەرنىڭ مەدەنىيەت بىلىمىنى ئۆستۈرىدىغانلىرى بار، كىشىلەردىكى روھى جەھەتتىكى دات ـ چۈپرەندىلەرنى تازىلىۋېتىدىغانلىرى بار، كىشىلەرنى چۈشكۈنلۈك ۋە زىيان ـ زەخمەتتىن خالاس قىلىدىغانلىرى بار"... دەپ ئېيتقان.

فلىپ K. سىتتى ئۆزىنىڭ «ئەرەبلەرنىڭ ئۇمۇمىي تارىخى» دېگەن ئەسىرىنىڭ 9 ـ بابىدا «قۇرئان كەرىم»نىڭ ئاساسىي مەزمۇنلىرىنى يىغىنچاقلاشقا تىرىشىپ كۆرگەن. ئۇنىڭ قارىشىچە، مەككە دەۋرى (جاپالىق كۈرەش دەۋرى)دىكى ۋەھيىلەر تەخمىنەن 90 سۈرە بولۇپ، ئۇنىڭ "ئاساسىي مەزمۇنى ئاللانىڭ تەنھالىقى ۋە ئۇنىڭ سۈپەتلىرى، بەندىنىڭ قىسمىتى ۋە كېلەچەكتىكى ئاقىۋىتىدىن ئىبارەت"؛ مەدىنە دەۋرى (غەلبە دەۋى)دىكى ۋەھيىلەر تەخمىنەن 24 سۈرە (ھەجمى پۈتۈن كىتابنىڭ تەخمىنەن ئۇچتىن بىر قىسمىنى تەشكىل قىلىدۇ) بولۇپ، ئۇنىڭ "كۆپىنچىسى قانۇن تۈزۈشنى ئاساسىي مەزمۇن قىلغان ئۇزۇن بايانلار". ئۇ يەنە "قانۇن تۈزۈش" نىڭ مەزمۇنلىرىنى كونكرېتلاشتۇرۇپ مۇنداق يىغىنچاقلىغان: بۇ دەۋردە "ئەقىدىلەر ۋە ناماز، روزا، ھەج، رامىزان ئېيى قاتارلىقلارغا دائىر مۇراسىملار ۋە قائىدە ـ نىزاملار بېكىتىلگەن. ئۇ يەنە ھاراق ئىچىش، قىمار ئويناش، تۇڭگۇز گۆشى يېيىشلەر ھارام قىلىنغان قانۇنلارنى؛ زاكات ۋە جىھاد (غازات) قاتارلىق مالىيە ۋە ھەربىي ئىشلارغا دائىر ئەمر ـ پەرمانلارنى؛ قاتىللىق، قىساسچىلىق، جازانىخورلۇق، نىكاھ، تالاق، زىنا، مىراسخورلۇق (ۋارىسلىق)، قۇل ئازاد قىلىش قاتارلىق ھەق تەلەپ ئىشلىرى ۋە جىنايى ئىشلارغا دائىر قانۇنلارنى ... ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ".

1928 ـ يىلى (ھىجرىيە 1347 ـ يىلى) پاكىستاندا چاقىرىلغان شەرق ئالىملىرى يىغىنىدا، «قۇرئان كەرىم»نىڭ سىستېمىسى مۇھاكىمە قىلىنىپ، ئۇنىڭ ئاساسىي مەزمۇنى مۇنۇلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ، دەپ قارالغان:

1. ئىمان (ئېتىقاد)؛
2. دىنىي مەجبۇرىيەتلەر؛
3. بۇيرۇق ۋە تەقىلەر؛
4. ئاگاھلاندۇرۇش ۋە غەلبە خەۋەرلىرى؛
5. بەس ـ مۇنازىرە ۋە تالاش ـ تارتىش (رىقابەت)لار.
6. قىسسىلەر ۋە رىۋايەتلەر؛
7. ئەمر ـ پەرمانلار (سىياسىي قانۇن، جىنايى ئىشلار قانۇنى، ھەربىي ئىشلار قانۇنى قاتارلىقلار)؛
8. تەلىم ـ تەربىيە (پەند ـ نەسىھەت) ۋە يېتەكچىلىكلەر.

بۇنىڭدا، پۈتكۈل «قۇرئان كەرىم»نىڭ مەزمۇنلىرى ئۇمۇمەن يىغىنچاقلانغان ياكى ئاساسىي مەزمۇنلار تۈرلەرگە ئايرىلغان، دېيىشكە بولىدۇ.

ئەگەر بۇنىڭدا ئايرىلغان تۈرلەرنى تېخىمۇ مەركەزلەشتۈرۈپرەك ئۇمۇملاشتۇرساق، يېقىندا نەشر قىلىنغان «جۇڭگو ئىسلام قامۇسى»دىكى مۇناسىۋەتلىك ماددىلارنىڭ چۈشەندۈرۈلۈشى بويىچە، پۈتۈن «قۇرئان كەرىم» مەزمۇنلىرىنى ئالتە تۈرگە يىغىنچاقلاش مۇمكىن، تۆۋەندە ئۇنى مۇشۇ ئالتە تۈر بويىچە قىسقىچە بايان قىلىپ ئۆتىمىز:

1. تۈپ ئېتىقاد (ئىمان) پروگراممىسى بايان قىلىنغان

بۇنىڭدا ئاساسەن ئىسلام دىنىدىكى ئالتە تۈرلۈك ئىمان بايان قىلىنغان: (1) ئاللاتائالاغا ئىمان ئېيتماق؛ (2) پەرىشتىلەر (مالائىكىلار)گە ئىمان ئېيتماق؛ (3) كىتابلارغا ئىمان ئېيتماق؛ (4) پەيغەمبەرلەرگە ئىمان ئېيتماق؛ (5) ئاخىرەتكە ئىمان ئېيتماق؛ (6) تەقدىرگە ئىمان ئېيتماق، بۇنىڭ ئالدىنقى بەش تۈرلۈكى «قۇرئان كەرىم»دە بىرىنىڭ كەينىدىن بىرى قاتار قويۇلغان (4ـسۈرە «نىسا»، 136ـئايەت؛ 2ـسۈرە «بەقەرە»، 177ـئايەت)، «تەقدىرگە ئىمان ئېيتماق» دېگەن بىرسى بولسا، پەيغەمبەرسىز مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ ۋەسىيىتىگە ئاساسەن قوشۇلغان، لېكىن بۇ مەزمۇنمۇ «قۇرئان كەرىم»دىن كەلگەن (3ـسۈرە «ئال ئىمران»، 145ـئايەت؛ 25ـسۈرە «فۇرقان»، 3ـئايەت؛ 87ـسۈرە «ئەئلا»، 3ـئايەت)، پەقەتلا ئالدىنقى بەش تۈر بىلەن بىللە قويۇلمىغان، خالاس.

يۇقىرىدا بايان قىلىنغان ئالتە تۈرلۈك تۈپ ئېتىقاد ئىچىدە، ئەڭ گەۋدىلىك، ئەڭ نېگىزلىك، ئەڭ

مـۇھـمـى ئاللاغا — بىر ـ تەنھا، تەڭداشسىز پـەرۋەردىـگـارغـا، ئـالەمدىكى جىمى مەۋجۇداتنى يـاراتقۇچى ۋە باشقۇرغۇچىغا ئىمان كەلتۈرۈشتىن ئـىبارەت. بۇ ئىسلام دىنى ئېتىقادىنىڭ يادروسى، شۇنداقلا پۈتۈن «قۇرئان كەرىم»گە باشتىن ـ ئاياغ سـىڭدۈرۈلگەن ئاساسلىق يىپ ئۇچى. "تەۋھىد" ("ئاللانى بىر دەپ تونۇش" نەزەريىسى) ئىسلام دىـنـىدىكى قەتئىي تەۋرەنمەس ئېتىقاد. شۇڭا ئۇ ھـەرقانداق مۇشرىكلىكنى ئىستىسنا قىلىدۇ، يەنى ھـەرقانداق بىر ئادەمنى ياكى نەرسىنى ئاللاتائالا بـىـلەن تەڭ ۋە بىرقاتاردا قويۇشقا مۇتلەق يول قويمايدۇ.

باشـقـا بەش تۈرلۈك ئىمان ئاللاغا ئىمان كـەلـتـۈرۈشنى يادرو ۋە ئالدىنقى شەرت قىلىش ئاساسىدا بارلىققا كەلگەن، مەسىلەن، پەرىشتىلەرنىڭ ئـالـلاتائـالا تـەرىـپـىدىن ھەرقايسى ۋەزىپىلەرنى بـېـجـىرىـشكە ئەۋەتىلگەن ۋە ئورۇنلاشتۇرۇلغان نـەۋكـەرلـەر ئـىكەنلىكىگە ئىشىنىش؛ كىتابلارنىڭ ئـالـلاتائـالانـىـڭ ئىرادىسىنى ئەكس ئەتتۈرۈپ، ھـەمدىـلـەرنى رىـغـبـەتـلەندۈرىدىغان قىبلىنامە ئـىكەنلىكىگە ئىشىنىش؛ پەيغەمبەرلەرنىڭ تۈرلۈك تـارىخىي دەۋرلەردە ئاللاتائالا تەرىپىدىن ھەرقايسى مىللەتلەرنى نەسىھەت بىلەن ياخشى يولغا باشلاشقا تـەيـىـنـلـەنـگـەن ئەلچى (رەسۇل) ئىكەنلىكىگە ئـىـشـىنىش؛ ئاخىرەتتە ئاللاتائالانىڭ ياخشىلارنى مـۇكـاپاتلاپ، يامانلارنى جازالايدىغانلىقى، ئۇنىڭ ئومۇمىي ھۆكۈم، ئومۇمىي ھېسابات پەيتىنىڭ يېتىپ كەلگەنلىكى ئىكەنلىكى، ئۇنىڭدا ساۋابلىق ۋە گۇناھ، ھەق ۋە ناھەق، سادىقلىق ۋە ئاسىيلىق، ياخشىلىق ۋە يامانلىق ئىشلارنى قىلغۇچىلارنىڭ ھەرقايسىسى ئـۆزىـنـىـڭ مەڭگۈلۈك قارارگاھىنى تاپىدىغانلىقىغا ئىشىنىش؛ ھەممە ئىشنىڭ ئاللاتائالانىڭ تەقدىرىدىن بـولـىـدىغانلىقى، ئاللاتائالانىڭ ئىرادىسىگە ئەمەل قىلىدىغانلىقى، ئاللاتائالا ئورۇنلاشتۇرغان ئوبيېكتىپ قانۇنىيەتتىن چەتنەپ كېتەلمەيدىغانلىقىغا ئىشىنىش.

ناۋادا "ئاللانى بىر دەپ تونۇش" دېگەن تۈپ ئـەقـىـدە ئاۋۋال بەرپا قىلىنمىغان ۋە مۇستەھكەم ئورنىتىلمىغان بولسا، باشقا بەش تۈرلۈك ئەقىدىمۇ مـەۋجـۇت بـولـمايتتى ياكى ئەھمىيەتسىز بولۇپ قالاتتى؛ ئەكسىچە، ئەگەر كېيىنكى بەش تۈرلۈك ئـەقـىـدە ئىنكار قىلىنسا ياكى گۇمانلىق قارالسا، ئىمانىنىڭ مۇكەممەل بولمىغانلىقى بولۇپلا قالماي، ھەتتا ئاللاتائالاغا ئىشىنىشمۇ قۇرۇق گەپ بولۇپ قالىدۇ. باشقىچە ئېيتقاندا، بۇ ئالتە تۈرلۈك ئىمانىنىڭ گەرچە ئاساسلىقى ۋە كېيىنكىلىرى بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە ئاللاغا ئىمان كەلتۈرۈش ھەممىدىن مۇھىم، ھەممىنى بېسىپ چۈشىدىغان، قىلچىمۇ چەتنەشكە بولمايدىغان ئىمان بولسىمۇ، ئەمما ئۇ باشقا ئىمانلار بىلەن بىرلىكتە بىر مۇكەممەل سىستېمىنى ھاسىل قىلغان.

ئالتە تۈرلۈك ئىمان توغرىسىدا، كىتابىمىزدا مەخسۇس باب ئاجرىتىپ تەپسىلىي بايان قىلىمىز (مۇشۇ كىتابنىڭ 7 ـ بابىغا قارالا).

2. كاپىرلار بىلەن بولغان بەس ـ مۇنازىرە ئەكس ئەتتۈرۈلگەن

«قـۇرئـان كـەرىـم»دە مۇشرىكلار ۋە باشقا دىندارلار بىلەن قىلىنغان بەس ـ مۇنازىرە ناھايىتى زور سالماقنى ئىگىلەيدۇ. ئۇلارنىڭ ئايەتلەردە تىلغا ئېـلـىـنغانلىرى: مـۇشـرىكـلار، "ئەھلى كىتابلار" (يەھۇدىيلار ۋە ناسارالارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ)، سـابـىـئـونـلار ۋە مەجۇسىلەر(ئاتەشپەرەسلەر)دىن ئىبارەت.

1) مۇشرىكلار — "مۇشرىك" ئەرەبچە سۆز بـولـۇپ، "بۇدقا چـوقـۇنـغـۇچى"، "ئەرۋاھقا چوقۇنغۇچى" دېگەن مەنىدە، بەزىلەر ئۇنى ئەسلى مەنىسى بويىچە "ئاللاغا شېرىك كەلتۈرگۈچى" دەپ تەرجـىـمـە قىلىپ، خىلمۇخىل ئىلاھى بۇتلارغا چـوقـۇنـغـۇچىلارنى كۆرسىتىدۇ. بۇ سۆزلۈكنىڭ بىرلىك، كۆپلۈك (ئىگىلىك كېلىش، چۈشۈم كېلىش ھـالـەتـلىرىنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ) شەكىللىرى، ئـەرچـە، ئـايـالـچـە كـاتېگورىيىلىرىدىكى ئىسىم شـەكـىللىرى بولۇپ، پۈتۈن «قۇرئان كەرىم»دە جەمئىي 49 قېتىم يولۇقىدۇ، ئۇنىڭدىن باشقا ھەر خىل كىشىلىك ئالماش ۋە زامان ھالەتلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان پېئىللار شەكلىدە 73 يەردە ئۇچرايدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئەمر بويىچە ئىسلام دىنىنى تەرغىب قىلغان دەسلەپكى چاغلاردا، ئەينى ۋاقىتتىكى ئـەرەب يـېـرىـم ئـارىـلـىـدىكىلەرنىڭ، جۈملىدىن مەككىدىكى قۇرەيش ئاقسۆڭەكلىرىنىڭ كۆپىنچىسى مـۇشرىك ئىدى، ئەبۇ سۇفيان (576 — 652) بـاشچىلىقىدىكى ئاقسۆڭەكلەر ھۆكۈمران گۇرۇھى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا غالجىرلارچە زىيانكەشلىك قىلىپ، ئىسلام دىنىغا ئىمان ئېيتقان مۇسۇلمانلارغا دەھشـەتـلىك زەربە بەرگەنىدى. ئۇلار رەڭگارەڭ

بۇتلارغا ئېتىقاد قىلاتتى، بۇنىڭ ئىچىدە يەنە ئۇلار ئالاھىدە چوقۇنىدىغان ئۇچ ئىلاھە (53 ـ سۈرە «نەجىم»، 19 — 25 ـ ئايەتلەرگە قارالسۇن) بار ئىدى: (1) لات — بەزىلەرنىڭ قارىشىچە ئۇ قۇياشنىڭ ۋەكىلى ئىدى، ئۇنىڭ ھەرەمگاھى سەئۇدى ئەرەبىستانىدىكى تائىفنىڭ يېنىدا ئىدى، مەككە قاتارلىق جايلاردىكى كىشىلەر كۆپرەك شۇ يەرگە بېرىپ ئۇنىڭغا تاۋاب ۋە نەزىر قىلاتتى؛ (2) ئۇززا — بەزىلەر ئۇنى گۈلنىڭ سىمۋولى دەيتتى، قۇرەيشلەر بۇ ئىلاھەنى بەك ئىززەتلەيتتى، تۆگە سويۇپ ئۇنىڭغا نەزىر قىلاتتى، ئۇنىڭغا چوقۇنۇش مەككىنىڭ شەرقىدىكى بەتن نەخلە دېگەن يەردە كەڭ ئەۋج ئالغانىدى؛ (3) مانات — رىۋايەت قىلىنىشچە، ئۇ تەقدىرنى باشقۇرىدىغان ئىلاھە بولۇپ، ئىلاھگاھى مەككە بىلەن مەدىنە ئارىلىقىدىكى قۇدەيد دېگەن جايدىكى بىر پارچە قارا تاشنى ئۆز ئىچىگە ئالاتتى، ماناتنىڭ ئىسمى دىنىي تۇرمۇش جەھەتتە دەسلەپكى بىر باسقۇچقا ۋەكىللىك قىلاتتى. ئىسلام دىنى تارقالغاندىن كېيىنمۇ قۇرەيشلەر يەنىلا بۇ ئۇچ ئىلاھەنى كۆككە كۆتۈرۈپ يۈردى، ھەتتا بۇلارنى «ئاللانىڭ قىزى» دەپ بىلجىرلىدى. شۇڭا، «قۇرئان كەرىم»دە ئۇلارغا قاتتىق رەددىيە بېرىلگەن.

ئەينى ۋاقىتتا ئەرەبلەردىكى بۇتپەرەسلىك سەنەم (ياسالغان ھەيكەل)، ۋاسن (ئويما ھەيكەل) ۋە نۇسۇب (ئىلاھگاھ)قا ئىبادەت قىلىش ۋە نەزىر قىلىشنى ئۆز ئىچىگە ئالاتتى. بەزى ئالىملار[1]ئومۇمەن ياغاچ ۋە ئالتۇن ـ كۈمۈشتىن ئىشلەنگەن بۇتلار "سەنەم" دەپ ئاتىلىدۇ، ئومۇمەن تاشتىن ئويۇپ ياسالغان بۇتلار "ۋاسن" دەپ ئاتىلىدۇ، دەپ قارايدۇ.

جاھىلىيەت دەۋرىدە ئەرەبلەردە رەڭگارەڭ بۇتپەرەسلىكلەر ئەۋج ئالغان بولۇپ، بۇ بۇتلار ناھايىتى نۇرغۇن ناملار بىلەن ئاتىلاتتى، ئۇلار پەرىشتە، جىن، شەيتاندىن تارتىپ ئۆز ئەجدادلىرىغىچە ھەممىسكە ئاتاپ ھەيكەللەرنى ياسۇپلىپ، ئۇلارغا ئىبادەت قىلاتتى. قۇرەيشلەرمۇ مەككىدىكى كەئبە ئىبادەتخانىسىنىڭ ئىچىگە ۋەتراپىغا نۇرغۇن بۇتلارنى ياسۇالغانىدى (ئېيتىلىشىلارغا قارىغاندا، 360 خىل بۇت بار ئىدى)، ئۇلارنىڭ ئىچىدە ئەڭ چوڭ بۇت "ھەبۇل" دەپ ئاتىلاتتى، بۇ بۇت قىزىل ھېقىقتىن ياسالغان بولۇپ، ئۇنىڭ تۇرقى ئادەمگە ئوخشايتتى، ئوڭ بېلىكى ئۈزۈلگەن بولۇپ، ئالتۇن بىلەككە ئالماشتۇرۇپ قويۇلغانىدى. بۇ ھەيكەلنى خۇزەيم ئىبنى مۇداقق دېگەن ئادەم ئورناتقانلىقى ئۈچۈن، ئۇ "خۇزەيم ھەبۇلى" دەپمۇ ئاتىلاتتى. ئۇ چاغدا مەككە رايونىدا ھەممە ئائىلىدە دېگۈدەك بۇت بولاتتى. ئۇلار ھەر كۈنى سەھەر چېقىپ كېتىپ كەچ قايتىپ كېلىدىغانلىقى ئۈچۈن، مېڭىشتىن ئاۋۋال ۋە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن بۇتنى يۇيۇپ قويۇاتتى. ئۇلار يا بۇتخانا سالاتتى، يا مەخسۇس بۇت ياساپ چىقاتتى، ناۋادا بۇتخانا ياكى بۇت ياساشقا قۇربى يەتمەي قالسا، ئۆزلىرى خاسىيەتلىك دەپ ھېسابلىغان بىر يەرگە ئىبادەتگاھ سۈپىتىدە بىرەر پارچە تاشنى تىكلەپ قويۇپ دائىم ئۇنى زىيارەت ۋە تاۋاب قىلاتتى②.

«قۇرئان كەرىم» بۇتپەرەسلىك ۋە مۇشرىكلاردىن قاتتىق نەپرەتلەنگەن، ئايەتلەردە ئۇلارنى تىنمۇتىنغ ھالەتتە تەنقىدلىگەن، مەسخىرە قىلغان ۋە سۆككەن. بولۇپمۇ ئەينى ۋاقىتتىكى قۇرەيشلەرنىڭ ئەكسىيەتچىل ئاقسۆڭەكلەر گۇرۇھى دەل مۇشرىكلاردىن تەشكىل تاپقان سىياسىي كۈچ ئىدى، ئۇلار ئەجدادلىرىنىڭ بۇتپەرەسلىك ئەنئەنىسىنى ئاسراش ۋە قوغداش نامى ئاستىدا، شۇ ۋاقىتتا روناق تېپىۋاتقان ئىسلام دىنىغا دۈشمەنلىك ۋە زىيانكەشلىك قىلغانىدى. پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام تەرغىب قىلغان تەۋھىد (ئاللانى بىر دەپ تونۇش)دىن ئىبارەت پەلسەپە نەزەرىيىسى، "لائىلەھە ئىللەللاھۇ" ("بىر ئاللادىن باشقا ھېچبىر ئىلاھ يوق") دېگەن دىنىي ئېتىقاد ئاڭ ھالىتى جەھەتتە مۇشرىكلىك بىلەن تۈپتىن زىت بولۇپ مۇتلەق چېقىشالمايتتى. "بىر ئىلاھ"لىق بىلەن "كۆپ ئىلاھ"لىق (مۇشرىكلىق) بىر ـ بىرىنى مۇتلەق مۇستەسنا قىلاتتى ۋە مۇرەسسەسز ئىدى. شۇ سەۋەبتىن ئۇلار ئارىسىدا نەزەرىيە ۋە تونۇش جەھەتتىن بىر ـ بىرىنى گەپ قىلىشقىمۇ قويماي ئېلىپ بېرىلغان بەس ـ مۇنازىرىلەر ئىنتايىن كەسكىن بولغانىدى، مۇشۇ مۇناسىۋەت بىلەن ئون مىڭلاپ لەشكەرلەرنىڭ قۇملۇقلار ۋە

① بۇتلار نامىنىڭ پەرقىنى ئىزاھلىغۇچى ئالىم ئەبۇ مۇنجىر ئىبنى ھىشام قەرىبىدۇر. ئەمما باشقا خىلمۇخىل ئىزاھلاشلارمۇ بار.
② (مىسرلىق) ھەمىد ئابدۇقادىرنىڭ «قىسقىچە ئىسلام تەرەققىيات تارىخى»نىڭ 3 ـ بابىغا قارالسۇن.

خەنـــدەك ـ ئـاكوپلاردا قىلىشقان چاپچاپ ۋە ئېلىشىشلىرىمۇ ئىنتايىن شىددەتلىك بولغانىدى.

مـۇھـەممەد پەيغەمبەر ئەمر بويىچە تەرغىب قىلغان ئىسلام دىنى ھەم قوزغىغان بۇ ئىجتىمائىي ئىنقىلاب ۋە دىنىي ئىـنـقـلابـنـىڭ تۈپ مەقسىتى "ئاللانى بىر دەپ تونۇش" ئېتىقادىنى تۇرغۇزۇش ھـەمدە بۇنى تۇغ قىلىپ تۇرۇپ، بۇنىڭ بىلەن قـارشـىلاشقان رەڭگارەڭ مۇشرىكلىق ھالەتلىرىنى يـىـلتىزىدىن قۇمۇرۇپ تاشلاپ، ئەرەب مىللىتىنى بىرلىككە كەلتۈرۈشتىن ئىبارەت ئىدى. شۇڭا، ئۇنىڭ ئەكسىيەتچىل مۇتەئەسسىپ كۈچلەرنىڭ غالجىرلارچە دۈشـمـەنـلىك قىلىشى ۋە قانلىق زىيانكەشلىكىگە ئۇچرىشى تەبىئىي ئىدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئەمر بويىچە دىن تەرغىباتىنى باشلاپ ۋاپات بولغانغا قەدەر ئۆتكەن 23 يىل ئىچىدە، ئالدىنقى 20 يىلدا ئـاسـاسـەن يـېڭى كۈچلەر مەككە ئەكسىيەتچىل كۈچلىرىگە قارشى كۈرەش ئېلىپ باردى، ئېتىقاد ئېڭى جەھەتتە بولسا، تەۋھىدچىلەر ("ئاللانى بىر دەپ تونۇش" قارىشىدىكىلەر) خۇراپىيلارچە بۇتقا چوقۇنغۇچىلارغا جەڭ ئېلان قىلدى، ئانتاگونىيىلىك (مـۇرەسـەسـىـز) زىـددىـيـەت ھايات ـ ماماتلىق چاپچاپ ۋە ھەل قىلغۇچ كۈرەشكە ئېلىپ بېرىپ، مـىلادى 629 ـ يىلىغا كەلگەندە مەككە ھۇجۇم بىلەن پەتھى قىلىندى، جېنى تۇمشۇقىغا كېلىپ قـالغان ئەبۇ سۇفيان شەھەردىن چىقىپ تەسلىم بـولۇپ، ئىسلام دىنىغا ئىمان ئېيتقانلىقىنى ئامما ئالدىدا جاكارلىدى، تىكلىنىپ تاۋاپ قىلىنۋاتقان بۇتلارنىڭ ھەممىسى شۇ چاغدىلا ئۆزۈل ـ كېسىل بەربات قىلىنىپ تازىلاندى.

شـۇ سـەۋەبـتـىـن «قـۇرئـان كـەرىـم»دە بـۇتـپـەرەسلەرنى پاش قىلىش ۋە تەنقىد قىلىشقا ناھايىتى كۆپ سەھىپە ئاجرىتىلغان.

2) "ئەھلى كىتابلار"ـــ"كىتاب" دېگىنىمىز قەدىمكى پەيغەمبەرلەر ئاللادىن ۋەھيى ئېلىپ قوبۇل قىلغان، ئىسلام دىنى ئېتىراب قىلىدىغان كىتابلارنى كـۆرسـىـتـىـدۇ، «قۇرئان كەرىم»دە تارىختا بەزى مـىـللـەتـلـەرنـىڭ مۇنەۋۋەر زاتلىرى ۋە داڭلىق ۋەكـىـللىرىنىڭ پەيغەمبەر قىلىپ تەينىلەنگەنلىكى، ئۇنىڭدىن بىر قىسمىغا كىتاب ئاتا قىلىنغانلىقى تىلغا ئـېـلـىـنـىـدۇ، ئايەتلەردە تىلغا ئېلىنغان كىتابلاردىن «قۇرئان كەرىم» قوشۇلۇپ تۆت تۈرلۈكى بار، باشقا ئۈچ تۈرلۈكى:

(1) «تـەۋرات» ـــ مۇسا ئەلەيھىسسالامغا نازىل بولغان؛

(2) «ئـىـنجىل» ـــ ئىسا ئەلەيھىسسالامغا نازىل بولغان؛

(3) «زەبـۇر» ـــ داۋۇد ئەلەيھىسسالامغا نازىل بولغان.

ئايەتلەردە تىلغا ئېلىنغان "ئەھلى كىتاب"لار ئاساسەن مۇشۇ كىتابلارغا ئىگە بولغان ياكى ئېتىقاد قـىـلـىـدىغان كىشىلەرنى كۆرسىتىدۇ، ئادەتتىكى ئـەھـۋالـدا ئـەمـەلـىـيەتتە ئىككى خىل دىننىڭ مـۇخلىسلىرىنى، يەنى «تەۋرات» كىتابىغا ئېتىقاد قىلىدىغان يەھۇدىيلار (يەھۇدىي دىنى مۇخلىسلىرى، ئايەتلەردە ئۇلار "يەھۇدي" دەپ ئاتىلىدۇ) بىلەن «ئىنجىل» كىتابىغا ئېتىقاد قىلىدىغان خرىستىئانلار (خرىستىئان دىنى مۇخلىسلىرى، ئايەتـلـەردە ئـۇلار "ناسارا" دەپ ئاتىلىدۇ)نى كۆرسىتىدۇ. تولۇقسىز مەلۇماتقا قارىغاندا، «قۇرئان كەرىم»دە "يەھۇدي" دېگەن سۆز ئىسىم شەكلىدە 15 قېتىم يولۇقىدۇ، پـېـئـىـل شەكلىدە ئون قېتىم ئۇچرايدۇ؛ "ناسارا "دېگەن ئىسىم 14 قېتىم يولۇقىدۇ. ئۇنىڭ ئۇستىگە بۇ ئىككى خىل كىشىلەر دائىم ئوخشاش بىر سۆز، ئـايـەت، جـۈمـلىدە تەڭ قويۇلۇپ، بىللە بايان قىلىنىدۇ.

«قۇرئـان كـەرىـم»نـىـڭ "يـەھـۇدي" ۋە "نـاسارا" دېگەن بۇ ئـىـككـى خـىـل "ئەھلى كىتاب"لار توغرىسىدىكى بايانى ۋە پوزىتسىيىسى ھەم مـۇئەيـيـەنـلەشتۈرۈش ھەم ئىنكار قىلىش، ھەم ئۇلارنـىـڭ ئـورتـاقـلـىقىنى بايان قىلىش، ھەم ئـىـخـتـىلاپلىرىنى تەكىتلەشتىن ئىبارەت. دېمەك، ئۇنـىـڭ بۇلارغا تۇتقان مۇئامىلىسى مۇشرىكلارغا تۇتقان مەۋقەسى ۋە پوزىتسىيىسىدىن پەرقلىنىدۇ.

ئومۇمەن ئېيتقاندا، ئۇلارنىڭ «قۇرئان كەرىم» مـۇئـەيـيـەنلەشتۈرگەن ئورتاق نۇقتىلىرى شۇكى، بـىـرىنچىدىن، "ئەھلى كىتاب"لارنىڭ پەيغەمبىرى مۇسا ئەلەيھىسسالام بىلەن ئەيسا ئەلەيھىسسالامنىڭ ئاللاتائالا تەينىلىگەن رەسۇل (ئەلچى) ئىكەنلىكى ئېتىراپ قىلىنىدۇ، ئىسلام دىنىدىكى "ئالتە چوڭ ئىمان" دىكى "پەيغەمبەرلەرگە ئىمان كەلتۈرۈش"تە بـۇ ئـىـككـى پەيغەمبەر شۇنىڭ ئىچىدە بولۇپلا قالماستىن، بەلكى ئۇ ئىككەيلەن ئەڭ ئاتاقلىق، ئەڭ تەسىرلىك ئاز سانىدىكى بىرنەچچە "ئـەزىـم پـەيـغـەمـبـەر"لەر كاتېگورىيىسىگە كىرگۈزۈلىدۇ.

ئىككىنچىدىن، «تەۋرات» ۋە «ئىنجىل»دىن ئىبارەت بۇ ئىككى كىتاب (يەنە «زەبۇر»مۇ بار) «قۇرئان كەرىم»گە ئوخشاشلا ئاللا نازىل قىلغان كىتاب دەپ ئېتىراپ قىلىنىدۇ. ئايەتلەردە يەنە، ئاللاتائالا ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ تۆرلۈك دەۋرلەردىكى پەيغەمبەرلەرگە نازىل قىلغان كىتابلارنىڭ بىر - بىرىگە شاھىت بولىدىغانلىقى كۆرسىتىلگەن. مەسىلەن، "بىز ھەقىقەتەن (مۇساغا) تەۋراتنى نازىل قىلدۇق، تەۋراتتا (توغرا يولغا يېتەكلەيدىغان) ھىدايەت ۋە نۇر بار، (ئاللاتائالانىڭ ھۆكۈمىگە) بويسۇنغان پەيغەمبەرلەر يەھۇدىيلار ئارىسىدا (تەۋرات بىلەن) ھۆكۈم قىلىدۇ، (يەھۇدىيلارنىڭ) زاھىتلىرى ۋە ئۆلىمالىرىمۇ (ئۆزگەرتىشتىن) ساقلاشقا بۇيرۇلغان كىتابلار (يەنى تەۋرات) بويىچە ھۆكۈم قىلىدۇ، ئۇلار تەۋراتنى (ئۆزگەرتىشتىن ساقلاشقا) نازارەتچى ئىدى. (ئى يەھۇدىيلارنىڭ ئۆلىمالىرى!) كىشىلەردىن قورقماڭلار، مەندىن قورقۇڭلار. مېنىڭ ئايەتلىرىمنى ئاز پۇلغا تېگىشمەڭلار (يەنى پۇل - مال، مەنسەپ ۋە پارا ئۈچۈن ئايەتلىرىمنىڭ ھۆكۈمىنى ئۆزگەرتۋەتمەڭلار)، كىملەركى ئاللا نازىل قىلغان ئايەتلەر بويىچە ھۆكۈم قىلمايدىكەن، ئۇلار كاپىرلاردۇر... ئۇلارنىڭ (يەنى بەنى ئىسرائىل پەيغەمبەرلىرىنىڭ) ئارقىسىدىن ئۆزىدىن ئىلگىرى نازىل قىلىنغان تەۋراتنى (يەنى ئۇنىڭ ئاللا تەرىپىدىن نازىل قىلىنغانلىقىنى) ئېتىراپ قىلغۇچى ئىسائىبن مەريەمنى ئەۋەتتۇق. ئۇنىڭغا ھىدايەت بىلەن نۇرنى ئۆز ئىچىگە ئالغان ئىنجىلنى ئاتا قىلدۇق، (ئىنجىل) ئۆزىدىن ئىلگىرى نازىل قىلىنغان تەۋراتنى ئېتىراپ قىلغۇچىدۇر (يەنى ئۇنىڭغا مۇۋاپىقتۇر)، تەقۋادارلارغا ھىدايەت ۋە پەند - نەسىھەتتۇر. ئەھلى ئىنجىللار (يەنى ناسارالار) ئاللا ئىنجىلدا نازىل قىلغان ئەھكاملار بويىچە ھۆكۈم قىلسۇن، ئاللا نازىل قىلغان ئايەتلەر بويىچە ھۆكۈم قىلمىغانلار پاسىقلاردۇر. (ئى مۇھەممەد!) بىز ساڭا ئۆزىدىن ئىلگىرىكى (ساماۋى) كىتابلارنى ئېتىراپ قىلغۇچى ۋە ئۇلارغا شاھىت بولغۇچى ھەق كىتابنى (يەنى قۇرئاننى) نازىل قىلدۇق[①]. (ئى مۇھەممەد!) ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ئاللا ساڭا نازىل قىلغان قۇرئان (ئەھكامى) بويىچە ھۆكۈم قىلغىن، ساڭا كەلگەن ھەقتىن بۇرۇلۇپ، ئۇلارنىڭ نەپسى خاھىشلىرىغا ئەگەشمىگىن. (ئى ئۈممەتلەر!) سىلەرنىڭ ھەربىرىڭلارغا بىر خىل شەرىئەت ۋە ئوچۇق يول تەيىن قىلدۇق. ئەگەر ئاللا خالىسا، ئەلۋەتتە سىلەرنى بىر ئۈممەت قىلاتتى. لېكىن ئاللا سىلەرگە بەرگەن شەرىئەتلەر بارىسىدا سىلەرنى سىناش ئۈچۈن (كۆپ ئۈممەت قىلىپ ئايرىدى). ياخشى ئىشلارغا ئالدىراڭلار. ھەممىڭلار ئاللانىڭ دەرگاھىغا قايتىسىلەر، سىلەر ئىختىلاپ قىلىشقان نەرسىلەرنى (ئۇنىڭ قايسى ھەق، قايسى ناھەق ئىكەنلىكىنى) ئاللا سىلەرگە ئېيتىپ بېرىدۇ". (5-سۈرە «مائىدە»، 44 -، 46-، 48-ئايەتلەر).

يۇقىرىدا نەقىل قىلىنغان نەچچە ئايەت شۇنى ئوچۇق ئىپادىلەيدۇكى، ئوخشاشلا ئاللاتائالادىن نازىل قىلىنغان كىتابلار بىر - بىرىگە شاھىت بولىدۇ، كېيىنكى كىتاب ئالدىنقى كىتابقا شاھىت بولىدۇ، مەسىلەن، مۇسا ئەلەيھىسسالامغا نازىل بولغان «تەۋرات»قا «ئىنجىل» شاھىت بولغان؛ ئىسا ئەلەيھىسسالامغا نازىل بولغان «ئىنجىل»غا بولسا، «قۇرئان كەرىم» شاھىت بولغان. بۇ كىتابلار بىر مەنبەلىك، تومۇرداش بولۇپ، ھەممىسلا ئاللاتائالانىڭ ئالەمدىكى جىمى مەۋجۇداتنىڭ ياراتقۇچىسى ئىكەنلىكىنى ئېتىراپ قىلىشى كېرەك؛ بۇ كىتابلارنىڭ ھەممىسلا ياخشىلىق بىلەن يامانلىقنى ھۆكۈم قىلىشىنىڭ، ھەق - ناھەقنى ئايرىشنىڭ قىبلىنامىسى ياكى ئاساسى بولۇشى كېرەك — ئەگەر ئۇلارنىڭ ھەممىسلا ئەسلى قىياپەتىنى ساقلاپ قالغان ۋە بۇرمىلاپ ئۆزگەرتىۋېتىلگەن بولمىسىلا.

ئۇنىڭدىن باشقا «قۇرئان كەرىم»دە خېلىم كۆپ سەھىپە بېرىپ، مۇسا پەيغەمبەرنىڭ تۇغۇلۇشى، باللىق دەۋرى، ئۆي-ئۇچاقلىق بولۇپ ئىش تۇتۇشىدىن تارتىپ، سىناي تېغىغا چىقىپ ھەقىقەت نۇرىنى ئىزدىگەنلىكىگىچە، ئەمر بويىچە مىسىرنىڭ زالىم فىرئەۋنىسى بىلەن كۈرەش قىلغانلىقىدىن تارتىپ بەنى ئىسرائىل قەبىلىداشلىرىنى قۇتقۇزغانلىقىغىچە ناھايىتى كونكرېت ۋە تەپسىلىي سۆزلەنگەن، بەزى ۋەقەلىكىلەر ھەتتا ھەر قايسى سۈرىلەردە مەلۇم دەرىجىدە تەكرارلىنىپ، كىرىشتۇرۇلۇپ سۆزلەنگەن. ئىسا ئەلەيھىسسالام ۋە ئۇنىڭ ئانىسى توغرىسىدىكى قىسسىلەرمۇ خېلى كۆپ سۆزلەنگەن، ئىسا ئەلەيھىسسالامنىڭ ئانىسى بۇۋى مەريەمنىڭ ئىسمى 19-سۈرىنىڭ سۈرە نامى قىلىنغان. يەغنې ئېيتقاندا، "يەھۇدىي"، "ناسارا" لارنىڭ پەيغەمبىرى ۋە داھىسىغا، ئۇلارنىڭ كىتابى بولغان «تەۋرات» ۋە «ئىنجىل»غىمۇ

① بۇ يەردە مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا نازىل بولغان «قۇرئان كەرىم»نىڭ ئىلگىرىكى «تەۋرات» ۋە «ئىنجىل» كىتابلىرىغا شاھىت بولۇپلا قالماي، بەلكى ئۇلارنى ئاسرايدىغانلىقى، ئۇلارنىڭ ئوخشاشلا مەشھۇر سۆز ۋە ھېكمەت، بەندىلەرنى ھىدايەتكە باشلايدىغان نۇر ئىكەنلىكى كۆرسىتىلگەن.

ئوخشاش هۆرمەت قىلىنغان، ئوخشاش مۇئامىله قىلىنغان، ئايەتته مۇنداق دېيىلىدۇ:

پەيغەمبەر پەرۋەردىگارى تەرىپىدىن ئۇنىڭغا نازىل قىلىنغان كىتابقا ئىمان كەلتۈردى، مۆمىنلەرمۇ ئىمان كەلتۈردى، ئۇلارنىڭ هەممىسى ئاللاغا، ئاللانىڭ پەرىشتىلىرىگە، كىتابلىرىغا ۋە پەيغەمبەرلىرىگە ئىمان كەلتۈردى. ئۇلار "ئاللانىڭ پەيغەمبەرلىرىنىڭ هېچبىرىنى ئايرىۋەتمەيمىز (يەنى ئۇلارنىڭ بەزىسىگە ئىمان ئېيتىپ، بەزىسىگە ئىمان ئېيتماي قالمايمىز)" دەيدۇ... (2 ـ سۈرە «بەقەرە»، 285 ـ ئايەت).

ۋە يەنە، كۆندىلىك تۇرمۇشتىمۇ مۇشرىكلارغا قارىغاندا "ئەهلى كىتاب"لارغا ئالاهىده پەرقلىق مۇئامىله قىلىنىدۇ، مەسىلەن، بىمەك ـ ئىچمەك جەهەتته، "ئەهلى كىتاب"لارنىڭ بىمەكلىكلىرىنى يېيىشكە، بىر ـ بىرىنىڭ بىمەك ـ ئىچمەكلىكلىرىنى ئۆزئارا ئايرىۋاشلاشقا ئىجازەت بېرىلىدۇ، بولۇپمۇ نىكاهلىنىش جەهەتته، ئەر مۇسۇلمانلارنىڭ "ئەهلى كىتاب" ئاياللىرىنى مەهرە بېرىپ ئەمرىگە ئېلىشىغا ئىجازەت بېرىلىدۇ (5 ـ سۈرە «مائىدە»، 5 ـ ئايەت). هالبۇكى، مۇشرىكلارنىڭ بىمەك ـ ئىچمەكلىرىنى ئىستېمال قىلىشقا يول قويۇلمايدۇ، ئۇلار بىلەن نىكاهلىنىش تېخىمۇ هارام قىلىنىدۇ. ئەينى ۋاقىتتىكى ئىجتىمائىي ئالاقىدا، مۇسۇلمانلارنىڭ "ئەهلى كىتاب" "لار ئارىسىدىكى دوستانه كىشىلەر بىلەن هەمكارلىشىشى ۋە بېرىش ـ كېلىش قىلىشىغا يول قويۇلۇپلا قالماستىن، بەلكى ئۇلار ئارىسىدىكى بىر مىللەتنىڭ زاتلاردىن ئۆگىنىش، ئۇلارنى ئۇستاز تۇتۇش تەشەببۇس قىلىنغان. ئىسلام دىنى تەرغىب قىلىنىۋاتقان دەسلەپكى چاغلاردا، ئۇلاردىنمۇ بەزىلەر ئىسلام دىنىغا هېسداشلىق قىلغان، مەدەت بەرگەن هەتتا ئۆز دىنىدىن چىقىپ ئىمان ئېيتقان. ئەينى ۋاقىتتىكى هەبەشىستان (هازىرقى ئېفىئوپىيە)نىڭ پادىشاهى بۇنىڭغا ئەڭ گەۋدىلىك مىسال بولالايدۇ، ئېيتىشلارغا قارىغاندا، مەككىدىكى مۇسۇلمانلار زىيانكەشلىككە ئۇچرىغانلىقتى ئۈچۈن پاناه تىلەپ بۇ پادىشاهلىققا قېچىپ بارغان، بۇ چاغدا قۇرەيش ئاقسۆڭەكلىرى پادىشاهقا ئادەم ئەۋەتىپ، ئۇنى مۇسۇلمان مۇساپىرلارنى هەيدەپ چىقىرىش ياكى ئۆلتۈرۈۋېتىشكە قۇتراتقان ۋە كۆشكۈرتكەن. پادىشاه ئەسلىده ناسارا(خرىستىئانى) ئىدى، قۇتراتقۇچىلار: مۇسۇلمانلار خرىستىئان دىنىنى مەنسىتمەيدۇ، ئىساغا هۆرمەتسىزلىك قىلىدۇ، دەپ چاققاندا، ئۇ ناهايىتى ئاچچىقلانغان. ئەمما مۇسۇلمانلار «قۇرئان كەرىم»دىن 19 ـ سۈرە ـــ «سۈرە مەريەم»نى قىرائەت قىلىپ بەرگەنده، چوڭقۇر تەسىرلىنىپ، تېخى ئوقۇپ بولمايلا تارام ـ تارام كۆز يېشى قىلغان ۋە كېيىن دىنىنى ئۆزگەرتىپ ئىسلام دىنىغا ئىمان ئېيتقان (5 ـ سۈرە «مائىدە»، 82ـــ83 ـ ئايەتلەر).

"ئەهلى كىتاب"لار بىلەن بولغان ئىختىلاپ ۋە بەس ـ مۇنازىرىدىكى ئەڭ تۈپ ۋە ئەڭ ئاساسىي مەسىله شۇكى، «قۇرئان كەرىم»: «تەۋرات» ۋە «ئىنجىل» قاتارلىق كىتابلار تارقىلىش داۋامىدا بۇرمىلىنىپ ئۆزگەرتىۋېتىلگەن بولۇپ، ئەسلى قىياپىتىده ئەمەس، شۇڭا، ئۇلارغا ئېهتىياتچان ۋە هوشيار پوزىتسىيە تۇتۇش كېرەك دەپ قارايدۇ. مەسىلەن:

ئۇلاردىن (يەهۇدىيلاردىن) بىر تۈركۈمى كىتابتا بولمىغان نەرسىلەرنى، سىلەرنىڭ كىتابتا بار ئىكەن دەپ ئويلىشىڭلار ئۈچۈن، تىللىرىنى ئەگرى ـ بۈگرى قىلىپ ئوقۇيدۇ ۋە ئۇنى ئاللا تەرىپىدىن نازىل بولغان دەيدۇ. هالبۇكى، ئۇ ئاللا تەرىپىدىن نازىل بولغان ئەمەس، ئۇلار بىلىپ تۇرۇپ ئاللا نامىدىن يالغاننى توقۇيدۇ. (3 ـ سۈرە «ئال ئىمران»، 78 ـ ئايەت).

بۇ يەردىكى ئەڭ هالقىلىق ۋە گەۋدىلىك، شۇنداقلا كەچۈرۈشكە بولمايدىغان ئۆزگەرتىۋېتىش تەۋهىد (ئاللانى بىر دەپ تونۇش)كە بۇزغۇنچىلىق ۋە خىلاپلىق قىلىشتىن ئارتۇق بولماس. «قۇرئان كەرىم»: "يەهۇدىي" ۋە "ناسارا" لارنىڭ پەيغەمبىرى مۇسا ۋە ئىسالار ئاللا تەينىلىگەن ئەلچىلەر بولۇپ، تەڭداشسىز، هوقۇقى چەكسىز پەرۋەردىگارنىڭ تەنها ـ يېگانه، ئالەمده ئوخشىشى يوق ئىكەنلىكىنى تەرغىب قىلغۇچىلاردۇر، دەپ قارايدۇ. شۇڭا «قۇرئان كەرىم»ده "ئاللا بولسا، مەريەمنىڭ ئوغلى مەسىھ ئىسادۇر" ۋە "ئاللا ئۈچ ئىلاهنىڭ بىرىدۇر" دېگەنگه ئوخشاش مۇقاملار قاتتىق سۈكۈلگەن (5 ـ سۈرە «مائىدە»، 72ـ، 77ـ ئايەتلەر ۋە 116ـ، 118ـ ئايەتلەر؛ 9ـ سۈرە «تەۋبە»، 30ـ، 31ـ ئايەتلەر؛ 4ـ سۈرە «نىسا»، 171ـ، 172ـ ئايەتلەرگە قارالسۇن)، هەتتا ئۇلارنىڭ "ئاللانىڭ بالىسى بار" دېگەن سۆزىگه قارىتا ئىنتايىن ئۆتكۈر سۆز ۋە جۈملىلەر بىلەن غەزەپ ـ نەپرەت ئىپادىلەنگەن. مەسىلەن:

ئۇلار "ئاللانىڭ بالىسى بار" دېيىشتى. سىلەر شەكشۈبهسىز قەبىه بىر سۆزنى قىلدىڭلار. بۇ

سۆزنىڭ (ياماناتلىقىدىن) ئاسمانلار پارچىلىنىپ كەتكىلى، يەر يېرىلىپ كەتكىلى، تاغلار گۇمران بولۇپ كەتكىلى تاس قالدى. بۇ شۇنىڭ ئۈچۈنكى، ئۇلار ئاللانىڭ بالىسى بار دەپ دەۋا قىلدى. (19-سۈرە «مەريەم»، 18 -، 19 - ئايەتلەر).

ئىمان جەھەتتىكى ئاچقۇچلۇق بۇ بەس - مۇنازىرىدىن باشقا، «قۇرئان كەرىم»دە تىلغا ئېلىنغان مۇسۇلمانلار بىلەن "ئەھلى كىتاب"لار ئوتتۇرىسىدىكى ئىختىلاپلار ئىجتىمائىي ئالاقە جەھەتتە، ئاساسلىقى بەزىلەرنىڭ پوزىتسىيىسى ۋە تەسىرىدە ئىپادىلىنىدۇ. مەسىلەن، سودا ۋە جازانىخورلۇق بىلەن شۇغۇللىنىپ زور پايدىغا ئېرىشىشنى كۆزلىگۈچى ئاز سانداكى يەھۇدىي بايلىرى مۇسۇلمانلارنى گادايى، چۆپەي دەپ مەسخىرە قىلغان، ئۇلارغا ئىنتايىن كۆرەڭلىك بىلەن سوغۇق مۇئامىلە، تاپا - تەنە قىلغان. ئەيمەنمەستىن ئاللانى كەمسىتىپ، ئاللاھنىڭ بەك پىخسىق ئىكەن، سىلەر يالاڭ تۆش گادايلارغا مال - بايلىق يارىدەم قىلمايدىكەن، دېگەن (بۇ خىل قىلمىشلارغا «قۇرئان كەرىم»نىڭ 5 - سۈرە «مائىدە»، 64 - ئايىتىدە رەددىيە بېرىلگەن)؛ يەنە مەسىلەن، بەزى "ئەھلى كىتاب"لار ئىسلام دىنىنىڭ تارقىلىشىغا توسقۇنلۇق ۋە بۇزغۇنچىلىق قىلىشقا ئۇرۇنۇپ، مۇسۇلمانلار ئىچىگە سۇقۇنۇپ كىرىۋالغان "مۇناپىق"لارنى ۋە ئىككى يۈزلىمىلەرنى چىرىتىپ ئۆزىگە تارتقان، مەسىلەن، ناسارا (خرىستىئان) ئەبۇ ئامر 12 نەپەر مۇناپىققا يول كۆرسىتىپ، مەدىنە يېنىدىكى قۇبادا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام سالغان تۇنجى مەسچىتكە يىقىن بىر جايغا يېڭى مەسچىت بىنا قىلدۇرغان، شۇ ئارقىلىق مۇسۇلمانلار قوشۇنىنى پارچىلاپ (9 - سۈرە «تەۋبە»، 107 - ئايەتكە قارالسۇن)، گۇرۇھ ئۈيۇشتۇرۇپ بۆلگۈنچىلىك قىلماقچى بولغان؛ يەنە مەسىلەن، مۇناپىقلار "ئەھلى كىتاب"لار بىلەن تىل بىرىكتۈرۈپ، بىرلىشۈپلىپ ئەسكىلىك قىلغان، شۇنداقلا، مۇسۇلمانلار قوشۇنىغا بىرلىكتە تاقابىل تۇرۇش مەقسەت قىلىنغان ھۇجۇم مۇداپىئە ئىتتىپاقى تۈزۈشكەن (59-سۈرە «ھەشر»، 11-، 12-ئايەتلەرگە قارالسۇن). بەزى سورۇنلاردا "ئەھلى كىتاب"لار بىلەن ساتقۇنلار تىل بىرىكتۈرۈپلىپ، پەردە ئارقىسىدا تىزگىنلەش، ئاخبارات تېگىتكىلاش ئارقىلىق، پىتنە - پاسات تېرىپ بۇزغۇنچىلىق ئېلىپ بارغان (5 - سۈرە «مائىدە»، 41 - ئايەت). مۇشۇلارغا ئوخشاپ كېتىدىغان ۋەقەلەر يۈزىسىدىن، ئايەتلەردە مۇنداق دەپ ئاگاھلاندۇرۇش بېرىلگەن:

ئى مۆمىنلەر! يەھۇدىي ۋە ناسارالارنى دوست تۇتماڭلار. ئۇلار بىر - بىرىنى دوست تۇتىدۇ. سىلەردىن كىمكى ئۇلارنى دوست تۇتىدىكەن، ئۇمۇ ئەنە شۇلاردىن سانىلىدۇ، ئاللا زالىم قەۋمنى ھەقىقەتەن ھىدايەت قىلمايدۇ. دىللىردا كېسەللىك (يەنى مۇناپىقلىق) بارلارنىڭ (زامان ئۆزگىرىپ كاپىرلار زەپەر تاپسا) ئۆزىمىزگە بىر پالاكەتچىلىك كېلىشىدىن قورقىمىز دەپ، ئۇلار بىلەن دوست بولۇشقا ئالدىرىغانلىقىنى كۆرسەن، ئاللا (رەسۇلۇللاغا، مۇسۇلمانلارغا) غەلبە ئاتا قىلىدۇ، ياكى بىر ئىشنى (يەنى ئۇلارنىڭ مۇناپىقلىقىنى پاش قىلىشنى) مەيدانغا كەلتۈرىدۇ—دە، كۆڭلىدە يوشۇرغىنى (يەنى مۆمىنلەرنىڭ دۈشمەنلىرىنى دوست تۇتقانلىقى) ئۈچۈن ئۇلار نادامەت چېكىدۇ. (5 - سۈرە «مائىدە»، 51 - 52 - ئايەتلەر).

بۇ ئايەتلەردە، ئىنتىپاقتا ئۇيۇشۇپ ئەھدە تۈزۈشتە ئېھتىياتچان بولۇش، قارشى تەرەپكە ئاسانلىقچە ئىشىنىپ كەتمەسلىك لازىملىقى ئېنىق كۆرسىتىلگەن، شۇنداقلا ئۇلار بىلەن "دوست بولغان" مۇناپىقلارنىڭ "دىللىدا كېسەللىك بارلىقى"، يىراقنى كۆرەلمەيدىغان كەملىكى، چوقۇم غەلىبە قىلىش نىيىتى تۇرغۇزۇلمىغانلىقى ئېچىپ بېرىلگەن.

يۇقىرىدىكىلەر ئىختىلاپ ۋە بەس - مۇنازىرىلەرنىڭ بىر تەرىپى، بۇ جەھەتتىكى مەزمۇنلارمۇ «قۇرئان كەرىم»دە خېلى بار. لېكىن ئەڭ مۇھىم بەس - مۇنازىرە يەنىلا ئىسلام دىنى چىڭ تۇرىدىغان "ئاللانى بىر دەپ تونۇش"تىن ئىبارەت يادرولۇق مەسىلىنى چۆرىدىگەن ھالدا ئېلىپ بېرىلغان. دەسلەپكى چاغلاردا نازىل بولغان مەككە سۈرىلىرىدىن ھەرگىز "ئەھلى كىتاب"لار بىلەن قەستەن بەس - مۇنازىرە قىلىشماقچى ئەمەسلىكىنى، ھەتتا تالاش - تارتىشتىن ساقلىنىپ، بىر - بىرىنىڭ كىتابىدىن ئوخشاش كۆز قاراش ۋە بىردەكلىكنى تېپىشمۇ تەشەببۇس قىلىنغانلىقىنى كۆرۈۋېلىش تەس ئەمەس، مەسىلەن:

ئەھلى كىتاب بىلەن پەقەت ئەڭ چىرايلىق رەۋىشتە مۇنازىرىلىشىڭلار، ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى زۇلۇم قىلغۇچىلار (يەنى سىلەرگە قارشى ئۇرۇش قىلغۇچىلار ۋە فېدىيە بېرىشتىن باش تارتقۇچىلار) بۇنىڭدىن مۇستەسنا، ئېيتىڭلاركى، "بىزگە نازىل قىلىنغان كىتابقا ۋە سىلەرگە نازىل قىلىنغان كىتابقا ئىمان ئېيتتۇق، سىلەرنىڭ

ئىلاھىڭلار ۋە بىزنىڭ ئىلاھىمىز بىردۇر، بىز ئاللاغا بويسۇنغۇچىلارمىز". (ئى مۇھەممەد!) شۇنىڭدەك (سەندىن ئىلگىرىكىلەرگە كىتاب نازىل قىلغاندەك) ساڭا مۇ كىتاب (يەنى قۇرئان) نازىل قىلدۇق، بىز كىتاب بەرگەنلەر (يەنى يەھۇدىيلار، ناسارالار)دىن قۇرئانغا ئىشىنىدىغانلار بار، بۇلاردىن (يەنى مەككە ئاھالىسىدىن)مۇ قۇرئانغا ئىشىنىدىغانلار بار، بىزنىڭ ئايەتلىرىمىزنى پەقەت كاپىرلار ئىنكار قىلىدۇ (29-سۈرە «ئەنكە بۇت»، 46-، 47-ئايەتلەر).

مۇشرىكلار بىلەن ۋە "ئەھلى كىتاب"لار يەنى يەھۇدىيلار ھەم ناسارالار بىلەن ئېلىپ بېرىلغان مۇناسىۋەتلىك بەس ـ مۇنازىرىلەرنى سىلىشتۇرۇپ كۆرسەكلا، ئىككىسىگە تامامەن پەرقلىق مۇئامىلە قىلىنغانلىقىنى سېزىۋېلىشىمىز تەبىئىي: مۇشرىكلارغا قارىتا مۇتلەق چەتكە قېقىش، قارشىلىشىش پوزىتسىيىسى تۇتۇلغان؛ "ئەھلى كىتاب"لار بىلەن بولسا، ئۇلار بىلەن ئوخشاش مەنبەلىك بولسىمۇ، ئەمما تەرەققىيات داۋامىدا ئۇلار ئاينىغانلىقى، ياتلاشقانلىقى ئۈچۈن زىددىيەت تۇغۇلغان. يۇقىرىقىدەك بەس ـ مۇنازىرىلەر «قۇرئان كەرىم» دە ئېنىق بايان قىلىنغان.

ئەيەتلەردە "يەھۇدىي"، "ناسارا" دېگەن بۇ ئىككى خىل "ئەھلى كىتاب"لار مىسال قىلىنىشتىن سىرت، باشقا ئىككى خىل كىشىلەرمۇ تىلغا ئېلىنىپ ئۆتۈلگەن، ئەمما ئۇلار "ئەھلى كىتاب"لار كاتېگورىيىسىدە ئەمەس، ئۇلار بىلەن كونكرېت بەس ـ مۇنازىرە بولغانلىقىمۇ تىلغا ئېلىنمىغان. بۇ ئىككى خىل كىشىلەر:

يۇلتۇزلارغا چوقۇنغۇچىلار (سابىئىونلار) ـــ ئەرەبچە "سابىئىن" دېيىلىدۇ. ئۇلار «قۇرئان كەرىم»دە ئۈچ قېتىم (2 ـ سۈرە «بەقەرە»، 62 ـ ئايەت؛ 5 ـ سۈرە «مائىدە»، 69 ـ ئايەت؛ 22 ـ سۈرە «ھەج»، 17 ـ ئايەت) تىلغا ئېلىنىپ، يەھۇدىيلار، ناسارالار بىلەن بىر قاتاردا قويۇلغان. بەزى مۇفەسسىرلەرنىڭ قارىشىچە، ئۇلار خرىستىئان دىنىدىن ئىلگىرى مەيدانغا كەلگەن بولۇپ، يەتتە يۇلتۇزغا ئىبادەت قىلىدىكەن؛ بەزىلەر ئۇلارنى ئەرەب يېرىم ئارىلىنىڭ جەنۇب تەرىپىدە ياشاپ، قۇياشقا ئىبادەت قىلىدىغان بىر مىللەت دەپ قارايدۇ. ئايەتلەردە پەقەت ئۇلار ئەگەر "ئاللاغا، ئاخىرەت كۈنىگە ئىمان كەلتۈرسە ۋە ياخشى ئەمەللەرنى قىلسا، ئۆز ئەجرىدىن بەھرىمەن بولىدۇ "غانلىقى، "مۇشرىك (ئاللاغا شېرىك كەلتۈرگۈچى)" لەرگە قارىتا بولسا، ئۇلار ئۇستىدىن ھۆكۈم چىقىرىلىدىغانلىقى تىلغا ئېلىنغان.

ئاتەشپەرەسلەر (مەجۇسىيلەر) ـــ ئەرەبچە "مەجۇسى" دېيىلىدۇ، ئۇلار ئايەتتە بىر قېتىملا (22 ـ سۈرە «ھەج»، 17 ـ ئايەتتە) تىلغا ئېلىنىپ، ھەر خىل دىنلارنىڭ ئېتىقادچىلىرى بىلەن بىر قاتارغا قويۇلغان، پەقەت "ئۇلار ئۈچۈن قىيامەت كۈنى ئاللا ھەقىقەتەن ھۆكۈم چىقىرىدۇ" دەپلا قويۇلغان.

3. دىنىي ئەمەل ۋە ئىجتىمائىي مەجبۇرىيەتلەر بەلگىلەنگەن

"ئاللانى بىر دەپ تونۇش"تىن ئىبارەت چىن ئىسلامنى گەۋدىلەندۈرۈش ئۈچۈن «قۇرئان كەرىم» نىڭ بەزى مەزمۇنلىرىدا مۇسۇلمانلارنىڭ ئەمەل ۋە ئىجتىمائىي مەجبۇرىيەتلىرى پرىنسىپال بەلگىلەنگەن، بۇنىڭ ئىچىدە مۇنۇلار بار:

1) بەندىلەر ئاللاتائالا ئالدىدا بەجا كەلتۈرىدىغان ئىبادەت رەسمىيەتلىرى، مەسىلەن، ئادەتتىكى كۈنلەردە نامازنى ئادا قىلىش، ھەر يىلى بىر ئاي روزا تۇتۇش، ئۆمرىدە بىر قېتىم مەككەمۇكەررەمەگە بېرىپ ھەج تاۋاپ قىلىش قاتارلىقلار. شۇنىڭغا مۇناسىۋەتلىك يەنە پاكىزلىنىش رەسمىيىتى (مەسىلەن، غۇسۇل قىلىش، تاھارەت ئېلىش، تەيەممۇم قىلىش قاتارلىقلار) توغرۇلۇق بەلگىلىمىلەرمۇ بار. ئايەتلەردىكى پرىنسىپال چۈشەندۈرۈشلەرگە ئاساسەن، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بېتەكچىلىكى، باشلامچىلىقى ياكى ئۇلۇگ كۆرسىتىپ بېرىشى ئارقىسىدا، تەرتىپ قائىدىلىرى ناھايىتى كونكرېت بولغان تۈزۈملەر پەيدىن ـ پەي شەكىللەنگەن.

2) مۇسۇلمانلار كوللېكتىپنىڭ مەنپەئىتىنى قوغداش ۋە نامراتلىق بىلەن بايلىق پەرقىنىڭ زور بولۇشى سەۋەبلىك كېلىپ چىققان قارىمۇ ـ قارشىلىق ۋەزىيىتىنى پەسەيتىش ئۈچۈن، مال ـ مۈلۈك ئىگىدارلىرىغا قارىتىپ، نامراتلارنى يۆلەپ قىينىچىلىقتىن قۇتقۇزۇش يولىدا ئىنئام قىلىش تۈزۈمى بەلگىلىگەن. بۇ، مال ـ مۈلكىنىڭ نىسبىتى بويىچە زاكات بېرىشنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. دەسلەپىدە، سەدىقە بېرىش بىر خىل ساۋابلىق سۈپىتىدە تەشەببۇس قىلىنغان ۋە ئىلھاملاندۇرۇلغان، كېيىنچە، زاكات مەلۇم ئىقتىسادىي شارائىتى بار مۇسۇلمانلارنىڭ بېجىرىشكە تېگىشلىك مەجبۇرىيىتى

(يەنى پەرز) قىلىپ بېكىتىلگەن.

3) ئىسلام دىنىنىڭ مەۋجۇتلۇقى ۋە تەرەققىياتىنى قوغداپ، دۇشمەن كۈچلەرنىڭ زۇلمى ۋە دەخلى ـ تەرۇزكە قارشى كۈرەش قىلىش ئۈچۈن، مۇسۇلمانلار كوللېكتىپىغا قارىتىپ، باتۇرلۇق بىلەن جەڭگە ئاتلىنىش، ئۇرۇش قىلىشقا ياردەم بېرىشلەر مەزمۇن قىلىنغان ھەربىي خىزمەت تۈرۈمى بەلگىلەنگەن، شۇ مۇناسىۋەت بىلەن ئايەتلەردە يەنە، تۇرلۇك ۋاقىتلاردا، تۇرلۇك ۋەزىيەتتە، تۇرلۇك مۇھىتتا مۇناسىپ ھالدا ئۆزىنى قوغداش، قايتۇرما زەربە بېرىش، ھۇجۇمغا ئۆتۈش، ئۇرۇش قىلىش، سۈلھى بىلەن ئۇرۇشنى ۋاقىتلىق توختىتىش، ئۇرۇش توختىتىش ۋە ئەسرىلەرنى بىر ياقلىق قىلىش، ئۇرۇش غەنىيمەتلىرىنى تەقسىم قىلىش قاتارلىق مەسىلىلەرمۇ بار.

يۇقىرىدا بايان قىلىنغان دىنىي ئەمەل ۋە ئىجتىمائىي مەجبۇرىيەتلەردىن ئۇرۇش قىلىشقا دائىر ھەربىي خىزمەت تۈرۈمى پەۋقۇلئاددە مەزگىلدە ئىجرا قىلىنىدىغان نىزام بولغاندىن باشقىلىرى ئۇمۇمەن ئىسلام دىنىدىكى "بەش پەرز"ـــ شاھادەت ئېيتىش، نامаз ئوقۇش، روزا تۇتۇش، زاكات بېرىش، ھەج تاۋاپ قىلىش كاتېگورىيىسىگە كىرىدۇ. بۇلارنى مەخسۇس بايقا تەپسىلىي بايان قىلىمىز.

4. شەرئىەت ئەھكاملىرىنى بەلگىلەش ئاساسى بىلەن تەمىنلىگەن

«قۇرئان كەرىم»دە قانۇن تۈرۈش ئاساسى قىلىنىدىغان بەزى پرىنسىپلار تىلغا ئېلىنغان. بىر مۇنچە كونكرېت بىر ياقلىق قىلىش مەسىللىرىمۇ كۆرسىتىلگەن، بۇ ئارقىلىق شەرئىەت قانۇنىنى بەلگىلەشكە ئاساس ھازىرلاپ بېرىلگەن. ئىسلام شەرىئىتى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام دىن تەرغىب قىلىش، ھاكىمىيەت تۇرغۇزۇش جەريانىدا ئاللادىن ۋەھيى ئېلىپ ئوتتۇرىغا قويغان بىر قاتار دىنىي، ئەخلاقىي، قانۇنىي قائىدە ۋە بەلگىملەرنىڭ بىرىكمىسىدۇر، ئۇنىڭغا قەدىمكى ئەرەب جەمئىيىتىدە ئەنئەنە بولۇپ داۋاملىشىپ كەلگەن ئۆرپ ـ ئادەت قانۇنى ۋە كېيىم قىلىش ئادەتلىرىمۇ كىرگۈزۈلگەن.

ئەلۋەتتە، «قۇرئان كەرىم» ئالدى بىلەن بىر دىنىي كىتاب، ھەرگىزمۇ مەخسۇس قانۇننى سۆزلەپ ھەممىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدىغان قانۇننامە ئەمەس، ئۇنىڭدىكى قانۇن مۇقەررەر ھالدا دىنشۇناسلىق بىلەن زىچ ئالاقىدار بولىدۇ، ئۇنىڭ ئاساسىي روھى دىنىي ئەدەب خاراكتېرىدە بولۇپ، ئادەتتىكى جەمئىيەت قانۇنىغا ئوخشىمايدۇ. ئۇنىڭ ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىكى دىنىي ئەخلاقنى ئۆلچەم قىلىپ تۇرۇپ، ياخشىلىق بىلەن يامانلىق، گۈزەللىك بىلەن رەزىللىك، ھەق بىلەن ناھەق ئوستىدە ھۆكۈم قىلىشتىن ئىبارەت بولۇپ، ھەرگىز ھەممىگىلا شۇ ھۆكۈم قىلىپ كەتمەيدۇ. ئۇنىڭ چىقىش نۇقتىسى مۇسۇلمانلارنى ياخشىلىققا يۈزلىنىپ، يامانلىقتىن ساقلىنىشقا، ئاللاتائالادىن ئەيمىنىشكە، ساۋاب تېپىشقا يېتەكلەشتىن ئىبارەت. بۇلار دىنىي ئەخلاق قائىدىسىگە ياتىدۇ. شەرئىەت ھەر خىل قىلمىش ـ ئەتمىشلەرنىڭ خاراكتېر جەھەتتىكى پەرقىگە، يەنى ئايەتلەردە بايان قىلىنغاندەك يەڭگىللىك ۋە ئېغىرلىق، پايدىلىق ۋە زىيانلىق دەرىجىسىگە ئاساسەن، كىشىلەرنىڭ ئىش ـ ھەرىكەتلىرىنى تۆۋەندىكىدەك بەش تىپقا ئايرىيدۇ:

1) ۋاجىپ (مەجبۇرىيەت خاراكتېرلىك ئىش ـ ھەرىكەتلەر) ـــ بۇنى بەجا كەلتۈرگەنلەر مۇكاپاتلىنىدۇ، بۇنىڭغا خىلاپلىق قىلغانلار جازالىنىدۇ؛

2) مەندۇپ (مۇستەھەب، ماختاشقا ئەرزىيدىغان ئىش ـ ھەرىكەتلەر) ـــ بۇنىڭغا ئەمەل قىلمىغانلار مۇكاپاتلىنىدۇ، ئەمەل قىلمىغانلار جازالانمايدۇ؛

3) مۇباھ (كارايىتى چاغلىق ئىش ـ ھەرىكەتلەر) ـــ بۇنىڭدا مۇكاپاتلاش ياكى جازالاش مەسىلىسى مەۋجۇت بولمايدۇ.

4) مەكروھ (ئەيىبلىنەرلىك ئىش ـ ھەرىكەتلەر) ـــ بۇ خىل ئىش ـ ھەرىكەتلەر جامائەتچىلىك ئارىسىدا ياخشى ئەمەس دەپ قارىلىدۇ، ھەتتا يامان كۆرۈلىدۇ، ئەمما دىندا جازالانمايدۇ.

5) ھارام (قەتئىي مەنئى قىلىنىدىغان ۋە جازالىنىدىغان ئىش ـ ھەرىكەتلەر) ـــ بۇ خىل ئىش ـ ھەرىكەتلەر جەزمەن جازاسىنى تارتىدۇ.

لېكىن كونكرېت ھۆكۈم قىلىش ۋە ئىجرا قىلىشتا، مەلۇم خىل ئىش ـ ھەرىكەتنىڭمۇ زادى قايسى تېپىقا تەۋە بولۇشى لازىملىقى، ئايەتلەردە بىر ـ بىرلەپ تەپسىلىي بايان قىلىنمىغان، بىرقەدەر روشەن ۋە ئېنىق بولغان

بىرنەچچە خىل ئەھۋاللار، مەسىلەن، ھاراق ئىچىش، ئوزۇق ئۆلكەن ماللارنىڭ گۆشى، قان، چوشقا گۆشى يېيىش، ئەسلىدە يېيىشكە بولسىمۇ ئاللانىڭ ئىسمى بىلەن بوغۇزلانمىغان ھايۋانلارنىڭ گۆشىنى يېيىش ۋە زىنا قىلىش، قىمار ئويناش قاتارلىقلار قەتئىي مەنئى قىلىش (ھارام) دائىرىسىگە كىرگۈزۈلۈشتىن سىرت، چەك ـ چېگرىنى ئايرىشنىڭ قاتتىق ئۆلچىمى ئوتتۇرىغا قويۇلمىغان، نەتىجىدە كېيىنكى فەقىھلەرنىڭ ھەر خىل ئوخشىمايدىغان چۈشەندۈرۈشلەردە بولۇشىغا ئەركىن ۋە كەڭ ئىمكانىيەت قالدۇرۇلغان. بۇمۇ كېيىنكى چاغلاردا مۇسۇلمان ئەللىرى ۋە رايونلارنىڭ ياكى چوڭ مەزھەپلەر ۋە ئىسلام ئېقىملىرىنىڭ قانۇننى چۈشەندۈرۈش ۋە تۈزۈشتە بىردەك بولۇپ كېتەلمىگەنلىكىنىڭ سەۋەبى.

N.J كولسۇننىڭ ـ ستاتىستىكا قىلىشچە، «قۇرئان كەرىم»دە قانۇن چىقىرىش خاراكتېرىدىكى ـ ئايەتلەرنىڭ ئىگىلىگەن نىسبىتى زور ئەمەسكەن. ـ ەڭ مەنە جەھەتتىن قانۇن چىقىرىش خاراكتېرىگە ئىگە ئايەتلەر گەرچە «قۇرئان كەرىم»نىڭ ئالاھەزەل ئوندىن بىر قىسمىنى ئىگىلىسىمۇ، ئەمما تار مەنا جەھەتتىن قانۇن چىقىرىشقا ياتىدىغان ئايەتلەر 80 دەك ئايەت ئىكەن[1]. بۇ شۇنى ئىپادىلەيدۇكى، مۇسۇلمانلارنىڭ دىنىي تۇرمۇشى ۋە غەيرىي دىنىي تۇرمۇشىغا پىتەكچىلىك قىلىدىغان «قۇرئان كەرىم» ھەرگىزمۇ قانۇنلار سىستېمىلىق بايان قىلىنغان كىتاب ئەمەس، ئادەتتە ئۇنىڭدا پەقەت پرىنسىپال كۆرسەتمىلەر بېرىلگەن، بەزىدە بولسا، ئەمەلىي مەسىلىلەرگە بىرلەشتۈرۈلۈپ، نېمە ئىش بولسا، شۇ ئىش ئۇستىدىلا توختىلىپ، ئەينى ۋاقىتتىكى رېئال تۇرمۇشتا دۇچ كەلگەن مەلۇم بىر كونكرېت مەسىلە ھەل قىلىنغان. ئەگەر قانۇن قائىدىسى بىلەن دىنىي ئەدەپ قائىدىسى پەرقلەندۈرۈلسە، يۇقىرىدا كۆرسىتىلگەن بەش تۈرلۈك ئىش ـ ھەرىكەت قائىدىسى ئىچىدە پەقەت بىرىنچىسى بىلەن ئاخىرقىسىدىن ئىبارەت ئىككىسىنىلا (يەنى مەجبۇرىيەت خاراكتېرىدىكى ئىش ـ ھەرىكەتلەر بىلەن قەتئىي مەنئى قىلىنىپ جازاغا تارتىلىدىغان ئىش ـ ھەرىكەتلەر) قانۇن قائىدىسىگە چۈشۈرگىلى بولىدىغانلىقىنى، بەلگىلىمىنى بۇزغان ياكى بەلگىلىمىگە خىلاپلىق قىلغانلارغا قوللىنىدىغان جازانىڭ ئىجرا قىلىنىشىمۇ ئوخشاپ كەتمەيدىغانلىقىنى بايقايمىز. مەسىلەن، نۇرغۇن ئىش ـ ھەرىكەتلەر (قەبىھلىك، ھارام ئىشنى قىلىش قاتارلىق ئىش ـ ھەرىكەتلەر) قىيامەت قايىم بولغاندا ئاندىن ھېساب ئېلىنىپ جازاغا تارتىلىدۇ ۋە ئومۇمەن بۇنىڭغا دوزاخ جازاسى بېرىلىدۇ؛ بەزى جىنايى قىلمىشلار بولسا، ئەمەلىي تۇرمۇشتا بايقالغان ھامان جازاغا تارتىلىدۇ، مەسىلەن، زىنا قىلغۇچى ئەر ـ ئايالنىڭ ھەربىرى يۈز دەررىدىن ئۇرۇلىدۇ (24 ـ سۈرە «نۇر»، 2 ـ ئايەت)، لېكىن زىنا قىلغان چوڭرىلەرگە (ئايال قوللارغا) جازانىڭ يېرىمى بېرىلىدۇ (4 ـ سۈرە «نىسا»، 25 ـ ئايەت)، ئىپپەتلىك ئاياللارنى زىنا بىلەن قارىلاپ، ئولارنىڭ ئابرۇيىنى تۆككەنلەر 80 دەررە ئۇرۇلىدۇ (24 ـ سۈرە «نۇر»، 4 ـ ئايەت) ۋەھاكازالار؛ يەنە مەسىلەن، ئوغرىلىق قىلمىشىغا قولىنى كېسىش جازاسى بېرىلىدۇ (5 ـ سۈرە «مائىدە»، 38 ـ ئايەت)، يۇقىرىقىلار دەرھال ئىجرا قىلىنىدىغان بەلگىلىمىلەر بولۇپ، بۇ خىلدىكى ۋەقەلەرنى بىر ياقلىق قىلىشنىڭ تەپسىلىي قائىدىسى ناھايىتى كونكرېت قويۇلغان. ھالبۇكى، ھاراق ئىچىپ مەست بولۇش، قىمار ئويناش، باشقىلارنىڭ مال ـ مۈلكىنى يوتۇۋېلىش، جازانىخورلۇق قىلىش قاتارلىقلارغا قارىتا ھازىرلا كېچىكتۈرمەي ئىجرا قىلىنىدىغان تەدبىر قوللىنىلماستىن، بەلكى ئاخىرەتتىكى دوزاخ بىلەن قاتتىق ئاگاھلاندۇرۇش بېرىلگەن. لېكىن بۇ مەسىلىلەر «قۇرئان كەرىم»دە كەسكىن قويۇلغانكەن، ئەلۋەتتە، مۇسۇلمانلارنىڭ كۈندىلىك تۇرمۇشىدىكى ئىش ـ ھەرىكىتىگە قارىتا ئۇنىڭ تىزگىنلەش كۈچى بولىدۇ، شۇنىڭ بىلەن قانۇنىي كۈچمۇ بولىدۇ.

ئىسلامى فىقھە (شەرىئەتشۇناسلىق) «قۇرئان كەرىم»نى ئاساسىي مەنبە قىلىدۇ، ئايەتلەردە ئۇ "شەرىئەت" دەپ ئاتىلىدۇ ۋە "مەنبە يولى"، "قانۇن ـ نىزام" دېگەنىدەك مەنىلەرنى بېرىپ، ئاللا ھىدايىتىنىڭ قانۇن ـ قائىدىلىرىنى كۆرسىتىدۇ. «قۇرئان كەرىم»دە بۇ سۆز يولۇقىدىغان ئايەتلەردىن مۇنۇلار بار:

... (ئى ئۇممەتلەر!) سىلەرنىڭ ھەربىرىڭلارغا بىر

① كولسۇن: «ئىسلام قانۇنى تارىخى»، ئىدىنبۇرغ، (1964 ـ يىل).

خىل شەرئىەت ۋە ئوچۇق يول تەيىن قىلىدۇق. ئەگەر ئاللا خالىسا، ئەلۋەتتە، سىلەرنى بىر ئۇممەت قىلاتتى (يەنى پۈتۈن ئىنسانلارنى بىر دىندا قىلاتتى). لېكىن ئاللا سىلەرگە بەرگەن شەرئىەتلەر بارىسىدا سىلەرنى سىناش ئۈچۈن (كۆپ ئۇممەت قىلىپ ئايرىدى). ياخشى ئىشلارغا ئالدىراڭلار. هەممىڭلار ئاللانىڭ دەرگاهىغا قايتىسىلەر، سىلەر ئىختىلاپ قىلىشقان نەرسىلەرنى (ئۇنىڭ قايىسىسى هەق، قايىسىسى ناهەق ئىكەنلىكىنى) ئاللا سىلەرگە ئېيتىپ بېرىدۇ (5-سۈرە «مائىدە»، 48-ئايەتنىڭ كېيىنكى يېرىمى).

"ئاندىن سىنى بىز (ئى مۇهەممەد!) دىن ئىشىدا (روشەن) بىر يول (شەرئىەت) دا قىلدۇق، شۇ يولغا ئەگەشكىن، بىلمەيدىغانلار (يەنى مۇشرىكلار) نىڭ نەپسى خاهىشلىرىغا ئەگەشمىگىن " 45 (-سۈرە «جاسىيە»، 18 -ئايەت).

بۇ ئىككى ئايەتتە "شەرئىەت"، "يول" دەپ ئېلىنىغان سۆزلەر ئەسلى ئەرەبچىدە "شەرىئەت" دېيىلگەن، شۇڭا، فەقىهلەر (شەرىئەتشۇناسلار) دىن قانۇننى كۆپرەك "شەرئىەت قانۇنى" دەپ ئاتايدۇ؛ ئۇنىڭ "فىقهە" دەپ ئاتىلىدىغان يەنە بىر نامىمۇ بار، بۇنىڭ مەنىسى "چۈشىنىش" ياكى "چۈشەندۈرۈش" بولۇپ، ئاللا بەلگىلىگەن شەرئىەت قانۇن - قائىدىلىرىنى چۈشىنىپ شەرهىلەشنى كۆرسىتىدۇ.

فەقىهلەرنىڭ چۈشەندۈرۈشى ۋە يىغىنچاقلىشى بويىچە، شەرئىەت (فىقهە) سىستېمىسى ئادەتتە مۇنداق بۆلۈنىدۇ:

1) ئىبادەت: دىنىي يوسۇن - رەسمىيەتلەرگە ئائىت بەلگىلىمىلەر؛

2) مۇئامىلات (هەق تەلەپ قانۇن بەلگىلىمىلىرى): هەق تەلەپ ماجىرالىرىنى مۇرەسسە قىلىشقا ئائىت بەلگىلىمىلەر؛

3) ئوقۇبەت (جازا): جىنايى ئىشلار قانۇنىغا ۋە دىنىي قائىدىلەرگە خىلاپلىق قىلىش جىنايەتلىرىنى بىر تەرەپ قىلىشقا ئائىت بەلگىلىمىلەر.

لېكىن تۈرلۈك مەزهەپلەرنىڭ ئۆزىنىڭ فىقهە نەزەرىيىسى ۋە شەرئىەت تەرتىپى بار، بۇلارنى بىر - بىرلەپ بايان قىلىپ ئولتۇرمايمىز. شەرئىەت ئۆزى ئىچىگە ئالىدىغان مەزمۇن ياكى ساهە ناهايىتى كەڭ. ئادەتتە ئۇ "ئەهكام" دەپ ئاتىلىپ "ئەمر - پەرمان"، "قانۇن - تۈزۈم" دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ ("ئەهكام" كۆپلۈك سۆز بولۇپ، ئۇنىڭ بىرلىكى "هۆكۈم" دېيىلىدۇ). شەرئىەتكە ئائىت مەزمۇنلار ئادەتتە: دىنىي مەجبۇرىيەت، هەق تەلەپ ئىشلىرى، سودا - تىجارەت ئىشلىرى، جىنايى ئىشلار، دىنىي ۋەخپە ئىشلىرى، سوت قىلىش تەرتىپى قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

ئوتتۇرا ئەسىردىكى فىقهە (شەرئىەت) دەرسلىكىدە تىزىلغان تەرتىپ بويىچە قارىغاندا، بۇ دەرسلىكنىڭ ئالدىنقى بەش بابىدا ئاساسەن دىنىي يوسۇن - رەسمىيەتلەر سۆزلەنگەن، ئۇنىڭدىن كېيىن، توختام، مىراس، نىكاهـ، ئائىلە، جىنايى ئىشلار قانۇنى، غەيرىي مۇسۇلمانلارغا مۇئامىلە، هالال يېمەكلىكلەر، مال بوغۇزلاش، گۇۋاهلىق، قانۇنىي تەرتىپ، قانۇنىي دەلىل - ئىسپات، قۇللارغا ياخشى مۇئامىلە قىلىش قاتارلىقلار سۆزلەنگەن. يېقىنقى ۋە هازىرقى زامانغا كەلگەندىلا، بىرقەدەر سىستېمىلىق، رەتلىك، بىر - بىرلەپ تەهلىل يۈرگۈزۈلگەن قانۇنلار توپلىمى بارلىققا كەلدى①.

«قۇرئان كەرىم»دە بەلگىلەنگەن شەرئىەت ئەهكاملىرىدىن دىنىي تۈرمۇش ساهەسىگە ياتىدىغان مەزمۇنلار پۈتۈن دۇنيا مۇسۇلمانلىرىنىڭ هەممىسگە دېگۈدەك بېتەكچىلىك رول ئويناىدۇ ۋە بىۋاستە تەسىر كۆرسىتىدۇ؛ ئۇنىڭ جەمئىيەتتىكى غەيرىي دىنىي تۈرمۇشقا دائىر مەزمۇنلىرىمۇ هاكىمىيەت بىلەن دىن بىرلەشتۈرۈشتۈرۈلگەن ئىسلام رايونلىرىدا ياكى مۇسۇلمانلار ئاساسى گەۋدە، ئىسلام دىنىي دۆلەت دىنى، «قۇرئان كەرىم» قانۇن ئاساس قىلىنغان دۆلەتلەردە هەل قىلغۇچ ياكى نوپۇزلۇق بېتەكچى رول ئويناىدۇ. لېكىن يۇقىرىقىدەك دۆلەت ياكى رايونلارنىڭ ئىجتىمائىي تۈزۈمى، خاراكتېرى، هاكىمىيەت تۈزۈلمىسى، هاكىمىيەت بېشىدىكىلەرنىڭ ئەمەل قىلىدىغان مەسلىكى، مەزهەپ تەلىماتلىرى ئوخشاش بولمىغانلىقى ئۈچۈن، شەرئىەتنىڭ كونكرېت يولغا قويۇلۇشىدىمۇ مۇقەررەر هالدا پەرقلەر، ياكى چوڭ جەهەتتە ئوخشاشلىق، كىچىك جەهەتتە پەرقلىق، ياكى كۆپ جەهەتتە ئوخشاشلىق، ئاز جەهەتتە پەرقلىق بولۇشتەك ئەهۋاللار مەۋجۇت،

① بۇ پاراگرافنىڭ شەرئىەت قىسمى كۆپرەك ۋۇ يۈنكۈينىڭ «ئىسلام شەرئىتى هەققىدە ئومۇمىي چۈشەنچە» (جۇڭگو ئىجتىمائىي پەنلەر نەشرىياتى 1993-يىلى نەشر قىلغان) دېگەن ئەسىرىدىن ۋە «جۇڭگو ئىسلام قامۇسى» (سىچۈەن لۇغەت نەشرىياتى 1994 - يىلى نەشر قىلغان)غا يېزىپ بەرگەن سۆزلۈكتىن پايدىلىنىلدى ياكى ئېلىندى.

بـەزى جـەھەتلەردە پەرقنىڭ ناھايىتى گەۋدىلىك بـولـۇشـىـمـۇ ئـەجـەبلىنەرلىك ئەمەس. گەرچە يـۇقـىرىقىدەك تىپتىكى دۆلەتلەر دۆلەت قانۇنىنى تۈزگەن چاغدا جەزمەن ئالدى بىلەن شەرئىتنى نـەزەردە تۇتـسـمـۇ ۋە ئۇنىڭغا ئەمەل قىلىشقا تىرىشسىمۇ ئەمما «قۇرئان كەرىم»دە بەلگىلەنگەن روھ ۋە پرىنسىپلارنى چۈشىنىپ ئۇنىڭغا خىلاپلىق قىلمىغانلا بولسا، ھېچكىم بىرونى شەرئىتكە ماس ئىش قىلمىدى دېيەلمەيدۇ.

مـەسىلەن، بەزى ئىسلام ئەللىرىنىڭ نىكاھ قانۇنىدا، بـىر ئـەر بـىر خـوتـۇنلۇق تۈزۈم ئېنىق بـېـكـىـتـىلىپ، "كۆپ خوتۇنلۇق" تۈزۈم بىكار قىلىنغان، كۆپ خوتۇنلۇق ياكى قوش نىكاھلىق ھادىسىسى دۆلەت قانۇنىدا قانۇنسىز ھېسابلىنىپ، ھازىرقى زامان جەمئىيەت تەرەققىياتىنىڭ ئوبيېكتىپ ئەھۋالىغا ئۇيغۇنلاشقان. يەنە مەسىلەن، ئوغرىلارنى بىر تەرەپ قىلىش جەھەتتە، ئەمەلىيەتتە ھەرقانداق بـىـر دۆلەت، ھەرقانداق بىر جەمئىيەت بۇ خىل قـىـلمىشنى جىنايى قىلمىش دەپ ھېسابلايدۇ ۋە ئۇنىڭغا قارىتا جازالاش تەدبىرى قوللىنىدۇ، ھازىرقى ئـەرەب ئەللىرىدىمۇ بۇنداق قىلغۇچىلارغا قولىنى، بـارماقلىرىنى كېسىۋېتىش جازاسى بېرىش ناتايىن بولـۇپ قالدى. يەنە مەسىلەن، ئوتتۇرا ئەسىردە جـىـنايى قىلمىش سادىر قىلغانلارنى دەررە بىلەن ئـۇرۇش ئـۇسـۇلـى قـوللىنىلاتتى، ھازىر ھەتتا بـۇنـىـڭدىـنمۇ يېڭىچە ھۆكۈم قىلىش ئۇسۇلى قـوللـىـنـىلىدىغان بولدى، بۇلارنىڭ ھەممىسى چۈشىنىشلىك شۇنداقلا نورمال مۇۋاپىق ئەھۋاللار بـولۇپ، ئۇلارنىڭ شەرئىتكە مۇخالىپ بولۇشى، «قۇرئان كەرىم»نىڭ روھىي ماھىيتىگە مۇخالىپ بولۇشى ناتايىن بولۇپ قالدى.

مۇسۇلمانلار پەقەت ئاز سانلىقنى ئىگىلەيدىغان بـارلىق دۆلەتلەر ياكى رايونلاردا بولسا، شەرئىەت بىلەن دۆلەت قانۇنى تېخىمۇ تۈپتىن ئوخشىمايدىغان ئىككى ئۇقۇم. بۇ جايلاردا دۆلەت قانۇنى ئەلۋەتتە ھەرقانداق بىر دىنىي قانۇننى ئاساس قىلمايدۇ، ئەمما ئـومۇمەن ئېيتقاندا، دۆلـەت قـانـۇنى نـورمـال دىنىي ئېتىقاد، ئۆرپ ـ ئادەت، قائىدە ـ يوسۇنلاغا ھـۆرمـەت قىلىدۇ ۋە بۇلارنى قوغدايدۇ، بولۇپمۇ دىنىي تۈرمۇش جەھەتتىكى نـامـاز ئـۆتـەش، روزا تـۇتۇش، ھەج تاۋاپ قىلىش، يېمەك ـ ئىچمەك ئـادەتـتـىـكى قاتارلىق ئىشلارغا قانۇن ئارىلىشالمايدۇ؛ ئىجتىمائىي تۈرمۇش جەھەتتە بولسا، دۆلەتنىڭ چوڭ قانۇنى بار، پەيغەمبىرىمىزنىڭ "ۋەتەن سۆيۈش ئىمانىنىڭ جۈملىسىدىندۇر" دېگەن ھەدىسىگە ئاساسەن، ھەرقايسى ئـەللەر مۇسۇلمان پۇقرالىرىنىڭ ۋەتەننى سۆيۈشى شەرت بولۇپ، ئۇلاردا دۆلەت قانۇنىغا ئەمەل قىلىش مەجبۇرىيىتى بار. غەيرىي دىنىي ئىشلاردا تەبىئىي ھالدا دۆلەت قانۇنىنى مۇھىم بىلىش، دۆلەت قانۇنىغا بـويـسـۇنۇش كېرەك؛ ھەرگىز نەپسى خاھىشىنى قـانـدۇرۇش ئـۈچـۈن، شەرئىتنى سۇيىئىستېمال قىلىپ، دۆلەت قانۇنىغا خىلاپلىق قىلماسلىق لازىم. مىسالغا ئالساق، نىكاھ قانۇنى جەھەتتە، ھازىرقى زاماندا بىر ئەر بىر خوتۇنلۇق تۈزۈم ئومۇمىيۈزلۈك دېگۈدەك ئـېـتىراپ قىلىندى ۋە مۇتلەق كۆپ سـانـدىـكـى دۆلـەتـلـەرنـىڭ رەسـمـىي قانۇنىي ھـۆجـجەتلىرىگە ئېنىق كىرگۈزۈلدى، ھەتتا بەزى ئـەرەب ئـەللـىرىمۇ بۇنى رەسمىي نىكاھ قانۇنىغا كىرگۈزدى، بۇنىڭ بىلەن ئۇ تەبىئىي ھالدا، پۇقرالار ئەمەل قىلىشى شەرت بولغان مىزانغا ئايلىنىپ، كۆپ خـوتـۇنلۇق ۋە قوش نىكاھلىق قانۇنسىز قىلمىش بـولۇپ قالدى. دۆلەتنىڭ دۆلەت قانۇنى بولىدۇ، دىنىنىڭ دىنىي قائىدىسى بولىدۇ، ئىجتىمائىي غەيرىي دىنىي تۈرمۇشتا، دۆلەت قانۇنى دىنىي قائىدىدىن ئـۇسـتـۇن تـۇرىـدۇ، ئەمەلىيەتتە بىر ئەر ـ بىر خوتۇنلۇق تۈزۈمىدە چىڭ تۇرۇشتەك ئىشلار دىنىي قائىدىگە قىلچە زەرەر يەتكۈزمەيدۇ، ئەكسىچە دىنىي قـائـىـدە روھىغا ماس كېلىدۇ. ئۇنداق بولمىسا، بـۇنـىـڭدىن 1300 يىل بۇرۇنلا كۆپ خوتۇنلۇق چەكلىنەمتى؟

شـۈڭـا، تۈرلۈك دۆلەت، رايون، مەزھەپلەر بايانىدىكى شەرئىەت پەرقلىرىنى يولۇقتۇرغىنىمىزدا ئۇنچىۋالا ئەجەبلىنىپ كېتىشىمىزنىڭ ھاجىتى يوق؛ شـۇنداقلا، بېقىنقى ۋە ھازىرقى زامان مۇسۇلمان ئەللىرىدە قانۇن جەھەتتىكى ئىسلاھات ۋە تەرەققىيات بـولـغانلىقىمۇ ناھايىتى نورمال ئەھۋال. «قۇرئان كەرىم»دىكى شەرئىەت ئەھكاملىرىغا دائىر سۈرە ـ ئـايەتلەرنى تەتقىق قىلغاندا، مۇھىمى ئۇنىڭدىكى پـرىـنسىپ، روھلارنى ئىگىلەش لازىم. شۇنىسى روشەنكـى، دىنـىـي ئەمەپ ـ قائىدىلىرىنى قەتئىي بەجا كەلتۈرۈش بارلىق مۇسۇلمانلار ئومۇمىيۈزلۈك ئـېـتىراپ قىلىدىغان ۋە ئورتاق ئەمەل قىلىدىغان بـەلـگـىـلىمە؛ ئىجتىمائىي تۈرمۇش ساھەسىدىكى قانۇنىي قائىدىلەردە بولسا، مىڭ يىلدىن بۇيانقى

تەرەققىياتتىن قارىغاندا، دەرۋەقە پەرقلەر مەۋجۇت بولۇپ كەلدى، گەرچە ئۇلارنىڭ ھەممىسلا ئۆزىنى «قۇرئان كەرىم»نى تۆپ ئاساس قىلدۇق، دەپ ھېسابلىسىمۇ، ئەمما ئايەتلەرنىڭ ماھىيىتى توغرىسىدا ھەرقايسىسى ئۆز تەسىراتلىرىنى بايان قىلىپ كەلدى.

5. كىشىلىك مۇئامىلىسى توغرىسىدىكى ئەدەبىئەخلاقلار ئېنىق كۆرسىتىپ بېرىلگەن

«قۇرئان كەرىم»دىكى بىر مۇنچە سۈرە - ئايەتلەردە، كىشىلەرنى ياخشىلىق قىلىش، يامانلىق قىلماسلىق، ياخشىلىققا يۈزلىنىپ، يامانلىقتىن چەتنەشكە بۇيرۇش شەرتى ئاستىدا، ئەدەپ - ئەخلاققا دائىر مەسىلىلەر ئۇستىدىمۇ كۆپلەپ توختالغان، مۇسۇلمانلارنىڭ شەخسىي پەزىلىتىنى يېتىلدۇرۇشتىن تارتىپ، ئىجتىمائىي ئالاقىدىكى كىشىلىك مۇناسىۋىتى، كىشىلەرگە مۇئامىلە قىلىش پرىنسىپلىرى بۇيرۇق، تەشەببۇس، مەدھت تەرىقىسىدە بىر - بىرلەپ ئوتتۇرىغا قويۇلغان.

مەسىلەن، مەككە دەۋرىدىكى ۋەھىيلەردە نامراتلارنى قۇتقۇزۇش، يېتىم - تۇللارغا ھەممەتلىك بولۇش، باشقىلارغا سېخىيلىق بىلەن يار - يۆلەك بولۇش، ئاتا - ئانىغا ۋاپادار بولۇش، چوڭلارنى ھۆرمەتلەپ كىچىكلەرگە كۆيۈنۈش، تۇغقان - قېرىنداشلىرىغا غەمخورلۇق قىلىش، قۇللارنى ئازاد قىلىش، ياقا يۇرتلاردا سەرسان بولۇپ يۈرگۈچىلەرگە كۆيۈمچان بولۇش، ھەققانىيەتتە چىڭ تۇرۇش، سودىدا ئادىل بولۇش، تىرىشچان ۋە ئىقتىسادچان بولۇش، بۇزۇپ - چېچىپ ئىسراپ قىلىشقا قارشى تۇرۇش قاتارلىقلار تەشەببۇس قىلىنغان. ناچار ئىجتىمائىي كەيپىياتلارغا قارىتىپ، زىناخورلۇقنى مەنئى قىلىش، قىز بوۋاقلارنى خارلاپ ئۆلتۈرۈشنى مەنئى قىلىش، جازانىخورلۇقنى مەنئى قىلىش، ئورۇنسىز ئادەم ئۆلتۈرۈشنى مەنئى قىلىش قاتارلىقلار بەلگىلەنگەن.

ئۇنىڭدىن كېيىن يەنە، ھەر خىل ئەھۋاللارغا ئاساسەن، شەخسىي يېتىلىشىنى، كامالەتلىك پەزىلەتنى ئۆستۈرۈش، ئىچكى - تاشقى مۇناسىۋەتنى تەڭشەپ، ئىجتىمائىي ئومۇمىي ئەخلاقنى يېتىلدۈرۈش ئۈچۈن، كىشىلىك مۇئامىلىدە سەممىي ۋە راستچىل بولۇش، كەمتەر ۋە ئېھتىياتچان بولۇش، ھەمدەملىك ۋە دوستانە بولۇش، كەڭ قورساق ۋە ئەپۇچان بولۇش، چىداملىق ۋە سەۋرچان بولۇش، خەيرىساخاۋەتكار بولۇش، يامانلىقنى توسىدىغان بولۇش، ئىتتىپاقلىقنى كۈچەيتىدىغان بولۇش، مەغرۇرلۇق ۋە ئالدىراقسانلىقتىن ساقلىنىدىغان بولۇش، سۆز - ھەرىكەتتە مەدەنىي بولۇش، ئەدەپ - يوسۇنلۇق بولۇش، دوست - دۇشمەننى پەرق ئېتەلەيدىغان بولۇش، زىيانكەشلىككە قارشى تۇرىدىغان بولۇش، دۇشمەنگە قارشى باتۇرلارچە ئاتلىنىدىغان بولۇش قاتارلىقلار كەينى - كەينىدىن ئوتتۇرىغا قويۇلغان.

ئايەتلەردە دائىم يۇقىرىقىدەك ئەدەپ - ئەخلاقنى يېتىشتۇرۇش ۋە ئۆزىنى تۇتۇش مەسىلىسى ئاللادىن ئەيمىنىش، ئاللانى قەدىرلەش، ئاللانىڭ رازىلىقىنى ئېلىش يۈكسەكلىكىدە بايان قىلىنىپ يەنى ئىجتىمائىي ئالاقىدىكى ياخشى ئىپادە بىلەن تەقۋالىق دىنىي ئەمەل زىچ بىرلەشتۇرۇلۇپ، ئىسلام دىنى تەشەببۇس قىلىدىغان "ئىككى دۇنيالىق كۆز قارىشى" يەنى بۇ دۇنيالىق ھاياتقا ئېتىبار بېرىش، ئاخىرەتلىككە تېخىمۇ ئەھمىيەت بېرىشتىن ئىبارەت ربئاللىق پوزىتسىيىسى گەۋدىلەندۇرۇلگەن.

ئەدەپ - ئەخلاققا دائىر مەزمۇنلار بىرمۇنچە سۈرە - ئايەتلەردە ئۇچرايدۇ، ئۇلارنىڭ «قۇرئان كەرىم»دىكى ئورنى ۋە مەزمۇنى كىتابىمىزدا مەخسۇس بېرىلىدۇ ۋە مىساللار ئارقىلىق چۈشەندۇرۇلىدۇ (مۇشۇ كىتابنىڭ 9 -، 10 - بابلىرىغا قارا ڭ).

6. «تەۋھىد» نۇقتىنەزىرى گەۋدىلەندۇرۇلگەن قىسسىلەر بايانى

«قۇرئان كەرىم»دە يەنە رىۋايەت - قىسسىلەر، تارىخىي شەخسلەر، قەدىمكى قەبىلىلەرنىڭ رونىق تېپىشى ياكى زاۋاللىققا يۈزلىنىشى قاتارلىقلارنى بايان قىلىشقا خېلى كۆپ سەھىپە بېرىلگەن. بۇلارنىڭ ئىچىدە ئەڭ ئاساسلىقى تارىختا ئۆتكەن پەيغەمبەرلەرنىڭ ئۆز قەبىلىسى ئىچىدە ئېلىپ بارغان دىنىي تەرغىبات پائالىيەتلىرى بايان قىلىنغان، بەزى پەيغەمبەرلەرنىڭ قىسسىلىرى ناھايىتى مۇپەسسەل، باشتىن - ئاخىرغىچە بايان قىلىنغان، ھەتتا مۇستەقىل بىر سۈرە بولغان، مەسىلەن، يۈسۈف ئەلەيھىسسالامنىڭ قىسسىسى ئەنە شۇنداق، يەنە كېلىپ، ئۇنىڭ ئىسمى 12 - سۈرىنىڭ سۈرە نامى قىلىنغان. بەزى قىسسىلەر كونكرېت، تەپسىلىي، جانلىق بايان قىلىنغان ۋە نۇرغۇن سۈرىلەردە زور سەھىپە بىلەن بېرىلگەن، مەسىلەن، مۇسا

پەيغەمبەرنىڭ قىسسىلىرى ناھايىتى جانلىق سۈرەتلىنىپ كۆپ جايدا ئۇچرايدۇ، قىسمەن ۋەقەلىكلەر مەزمۇنى ھەتتا گىرەلەشتۈرۈلۈپ تەكرارلانغان. بەزىلەرنىڭ ستاتىستىكىلاپ كۆرۈشچە، مۇسا پەيغەمبەر توغرىسىدىكى ئايەتلەر ئالاھەزەل 450كە يەتكەن. گەرچە ئۇنىڭ ئىچىدە نۇرغۇن قىسقا ئايەتلەر بولسىمۇ، ئەمما ئۇنىڭ ئومۇمىي ئايەت سانى سۈرە «يۈسۈف»نىڭ 4 ھەسىسىگە توغرا كېلىدۇ، ئۇنىڭ ئىسمى ئىلگىرى ـ ئاخىر بولۇپ 136 قېتىم تىلغا ئېلىنغان؛ باشقا بەزى پەيغەمبەرلەرنىڭ ئىسمىمۇ قايتا ـ قايتا تىلغا ئېلىنغان، مەسىلەن، ئىبراھىم دېگەن ئىسىم 25 سۈرىدە 69 قېتىمدەك كۆزگە چېلىقىدۇ، شۇنداقلا ئۇ 14 ـ سۈرىنىڭ سۈرە نامى قىلىنغان؛ نۇھ دېگەن ئىسىم 43 قېتىم تىلغا ئېلىنغان، شۇنداقلا 71 ـ سۈرىنىڭ سۈرە نامى قىلىنغان؛ ئادەم ئەلەيھىسسالام ئىلەن ئىسا پەيغەمبەر ئىككىسىنىڭ ئىسمى 25 قېتىمدىن تىلغا ئېلىنغان. لېكىن يەنە بەزى پەيغەمبەرلەرمۇ باركى، پەقەت ئۇلارنىڭ ئىسمى ئاددىيلا تىلغا ئېلىنىپ ئۆتۈلگەن، كونكرېت ئىش ئىزلىرى بايان قىلىنمىغان، مەسىلەن، ئىدرىس، ئىلياس، ئەل يەسەئە قاتارلىقلار.

پۈتۈن «قۇرئان كەرىم»دە مۇھەممەد پەيغەمبەرنى ئۆز ئىچىگە ئالغان ھالدا جەمئىي 25 پەيغەمبەر تىلغا ئېلىنغان. ئىنسانلارنىڭ ئاتىسى (پىر بوۋىسى) ئادەم ئەلەيھىسسالامدىن باشلاپ، تۇغۇلغان ۋاقتى ۋە ئىجتىمائىي پائالىيەت ئېلىپ بارغان يىللىرىنىڭ تەرتىپى بويىچە تىزغاندا، ئادەتتىكى قاراشتا ئۇلار مۇنۇلاردىن ئىبارەت: (1) ئادەم؛ (2) ئىدرىس؛ (3) نۇھ؛ (4) ھۇد؛ (5) سالىھ؛ (6) ئىبراھىم؛ (7) لۇت؛ (8) ئىسمائىل؛ (9) ئىسھاق؛ (10) يەئقۇپ؛ (11) يۈسۈف؛ (12) ئەييۇب؛ (13) زۇلكىفۇل؛ (14) شۇئەيب؛ (15) يۇنۇس؛ (16) مۇسا؛ (17) ھارۇن؛ (18) ئىلياس؛ (19) ئەل يەسەئە؛ (20) داۋۇد؛ (21) سۇلايمان؛ (22) زەكەرىيا؛ (23) يەھيا؛ (24) ئىسا؛ (25) مۇھەممەد.

ئۇلاردىن باشقا يەنە ئىسانىڭ ئاپىسى بۈۋى مەريەمنىڭ قىسسىسى كۆپرەك ئېتىبار بىلەن بايان قىلىنغان ۋە 19 ـ سۈرىگە مۇشۇ خانىمنىڭ نامى سۈرە نامى قىلىنغان؛ 31 ـ سۈرە ـــ «لوقمان»دا سۆزلەنگەن ئەۋلىيا، ھەكىم لوقماننىمۇ بەزىلەر پەيغەمبەرلەردىن بىرى دەپ قارايدۇ. يۇقىرىدا ئېيتىپ ئۆتكەن پەيغەمبەرلەرنىڭ قىسسىلىرىدا شۇ قىسسە ۋەقەلىكلىرىگە مۇناسىپ بەزى شەخسلەرمۇ ئۇچرايدۇ، مەسىلەن، ئادەم ئەلەيھىسسالامنىڭ رەپىقىسى ھەۋۋا؛ مۇسا پەيغەمبەر ئىككى دېگىز قوشۇلىدىغان جايدا زىيارەت قىلغان ۋە ئەگىشىپ تەلىم ئالغان بوۋاي خىزىر ئەلەيھىسسالام. بىراق ئايەتتە پەقەت ئۇ ۋە ئۇنىڭ ئىشلىرى تىلغا ئېلىنغانۇ، ئىسمى بېرىلمىگەن.

سەلبىي ئوبرازلارنىڭ يەنى دۈشمەن شەخسلەرنىڭ پائالىيىتى ۋە قەبىھ ئىشلىرىمۇ ئايەتلەردە مەلۇم دەرىجىدە بايان قىلىنغان، بۇلاردىن ئەڭ كونكرېت تىلغا ئېلىنغىنى مۇسا پەيغەمبەرنىڭ ئەشەددى دۈشمىنى، يەنى ئىسرائىللارغا باشتىن ـ ئاخىر دۈشمەنلىك قارىشىدا بولۇپ كەلگەن مىسىر ھۆكۈمرانى پىرئەۋن ۋە كاتتا باي قارۇن قاتارلىقلاردۇر.

ئايەتلەردە يەنە بىرقانچە قەدىمىي قەبىلىلەرنىڭ، مەسىلەن، ئادلار، سەمۇدلار قاتارلىقلارنىڭ مۇنقەرز بولۇش تارىخىمۇ بايان قىلىنغان.

ئۇنىڭدا مەسەلگە ئوخشاپراق كېتىدىغان بەزى قىسسىلەرمۇ بار، مەسىلەن، ئەسھابۇل كەف (غار ساھابىلىرى) قىسسىسىدە بىرقانچە (3، 5 ۋە 7 دېگەندەك ئوخشىمىغان رىۋايەتلەر بار) ساھابىنىڭ مۇشرىكلارنىڭ مەجبۇرلىشى ۋە زىيانكەشلىكى سەۋەبىدىن بىر ئۆت بىلەن غارغا كىرىۋېلىپ، ئۇ يەردە 300 يىلدەك ئۇخلىغانلىقى، ئۇخلاپ ئويغانغاندىن كېيىن، بۇ غاردا پەقەت بىرىم كۈن ياكى بىر كۈن تۇرغاندەك ھېسسىياتتا بولغانلىقى بايان قىلىنغان، مۇفەسسىرلەر (تەپسىرچىلەر)نىڭ كۆپىنچىسى بۇنىڭدا رېئال تۇرمۇشتىكى ئىش ئەكس ئەتتۈرۈلگەن ياكى غايىبى گەۋدىلەندۈرۈلگەن دەپ قارايدۇ.

بۇ قىسسىلەرنىڭ تەپسىلىي ياكى قىسقارتىپ بايان قىلىنىشى بىر ـ بىرىگە ئوخشايدۇ، بەزىلىرى كۆپلەپ ۋە تەپسىلىي، جانلىق سۈرەتلىنىپ، باش ـ ئاخىرغىچە بايان قىلىنغان؛ بەزىلىرى پەقەت قىسقىچە، بىرنەچچە ئېغىز سۆز بىلەنلا تىلغا ئېلىنىپ ئۆتۈلگەن. بەزىلىرىدە ۋەقەلىك كونكرېت بېرىلگەن بولسىمۇ، شەخسنىڭ ئىسمى ئاشكارا قىلىنمىغان، بەزىلىرىدە شەخسنىڭ ئىسمى كۆرسىتىلگەن

بولسۇ، ئۇنىڭ ئىشلىرى تىلغا ئېلىنمىغان. كېيىنكى مۇفەسسىرلەر ۋە تەتقىقاتچىلار خەلق ئارىسىدىكى رىۋايەتلەرگە ۋە مۇناسىۋەتلىك ماتېرىياللارغا ئاساسلىنىپ، جۈملىدىن «ئىنجىل ـ تەۋرات»تىكى خاتىرىلەردىن پايدىلىنىپ «قۇرئان كەرىم»دە بۇ قىسسىلەرنى بايان قىلىشتىكى نىيەت ـ مەقسەتلەرنى چۈشىنىپ يېتىپ، بۇ قىسسىلەرنى ئىنتايىن مول ۋە جانلىق قىلىپ تولۇقلاش بىلەن «قۇرئان كەرىم»دىكى مۇناسىۋەتلىك قىسسىلەرنىڭ توپلىمىنى بېزىپ چىقتى، ئۇنىڭ ئۇسلۇبى «قۇرئان كەرىم قىسسىلىرى» شەكلىدە بولۇپ، كەڭ تارقالدى.

بۇ قىسسىلەرنى، جۈملىدىن كۆپلەپ پەيغەمبەرلەر قىسسىلىرىنى بايان قىلىشتىكى مەقسەت ئاساسەن "ئاللانى بىر دەپ تونۇش" ("تەۋھىد")تىن ئىبارەت يېپ ئۇچىنى چىڭ چۆرىدىگەن هالدا "بىر ئاللادىن باشقا مەبۇد يوق" ("لائىلەھە ئىللاللاھ") ئىكەنلىكىنىڭ ئەزەلدىن مەۋجۇت، ئەۋلادتىن ئەۋلادقا داۋاملىشىپ كەلگەن، ئىزچىل هالەتتىكى تۈپ ئېتىقاد ئىكەنلىكىنى، پىر بولۇنمىز ئادەم ئاتامدىن تارتىپ، پەيغەمبەر بولۇنمىز ئىبراهىم، ئەلەيهىسسالامغىچە، "ئەهلى كىتاب" پەيغەمبەرلەر مۇسا، ئىسا ئەلەيهىسسالاملاردىن تارتىپ تارىختا ئۆتكەن بارلىق پەيغەمبەرلەرنىڭ هەممىسى مۇشۇ ئېتىقادنى تەقىقلەشتۈرگەنلىكى ۋە تەرغىب قىلغانلىقىنى، مۇهەممەد ئەلەيهىسسالامنىڭ هەرگىز ئۆزگىچە يېڭىلىق يارىتىپ غەيرىي يول تۇتمىغانلىقى، بەلكى تارىختا نەچچە قېتىم ئۇزۇلۇپ قالغان، بۇرمىلانغان، بىكار قىلىۋېتىلگەن ئەنئەنە سىستېمىسىنى ئاللانىڭ ئەمرىگە بىنائەن تەرغىب قىلىپ ۋە ئەسلىگە كەلتۈرۈپ، "ئاللانى بىر دەپ تونۇش" دېگەن بۇ ئىدىيىۋى تۇغنى — تارىختا ئۆتكەن پەيغەمبەرلەر ئىگىز كۆتۈرگەن تۇغنى ئىگىز كۆتۈرگەنلىكنى گەۋدىلىك تەشۋىق قىلىشتىن ئىبارەت، شۇنىڭ ئۈچۈن «قۇرئان كەرىم» نوقۇل هالدا قىسسىلا سۆزلىمەيدۇ، بەلكى قىسسە سۆزلەش ئارقىلىق، ئادەم ئەلەيهىسسالامدىن باشلاپلا، ئاللاتائالانىڭ هەممىگە قادىر ۋە نوپۇزلۇق، تەنها ـ جۆرىسىز ۋە هەممىدىن ئەلا ئىكەنلىكى گەۋدىلىك تەكىتلەنگەنلىكىنى تەشۋىق قىلىدۇ. بۇ نۇقتىدىن قارىغاندا، پۈتۈن «قۇرئان كەرىم»دە هەرگىز پەيغەمبىرىمىز مۇهەممەد ئەلەيهىسسالامنىڭ ئىسلام دىنىنى "بەرپا قىلغۇچى" ياكى "ياراتقۇچى" "ئىكەنلىكى تىلغا ئېلىنمايدۇ، پەقەتلا ئۇنىڭ پەيغەمبەر، رەسۇل (ئەلچى) ئىكەنلىكى سۆزلىنىدۇ، مۇهەممەد ئەلەيهىسسالامنۇ ئەزەلدىن ئۆزىنى "بەرپا قىلغۇچى"، "ياراتقۇچى" قىلىپ كۆرسەتكەن ئەمەس، بەلكى ئاللانىڭ "ئەلچىسى"، "قۇلى" ئەزەلى مەۋجۇت، ئاللانى بىر دەپ تونۇيدىغان دىنىنى ئېتىقادنى ئەمرگە بىنائەن تەرغىب قىلغۇچى دەپ ئاتىغان.

(تەرجىمە قىلغۇچى: شەمشىدىن هاجى)

(بېشى 42-بەتتە)

"هەممىگىلار بىر پادىچى. هەركىم ئۆز پادىسىغا مەسئۇل. ئىمام بولغۇچى — جامائىتىكە؛ ئاتا بولغۇچى — خوتۇن ـ بالىلىرىغا، ئايال كىشى ئېرىنىڭ ئۆيىنى ياخشى تۇتۇشقا مەسئۇل بولىدۇ".

دىنىي زات بولغانلار هەربىر جامائىتىكە ئۆزىنىڭ مەسئۇلىيىتىنى ئېنىق تونۇتۇپ، يامان ئىشلارغا يول بېرىۋاتقان يوچۇقلارنى ئېتىپ، ئۆز مەسئۇلىيىتىنى تولۇق ئادا قىلىشى لازىم.

ئاخىردا ۋەز ـ نەسىهەت قىلغۇچىلار دىققەت قىلىشقا تېگىشلىك بىرنەچچە مەسىلىنى ئوتتۇرىغا قويىمەن:

1. نەسىهەت قىلغۇچىلار بىلىم ئاساسىنى پۇختىلاپ، ياخشى ئۇلگە بولۇش كېرەك.

2. ئېغىر ـ بېسىق، سالماق بولۇش، كەسكىن بولدۇم دەپ، هەرگىز ئالدىراقسانلىق قىلماسلىق كېرەك.

3. غايىسى توغرا بولۇش. ئىمام بولۇش ۋە نەسىهەت قىلىشتا چوقۇم ئىسلام دىنى ئۆچۈن خالىس خىزمەت قىلىش، بۇ ئارقىلىق ئاللا رىزالىقىغا ئېرىشىش نىيىتىدە بولۇش، هەرگىزمۇ نام ـ ئابرۇيغا ئېرىشىش، تۆرگە چىقىش نىيىتىدە بولماسلىق، جەمئىيەتتىكى ناچار كىشىلەرنىڭ خاهىشىغا ئەگىشىپ ئۆزگىرىپ كەتمەسلىك. جەمئىيەتتە ناچار ئېقىم ئەۋج ئالغان بولسا، ئۇنىڭغا ماسلىشىدىغان ئەمەس، ئېقىنغا قارشى ئۇزۇشكە جۈرئەت قىلالايدىغان، مەيدانى مۇستەهكەم بولۇش لازىم. شۇنداق بولغاندىلا پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالامنىڭ هەقىقىي ۋارىسى بولغىلى بولىدۇ.

ئى ئاللا! بىزگە يامانلىقنى كۆرسەك دەرهال جۈرئەت قىلغۇدەك كۈچلۈك ئىمان ئاتا قىلغىن، ئامىن!

(ئاپتور: مارالبېشى ناهىيە چوڭقۇرچاق يېزا 18 ـ كەنت جۇمە مەسچىتىنىڭ خاتىپى؛ تەھرىرلىگۈچى: شەمشىدىن هاجى)

مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ئوقۇغان نامازنىڭ بايانى

ئابلەھەت قۇربان

ھەممىزگە مەلۇم، نامان ئىسلام دىنىنىڭ تۈۋرۈكى، بارلىق مۇسۇلمانلارنىڭ ئۆتەشكە تېگىشلىك بۇرچى ۋە مۇسۇلمانلار قىلىشقا تېگىشلىك بولغان بارلىق ئىبادەتلەرنىڭ ئاساسىي گەۋدىسى بولۇپ، مۇسۇلمانلار ئۈچۈن ئەڭ مۇھىم، ئەڭ ئەھمىيەتلىك كاتتا ئىبادەتتۇر. بىز بۇ ئىبادەت شەكلىنى ئۆز مەيلىمىزچە شەكىللەندۈرۈپ تۇرغۇزالمايمىز، ئۇ پەقەت ئۇلۇغ ئاللاتائالا مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا ۋەھيى قىلىش ئارقىلىق كۆرسىتىپ بېرىلگەن مەخسۇس بىر ئۇسۇل بىلەن "نامان" دەپ ئاتالغان ھەم مۇشۇ ئۇسۇلدا ئوقۇشىمىزغا بۇيرۇلغان. بىز نامازنى ئاللاتائالا تەرەپتىن ئەسلىدە كۆرسىتىپ بېرىلگەن ئۇسۇل ۋە قائىدىلەر بىلەن ئادا قىلىمىز دەيدىكەنمىز، پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ئوقۇغان نامازنىڭ ئۇسۇلىنى ئۆگىنىش ئۈلگىسى قىلىشىمىز لازىم. چۈنكى، ئاللاتائالانىڭ "**سىلەرگە رەسۇلۇللا ئەلۇھتە ياخشى ئۈلگىدۇر**" (33 - سۈرە «ئەھزاب»، 21 - ئايەت.) دېگەن سۆزى بىلەن "**سىلەر ئاللا ۋە ئاللانىڭ رەسۇلىغا ئىتائەت قىلىڭلار**" (3-سۈرە «ئال ئىمران»، 31-ئايەت.) دېگەن سۆزى بىزنىڭ ئۆگىنىش نىشانىمىزنى ۋە ئىتائەت قىلىش ئوبيېكتىمىزنى ئېنىق كۆرسىتىپ بېرىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن بىز پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ نامان ئوقۇش ئۇسۇلىنى تونۇشتۇرۇپ ئۆتمەكچىمىز.

پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام نامان ئوقۇماقچى بولسا، (ئالدى بىلەن قايسى نامازنى ئوقۇيدىغانلىقىنى) نىيەت قىلىپ، ئىككى قولىنى كۆتۈرگەن ھالدا تەكبىر ئېيتىپ، ئىككى باش بارمقىنى ئىككى قۇلقىنىڭ يۇمشىقىنىڭ بارابىرىدە قىلاتتى ۋە قولىنى كۆتۈرگەن چاغدا بارماقلىرىنى تولۇق ئېچىۋەتمەستىن ۋە قاتتىق يۇمۇۋالماستىن، نورمال ئېچىپ، ئالقان يۈزىنى قىبلە تەرەپكە تۇغرىلايتتى، ئاندىن ئوڭ قولىنى سول قولىنىڭ ئۈستىگە قويۇپ، كىندىكىنىڭ ئاستىدا، ئوڭ قولىنىڭ باش بارمقى ۋە چىمچىلىقى بىلەن سول قولىنىڭ بىغىشىنى تۇتۇپ تۇراتتى. بىز بۇ ھەقتىكى ھەدىسلەرگە نەزەر سالايلى:

ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامدىن رىۋايەت قىلىشچە مۇنداق دېيىلگەن: "**ئەمەللەر جەزمەن نىيەتكە باغلىقتۇر، ھەربىر كىشىگە ئۆزى نىيەت قىلغان نەرسە مەنسۇپتۇر**" (بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايەت قىلغان). تىبرانى رىۋايەت قىلغان يەنە بىر ھەدىستە ئابدۇللا ئىبنى مەسئۇد پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن مۇنداق رىۋايەت قىلغان: "**سىلەر نامان ئوقۇغاندا نىيىتىڭلارغا دىققەت قىلىڭلار**".

يۇقىرىقى ئىككى ھەدىستە ھەرقانداق كىشى نامان ئوقۇماقچى بولغاندا ئالدى بىلەن قايسى نامازنى ئوقۇيدىغانلىقىنى نىيەت قىلىشى لازىملىقى ئېنىق ئوتتۇرىغا قويۇلغان. لېكىن نامازنى باشلىغاندا "پالانى نامازنى ئوقۇيمەن" دەپ تىل بىلەن ئېيتىش پەيغەمبىرىمىزدىن رىۋايەت قىلىنمىغان بولسىمۇ، بىر قىسىم مۇجتەھىد ئالىملار ئاز بولمىغان مەشغۇلات ئىچىدىكى نامازغا يۈزلەنگەن قەلبىنىڭ باشقا ئۇيغا پىكىرلەردىن تولۇق خالىي بولۇشىنى ئېتىبارغا ئېلىپ، تابىئىنلار دەۋرىدىن كېيىنلا ھەرقانداق نامازغا نىيەت قىلىش بىلەن بىرگە تىل بىلەنمۇ مەخپىي تەيىن قىلىشنى ياخشى دەپ قارىغان. بىراق ھەرقانداق كىشى قەلبىدىكى نىيەت بىلەنلا نامازنى باشلاپ كەتسە، شۇنىڭ ئۆزىمۇ كۇپايە قىلىدۇ.

نامازنى باشلايدىغان چاغدا تەكبىر ئېيتىپ باشلاش مەسلىسى ھەققىدە تىرمىزى رىۋايەت قىلغان بىر ھەدىستە ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ پەيغەمبىرىمىزنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى ئېيتقان: "**نامازنىڭ ئاچقۇچى تاھارەتتۇر، نامازنىڭ باشلىنىشى تەكبىردۇر، نامازنىڭ ئاخىرلىشىشى سالام بېرىشتۇر**".

يۇقىرىقى ھەدىستە نامازغا كىرىش ئۈچۈن تەكبىر ئېيتىش، تەكبىر ئېيتىپ بولغاندىن كېيىن

بارلىقىنى نامازغا بېغىشلاش تەلەپ قىلىنغان.

ئىككى قولىنى قۇلاقنىڭ يۇمشىقى باراۋىرىدە كۆتۈرۈش مەسىلىسى ھەققىدە ئىمام مۇسلىم رىۋايەت قىلغان بىر ھەدىستە ۋائىل ئىبنى ھوجىرنىڭ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ پەيغەمبىرىمىزدىن رىۋايەت قىلىپ: **"مەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ نامازغا تۇرغان چاغدا قول كۆتۈرۈپ تەكبىر ئېيتقانلىقىنى كۆردۈم"** دېگەن (ھەم ئۇ قولىنى قۇلاقنىڭ يۇمشىقى باراۋىرىدە كۆتۈرۈپ، پەيغەمبىرىمىزنىڭ شۇ چاغدىكى قول كۆتىرىش ھەيئىتىنى كۆرسىتىپ بەرگەن).

«ئاساروسسۇنەنى» دېگەن كىتابنىڭ 1 ـ توم، 163 ـ بېتىدە ۋە «مۇۋەتتا» دېگەن كىتابنىڭ 1 ـ قىسىم، 168 ـ بېتىدە مالىك ئىبنى ھۇۋەيرىس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ پەيغەمبىرىمىزدىن رىۋايەت قىلىپ: **"پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام نامازباشلاش ئۈچۈن تەكبىر ئېيتقاندا قولىنى قۇلقى بىلەن تەڭ كۆتۈرەتتى"** دېگەن. يەنە بىر رىۋايەتتە "قۇلقىنىڭ باراۋىرىغىچە كۆتۈرەتتى" دېيىلگەن.

يۇقىرىقى ئىككى ھەدىسنىڭ روھى شۇنى ئىسپاتلايدۇكى، ھەر كىم نامازغا تۇرغاندا قولىنى قۇلاق باراۋىرىدە كۆتۈرۈپ تەكبىر ئېيتىش بىلەن نامازباشلىشى سۈننەتكە مۇۋاپىق. قول كۆتۈرگەن چاغدا بارماقلارنىڭ قايسى ھالەتتە تۇرۇشى «مۇستەدرەك» دېگەن كىتابنىڭ 1 ـ قىسىم، 234 ـ ۋە 235 ـ بەتلىرىدە سەئىد بىننى سەمئان ئابۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنغان يەنە بىر ھەدىستە ئېنىق كۆرسىتىلگەن: سەئىد بىننى سەمئاندىن رىۋايەت قىلىنىشىچە، ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بەنى زۇرەيق مەسچىتىكە كىرىپ مۇنداق دېگەن: **"پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام قىلىدىغان ئۇچ ئىش بار بولۇپ، ئۇ ئىشلارنى كىشىلەر تاشلاپ قويىدى، بۇ ئىشلارنىڭ بىرى شۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام نامازغا تۇرسا، مۇشۇنداق (قولىنى كۆتۈرۈپ بارماقلىرىنى نورمال قىلغان ھالدا) قىلاتتى"**، (بۇ چاغدا، بۇ ھەدىسنىڭ راۋىلىرىدىن بىرى بولغان ئەبۇ ئامىر قولىنى كۆتۈرۈپ بارماقلىرىنى ئالاھىدە ئاچماستىن ۋە قاتتىق يۇمۇۋالماستىن، نورمال قىلىپ كۆرسىتىپ بەرگەن). ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ **"شۇبھىسىزكى پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام (نامازغا قول كۆتۈرگەندە) بارماقلىرىنى نورمال ئېچىپ تۇراتتى"** دېگەن.

بۇ ئىككى ھەدىس بىزگە نامازباشلاش ئۈچۈن قول كۆتۈرگەن ۋاقتىمىزدا بارماقلىرىمىزنى قانداق تۇتساق سۈننەتكە لايىق بولىدىغانلىقىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ.

قول كۆتۈرۈپ تەكبىر ئېيتىپ بولغاندىن كېيىن، سەنا ئوقۇشتىن بۇرۇن ئوك قولىمىزنى سول قولىمىزنىڭ ئۈستىگە، كىندىكىمىزنىڭ ئاستىدا قويۇشىمىزنىڭ سەۋەبىنى، تىبرانى بىلەن بەيھەقى ئايرىم ـ ئايرىم ھالدا رىۋايەت قىلغان ئىككى ھەدىس ئىسپاتلاپ بېرىدۇ: ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ، رەسۇلىللاھ ئەلەيھىسسالامدىن رىۋايەت قىلىپ مۇنداق دېگەن: **"پەيغەمبەرلەر ئېپتارنى بالدۇرراق قىلىشقا، سوھۇرلۇقنى كېچىكتۈرۈپ يېيىشكە، نامازدا ئوك قولىمىزنى سول قولىمىزنىڭ ئۈستىگە قويۇشقا بۇيرۇلدۇق، دېگەنىدى"**. ھەججاج ئىبنى ھەسەن: **"مەن ئابا مۇجلىزدىن 'قانداق قويىمىز' دەپ سورىسام، ئۇ "ئوك قولىمىزنىڭ ئاستىغا قويىمىز" دەپ جاۋاب بەردى"** دېگەن. «ئاسا رۇسسۇنەنى» دېگەن كىتابنىڭ 1 ـ قىسىم، 71 ـ بېتىدە ئىبراھىم نەخەئى: "نامازدا ئوك قولىمىزنى سول قولىمىزنىڭ ئۈستىگە، كىندىكىنىڭ ئاستىغا قويىمىز" دەپ بايان قىلغان.

بۇ دەلىل ئىسپاتلار شۇنى بىلدۈرىدۇكى: نامازغا تۇرغاندا ئوك قولىمىزنى سول قولىمىزنىڭ ئۈستىگە، كىندىكىنىڭ ئاستىغا قويۇشىمىز پەيغەمبىرىمىزنىڭ سۈننىتىگە مۇۋاپىق كېلىدۇ.

ئەگەر بىز بۇ مەسىلىدە يەنىمۇ چوڭقۇرلاپ دەلىل ئىزدەشكە موھتاج بولساق، ئەبۇ داۋۇد كىتابىنىڭ 1 ـ قىسىم، 201 ـ بېتىدە ئەبى جۇھەيپە ئارقىلىق مۇنداق ھەدىس رىۋايەت قىلىنغان: **ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ "شۇبھىسىزكى، نامازدىكى سۈننەت قولنى قولنىڭ ئۈستىدە، كىندىكنىڭ ئاستىدا قويۇشتىن ئىبارت"** دېگەنىدى. ئىبنى ئەبى شەيبە بايان قىلغان بىر ھەدىستە مۇنداق دېيىلگەن: **"ئەلقەمە ئىبنى ۋائىل ئىبنى ھۇجرىنىڭ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ دادىسىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى ئېيتقان: 'مەن رەسۇلىللا ھ ئەلەيھىسسالامنىڭ ئوك قولىنى سول قولىنىڭ ئۈستىگە، كىندىكىنىڭ ئاستىدا قويغىنىنى كۆردۈم'"**.

يۇقىرىقى ھەدىسلەرنىڭ مەزمۇنى، ساھابىلەر ۋە تابىئىنلەرمۇ پەيغەمبىرىمىزنىڭ **"بىز پەيغەمبەرلەر ئېپتارنى بالدۇرراق قىلىشقا، سوھۇرلۇقنى كېچىكتۈرەيلى ۋە نامازدا ئوك قولىمىزنى سول قولىمىزنىڭ ئۈستىگە قويۇشقا بۇيرۇلدۇق"** دېگەن سۆزىنىگە ئۆز ئەمەلىيەتلىرى بىلەن چۈشەنچە بەرگەنلىكىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ.

دېمەك، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام نامازباشلىغاندا، تەكبىر ئېيتقاندىن كېيىنلا ئوك قولىنى سول قولىنىڭ ئۈستىگە، كىندىكىنىڭ ئاستىدا قويۇپ بولۇپ ئاندىن سەنا ئوقۇيتتى يەنى

"سۈبھانە كەللاھۇممە ۋەبى ھەمدىكە ۋە تەبارە كەسمۇكە ۋەتە ئالا جەددۇكە ۋەلائىلەھە غەيرۇكە" دەپ ئوقۇپ، ئاندىن كېيىن "ئەئۇزۇ بىللاھى مىنەششەيتانىررەجىم، بىسمىللاھىر رەھمانىر رەھىم "دەيتتى.

پەيغەمبىرىمىز يۇقىرىقىلارنىڭ ھەممىسىنى مەخپىي دەيتتى. ساھابىلەر پەيغەمبىرىمىزدىن ئايرىم چاغلاردا ئوقۇشنى ئۆگىنىۋالاتتى، بۇ ھەقتە مۇنداق بىر ھەدىس رىۋايەت قىلىنغان:ئابدۇللا ئىبنى مەسئۇد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: "پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىز نامازباشلىغاندا ئوقۇلىدىغان سەنانى (يەنى "سۈبھانە كەللاھۇممە "نى)ئۆگىتىپ قويياتتى. ئۆمەر ئىبنى خەتتاپ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بىزگە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يۇقىرىدا سۆزلەنگەن سەنانى ئوقۇيدىغانلىقىنى سۆزلەپ بېرەتتى" دېگەنىدى. نەسائى رىۋايەت قىلغان بىر ھەدىستە ئەنەس ئىبنى مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دېگەن: "مەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ۋە ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ شۇنداقلا ئۆمەر ۋە ئوسمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇلارنىڭ كەينىدە تۇرۇپ نامازئوقۇغان، لېكىن ئۇلار سەنانى، ئەئۇزۇبىللاھىنى ۋەبىسمىللاھىنى ئۇنلۇك دېمىگەنىدى".

تىبرانىمۇ مۇشۇ مەزمۇنداكى بىرقانچە ھەدىسنى رىۋايەت قىلغان بولغاچقا بىز نامازئوقۇغاندا يۇقىرىقىلارنى مەخپىي ئوقۇيمىز.

دېمەك، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام يۇقىرىقىلارنى ئوقۇپ بولۇپ سۈرە فاتىھەنى قىرائەت قىلاتتى. بۇ ھەقتە مۇسلىم ئۆزىنىڭ سەھىھ كىتابىدا مۇنداق بىر ھەدىسنى رىۋايەت قىلغان:

"ئەنەس ئىبنى مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دېگەن: 'مەن پەيغەمبىرىمىزنىڭ ئارقىسىدا نامازئوقۇدۇم ۋە ئەبۇ بەكرى، ئۆمەر، ئوسمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇلارنىڭ ئارقىسىدىمۇ نامازئوقۇدۇم. ئۇلارنىڭ ھەممىسى سۈرە فاتىھە بىلەن قىرائەتنى باشلايتتى. قىرائەتنىڭ بېشىدا ياكى ئاخىرىدا بىسمىللاھنى قىرائەت قىلمايتتى'".

مۇشۇ ھەدىسلەرنىڭ مەزمۇنىغا ئاساسەن نامازنىڭ قىرائىتىنى "الحمد لله رب العالمين" دەپ باشلاش لازىملىقىنى ئىسپاتلاشقا بولىدۇ. شۇنى ئەسكەرتىپ قويۇش كېرەككى، بەزى ھەدىسلەردە ساھابىلەرنىڭ قىرائەتنى "بىسمىللاھ" بىلەن باشلىغانلىقى رىۋايەت قىلىنغان بولسىمۇ، بۇنىڭدا ئىسلامنىڭ دەسلەپىدە "بىسمىللاھ"نى ئوقۇشنى باشقىلارغا ئۆگىتىپ قويۇش مەقسەت قىلىنغان بولۇپ، بىر مەزگىلدىن كېيىن "بىسمىللاھ"نى مەخپىي دەيدىغان بولغان. شۇڭلاشقا بەزىلەر "بىسمىللاھ" سۈرە فاتىھەنىڭ جۈملىسىدىن ئەمەس بەلكى قۇرئان كەرىمدىكى ئايرىم بىر ئايەت دەپ قارايدۇ. بىراق بەزى رىۋايەتلەردە "بىسمىللاھ" سۈرە فاتىھەنىڭ جۈملىسىدىن دېيىلگەنلىكى ئۈچۈن، ھەر رەكئەت نامازنىڭ بېشىدا "بىسمىللاھ" دېيىش لازىمدۇر. ئەگەر "بىسمىللاھ" دېيىش ئۇنتۇلۇپ قالسا، "بۇ سەۋەنلىك ئۈچۈن نامازنىڭ ئاخىرىدا سەھۋە سەجدىسى قىلىش لازىم كېلىدۇ" دېيىلگەن ۋە "فاتىھەدىن كېيىن خالىغان سۈرە ئوقۇشتىن ئاۋۋال 'بىسمىللاھ' نى ئوقۇش ياخشى" دەپ رىۋايەت قىلىنغان.

يۇقىرىدا بىز بايان قىلغاندەك، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام سۈرە فاتىھەنى قىرائەت قىلىپ بولۇپ يەنە بىر سۈرە ياكى خالىغان سۈرىدىن ئاز دېگەندە ئۈچ ئايەت ئوقۇيتتى. لېكىن سۈرە فاتىھەنى ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن مەخپىي ھالەتتە "ئامىن" دەيتتى ۋە باشقىلارغىمۇ سۈرە فاتىھەدىن كېيىن "ئامىن" دېيىشنى بۇيرۇيتتى.

مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامدىن رىۋايەت قىلىنغان ھەدىسلەرگە ۋە شۇ ھەدىسنىڭ مەنبەسى بولغان «قۇرئان كەرىم»دىكى مۇناسۋەتلىك ئايەتلەرگە ئاساسلانغاندا، نامازدا قۇرئاندىكى قايسى سۈرىدىن بولسۇن بىر ئايەت قىرائەت قىلىش نامازنىڭ زۆرۈر بولغان شەرتى. بىراق سۈرە فاتىھەنى قىرائەت قىلىش، سۈرە فاتىھەدىن كېيىن خالىغان بىر سۈرە ياكى ئۈچ ئايەت قىرائەت قىلىش ۋاجىپتۇر. سۈرە فاتىھەدىن كېيىن "ئامىن" دېيىش سۈننەتتۇر. بۇ ھۆكۈملەرنىڭ ئاساسى:

1. ئاللاتائالا 73-سۈرە «مۇزەممىل»نىڭ 20-ئايىتىدە: "قۇرئاندىن سەلەرگە ئاسان بولغانلىرىنى ئوقۇڭلار" دېگەن. سەھىھ مۇسلىمدىكى بىر رىۋايەتتە: ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ: "قىرائەتسىز نامازبولمايدۇ "دېگەنلىكىنى ئېيتقان.

مانا بۇ ھۆكۈم مۇتلەق ھۆكۈمدۇر. شۇڭا، نامازدا قۇرئاندىن بىر ئايەت بولسىمۇ قىرائەت قىلىنسا، نامازدا قىرائەت قىلىشنىڭ پەرزى ئادا بولىدۇ، لېكىن ئۇ نامازمۇكەممەل ئوقۇلغان نامازبولماستىن، بەلكى نۇقسان بىلەن ئوقۇلغان ھېسابلىنىدۇ، چۈنكى ئىمام مۇسلىم مۇنداق بىر ھەدىسنى رىۋايەت قىلغانىدى: ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئېيتقانلىقىنى مۇنداق دېگەنلىكىنى ئېيتىدۇ: "كىمكى نامازئوقۇپ سۈرە فاتىھەنى ئوقۇمسا، ئۇ نامازتولۇق تامام بولمىغان نامازبولىدۇ،

(رەسۇلۇللا بۇ سۆزنى كۆچ قېتىم تەكرارلىغانىدى)".

يۇقىرىقى ھەدىس شۇنىڭ كۆچلۈك دەللىلى بولىدۇكى: سۈرە فاتىھە ئوقۇلمىغان نامار نۇقسان نامار بولىدۇ، لېكىن باتىل (ئېتىبارسىز) نامار بولمايدۇ. شۇڭا نامازدا سۈرە فاتىھە ئوقۇشنى ۋاجىپ دەپ قارايمىز. كىمكى نامازدا ئۇنتۇغانلىقتىن ياكى باشقا سەۋەب بىلەن سۈرە فاتىھەنى ئوقۇمىسا، نامازنىڭ ئاخىردا سەھۋە سەجدىسى لازىم كېلىدۇ. ئەگەر قەستەن سۈرە فاتىھەنى ئوقۇمىسا، نامازنى ئېھتىيات نۇقتىسىدىن قايتا مۇكەممەل ئوقۇش تەلەپ قىلىنىدۇ. مانا بۇ يەكۈن تۆۋەندىكى ھەدىسنىڭ تەلىپىدۇر: ئەبىي سەئىد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ رىۋايەت قىلىپ مۇنداق دېگەن: "پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام 'سۈرە فاتىھە ئوقۇلمىغان نامار كۆپايە قىلمايدۇ' دېگەنىدى" (بۇ ھەدىسنى ئىبنى خۇزەيمى ئۆز كىتابىنىڭ 248 - بېتىدە رىۋايەت قىلغان).

ئەمدى سۈرە فاتىھەدىن كېيىن "ئامىن" دېيىشنىڭ سۈننەت ئىكەنلىكىگە كەلسەك: بۇ جەھەتتە ئاز بولمىغان ساھابىلەر رىۋايەت قىلغان ھەدىسلەر بار ۋە شۇنداقلا سەلەفى سالىھىنلەرنىڭ روشەن ئۆرنەكلىرى خاتىرىلەنگەن. مەسىلەن، ئىمام بۇخارى رىۋايەت قىلغان بىر ھەدىستە مۇنداق دېيىلگەن: ئەبۇ ھۇرەيرە رىۋايەت قىلىپ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى ئېيتىدۇ: " سىلەر ئىمام 'غيرالمغضوب عليهم ولاالضالين' دېسە، 'ئامىن' دەڭلار! چۈنكى كىمنىڭ بۇ سۆزى پەرىشتىلەرنىڭ سۆزىگە توغرا كەلسە، ئىلگىرى قىلغان گۇناھلىرى كەچۈرۈم قىلىنىدۇ".

ئەمدى بىز "ئامىن"نى مەخپىي دېيىشنىڭ ئەۋزەللىكىگە كەلسەك، بۇنى تۆۋەندە بىرنەچچە نۇقتىغا بۆلۈپ ئۆتۈمىز.

1. يۇقىرىدا بىز كۆرسەتكەن، ئەبۇ ھۇرەيرە رىۋايەت قىلغان ھەدىسنىڭ مەزمۇنى ۋە سىياقى تۆۋەندىكى ئىككى نۇقتىنى ئىسپاتلايدۇ:

(1) ئىمام "ئامىن"نى ئۈنلۈك دېمەيدۇ، چۈنكى بۇ يەردىكى شەرت ئىمامنىڭ "ولاالضالين" دېيىشىگە قويۇلغان. ئەگەر 'ئىمام "ئامىن"نى ئۈنلۈك دەيدىغان ئىش بولسا ئىدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام جامائەتنى ئىمام "ئامىن" دېسە، سىلەرمۇ "ئامىن" دەڭلار' دەپ بۇيرۇغان بولاتتى. دەرۋەقە ئەمەلىيەت بۇنداق ئەمەس.

(2) يۇقىرىقى ھەدىسنىڭ روھى ۋە سىياقىدىن جامائەتنىڭ ئىمامغا ئىقتىدا قىلغاندا سۈرە فاتىھەنى ئوقۇمايدىغانلىقى ئىسپاتلىنىدۇ، ئۇنداق بولمىسا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ "سىلەر 'ولاالضالين' دېگەندە 'ئامىن' دەڭلار!" دېگەن بولاتتى. بىراق ئۇنداق دېمەي ئىمامنىڭ "ولاالضالين" دېيىشىگە بىزنىڭ "ئامىن" دېيىشىمىزنى شەرت قىلدى.

2. "ئامىن" دېگەن بۇ سۆز، ھەممىمىزگە مەلۇم، ئاللاتائالاغا ئىلتىجا قىلىنغان "قوبۇل قىل" دېگەن دۇئادىن ئىبارەت. ئىمام بۇخارىمۇ ئۆز كىتابىدا "'ئامىن' دېگەن دۇئادۇر" دېگەنىدى. شۇڭا بۇ ئېھتىماللىقنى يوق قىلىش يۈزىسىدىن "ئامىن"نى مەخپىي دېيىش ئەۋزەل دەپ قارالغان.

3. سۈرە فاتىھەدىن كېيىن دېيىشكە بۇيرۇلغان "ئامىن" سۆزى سۈرە فاتىھەنىڭ جۈملىسىدىنمۇ ئەمەس، شۇنداقلا قۇرئاننىڭ جۈملىسىدىنمۇ ئەمەس. ئەگەر بىز سۈرە فاتىھەدىن كېيىنلا شۇنىڭغا ئۇلاپ "ئامىن"نى ئوخشاش ئاۋازدا دېسەك، ئۇنىڭ كەينىدىن يەنە بىر سۈرە ياكى 3 ئايەت قوشۇپ ئوقۇساق، ئاز بولمىغان كىشىلەرگە "ئامىن" دېگەن سۆز "قۇرئاننىڭ جۈملىسىدىن ئوخشايدۇ" دېگەن قاراشنى شەكىللەندۈرۈپ قويىدۇ. شۇڭا بۇ ئېھتىماللىقنى يوق قىلىش يۈزىسىدىن "ئامىن"نى مەخپىي دېيىش ئەۋزەل دەپ قارالغان.

4. "ئامىن" دېگەن سۆزنى ئەلۋەتتە "ئەئوزۇ بىللاھى مىنەششەيتانىررەجىم" يەنى "قوغلاندى شەيتاندىن (ئاللاتائالاغا سېغىنىپ) پاناھ تىلەيمەن" دېگەن ئايەتتىن ئۈستۈن ياكى ئەلا دېگەن گەپنى ھېچكىم ئېيتمايدۇ، ھالبۇكى، ئاللاتائالا قۇرئاندا "سەن قۇرئان ئوقۇماقچى بولساڭ قوغلاندى شەيتاندىن (ئاللاتائالاغا سېغىنىپ) پاناھ تىلىگىن" دېگەن بۇيرۇقنى نازىل قىلغان تۇرۇقلۇق، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن "'ئەئوزۇبىللاھى' نى

ئاشكارا دېگەن" دەپ ھېچقانداق سابىت بولمىدى. شۇنداق بولغان ئىكەن، يەنى "ئەئۇزۇبىللاھى" مەخپىي دېيىلگەنىكەن،"ئامىن" دىن ئىبارەت بۇ دۇئا كەلىمىسىنى مەخپىي دېيىش ئەلۋەتتە ئەۋزەل بولىدۇ.

5. ئۆممەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ، ئابدۇللا ئىبنى مەسئۇد قاتارلىق نۇرغۇن ساھابىلەر، شۇنداقلا ئاز بولمىغان تابىئىنلار، جۇملىدىن ئىبراھىم نەخەئى، شەئبى ۋە ئىبراھىم تەيمى قاتارلىقلار "ئامىن"نى مەخپىي دېگەن ھەم بۇنىڭ ئەۋزەللىكىنى دەلىل ئىسپاتلىق قىلغان.

بىزنىڭ "ئامىن"نى مەخپىي دېيىش توغرىسىدىكى ھەدىسلەرنى كۆچلەندۇرۇشمىزدىكى سەۋەب تۆۋەندىكى ئۈچ نۇقتىدا ئىپادىلىنىدۇ:

(1) "ئامىن"نى مەخپىي دېيىش توغرىسىدا بىز يۇقىرىدا سۆزلەپ ئۆتكەن ئايەت ۋە ھەدىسلەر بۇ ھەقتە قايىل قىلارلىق دەلىل ئىسپات بولالايدۇ.

(2) نۇرغۇن ساھابىلەر ۋە تابىئىنلارنىڭ كۆپ سانىدىكىسى "ئامىن"نى مەخپىي دېيىش نوغرىسىدىكى ئايەت ۋە ھەدىسلەرنى ئۆز ئەمەلىيىتىدە ھۆججەت قىلغان.

(3) "ئامىن"نى ئۈنلۈك دېيىش شۇنداقلا مەيلى قايسى خىلدىكى دۇئا بولسۇن، ئۇ دۇئانى ئۈنلۈك قىلىش توغرىسىدا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بۇيرۇق قىلغانلىقى ياكى تەرغىب قىلغانلىقى ھەققىدە رىۋايەت خاتىرىلەنمىگەن. پەقەت بۇ ھەقتە "پەيغەمبىرىمىزنىڭ ئامىن دېگەنلىكىنى ئاڭلىغانىدۇق" دېگەنگە ئوخشاش ياكى "پەيغەمبىرىمىز ئاۋازىنى كۆتۈرۈپ ئامىن دەيتتى" دېگەنگە ئوخشاش، تەشەببۇس تۇسىنى ئالمىغان پائالىيەت خاراكتېرلىك رىۋايەتلەرلا نەقىل قىلىنغان. بىز مەخپىي دېگەن سۆزگە كەلسەك، ئۇ يەنى مەخپىي دېيىش ئۆزى ۋە ئۆزىنىڭ يېنىدىكى يېقىن تۇرغان كىشىلەر ئاڭلىغۇدەك ئاۋاز چىقىرىشنى ئىپادىلەيدۇ. شۇڭا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن ئۈنىڭ بىلەن نامازدا يېقىن تۇرغانلار "پەيغەمبىرىمىز 'ئامىن' نى ئۈنلۈك دەيتتى" دېگەن ھەدىسلەرنى رىۋايەت قىلغان، ھالبۇكى "ئامىن"نى ئۈنلۈك دېيىش پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام دەۋرىدە ئومۇملاشقان بولسا، ئۇ ھەقتىكى ھەدىس مۇتەۋاتىر ۋە مەشھۇر بولۇپ كەتكەن بولاتتى، لېكىن ئەكسىچە نۇرغۇن ساھابىلەر بۇ ھەقتە ھەدىس رىۋايەت قىلمىغان. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام نۇرغۇن دىنىي ئەھكاملارنى ۋە زىكىر ـ تەسبىھلەرنى شۇنداقلا ئۇلارنىڭ ئىبادەتتىكى ئورنىنى مەخپىي دېيىشكە تېگىشلىك بولسىمۇ، ئۆگىتىپ قويۇش مەقسىتىدە ھەر مەزگىل ئۈنلۈك دەپ ساھابىلەرگە ئۆگىتەتتى. "ئامىن" مەسىلىسىمۇ بۇ خىل تەلىمات ئۇسۇلىدىن خالىي ئەمەستۇر. شۇنداق بولغاچقا بىز سۈرە فاتىھەدىن كېيىن "ئامىن"نى مەخپىي دېيىشكە تولۇق ئاساسقا ئىگىمىز.

ئەمدى گېپىمىزگە كەلسەك، پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام سۈرە فاتىھەدىن كېيىن بىر سۈرە ياكى ئۈچ ئايەت ئوقۇپ بولۇپ تەكبىر بىلەن تەكبىرلا رۇكۇ قىلاتتى، ئىككى قولى بىلەن ئىككى تىزىغا تايىنىپ بارماقلىرىنى ئەركىن قويۇپ بېرىپ، بېشىنى ئېگىز ياكى پەس قىلمۇالماستىن ئۈچىسىنى تۈپتۈز قىلىپ ئېگىشەتتى. بۇ ھالەتتە ئەڭ ئاز دېگەندە ئۈچ قېتىم "سبحانه ربي العظيم (سۇبھانە رەببىيەلئەزىم)" دەيتتى. ئاندىن كېيىن "سمع الله لمن حمده(سەمىئەللاھۇلىمەن ھەمىدە)" دەپ ئۆرە بولاتتى. جامائەتلەر "ربنالك الحمد (رەببەنا لەكەلھەمدۇ)" دەيتتى. پەيغەمبىرىمىز راۋۇرۇس ئۆرە بولۇپ بولغاندىن كېيىن تەكبىر ئېيتىش بىلەن تەڭ سەجدىگە باراتتى. يۇقىرىقى تەكبىرلەرنى ئېيتقاندا قول كۆتۈرمەيتتى. سەجدىگە بارغاندا ئاۋۋال ئېككى تىزىنى، ئاندىن ئىككى قولىنى، ئاخىرىدا يۈزىنى ئىككى قولنىڭ ئوتتۇرىسىدا يەرگە قويىاتتى. بۇ چاغدا بىلەكلىرىنى چىقىرىپ قورسقىنى يوتىسىدىن يىراق تۇتۇپ تۇراتتى. بۇ ھالەتتە ئەڭ ئاز دېگەندە ئۈچ قېتىم "سبحان ربي الاعلى (سۇبھانە رەببىيەلئەلا)" دەيتتى.

نامازنىڭ ئوتتۇرىسىدا قول كۆتۈرۈش مەسىلىسىگە كەلسەك، يەنىلا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بۇ ھەقتىكى پائالىيەتلىرىگە ۋە تەشەببۇسلىرىغا نەزەر سېلىشىمىزغا توغرا كېلىدۇ.

ئىمام مۇسلىم رىۋايەت قىلغان بىر ھەدىستە ئەبەيدۇللا ئىبنى قىبتىيە جابىر ئىبنى سەمۇرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلغان: جابىر ئىبنى سەمۇرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: "پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىزنىڭ قېشىمىزغا چىقىپ مۇنداق دېگەن، دەيدۇ: "سىلەر نېمىشقا قولۇڭلارنى جىم تۇرمايدىغان ئاتنىڭ قۇيرۇقىدەك كۆتۈرۈڭ السىلەر؟! ناماز دېگەندە جىم تۇرۇڭلار!" تىرمىزى ۋە نەسائىلەرنىڭ رىۋايىتىدە ئابدۇللا ئىبنى مەسئۇد

رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بىرقانچە ھەدىس رىۋايەت قىلغان: ئەلقەمە رىۋايەت قىلىپ مۇنداق دېگەن: "ئابدۇللا ئىبنى مەسئۇد بىزگە 'مەن سىلەرگە رەسۇلۇللا ئوقۇغان نامازدىن خەۋەر بېرەيچۇ' دەپ نامان ئوقۇغىلى تۇردى، ئۇ نامازنى باشلىغاندا بىر قېتىم قول كۆتۈردى. كېيىن قايتا قول كۆتۈرمىدى". ئەسۇەد رىۋايەت قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: "مەن ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بىلەن نامان ئوقۇدۇم، لېكىن ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ نامازدا، نامان باشلىغان چاغدىكى تەكبىردىن باشقا ھېچقانداق جايىغا قولىنى كۆتۈرمىدى. ئۇنىڭدىن باشقا مەن شەخسى، ئىبراھىم ۋە ئەبا ئىھساقلارنى نامان ئوقۇغان ھالدا كۆردۇم، ئۇلارمۇ پەقەت نامان باشلىغان چاغدا بىر قېتىم قول كۆتۈردى (باشقا جايلاردا قوللىرىنى كۆتۈرمىدى)." (بۇ ھەدىسنى ئىبنى ئەبى شەيبى، ھەسەن ئىبنى ئاياش ۋە تەھاۋى قاتارلىقلارمۇ رىۋايەت قىلغان). يەنە ئاسىم ئۇز دادىسىدىن رىۋايەت قىلىشچە "ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمۇ نامان باشلىغاندىن باشقا ھېچقانداق يەردە قول كۆتۈرمەي نامان ئوقۇغان".

يۇقىرىقى ھەدىسلەر شۇنى ئىسپاتلايدۇكى، نامان باشلىغان چاغدا تەكبىر ئېيتىپ قول كۆتۈرۈشتىن باشقا رۇكۇ ـ سەجدىنىڭ ئالدى ـ كەينىدە قول كۆتۈرۈش لازىم ئەمەس. بۇ جايلاردا قول كۆتۈرۈش توغرىسىدا رىۋايەت قىلىنغان ھەدىسلەر يولسمۇ، لېكىن خەلپىلەر ئىچىدىن ئابۇبەكرى، ئۆمەر ئىبنى خەتتاب، ئوسمان ئىبنى ئەففان ۋە ئەلى ئىبنى ئەبۇ تالىپ قاتارلىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇلارمۇ بۇ ھەدىسلەرگە ئەمەل قىلىشنى تەرك ئېتكەن. شۇنداقلا تابىئىنلار دەۋرىدە قايسىبىر فىقھە ئالىمى بولسۇن، بۇ ھەدىسنى مەنسۇخ دەپ قارىغان. شۇ جەھەتتىن نامازنىڭ باشلىنىشىدىن باشقا جايلاردا قول كۆتۈرۈش لازىم كەلمەيدۇ.

بۇ مەسىلە ۋە "ئامىن" مەسىلىسى توغرىسىدا تەپسىلىي ئەسكەرتىپ يېزىلغان كىتابلاردا نۇرغۇن دەلىل ـ ئىسپاتلار ئوتتۇرىغا قويۇلغان بولسىمۇ، سەھىپە مۇناسىۋىتى بىلەن قىسقارتىپ يەتكۈزدۇق.

مەيلى قايسى قاراشتا بولايلى، بىزگە يەنى مۇسۇلمانلار جامائىتىگە تىنچ ـ ئىتتىپاقلىق، ئۆزئارا مۇھەببەت كېرەك، بىز بۇ ئىتتىپاقلىقنى قولغا كەلتۈرۈش ۋە ئۇنى قوغداش يولىدا بەزى قارىشلىرىمىزنى قۇربان بەرسەك ئەلۋەتتە ئەرزىيدۇ.

ئەمدى بىز ئۆز بايانىمىزغا كەلسەك، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىرىنچى سەجدىنى قىلىپ بولۇپ ئاندىن سول پۇتىنى ياتقۇزۇپ، ئوڭ پۇتىنى تىكلىگەن ھالدا بىرئاز ئولتۇرۇپ، ئاندىن كېيىن تەكبىر ئېيتىپ ئىككىنچى سەجدىگە بارىتتى. بۇ سەجدىنى قىلىپ بولۇپ، قولى بىلەن يەرگە (ياكى باشقا نەرسىلەرگە) تايانماستىن پەقەت تىزىنى تۇتۇپلا، تەكبىر ئېيتىش بىلەن تەڭ دەس ئورنىدىن تۇراتتى. شۇنىڭ بىلەن ئىككىنچى رەكئەتنى "الحمد لله رب العالمين..." دەپ قىرائەت باشلاش ئارقىلىق داۋاملاشتۇراتتى. بۇ رەكئەتتە ئوقۇلىدىغان قىرائەت ئۇسۇلى ۋە زىكىر ـ تەسبىھ قائىدىلىرى، شۇنداقلا رۇكۇ ـ سەجدە قىلىش ئۇسۇلى ئاۋۋالقى رەكئەتتىكىگە ئوخشاش ئىدى. پەيغەمبىرىمىز ئىككىنچى رەكئەتتىكى ئىككىنچى سەجدىنىمۇ كەمەل ئورۇندىاپ بولۇپ، سول پۇتىنى ياتقۇزۇپ، ئوڭ پۇتىنى تىكلەپ، سول پۇتىنىڭ ئۈستىدە ئولتۇراتتى. پۇتلىرىنىڭ بارماق ئۇچىنى قىبلە تەرەپكە قارىتىپ، ئىككى قولىنى تىزىنىڭ ئۈستىدە قويۇپ تۇرۇپ، "ئەتتەھىيياتۇ لىللاھى، ۋەسسەلەۋاتۇ ۋەتتەييبات، ئەسسەلامۇئەلەيكە ئەييۇھەننەبىييۇ، ۋە رەھمەتۇللاھى ۋەبەرىكاتۇھۇ، ئەشھەدۇ ئەنلا ئىلاھە ئىللەللاھۇ ۋە ئەشھەدۇئەننە مۇھەممەدەن ئابدۇھۇ ۋە رەسۇلۇھۇ" دەپ ئوقۇيتتى. ئاندىن كېيىن ئىككى دۇرۇتنى ئوقۇيتتى ۋە ئۆزىگە، ئاتا ـ ئانىسىغا ۋە بارلىق مۆمىنلەرگە مەغپىرەت تىلەپ دۇئا قىلاتتى. ئوقۇغان دۇئالار پەقەت قۇرئان كەرىمدىكى دۇئالار مەزمۇنىدىن چەتنەپ كەتمىگەن دۇئالار ئىدى. ھەرگىز خەلق ئېغىزىدىكى ئاساسسىز دۇئالارنى ئوقۇمايتتى. ئاندىن كېيىن ئوڭ تەرەپكە "ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم ۋەرەھمەتۇللاھ" دەپ ۋە سول تەرەپكىمۇ شۇنداق دەپ سالام بېرەتتى.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۈچ ياكى تۆت رەكئەتلىك نامان ئوقۇماقچى بولسا، ئىككى رەكئەت ئوقۇپ ئولتۇرۇپ گۇۋاھلىق بېرىش كەلىمىسىنى (ئەتتەھىيياتۇنى) ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن باشقا ھېچقانداق نەرسە ئوقۇماستىن ئورنىدىن تۇرۇپلا سۇرە فاتىھەنى ئوقۇشقا باشلايتتى. بۇ رەكئەتلەردە (يەنى ئۈچىنچى، تۆتىنچى رەكئەتلەردە) سۇرە فاتىھەدىن باشقا، سۇرە ئوقۇمايتتى. قالغان رۇكۇ ـ سەجدە ئۇسۇللىرى ۋە ئوقۇلىدىغان زىكىر ـ تەسبىھلەر ئاۋۋالقى ئىككى رەكئەتكە ئوخشاش ئورۇندىلاتتى. (سۇننەت نامازلارنىڭ ئاخىرقى ئىككى رەكئەتلىرىدىمۇ سۇرە فاتىھەدىن كېيىن باشقا ئايەتلەرنى قوشۇپ قىرائەت قىلمايتتى).

يۇقىرىقى بايانلار پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ نامان ئوقۇش ئۇسۇلى بولۇپ بۇ

ئۇسۇلنى نۇرغۇن مۇجتەھىد ئالىملىرىمىز ئىنچىكە تەتقىق قىلىپ تۆۋەندىكىدەك يەكۈنلەرنى چىقارغان.

1. نامازنىڭ شەرتلىرى: نامازنىڭ شەرتلىرى يەتتە تۈرلۈك بولۇپ تۆۋەندىكىلەردىن ئىبارەت:

(1) ناماز ئوقۇغۇچى تاھارەت ئېلىش.
(2) بەدىننىي پاكلاش.
(3) ناماز ئوقۇيدىغان ئورۇننى پاكلاش.
(4)ئەۋرەتنى ياپقۇدەك پاك كىيىملەرنى كىيىش.
(5) ئۆز ۋاقتىدا ئوقۇش.
(6) قىبلىگە يۈز كەلتۈرۈش.
(7) نىيەت قىلىش.

2. نامازنىڭ پەرزلىرى:

(1) تەكبىر تەھرىمە (يەنى: نامازدىن باشقىنى ھارام قىلىش).
(2) ئۆرە تۇرۇش.
(3) بىر ئايەت بولسىمۇ قىرائەت قىلىش.
(4) رۇكۇ قىلىش.
(5) سەجدە قىلىش.
(6) ئاخىرقى تەشەھھۇد مىقدارى ئولتۇرۇش قاتارلىقلار.

3. نامازنىڭ ۋاجىپلىرى:

(1) سۈرە فاتىھە ئوقۇش.
(2) سۈرە فاتىھەگە قوشۇپ بىر سۈرە ياكى ئۈچ ئايەت ئوقۇش.
(3) ئەڭ ئاۋۋال فاتىھە ئوقۇش.
(4) پەرز نامازنىڭ ئاۋۋالقى ئىككى رەكئەتتە قىرائەتنى تەينىلەش.
(5) ناماز ئەركانلىرىنى تولۇق ئورۇنداش.
(6) ئۈچ ياكى تۆت رەكئەتلىك نامازدا ئىككى رەكئەتتىن كېيىن ئولتۇرۇش.
(7) ئولتۇرغاندا "ئەتتەھىياتۇ"نى (گۈزاھلىق بېرىش كەلىمىسىنى) ئوقۇش.
(8) نامازدىن چىققاندا سالام بېرىپ چىقىش.
(9) ۋىتىر نامىزىدا قۇنۇت دۇئاسى ئوقۇش.
(10) ھەيىت نامازلىرىدىكى بارلىق تەكبىرلەرنى ئېيتىش.
(11) ئىمام بولغۇچى بامدات، جۈمە، ئىككى ھەيىت نامازلىرىدا ۋە راۋىھ، ۋىتىر نامازلىرىدا ۋە شام، خۇپتەن نامازلىرىنىڭ ئاۋۋالقى ئىككى رەكئەتلىرىدە ئۈنلۈك قىرائەت قىلىش.
(12) يۇقىرىقى نامازلاردىن باشقا نامازلاردا قىرائەتنى مەخپىي قىلىش قاتارلىقلار.

4. نامازنىڭ سۈننەتلىرى:

(1) تەكبىر تەھرىمىدە ئىككى قولنى قۇلاق بارابىرىدە كۆتۈرۈپ، ئاندىن ئوڭ قولنى سول قولنىڭ ئۈستىگە، كىندىكنىڭ ئاستىدا قويۇش.
(2) سەنا ئوقۇش.
(3) "ئەئۇزۇبىللا" دېيىش.
(4) "بىسمىللا" دېيىش.
(5) سۈرە فاتىھەدىن كېيىن "ئامىن"نى مەخپىي دېيىش.
(6) رۇكۇدىن تۇرغاندا "سمع اللەلمن‌حمدە"ۋە "ربنا لك الحمد" دېيىش.
(7) يۆتكىلىش تەكبىرلىرىنى ئېيتىش.
(8) رۇكۇ ـ سەجدىدە تەسبىھ ئوقۇش.
(9) رۇكۇدا تىزنى ئۆلچەملىك تۇتۇش.
(10) ئولتۇرغاندا سول پۇتنى ياتقۇزۇپ، ئوڭ پۇتنى تىكلەپ سول پۇتنىڭ ئۈستىدە ئولتۇرۇش.
(11) ئولتۇرغاندا قولنى يوتىسىنىڭ ئۈستىدە قويۇش.
(12) ئۈچ ياكى تۆت رەكئەتلىك پەرز نامازنىڭ ئاخىرىدىكى ئىككى رەكئەتىدە قىرائەت قىلىش.
(13) ئىمام مەخپىي قىرائەت قىلىدىغان نامازدا تەكبىرلەرنى ۋە سالامنى ئۈنلۈك ئېيتىش.
(14) نامازنىڭ ئاخىرىدا ئولتۇرغاندا دۇرۇت ئوقۇش.
(15) دۇرۇت ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن قۇرئان ۋە ھەدىسكە ئۇيغۇن دۇئالارنى قىلىش.
(16) (ئىككى) سالام بەرگەندە ئوڭ‌سولغا بۇرۇلۇش.
(17) ئىمام سالام بەرگەندە جامائەتنى، پەرىشتىلەرنى ۋە سالىھ جىنلارنى نىيەت قىلىش.
(18) جامائەت سالام بەرگەندە ئىمامنى نىيەت قىلىش.
(19) ھەربىر جامائەت سالام بەرگەندە ئىككى تەرەپتىكى جامائەتنى ۋە مالائىكىلارنى ھەم سالىھ جىنلارنى نىيەت قىلىش.
(20) يالغۇز ناماز ئوقۇغۇچى بولسا سالام بەرگەندە پەقەت مالائىكىلارنىلا نىيەت قىلىش قاتارلىقلار.

5. نامازنىڭ مۇستەھەبلىرى:

(1) قول كۆتۈرگەندە قولنى يەڭدىن چىقىرىش.
(2) باش كىيىم كىيىش.
(3) ئۆرە تۇرغاندا سەجدە قىلىدىغان جايغا، رۇكۇ قىلغاندا قەدىمىنىڭ ئۈستىگە، سالام بەرگەندە مۇرىسىگە قاراپ تۇرۇش.
(4) ئىمكانقەدەر يۆتەلمەسلىك.
(5) ئىمكانقەدەر ئەسنىمەسلىك.

شۇنى ئەسكەرتىپ قويۇش كېرەككى: مۇجتەھىدلەرنىڭ ئۇزاق مۇددەت ئىنچىكىلەپ، نامازتوغرىسىدىكى ھەدىسلەرنى تەتقىق قىلىشى ئارقىلىق، نامازئۇقۇش جەريانىدا ئايالالار دىققەت قىلىشقا ئەرزىيدىغان بىرقانچە نۇقتا ئىزاھلاپ بېرىلگەن:

(1) ئوڭ قولنى سول قولنىڭ ئۈستىگە قويغاندا كۆكسىدە قويۇش.

(2) قول كۆتۈرگەندە قولنى يەڭدىن چىقارماسلىق.

(3) قول كۆتۈرگەندە مۇرىسى بىلەن تەڭ كۆتۈرۈش.

(4) رۇكۇغا بارغاندا بارماقلىرىنى ئاچمايلا ھىم تۇتۇپ تىزنىڭ ئۈستىگە قويۇش.

(5) رۇكۇغا بارغاندا بەك ئېگىشمەسلىك.

(6) رۇكۇغا بارغاندا جەينىكىنى بېقىنىغا چاپلاپ تۇرۇش.

(7) سەجدە قىلغاندا قورسقىنى يوتىسىغا چاپلاپ تۇرۇش.

(8) ئولتۇرغاندا ئىككىلا پۇتنى ئوڭ تەرەپكە ياتقۇزۇپ يەردە ئولتۇرۇش.

(9) سەجدىگە بارغاندا بېلىكنى يەرگە قويۇش.

(10) ھېچقانداق جايدا ئاۋاز چىقارماسلىق.

6. نامازنىڭ مەكروھلىرى:

(1) نامازدا كىيىم-كېچەك ياكى بەدىنلىرىنى ئويناش.

(2) ئالدىدىكى تاش پارچىلىرىنى ئۇ يان-بۇ يانغا يۆتكەش.

(3) قول - پۇتلىرىدىن قاس چىقىرىش.

(4) بېقىنىنى تۇتۇش.

(5) كىيىم - كېچەكلىرىنى تۇزەشتۇرۇش.

(6) چاچلىرىنى تۇزەشتۇرۇش.

(7) بوينىنى ھەربىر تەرەپكە ئۆرۈش.

(8) ئىت ئولتۇرغاندەك ئولتۇرۇش.

(9) سەجدە قىلغاندا بېلىكنى سۇنۇپ تۇرۇش.

(10) باشقىلارغا قولى بىلەن سالام بىلدۇرۇش.

(11) چازا قۇرۇپ ئولتۇرۇش.

(12) پىشانىسى ۋە بۇرنىدىكى نەرسىلەرنى چىقىرىش.

(13) ئېغىزدا تۇرۇپ قالغان نەرسىلەرنى چىقىرىش.

(14) نامازنىڭ كەيپىياتىنى بۇزىدىغان ياكى نامازنىڭ كەيپىياتىغا دەخلى يەتكۈزىدىغان ھەر قانداق ئامىللارنى سادىر قىلىش ياكى خىيال قىلىش قاتارلىقلار.

7. نامازبۇزۇلىدىغان سەۋەبلەر:

(1) يەپ - ئىچىش.

(2) نامازجۇملىسىدىن بولمىغان ئىشلارنى قىلىش.

(3) قەستەن تاھارەت سۇندۇرۇش.

(4) ئۇچ قەدەمدىن ئارتۇق مېڭىش.

(5) قىبلىدىن باشقا تەرەپكە قاراش.

(6) ئايلىنىپ كېتىش.

(7) ئېلىشىپ قېلىش.

(8) ئېھتىلام بولۇش.

(9) يات جىنىس كىشىلەرگە كۆڭلى ئىنتىلگىدەك ياشقا توشقان ئەر - ئايالالار يانداشىپ تۇرۇپ بىر نامازنى جامائەت بولغان ھالەتتە ئوقۇش.

(10) ئەۋرەت ئېچىلىپ قېلىش ياكى نىجاسەت يۇقۇپ قېلىش.

(11) ئۆزى ئاڭلىغۇدەك كۇلۇش.

(12) بىر كەلىمە بولسىمۇ سۆز قىلىش.

(13) باشقىلارغا سالام قىلىش.

(14) باشقىلارنىڭ سالىمىنى تىلى بىلەن قايتۇرۇش.

(15) ئۇھ تارتىش.

(16) ئېنجىقلاش.

(17) ئاھ ئۇرۇش.

(18) ئاخىرەت ئەسلىمسىدىن باشقا نەرسىلەر ئۈچۈن ئاۋازلىق يىغلاش.

(19) چۈشكۈرگۈچكە رەھمەت تىلەش.

(20) سوئالغا جاۋاب بېرىش.

(21) ئىسترجا ئوقۇش (يەنى ياماندىن ئاڭلىغاندا ئۆزىنىڭ ئاللاغا مەنسۇپ ئىكەنلىكىنى تىلى بىلەن ئېيتىش).

(22) ياخشى خەۋەر ئاڭلىغاندا ئاللاغا ھەمد ئوقۇش.

(23) ئىشلارغا ئەجەبلەنگەنلىكىنى تىلى بىلەن بىلدۈرۈش.

(24) باشقىلارغا خىتاپ قىلىش.

(25) ئۆز ئىمامىدىن باشقىلارغا لوقما سېلىش.

(26) قۇرئاننى مەنە بۇزۇلغۇدەك ھالەتتە بۇزۇپ ئوقۇش.

بىز مۇسۇلمانلار نامازئوقۇغاندا پەيغەمبىرىمىز ئوقۇغان نامازنىڭ قائىدە تۈزۈلمىرىگە ۋە ئۇنىڭ كەيپىياتىغا رىئايە قىلىشىمىز لازىم. شۇنداق قىلغاندا قىلغان ئىبادىتىمىز، ئوقۇغان نامىزىمىز دۇنيا ۋە ئاخىرەتلىك تۈرمۇشىمىزدا ئۆز رولىنى ۋە ئەھمىيىتىنى نامايان قىلىدۇ.

ئاخىردا ھەممىمىزنى ئۇلۇغ ئاللاتائالا توغرا يولغا باشلىغاي. بىر - بىرىمىزنىڭ دىللىرىمىزنى ئىناق - ئىتتىپاق ۋە ئىبادەتلىرىمىزنى مەقبۇل قىلغاي! ئامىن.

(ئاپتور: شىنجاڭ ئىسلام دارىلفۇنۇنىنىڭ ئۇستازى؛ تەھرىرلىگۈچى: شەمشىدىن ھاجى)

ئاللاتائالاغا شېرىك كەلتۈرۈپ قويۇشتىن ھەزەر ئەيلەڭ!

مەمتىمىن سېيىت

ئاللاتائالاغا شېرىك كەلتۈرۈش دېگەنلىك — ئاللاتائالادىن باشقا بۇت، دەرەخ، ھايۋان، قەبرە ـ مازار، ئاسمان جىسملىرى، تەبىئىي قۇۋۋەتلەرگە ئوخشاش نەرسىلەرگە ئىبادەت قىلىش ياكى مەلۇم شەخسلەرنى چوقۇنىدىغان ئىلاھلىق دەرىجىسىگە كۆتۈرۈش ياكى ئاللاتائالانىڭ ئوغۇل ـ قىزلىرى بار دېگەندەك ئېتىقادلار بىلەن ئاللانى ئىنسانلارغا ئوخشىتىش ئارقىلىق باشقا نەرسىلەرنى ئاللانىڭ دەرىجىسىگە چىقىرىش بىلەن ئاللاتائالاغا شېرىك كەلتۈرۈشنى كۆرسىتىدۇ. ھەممىگە مەلۇم، ئاللاتائالا ئاسمان ـ زېمىننى ۋە ئۇلار ئىچىدىكى بارلىق مەۋجۇداتلارنى ئىنسانلارنىڭ مەنپەئىتى ئۈچۈن ياراتقان بولۇپ، ئىنسانلارنىڭ ئۇلارنى ئۆزلىرىگە بويسۇندۇرۇپ، ئۆزلىرىنىڭ مەنپەئىتى ئۈچۈن ئىشلىتىشىگە ئالاھىدە مۇھىت، شەرت ـ شارائىتلارنى ھازىرلاپ بەردى ھەمدە بۇ مەجۇداتلارنى ئىبادەت قىلىش ئۈچۈن ياراتمىدى، بەلكى ئاللاتائالا ئۆزىنىڭ بارلىقىغا ـ بىرلىكىگە دالالەت قىلىدىغان نۇرغۇنلىغان دەلىل ـ پاكىتلارنى بۇ مەۋجۇداتلارنىڭ ئىچىدە ئورۇنلاشتۇردى. شۇڭا ئىنسانلار ئۈچۈن ئېيتقاندا، ئاشۇ مەۋجۇداتلاردىن پايدىلىنىش بىلەن بىرگە، ئۇلاردا كۆرسىتىلگەن دەلىل ـ پاكىتلار ئارقىلىق ئاللاتائالانى تونۇپ، ئۇنىڭ بارلىقىغا ھەم بىرلىكىگە چىن كۆڭلىدىن ئىمان ئېيتىپ، ئۇنىڭ ئەمر ـ پەرمانلىرىنى چىڭ تۇتۇپ، ياندۇرۇقلىرىدىن پۈتۈنلەي يېنىپ، يالغۇز ئاشۇ بىر ئاللاغىلا ئىبادەت قىلىش ئۇلارنىڭ بەندىلىك مەجبۇرىيىتى. بۇ ھەقتە، ئاللا تائالا سۈرە «زارىيات» (15 ـ سۈرە) نىڭ 56 ـ ئايىتىدە **"مەن جىنلارنى، ئىنسانلارنى پەقەت ماڭا ئىبادەت قىلىش ئۈچۈنلا ياراتتىم"** دېگەن. بۇ ئايەتنىڭ مەزمۇنىدىن شۇنى چۈشىنىۋالىمىزكى: ئىبادەت قىلىشقا لايىق پەقەت بىرلا ئاللا بولۇپ، ئىبادەتنى ئاشۇ ئاللاغىلا قىلىشقا بولىدۇكى، باشقا ھېچقانداق بىر نەرسىنى ئۇنىڭغا شېرىك كەلتۈرۈپ ئىبادەت قىلىشقا بولمايدۇ. بىراق نۇرغۇنلىغان تارىخىي ۋە ئىجتىمائىي سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن، بىزنىڭ دىنىي تۇرمۇشىمىزدا، ھەر خىل دىنىي پائالىيەتلىرىمىزدە ئېتىقاد جەھەتتىكى چۈشەنچىلەرنىڭ ئاجىزلىقلىرى تۈپەيلىدىن، سەزگەن ياكى سەزمىگەن ھالدا ئاللاتائالانىڭ بىرلىكىگە شېرىك كەلتۈرۈپ قويىدىغان خاھىشلار، ئىللەتلەر ساقلىنىپ كەلمەكتە. بىر قىسىم كىشىلەر " لااله الاالله محمد رسول‌الله " (لائىلاھە ئىللاللاھۇ مۇھەممەدۇن رەسۇلىللا) دېگەن بۇ ئىبارىلەرنىڭ مەنىسىنى، ماھىيىتىنى تولۇق چۈشەنمەي، ئاغزاكى ئوقۇپ قويۇش بىلەن كۇپايىلىنىپ، ئاللاتائالانىڭ سۈپەتلىرى مەسىلىسى ئۈستىدە ئويلاشمايدۇ ھەم بۇنى چوڭقۇرلاپ چۈشەنمەيدۇ، بۇنىڭ بىلەن سەزمىگەن ھالدا ئاللاتائالاغا شېرىك كەلتۈرۈپ قويىدىغان ئىشلارنى قىلىپ قويىدۇ. بۇ خىلدىكى كىشىلەر ئاللاتائالانىڭ بارلىقىغا ھەم قۇدرىتىگە ئىشەنگەن بولسىمۇ، لېكىن ئۇلاردا ئاللاتائالانىڭ بىرلىكىنى قانداق چۈشىنىش، ئۇنىڭغا قانداق ئېتىقاد بىلەن ئىبادەت قىلىش مەسىلىسىدە چوڭقۇرلاش بولمىغانلىقتىن، جەمئىيەتتىكى خاتا كۆز قاراش، خاتا ئېقىملارنىڭ تەسىرىگە ئۇچراپ، تەبىئىي ھالدا كۆز قاراش، مەسىلىلەرنى بىر تەرەپ قىلىش، كۆندىلىك پائالىيەتلەرنى ئېلىپ بېرىش جەھەتلەردە ئۆز ئېتىقادىنى بۇلغىۋالىدىغان، دىنىي ئىبادەتتىلا ئەمەس، بەلكى ئادەتتىكى ئىش ـ پائالىيەتلىرىدىمۇ ئاللاتائالادىن باشقا نەرسىلەرنى ئالدىنقى ئورۇندا قويۇۋالىدىغان شېرىكچىلىك ئىدىيىسىنى شەكىللەندۈرۈۋاتىدۇ. بۇنداق يۈزەكى ئېتىقاد بىلەن بولغان كىشىلەر مۇسۇلمانلىق نامى بىلەن جەمئىيەتتە ياشىسىمۇ، ئەمما ئۇلار دۇنيالىقنى ئاخىرەتلىكنىڭ ئالدىغا قويۇپ ئىش ئېلىپ بارىدۇ، يۈز ئابرۇيىنى قوغلىشىپ، ماددىي دۇنيانىڭ كەينىگە كىرىپ، ئۇنىڭغا باش ئۇرۇپ چوقۇنىدىغان، پۈل ـ

دۇنيا بولسلا هەممە ئىش پۈتىدۇ دەپ قارايدىغان خاتا ئىدىيىلەرگە چۆكۈپ كېتىدۇ. بۇنىڭ بىلەن بىر ئاللاتائالاغا چوقۇنۇش ئىشى ئۆرۈلۈپ ماددىي دۇنياغا چوقۇنۇش هالىتىگە ئۆزگىرىدۇ، هەمدە ئاللاغا شېرىك كەلتۈرۈش پاتقىقىغا پاتىدۇ.

يەنە بىر قىسىم كىشىلەرنىڭ ئاللاتائالاغا بولغان تونۇشى، ئېتىقادى چوڭقۇر بولمىغانلىقتىن، ئۇلار نېمىنىڭ ئالا تائالاغا شېرىك كەلتۈرۈش ئىكەنلىكىنى چۈشەنمىگەنلىكتىن، جەمئىيەت ئېقىمىغا ماسلىشىپ، ئۆزىنىڭ ئىبادەتلىرىنىمۇ پەقەت بىر ئاللاتائالا ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى مەن قىلمىسام باشقىلار مېنى بىرنەرسە دېمىسۇن، ياكى باشقىلارنىڭ نەزىرىدىن چۈشۈپ قالماي، ئۆلسەم نامزىمنى چۈشۈرىدىغان ئادەم چىقماي قالارمىكىن دېگەندەك ئېتىقادلار بىلەن جامائەتچىلىكتىن چۈشۈپ قالماسلىق ئۈچۈن ناماز ئوقۇيدىغان، روزا تۇتىدىغان ئەھۋاللار بىلەن، جەمئىيەتتىكى كىشىلەرنى ئالدىنقى قاتاردا قويۇپ تۇرۇپ، ئاللاتائالاغا ئىبادەت قىلىشتەك شېرىكچىلىك ئىدىيىسىنى شەكىللەندۈرىدۇ.

يەنە بەزى يېزا ـ قىشلاقلاردا، ساددا مۇسۇلمانلىرىمىز ئاغرىپ قالسا دوختۇرغا بارماي مازار ـ غۇجاملارنى يوقلاپ، ئەرۋاهلاردىن مەدەت تەلەپ قىلىش، جىن ـ ئالۋاستىلارغا ئىسرىق سېلىپ شىپالىق تەلەپ قىلىشتەك شېرىكچىلىك پائالىيەتلىرى بىلەن شۇغۇللىنىپ ئەقىدىسىنى بۇزۇۋېلىۋاتىدۇ.

بۇ ئەھۋاللاردىن شۇنى چۈشىنىۋالىمىزكى: بىر قىسىم مەن مۇسۇلمان دەپ يۈرىدىغان قېرىنداشلىرىمىز ئۇلۇغ ئاللاتائالانىڭ بارلىقىنى هەم بىرلىكىنى بىلىپ تۇرغان بولسىمۇ، ئاللانىڭ غەيرىيگە چوقۇنۇش، ئاللانىڭ غەيرىيدىن مەدەت تەلەپ قىلىشتەك ئەقىدىگە خىلاپ ئىش ـ هەرىكەتلىرى بىلەن خاتا ئىبادەت، ساختا ئېتىقادلارنىڭ سۆلەتلىك ئىسكەنجىسىدىن خالىي بولالمايۋاتىدۇ.

پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام ئۆزىنىڭ بىر هەدىسىدە مۇنداق دەپ كۆرسەتكەن: **"بۇ ئۈممەتنىڭ ئىچىدە شېرىكچىلىك (ئىدىيىسى) خۇددى چۈمۈلىنىڭ هەرىكىتىدىنمۇ مەخپىيرەك هالدا بولىدۇ"** بىزنىڭ پەيغەمبىرىمىز بۇ هەدىسىدە، ئاللاتائالاغا شېرىك كەلتۈرۈش ئىشىنىڭ كىشىلەر سەزمىگەن هالدا ئالاهىدە يوشۇرۇن بولىدىغانلىقىنى، بىزنىڭ هەر دائىم شېرىكچىلىك ئىدىيىسىدىن سەگەكلىك بىلەن هەزەر ئەيلىشىمىز كېرەكلىكىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ.

پەيغەمبىرىمىز بۇ ئاگاهلاندۇرۇشنى ئوتتۇرىغا قويغان ۋاقىتىدا، ساهابىلار: "بىز ئۇنىڭدىن قانداق قىلساق قۇتۇلالايمىز؟" دەپ سورىغاندا، پەيغەمبىرىمىز جاۋاب بېرىپ: **"مەن بىلىپ تۇرۇپ ساڭا شېرىك كەلتۈرۈپ قويۇشتىن پانا ھ تىلەيمەن ۋە مەن بىلمەي تۇرۇپ (ساڭا شېرىك كەلتۈرۈپ قويۇشۇم) ئۈچۈن مەغپىرەت تەلەپ قىلىمەن، دەڭلار"** دېگەن.

ئاللاغا شېرىك كەلتۈرۈش ئادەمنى ئىماندىن ئاجرىتىدۇ هەمدە ئۆزىنىڭ بارلىق قىلغان ئەمەللىرىنى بىكار قىلىۋېتىدۇ. بۇنىڭ بىلەن ئاللاتائالانىڭ ئالدىدا زور گۇناهكار بولىدۇ. ئاللاتائالا **"قۇرئان كەرىم"**دە: **"شېرىك كەلتۈرۈش هەقىقەتەن زور گۇناهتۇر"** دېگەن (31 ـ سۈرە «لوقمان»، 12 ـ ئايەت). شۇڭا ئاللاتائالا بۇنداق شېرىك كەلتۈرۈش گۇناهىنى كەچۈرۈم قىلمايدۇ. ئاللاتائالا **"ئاللا ئۆزىگە بىرهر نەرسىنىڭ شېرىك كەلتۈرۈلۈشىنى (يەنى مۇشرىكلىك گۇناهىنى) ئەلۋەتتە مەغپىرەت قىلمايدۇ، بۇنىڭدىن باشقىنى (ئاللا ئۆزى) خالىغان ئادەمگە مەغپىرەت قىلىدۇ"** دېگەن. (4 ـ سۈرە «نىسا»، 116 ـ ئايەت). شۇڭا بىز مۇسۇلمان قېرىنداشلىرىمىزغا شۇنى تەۋسىيە قىلىمىزكى: بىز هەر دائىم ئاللاتائالانى ياد ئېتىپ تۇرۇشىمىز، هەر مىنۇت، هەر سېكۇنتلاردا ئاللاغا شېرىك كەلتۈرۈپ قويۇشتىن هەزەر ئەيلىشىمىز، ئۆزىمىزنى بىر ـ بىرىمىزگە هەققانىيەت يولىدا نەسىهەت قىلىپ تۇرۇشىمىز كېرەك.

هازىر جەمئىيىتىمىزدە قىسمەن كىشىلەر ئازراق بىر ئىشنى قىلماقچى بولغىنىدا "ياالله" دېمەستىن بەلكى "هەزرىتى ئىمام ئەزەم"، "ياغەۋسىل ئەزىم"، "هەزرىتى ئاپاق غوجام"، "ئىشمىس پاتمەم" دېگەندەك بىر قاتار چاقىرىق نىدالىرى بىلەن ئۆزلىرى سەزمىگەن هالدا ئاللاتائالاغا شېرىك كەلتۈرىدىغان ئىبارىلەرنى تىلغا ئالىدۇ. مانا مۇشۇلارنىڭ ئۆزىمۇ چوڭ خاتالىق هەم شېرىكچىلىككە ياتىدىغان ئېغىر ئەهۋال. مۇشۇ ئەهۋاللارنى كۆرگەن هەرقانداق بىر مۇسۇلماننىڭ ئاشۇ كىشىلەرگە نەسىهەت قىلىشى، ئۇلارنى ئەقىدىگە خىلاپ بۇ ئىشلاردىن توسۇشى كېرەك. چۈنكى پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام بىزگە يوليورۇق بېرىپ: **«الدين النصيحة»** دەپ، دىنىمىزنىڭ دەل ئۆزىمۇ نەسىهەت ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ بەرگەن.

(ئاپتور: شىنجاڭ ئىسلام دارىلفۇنۇنىنىڭ تالىپى؛ تەھرىرلىگۈچى: مۆھتەرەم هاجى، شەمشىدىن هاجى)

ئەپۇچان كۆڭلى ـ كۆكسى كەڭ بولۇش مۇسۇلمانلارنىڭ ئېسىل پەزىلىتى

ئىبراھىم ما فېڭكۇي

باشقىلارغا ئاق كۆڭۈللۈك بىلەن مۇئامىلىدە بولۇش، ھەممە ئىشتا كەڭ قورساق بولۇش «قۇرئان كەرىم» ۋە ھەدىس شەرىپتە تەكىتلەنگەن ئېسىل پەزىلەتتۇر. بۇ يەنە جۇڭخۇا مىللەتلىرىنىڭمۇ ئەنئەنىۋى ئېسىل پەزىلىتىدۇر. ئاللاتائالا «قۇرئان كەرىم»دە غەزەپنى باسالايدىغان، ئەپۇچان كىشىلەرنى ئاللانى رازى قىلىدىغان ياخشى كىشىلەر قاتارىغا قويغان. «قۇرئان كەرىم»دە مۇنداق دېيىلىدۇ: **"تەقۋادارلار كەڭچىلىكتىمۇ، قىسىنچىلىقتىمۇ ئاللا يولىدا (پۇل ـ مال) سەرپ قىلىدىغانلار، (ئۆچ ئېلىشقا قادىر تۇرۇقلۇق) ئاچچىقىنى يۇتىدىغانلار، (ياماناتلىق قىلغان ياكى بوزەك قىلغان) كىشىلەرنى كەچۈرىدىغانلاردۇر. ئاللا ياخشىلىق قىلغۇچىلارنى دوست تۇتىدۇ»** (3 ـ سۈرە «ئال ئىمران»، 134 ـ ئايەت). پەقەت ئەقىل ـ ئىدراكى جايىدا، باشقىلارنىڭ سەۋەبسىز زىيانكەشلىكىگە سەۋر ـ تاقەت قىلالايدىغان كىشىلەرنىڭ بۇيۇك كۆڭلىدىلا ئەپۇچانلىق، كەڭ قورساقلىقتەك ئۇلۇغۋار پەزىلەت بولىدۇ. «قۇرئان كەرىم»دە مۇنداق دېيىلىدۇ: **"ياخشى ئىش بىلەن يامان ئىش باراۋەر بولمايدۇ، ياخشى خىسلەت ئارقىلىق (يامان خىسلەتكە) تاقابىل تۇرغىن، (شۇنداق قىلساڭ) سەن بىلەن ئۆزىنىڭ ئارىسىدا ئاداۋەت بار ئادەم گويا سىرداش دوستۇڭدەك بولۇپ قالىدۇ. بۇ خىسلەتكە پەقەت سەۋرچان ئادەملەرلا ئېرىشەلەيدۇ، بۇ خىسلەتكە پەقەت بۇيۇك نېسىۋە ئىگىسىلا ئېرىشەلەيدۇ"** (41 ـ سۈرە، «فۇسسىلەت»، 34 ـ، 35 ـ ئايەتلەر).

مەككە سۇلالىسى دەۋرىدە ئۆتكەن جۇ گۈن ئۆزىنىڭ ئەسىرىدە: "دانىشمەنلەر باشقىلار سەۋر قىلالمايدىغان ئىشلارغا سەۋر قىلالايدۇ، باشقىلار ئەپۇ قىلالمايدىغان ئىشلارنى ئەپۇ قىلالايدۇ، باشقىلار چىقىشالمايدىغان كىشىلەر بىلەن چىقىشالايدۇ" دېگەن. بۇ سۆزنىڭ مەنىسى كىشىلەرنى ئەپۇچان، سەۋرچان قەلب بىلەن ھەممە ئىشنى ياخشى بىر تەرەپ قىلالايدىغان سالاپەتكە ئىگە بولۇشقا ئاگاھلاندۇرىدۇ. ۋەھالەنكى رېئال تۇرمۇشتا بىر قىسىم كىشىلەر ھەر دائىم ئەرزىمەس، تىلغا ئالغۇسىز كىچىككىنە ئىشلار ئۈچۈن ئاداۋەتلىشىپ، بىر ـ بىرى بىلەن ئۆچەكىشىدۇ، بىر ـ بىرىنى ھاقارەتلىشىدۇ. ھەتتا بەزىلىرى بىر ـ بىرى بىلەن مۇشتلىشىپ، جانغا زامىن بولۇشتەك ئېچىنىشلىق دىلولارنى پەيدا قىلىدۇ. نەتىجىدە ھەر ئىككى تەرەپ زەخىم يەپ، ئۆمۈرلۈك پۇشايمانغا قالىدۇ. كىچىك چېغىمدا ئاتامنىڭ دائىم ماڭا قىلىدىغان مۇنداق بىر ئېغىز نەسىھىتى ئېسىمدە تۇرۇپتۇ: "زىيان ـ بەختتۇر، زىيان تارتىش ـ بەخت تېپىشتۇر". ئەينى ۋاقىتتا بۇ سۆزنىڭ مەنىسىنى تازا چۈشىنەلمىگەنىدىم، ھازىر ئىنچىكىلەپ ئويلاپ، ئەمدى بۇ سۆزنىڭ ناھايىتى چوڭقۇر مەنىگە ئىگە ئىكەنلىكىنى چۈشىنىپ يەتتىم. ئىلگىرى ئۆتكەن ئىماملار: "سەۋر قىلىۋەرسەڭ، ئاللانىڭ پاناھىغا ئېرىشىسەن" دەپ نەسىھەت قىلغانىكەن. بۇ سۆز كىشىلەرنى سەۋر ـ تاقەتلىك بولۇشقا، غەزەپنى بېسىشقا، كەڭ قورساق، ئەپۇچان بولۇشقا ئاگاھلاندۇرىدۇ. بۇ خىل ئېسىل پەزىلەت ھەم دىنىي ئەھكاملارغا ئۇيغۇن كېلىدۇ، ھەم تىنچ، ئىناق بولۇشقا پايدىلىقتۇر.

«ھەدىسلەر توپلىمى»دا رىۋايەت قىلىنىشىچە: ئەينى چاغدا ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىغا بارغان، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا: **"قەيەرگە بارساڭ (تاماق تاللىماي) ئۇچرىغانلىكى نەرسىنى يېگىن"** دېگەن. ئەلى سىرتقا چىقىپ، بىر بەتبەشىرە پاقىنى كۆرۈپ كۆڭلى ئېلىشقان بولسىمۇ ئۇ پاقىنى يەۋەتكەن. پاقىنى يەپ بولغاندىن كېيىن ئۇنىڭ ناھايىتى مەززىلىك ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىپ رەسۇلۇللاھنىڭ يېنىغا

قايتىپ كەلگەن. رەسۇلۇللاھ ئۇنىڭغا: "سەن دەسلەپتە گۇنى كۆرۈپ ناخۇش بولدۇڭ، ناھايىتى تەستە گۇنى يەيدىڭ، يېپ بولغاندىن كېيىن بولسا گۇنىڭ ناھايىتى مەززىلىك ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدىڭ. ھەرقانداق ئىشتا سەۋرچان بولۇش ناھايىتى ئېسىل پەزىلەتتۇر" دېگەن. بىر شېئىردا: "كۆڭلى ـ كۆكسىڭ بولسا كەڭ، ئېرىشسەن مۆھلەتكە، خاتىرجەملىك ـ ئامانلىق، ئىكە قىلار پۇرسەتكە "دېيىلگەن. بۇ شېئىردا ساداقەتمەن، كەڭ قورساق كىشىلەرنىڭ ھەم ئۆز ئەتراپىدىكى كىشىلەرنى ئەپۇ قىلالايدىغانلىقى، ھەم ناھەق ئىشلاردىن ئۆزىنى قاچۇرالايدىغانلىقى، ئۆزىگە مەلۇم ئىمكانىيەت قالدۇرالايدىغانلىقى ئىخچام ۋە مېغىزلىق بايان قىلىنغان. تىنچ ـ ئامانلىقنى تەكتلىگۈچى كىشىلەر پەزىلەت ئىگىلىرى بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئالىيجاناب ئەخلاق ـ پەزىلىتى ئاللانىڭ ھىكمەتلىك كۆرسەتمىلىرىگە تولىمۇ ئويغۇن كېلىدۇ. ئۇلار ئاللانىڭ غايىبانە ياردىمىگە ئېرىشىدۇ. ئازاب ـ ئوقۇبەتلەرگە چىداش، كۆڭلى ـ كۆكسى كەڭ بولۇش ھىدايەتكە ئېرىشىشنىڭ مۇھىم بەلگىسى. «قۇرئان كەرىم»دە مۇنداق دېيىلىدۇ: "ئاللا كىمنى ھىدايەت قىلماقچى بولسا، ئۇنىڭ كۆكسىنى ئىسلام ئۈچۈن ئاچىدۇ (يەنى ئۇنىڭ قەلبىنى ئىمانغا كېڭەيتىپ بارىدۇ)، ئاللا كىمنى ئازدۇرماقچى بولسا، ئۇنىڭ كۆكسىنى شۇنچە تارايتۇۋېتىدۇكى، (ئىمان ئېيتىش) ئۇنىڭغا گويا ئاسمانغا چىقىشتىنمۇ قىيىن تۇيۇلىدۇ، ئىمان ئېيتمىغانلارنى ئاللا مۇشۇنداق ئازابلايدۇ" (6 ـ سۈرە «ئەنئام»، 125 ـ ئايەت). ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىشچە، بىر كىشى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا: "ئى، ئاللانىڭ ئەلچىسى! مەن بەزى يېقىن تۇغقانلىرىمغا ياردەم قىلسام ئۇلار مېنى نەزىرىگە ئىلمىدى؛ مەن ئۇلارغا ئاق كۆڭۈللۈك بىلەن مۇئامىلە قىلسام، ئۇلار بۇنى خاتا چۈشەندى؛ مەن ئۇلارنى ئەپۇ قىلسام، ئۇلار مېنى ئەخمەق قىلدى " دېگەن. مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا: "بۇ ئىشلار راستلا سەن دېگەندەك بولىدىغان بولسا، ئۇلار قوقاس يەۋالغاندەك ئازابلىنىدۇ، سەن بۇ ئىشلىرىڭنى داۋاملاشتۇرساڭلا، ئاللا ساڭا غايىبانە ياردەم قىلىدۇ، ئۇلارنى ئۆز قىلمىشلىرىدىن توسىدۇ" دېگەن («دىيانەتلىك كىشىلەرنىڭ يېتىلىشى» دېگەن كىتابنىڭ 257 ـ بېتىگە قارالسۇن). ئىنسان بۇ دۇنيادا تۇرمۇش كەچۈرىدۇ، خىزمەت قىلىدۇ، بىلىم ئالىدۇ، تاماق يەيدۇ، كىيىم كىيىدۇ، يول ماڭىدۇ، بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسىنىڭلا كۆڭۈلدىكىدەك بولۇپ كېتىشى مۇمكىن ئەمەس، ھامان زىددىيەت، سۈركىلىش، تالاش ـ تارتىش، خاتا چۈشىنىش، ئۆۋالچىلىقلارغا ئۇچراش ۋە ئازاب ـ ئوقۇبەت تارتىشتىن خالىي بولالمايدۇ. قوشنىلار بىلەن ئىناق ئۆتۈشلىمەسلىك، كەسىپداشلار بىلەن چېقىشالماسلىق، دوستلارنىڭ ساداقەتسىزلىكى، قېرىنداشلارنىڭ ۋاپاسىزلىقى، ئەر ـ ئايالنىڭ ئىناقسىزلىقى قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسى كىشىنى ھېسسىيات پاتقىقىغا پاتقۇرۇپ، ئۇلارنى قايغۇ ـ ھەسرەت ئىچىدە قالدۇرىدۇ، ئازابلايدۇ، نەپرەتلەندۈرىدۇ. تاسادىپىي مۇشۇنداق ئىشلارغا يولۇققاندا، شۇ كىشى ئەپۇچان، كەڭ قورساق بولۇپ، «قۇرئان كەرىم» ۋە ھەدىس شەرىپىنى قىبلىنامە قىلىپ، دىنىي نەسىھەتلەرگە ئەمەل قىلسا، دوستلۇقنى قەدىرلەپ، ئۆزىنىڭ روھىي كەيپىياتىنى ۋاقتىدا تەڭشىيەلسە، شۇنداقلا ئۆزىنى بېسىۋېلىپ ئويلىنىپ، ئۆزىنىڭ كەڭ قورساقلىقى بىلەن قارشى تەرەپنى تەسىرلەندۈرەلسە، قارشى تەرەپمۇ بۇ ئىشلارنى ئويلانماي قالمايدۇ، ھەرگىز ياخشىلىققا يامانلىق قىلمايدۇ. خۇددى «قۇرئان كەرىم»دە تەلىم بېرىلگىنىدەك: "ياخشى ئىش بىلەن يامان ئىش باراۋەر بولمايدۇ، ياخشى خسلەت ئارقىلىق (يامان خسلەتكە) تاقابىل تۇرغىن (شۇنداق قىلساڭ) سەن بىلەن ئۆزىنىڭ ئارىسىدا ئاداۋەت بار ئادەم گويا سىرداش دوستۇڭدەك بولۇپ قالىدۇ" (41 ـ سۈرە «فۇسسىلەت»، 34 ـ ئايەت). ئادەتتە بەزى كىشىلەر بىلەن گەرچە ئۇششاق ـ چۈششەك سۈركىلىش، ئۆچ ـ ئاداۋەتلەر بولسىمۇ، يەنىلا بۇنى تۇڭىتىپ دوستلۇق ئورنىتىشقا بولىدۇ. بۇنداق قىلىش تىنچ ـ ئىناقلىققا پايدىلىق بولۇپلا قالماي، بەلكى يەنە نۇرغۇنلىغان كۆڭۈلسىزلىكلەرنىڭ كېلىپ چىقىشىدىن ھەتتا پاجىئەلەرنىڭ يۈز بېرىشىدىن ساقلايدۇ. ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئوغلى ئابدۇللادىن رىۋايەت قىلىنىشچە: ئۇ رەسۇلۇللاھدىن: "مەن قانداق قىلسام ئاللانىڭ غەزىپىدىن خالىي بولالايمەن؟" دەپ سورىغاندا، رەسۇلۇللاھ ئۇنىڭغا: "سەن ئۆزۈڭنىڭ غەزىپىنى باشقىلارغا تاڭمىغىن" دەپ جاۋاب بەرگەن. ما جۇ ئەپەندى ئۆزىنىڭ «مۇسۇلمانلار ئۇچۇن كۆرسەتكۈچ. ئەقلىيە سۆزلەر» دېگەن ئەسىرىدە: "ئۆزىنىڭ غەزىپىنى باشقىلارغا تاڭماسلىق—ئاللانىڭ غەزىپىنى ئۆزىگە تاڭماسلىقتۇر. ئۆزىنى ئەپۇ قىلىش—باشقىلارنى ئەپۇ قىلىشتۇر. باشقىلارنى كەچۈرۈش ـ ئۆزىنى كەچۈرۈشتۇر. بۇ بىر ـ بىرىگە

ئۆزئارا تەسىرلىك بولغان ھالقىلىق ئەمەلدۇر. مەن ئالىي، باشقىلار پەس، مەن باي، باشقىلار كەمبەغەل، مەن ئېزىز باشقىلار خار، مەن كۈچلۈك، باشقىلار ئاجىز، مەن ئەقىللىق، باشقىلار دۆت، مەن يوللۇق، باشقىلار يولسىز دەپ قارىماسلىق كېرەك. سەۋر قىلىپ ئۆچ ئالماسلىق، ئاللانىڭ پېشكەللىكلەرنى ئۆزىگىمۇ كۆرسىتىپ قويۇشىدىن ئاگاھ بولۇش كېرەك. گېپىدە تۇرمىغانلارغا ئاللا ئاخىرەتنى ھازىرلىغان" دېگەن. مۇسۇلمانلار مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ "ئومما" ئىدىيىسىنى ئەملىيەتتە كۆرسەتكۈچىلەر بولۇپ، ھەرقانداق ئىشتا، ھەرقانداق ئورۇندا مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ ئالىيجانناب ئەخلاق ـ پەزىلەتلىرىنى ئۈلگە قىلىشى لازىم. ھەممىزگە مەلۇم، ئوھۇد جېڭىدە مۇشرىكلار تاش ئېتىپ مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ تۆت تال چىشىنى چۈشۈرۈۋەتكەن. بۇ چاغدا ساھابىلەر قاتتىق غەزەپلىنىپ مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا: "ئى، ئاللانىڭ ئەلچىسى! سەن ئاللانىڭ بۇلارغا لەنەت يېغدۇرۇشنى ۋە ئۇلارنى جازالىشىنى تىلەپ دۇئا قىلغىن" دېگەندە، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام: "ئاللا مېنى بەندىلەرگە شەپقەت قىلىشقا ئەۋەتكەن، ئۇلارنى قاغاشقا ئەۋەتمىگەن. ئى، ئاللا! ئۇلارنى كەچۈرگىن، چۈنكى ئۇلار گۇمراھلاردۇر" دېگەن. («تەنبىھلەر» دېگەن كىتابقا قارالسۇن). مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام شۇنداق ئەپۇچان، شۇنداق رەھىمدىل بولۇپ، ئۇممەتلىرىنىڭ يول باشچىسى، ئىمان ئېيتقانلارنىڭ شاھىدى، ھىدايەت تاپقۇچىلارنىڭ بايرىقى، تەقۋادارلارنىڭ ئۈلگىسى، ئەمەللەرنى بەجا كەلتۈرگۈچىلەرنىڭ باشلامچىسى ئىدى.

مەيلى ئىسلام دىنىنىڭ ئەدەپ ـ ئەخلاقىدا بولسۇن ياكى جۇڭخۇا مىللەتلىرىنىڭ ئەنئەنىۋى ئەخلاقىدا بولسۇن، ئەپۇچانلىق، كەڭ قورساقلىق چوقۇم تەشەببۇس قىلىنىشقا تېگىشلىك گۈزەل پەزىلەت دەپ قارىلىدۇ. كۈندىلىك تۇرمۇش ۋە كىشىلىك مۇناسىۋەتلەردە، پەقەت پەۋقۇلئاددە زور ۋەقە ۋە پرىنسىپال مەسىلە بولمىسىلا، كۆپچىلىك ئەپۇچان، كەڭ قورساق بولۇپ، ئۆزئارا مېھرىبانلىق يەتكۈزۈپ، بىر ـ بىرىگە كۆيۈنۈشى ۋە بىر ـ بىرىنى كۆيۈمچان، جېدەل ـ ماجىرالاردىن ساقلىنىشى لازىم. بۇنداق قىلغاندا، ئەھمىيەتسىز ئىچكى ماجىرالارنى ئازلىتىپ، تۇرمۇشمىزغا لەززەت ۋە خۇشاللىق بېغىشلىغىلى بولىدۇ. بۇنداق قىلغاندا يەنە ئۆزىمىزنىڭ ئۆگىنىش، خىزمەت ھەم كەسپىي جەھەتتىن ئۇتۇق قازىنىشىمىزغا زور پايدىسى بولىدۇ، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا جەمئىيەت مۇقىملىقىنى ساقلاشقىمۇ پايدىلىق بولىدۇ.

ئەمما، ئەپۇچانلىق، كەڭ قورساقلىقنىڭمۇ پرىنسىپى بار. ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن رىۋايەت قىلىنىشىچە: مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ئەزەلدىن باشقىلارغا جۇملىدىن ئۆزىنىڭ ئايالىرى ۋە ئۆز يېنىدىكى كىشىلىرىگىمۇ قول تەگكۈزمەيتتى. بىراق ئاللا يولىدىكى ئىشلارغا بولسا باشقىچە يول تۇتاتتى. ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا مۇنداق دەيدۇ: "ھېچكىم ئۇنىڭ ئاچچىقىنى كەلتۈرمەيتتى. شۇڭا ئۇ قانداقمۇ باشقىلارغا قول تەگكۈزسۇن؟ ئەمما، كىمكى ئاللانىڭ ئەمرىگە خىلاپلىق قىلسا، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ئۇنى ئاللا ئۈچۈن جازالايتتى" («دىيانەتلىك كىشىلەرنىڭ يېتىلىشى» دېگەن كىتابنىڭ 256 ـ بېتىگە قارالسۇن). ئەگەر سادىر بولغان ۋەقە ئىمان ۋە ئاللا يولى مەنپەئىتىگە دەخلى ـ تەرۇز قىلمىغانلا بولسا، ئەپۇ قىلىپ كەچۈرۈۋېتىشكە بولىدۇ.

مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: "ئاللانىڭ نەزىرىدىكى ئەڭ ياخشى ھەمرا ھ ئۆزىنىڭ ھەمراھلىرىغا ئەڭ ياخشى مۇئامىلىدە بولغان كىشىلەردۇر". بۇ يەردە تىلغا ئېلىنغان ھەمراھىلىرىمىزغا خىزمەت قىلىدىغان ۋەشلەيدىغان خىزمەتداش، كەسىپداش، بىرگە ئۆگىنىش قىلىدىغان ساۋاقداش، بىرگە سەپەر قىلغان سەپەرداش، ئۆزىنىڭ ئايالى ۋە بىر كەسىپ بىلەن شۇغۇللىنىدىغان كىشىلەرنى كۆرسىتىدۇ. بىز ھەمراھلىرىمىزغا مۇلايىم ـ كۆيۈمچان، ئەپۇچان ـ كەڭ قورساق بولۇپ، ئىناق، مېھرىبانلىق ئاساسىدىكى ئىجتىمائىي مۇھىتنى يارىتىشقا تىرىشىشىمىز، مۇقىم، ئىتتىپاق، ئاسايىش ۋە شاتلىقخۇراملىققا تولغان ساغلام كەيپىياتنى بەرپا قىلىپ، ئىسلام دىنىنىڭ ئىسسل ئەنئەنىلىرىنى قانات يايدۇرۇش ئۈچۈن ئۆزىمىزنىڭ بىر كىشىلىك ھەسسىمىزنى قوشۇپ، ئىككى دۇنيالىق بەختسائادەت ئىزدەيدىغان مۇسۇلمانلاردىن بولۇشىمىز لازىم.

(تەرجىمە قىلغۇچى: قەيسەر قۇربان؛ تەرجىمە تەھرىرى: شەمشىدىن ھاجى)

ئىسلام دىنىدىكى ئەمرىمەرۇپ (باشقىلارنى ياخشىلىققا ئۈندەش) ۋە نەھى ـ مۇنكەر (باشقىلارنى يامانلىقتىن توسۇش) توغرىسىدا

ئابدۇرەھمان ئىسمائىل

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان ئاللانىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن

ئىسلام دىنىدا ئاللاتائالا مۇسۇلمانلارغا ئادا قىلىشنى بۇيرۇغان مۇھىم بىر ئىش-باشقىلارنى ياخشىلىققا ئۈندەش، يامانلىقتىن توسۇشتۇر.

ئاللاتائالا ئىنسانلارغا پەيغەمبەرلەرنىڭ ئەۋزەللىكى ئادەم ئەلەيھىسسالامدىن، ئاخىرىسى بىزنىڭ مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغىچە كۆپلىگەن پەيغەمبەرلەرنى ئەۋەتتى. ئاللاتائالانىڭ ئۇلارغا يۈكلىگەن ۋەزىپىسى-ئاللاتائالانىڭ ئەمر ـ پەرمانلىرىنى ئىنسانلارغا يەتكۈزۈش، ئاللاتائالانىڭ بارلىق مەخلۇقاتلارنى ياراتقۇچى ھەققىي ئىبادەت قىلىشقا لايىق زات ئىكەنلىكىنى تونۇتۇش، قىسقىسى، ئۆزىنىڭ سۆز ـ ھەرىكىتى ئارقىلىق پۈتكۈل ئىنسانىيەتنى ئىسلام دىنىدىن ئىبارەت نىجاتلىق يولىغا يېتەكلەش، كۇپۇرلۇقتىن ئىبارەت ھالاكەت يولىغا مېڭىشتىن ئاگاھلاندۇرۇشتىن ئىبارەت بولدى.

ئاللاتائالا پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى جاھالەت تۇمانلىرى قاپلىغان ئەرەب زېمىنىدا پۈتكۈل ئىنسانىيەتكە پەيغەمبەر قىلىپ تاللىدى. كۇپۇرلۇق چوڭقۇر يىلتىز تارتقان، ئىماندىن قىلچە ئەسەر قالمىغان، مەككە زېمىنىدا كۇپىپارلار ھاكىمىيەت بېشىدا ئولتۇرغان بۇنداق شارائىتتا، تۇيۇقسىز ئۆزگەرتىش ۋە ئىسلاھات ئېلىپ بېرىپ، ئىنسانىيەتنى ئىمان ـ ئىسلامدىن ئىبارەت بۇ دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە ھەقىقىي بەخت ـ سائادەتكە يېتەكلەش ئانچە ئاسانغا توختمىدى، ئەلۋەتتە، پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ئاللاتائالا ئاتا قىلغان كۇچلۇك ئەقىل ـ پاراسىتى، يىراقنى كۆرەرلىكى ۋە يۇكسەك جاسارىتى بىلەن ئىنسانلارنى تۇغرا يولغا يېتەكلەش، ئۇلارغا ئىسلام دىنىنىڭ ھەقىقىي ماھىيىتىنى تونۇتۇش، قىسقىسى، ئۇلارنى جاھالەت قاراڭغۇلۇقىدىن ھىدايەتنىڭ پارلاق نۇرىغا يېتەكلەش جەريانىدا، ھارماي ـ تالماي تەشۋىق قىلدى ۋە ئاكتىپ ئەمەلىي ھەرىكەتلەرنى ئېلىپ باردى.

پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: "ئۆلىمالار پەيغەمبەرلەرنىڭ ۋارىسلىرىدۇر" (يەنى پەيغەمبەرلەرنى تۇتقان يولىغا ۋارىسلىق قىلغۇچىلاردۇر). ھازىر "ئالىم ـ ئۆلىما" دەپ ئاتالغانلىرىمىز مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ تۇتقان يولىغا ھەقىقىي ۋارىسلىق قىلىش، ئىنسانلارنىڭ روھىي دۇنياسىدىكى ۋە جەمئىيەتتىكى ئىسلام دىنى كۆرسەتمىسىگە مۇخالىپ بولۇۋاتقان بۇزۇقچىلىقلارنى ئۆزگەرتىش جەھەتتە ئويلانمىساق بولمايدۇ. بىز مەملىكىتىمىزنىڭ باشقا جايلىرىنى قويۇپ تۇرۇپ، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىكى شەھەر ـ بازارلارغا نەزەر سالىدىغان بولساق، بۇ جايدىكى بىرمۇنچە ئوغۇل ـ قىزلىرىمىزنى كۆرگەن ھەرقانداق كىشى ئۇلارنىڭ مۇسۇلمان ئىكەنلىكىدىن گۇمانلىنىدۇ. قاۋاقخانىدىن تۇپ ـ تۇپ مەست ھالدا دەلدەڭشىپ چىقىۋاتقان قىز ـ يىگىتلەر، ھەر خىل زەھەرلىك چېكىملىكلەرنى چېكىپ ئۆزىنى ئۆزى زەھەرلەۋاتقانلار، كىچىككىنە ئەرزىمەس ئىشلار تۇپەيلىدىن مۇشتلىشىپ بىر ـ بىرىنىڭ ئاغزى ـ بۇرنىنى قان قىلىۋالغان كىشىلەر ۋە ئىككى ئادەم ئۇرۇشۇپ قالسا، ئۇنى تاماشا قىلىپ يىغلىپ كەتكەن ئادەملەرنىڭ كۆپلۈكى، تېخى بىر ـ بىرىنى قىستىشىپ، بويۇنلىرىنى سوزۇپ قاراپ كېتىشلىرى

... مانا مۇشۇنداق بىلىمسىز بىچارىلەر ئادەمنى تولىمۇ ئېچىندۇرىدۇ.

جەمئىيەتتىكى يۇقىرىقىدەك ناچار قىلمىشلارنى ئۆزگەرتىشتە دىنىي زاتلارنىڭ مەسئۇلىيىتى ئاساسىي ئورۇندا تۇرىدۇ. ئىمام بولغۇچىلار پەقەت جامائەتنىڭ ئالدىغا ئۆتۈپ ناماز ئوقۇپ قويۇش، قەبرىستانلىقتا چىرايلىق قۇرئان تىلاۋەت قىلىش، توي ـ تۆكۈن، نەزىر ـ چىراغلاردا تۆرگە چىقىپ ئولتۇرۇپ؛ "ئامىن" دەپ دۇئا قىلىپ بېرىش بىلەنلا ئۆزىنىڭ مەسئۇلىيىتىنى ئادا قىلغان بولمايدۇ. ئاللاتائالا «قۇرئان كەرىم»، 5 ـ سۈرە «مائىدە»نىڭ 63 ـ ئايىتىدە: **"ئۇلارنىڭ زاھىتلىرى، ئەھبارلىرى نېمىشقا ئۇلارنى يالغان سۆزلەشتىن، ھارام يېيىشتىن توسۇمايدۇ؟ ئۇلارنىڭ قىلمىشلىرى نېمىدېگەن يامان!"** دەپ، يامانلىقنى كۆرۈپ تۇرۇپ توسۇمغان ئادەمگە قاتتىق كايىغان.

ئاللاتائالا يەنە 3 ـ سۈرە «ئال ئىمران»نىڭ 110 ـ ئايىتىدە: **"(ئى مۇھەممەد ئۈممىتى!) سىلەر ئىنسانلار مەنپەئىتى ئۈچۈن ئوتتۇرىغا چىقىرىلغان، ياخشىلىققا بۇيرۇپ يامانلىقتىن توسىدىغان ئاللاغا ئىمان ئېيتىدىغان ئەڭ ياخشى ئۈممەتسىلەر"** دەپ ئالىملارنىڭلا ئەمەس، بەلكى ھەرقانداق مۆمىن ئادەمنىڭ باشقىلارغا نەسىھەت قىلىشى لازىملىقىنى بايان قىلغان.

ھازىر بىر قىسىم ئىمام ـ خاتىپلىرىمىز جۈمەلىك خۇتبىسىدا كىشىلەرنىڭ ئىدىيىسىنى ھەل قىلغۇدەك ئايەت ـ ھەدىسلەرنى ئەمەلىيەتكە تەتبىقلاپ، دىنىي تەلىم ـ تەربىيە سۆزلىيەلمەيدۇ. خۇتبە دېگەن ئەسلى ئەرەب تىلىدا باشقىلارغا يۈزمۇ ـ يۈز قاراپ تۇرۇپ خىتاپ قىلىش، تەشۋىق قىلىش دېگەن بولىدۇ. شۇڭا ئىمام ئېگىز مۇنبەرگە چىقىپ خۇتبە ئوقۇيدۇ. ئىمام خۇتبە ئوقۇۋاتقاندا بىرەر ئېغىز سۆز قىلغان كىشىگە ۋە ئۇنىڭغا "پاراڭ سالماڭ" دېگەن كىشىگە شۇ كۈندىكى جۈمە نامىزىنىڭ ساۋابى بېرىلمەيدۇ (ئىمام خۇتبە ئوقۇۋاتقاندا جامائەتنىڭ باشقا ياققا قارىشىغا بولمايدۇ. ئىمامغا كۆز تىكىپ ئولتۇرۇشى شەرت). خۇتبە ئوقۇۋاتقاندا كىرگەن كىشى كىرىپلا ئولتۇرۇشى، باشقا سۈننەت نامازلارنى ئوقۇماسلىقى كېرەك. چۈنكى، ئۇلار ئىمام ئېيتقان خۇتبە ۋەز ـ نەسىھەتنى كاللىسىغا مەھكەم ئورنىتىپ، مەسچىتتىن چىققاندىن كېيىن، ئۇنى ئۆز ئەمەلىيىتىگە تەتبىقلىمىسا بولمايدۇ. ئويلاپ باقايلى! خۇتبە ۋەز ياخشى قىلىنمىسا، ھەپتىدە بىر كۈن جۈمەگە يىغىلىپ ئىدىيىنى ئازاد قىلىش دېگەن جۈمە نامىزىنىڭ مەقسىتى ئادا بولامدۇ، قانداق؟! شۇڭا، خۇتبە ئازراق ئەرەبچە ئوقۇلغانلىقىڭ سىرتىدا، ئاساسلىقى كۆپ قىسمى ھەر مىللەتنىڭ ئۆز تىلىدا ئايەت ـ ھەدىسلەرنى تەرجىمە ـ تەپسىر قىلىپ، نەسىھەت قىلىپ ئوقۇلۇشى كېرەك.

ھازىر بىر قىسىم ئىمامىلار يامان ئىشلارنى كۆرۈپ تۇرۇپمۇ، ئۇنى ئۆزگەرتىشكە نەسىھەت قىلىشقا جۈرئەتلىك بولالمايمىز، باشقىلارنىڭ زىتىغا تېگىپ قېلىپ، كىشىلەرگە يامان بولۇپ قالارمەنمىكىن، ئۇنىڭدىن كۆرە "بولمايدۇ" دېگەننى ئازراق دەپ، "بولۇپبېرىدۇ" دېگەننى كۆپرەك دەپ، ھەممە كىشى ئالدىدا "ياخشى موللا" بولاي دەيدىغانلىرىمىز ئاز ئەمەس.

«مىشكاتۇل مەسابىھ» دېگەن كىتابنىڭ «ئىلىم توغرىسىدا» دېگەن بابنىڭ 2 ـ پەسىل قىسمىدا كەئىب ئىبنى مالىك دېگەن ساھابىنىڭ رەسۇلۇللادىن رىۋايەت قىلغان بىر ھەدىسىدە مۇنداق دېيىلگەن: **"كىمكى كىشىلەرنى ئۆزىگە قارىتىش نىيىتىدە ئىلىم ئوقۇغان بولسا، ئاللاتائالا ئۇنى دوزاختا كىرگۈزىدۇ"** (تىرمىزى رىۋايەت قىلغان). كۆپىنچە كىشىلەردە يۇقىرىقى ھەدىسنىڭ روھىغا خىلاپ ھالدا باشقىلارنى ئۆزىگە قارىتىش نىيىتى بولغاچقا، ئۇلار كەسكىن تۈردە يامانلىقنى چەكلەشكە جۈرئەت قىلالمايدۇ. نەسىھەتنى چىرايلىقچە قىلمىز، ئاڭلىمىسا قاتتىقراقمۇ قىلمىز، ئۇنداق يامان ئىش قىلىدىغان ئاندا ـ ساندا كىشىلەرنىڭ بىزنى يامان كۆرۈپ قېلىشىنىڭ كارايىتى چاغلىق. بىزنى ئاللاتائالا يامان كۆرۈپ قالمىسلا بولىدۇ، ئەمەسمۇ!

بەزىلەر يامانلىقنى چەكلىيەلمەسلىكتە قانۇنغا زىت كېلىپ قالارمۇ؟ دەپ ھەتتا قانۇن چەكلىگەن خىلى مۇھىم نۇقتىلارنىمۇ جۈرئەتلىك سۆزلىيەلمەيدۇ. مەسىلەن، زەھەرلىك چېكىملىك چېكىش، باشقىلارنىڭ ھەر خىل ھەقلىرىگە چېقىلىش، دەخلى ـ تەرۇز قىلىش قاتارلىق ئىسلام دىنىدا چەكلەنگەن ئىشلار قانۇندىمۇ چەكلەنگەن.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن:

(ئاخىرى 27-بەتتە)

رەئىس ھىلاللىددىن چىن گۇاڭيۈەن ئاخۇن 13-نۆۋەتلىك "دۇنيا ئىسلام ئىشپاقلىقى يىغىنى"غا قاتناشقىنى كەلدى

ئىران «ئىسلام مەزھەبلىرىنى يېقىنلاشتۇرۇش دۇنياۋى تەتقىقات مەركىزى»نىڭ باش كاتىپى شەيخ خۇراسانىنىڭ تەكلىپىگە بىنائەن، جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ رەئىسى ھىلاللىددىن چىن گۇاڭيۈەن ئاخۇن 2000-يىل 6-ئاينىڭ 17-كۈنىدىن 20-كۈنىگىچە ئىران ئىسلام جۇمھۇرىيىتىنىڭ پايتەختى تېھراندا ئۆتكۈزۈلگەن 13-نۆۋەتلىك "دۇنيا ئىسلام ئىتتىپاقلىقى يىغىنى"غا قاتناشتى، مىسىر، بەھرەين، ئومان، قاتار، سۇرىيە، لىۋان، ئىراق، يەمەن، ئىئوردانىيە، مەغرىب (ماراكەش)، سۇدان، ھىندونېزىيە، پاكىستان، بېنگال، تاجىكىستان، ئەزەربەيجان قاتارلىق ئىسلام ئەللىرىدىن كەلگەن ئۆلىمائالىملار، مۇتەپەككۇرلەر، دىنىي تەشكىلاتلار رەھبەرلىرى ۋە روسىيە، جۇڭگو، ئامېرىكا، فرانسىيە، گېرمانىيە، تايلاند، ئوكرائىنا، يوگوسلاۋىيە قاتارلىق مۇسۇلمانلار ئاز سانلىقنى تەشكىل قىلىدىغان ئەللەرنىڭ ئالىملىرى، دىنىي داھىيلىرى قاتارلىقلار بولۇپ 40دەك دۆلەتتىن 100 دەك ۋەكىل ھەم ئىراننىڭ ئۆزىدىن 50 نەچچە ئادەم بۇ يىغىنغا قاتناشتى.

ئىراننىڭ سابىق زۇڭتۇڭى رافسانجانى يىغىنغا ئىشتىراك قىلدى ۋە يىغىن ئېچىش نۇتقى سۆزلىدى. يىغىننىڭ ئېچىلىش مۇراسىمىغا يەنە ئىران "ئىسلام مەدەنىيىتى ۋە تاشقى مۇناسىۋەت ئىتتىپاقى"نىڭ رەئىسى شەيخ تەسخىرى ۋە "ئىسلام مەزھەبلىرىنى يېقىنلاشتۇرۇش دۇنياۋى تەتقىقات مەركىزى"نىڭ باش كاتىپى شەيخ خۇراسانى قاتارلىق بىر قىسىم مەشھۇر ئۆلىمالارمۇ قاتناشتى. بۇ قېتىمقى يىغىن: 21-ئەسىرگە يۈزلىنىپ، رىقابەتكە بىرلىكتە ئاتلىنىش، ھەرقايسى ئەللەر مۇسۇلمانلىرى ئىتتىپاقلىقنى كۈچەيتىش، ھەرقايسى مەزھەبلەر ئىختىلاپلارنى تۈگىتىپ، ئوخشاشلىقلاردا بىرلىككە كېلىپ، ئوخشاشماسلىقلاردا ئۆز پىكرىدە قېلىش، يېڭى خەلقئارالىق تەرتىپ بەرپا قىلىش داۋامىدا ئۆزىنىڭ تېگىشلىك رولىنى جارى قىلدۇرۇش، سىياسىي ئىقتىسادىي جەھەتلەردە پەيدىنپەي دۇنياۋىلىشىشقا يۈزلىنىش لازىم بولۇۋاتقان بىر ئەھۋالدا چاقىرىلدى. يىغىندا مۇشۇ مەركىزىي مەسىلىلەرنى چۆرىدىگەن ھالدا سەككىز چوڭ تېما ئاساسىدا سەككىز قېتىم چوڭ يىغىندا سۆزگە چىقىش ئورۇنلاشتۇرۇلدى. رافسانجانى يىغىننى ئېچىش نۇتقىدا: "ئىتتىپاقلىق بولغاندىلا ھەممىنى يەڭگىلى بولىدۇ، بۇ قېتىمقى يىغىن ھەر كىم ئۆز قارىشىنى بايان قىلىدىغان، ھەر كىم بەس-بەستە سايرىشىدىغان يىغىن، گەرچە ھازىر ئىختىلاپلارنى تۈگەتكىلى بولمىسىمۇ، ئەمما ئىختىلاپلارنى ئازايتقىلى ھەم ئارىمىزدىكى ياكى مەزھەبلەر ئارىسىدىكى ئىختىلاپ نۇقتىلىرىنى تونۇپ يەتكىلى بولىدۇ" دېدى.

يىغىندا سۆزگە چىققۇچىلارنىڭ كۆپىنچىسى ئۆز سۆزىدە، مۇسۇلمانلار ئىتتىپاقلىقىغا تەسىر يەتكۈزىۋاتقان توسالغۇلار، ئۇلارنى ھەل قىلىش چارىلىرى توغرىسىدا ئۆزلىرىنىڭ پىكىر ۋە تەكلىپلىرىنى بايان قىلىشتى.

"مۇسۇلمان ئاز سانلىقلار ۋە مۇھاجىرلار" دېگەن چوڭ تېمىدا سۆزگە چىقىش يىغىنىدا، ھىلاللىددىن چىن گۇاڭيۈەن ئاخۇن «جۇڭگو مۇسۇلمانلىرىنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالى» دېگەن تېمىدا سۆزگە چىقىپ، جۇڭگو مۇسۇلمانلىرىنىڭ سىياسىي، ئىقتىسادىي، مەدەنىيەت، دىنىي تۇرمۇش قاتارلىق جەھەتلەردىكى ئەھۋالىنى قىسقىچە چۈشەندۈرۈپ ئۆتتى، ھەرقايسى ئەللەر مۇسۇلمانلىرى ۋە ئىسلام دىنى تەشكىلاتلىرى بىلەن ئۆزئارا بەرىش-كېلىش مۇناسىۋىتى ۋە دوستلۇقنى كۈچەيتىشنى ئۈمىد قىلدى، ھەر قايسى ئەللەر مۇسۇلمانلىرىنىڭ جۇڭگونى زىيارەت قىلىپ، جۇڭگودا دىنىي ئېتىقاد

مۇئاۋىن رەئىس شەمشىدىن ھاجى 12-نۆۋەتلىك "ئىسلامىيەت ئالىي كېڭىشى مەجلىسى"گە قاتنىشىپ كەلدى

مىسىر دىنىي ئىشلار ۋەخپە ۋازارىتىنىڭ ۋەزىرى، ئىسلامىيەت ئالىي كېڭىشىنىڭ رەئىسى دوكتۇر مەھمۇد ھەمدى زەقزۇقنىڭ تەكلىپىگە بىنائەن، جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، جۇڭگو ئىسلام دارىلفۇنۇنىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى شەمشىدىن ھاجى، جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتى خەلقئارالىق ئىشلار بۆلۈمىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى ئىمادىدىن ۋېن جيەنلەر 2000-يىل 6-ئاينىڭ 11-كۈنىدىن 14-كۈنىگىچە ئەرەب مىسىر جۇمھۇرىيىتىنىڭ پايتەختى قاھىرە شەھىرىدە ئۆتكۈزۈلگەن ئىسلامىيەت ئالىي كېڭىشىنىڭ 12-نۆۋەتلىك مەجلىسىگە قاتناشتى. بۇ قېتىمقى مەجلىس مىسىر دىنىي ئىشلار ۋەخپە ۋازارىتىنىڭ ئۇيۇشتۇرۇشى بىلەن، مىسىر زۇڭتۇڭى مۇھەممەد ھۇسنى مۇبارەكنىڭ غەمخورلۇقىدا چاقىرىلغان بولۇپ، بۇ يىغىنغا 54 دۆلەت ۋە 6 تەشكىلات (دۇنيا ئىسلام مەجلىسى تەشكىلاتى، دۇنيا ئىسلام تەرغىبات ۋە قۇتقۇزۇش كېڭىشى، دۇنيا ئىسلام ئىتتىپاقى، ئىسلام مائارىپ-ئىلىم-پەن-مەدەنىيەت تەشكىلاتى، ئىسلام تىبابەت تەشكىلاتى ۋە ئىسلام تەشكىلاتلىرى ئىتتىپاقى) تىن جەمئىي 175 ۋەكىل قاتناشتى، بۇنىڭ ئىچىدە 27 دۆلەتنىڭ دىنىي ئىشلار مىنىستىرى بار. 6-ئاينىڭ 11-كۈنى چۈشتىن بۇرۇن، قاھىرە شەھىرىنىڭ زەمالىك ئارىلىدىكى ماريىوت مېھمانخانىسىنىڭ خەلقئارالىق يىغىن زالىدا بۇ نۆۋەتلىك يىغىننىڭ ئېچىلىش مۇراسىمى ئۆتكۈزۈلدى. ئېچىلىش مۇراسىمىدا ۋەزىر مەھمۇد ھەمدى زەقزۇق ئالدى بىلەن مىسىر زۇڭتۇڭى مۇبارەكنىڭ يىغىنغا يوللىغان تەبرىك خېتىنى ئوقۇپ ئۆتتى. مىسىرنىڭ ئەزىم ئىمامى قوشۇمچە ئەزھەر شەيخى دوكتۇر مۇھەممەد سەئىد تەنتاۋى، ئەرەب ئەللىرى بىرلەشمىسىنىڭ باش كاتىپى دوكتۇر ئەھمەد ئىسمەت ئابدۇلمەجىد، مىسرنىڭ ئالىي مائارىپ ۋە ئىلمىي تەتقىقات ۋازارىتىنىڭ ۋەزىرى دوكتۇر مۇفىد شېھاب، مىسىر دىنىي ۋەخپە ۋازارىتىنىڭ ۋەزىرى دوكتۇر مەھمۇد ھەمدى زەقزۇق، ئىسلام مائارىپ-پەن-تېخنىكا-مەدەنىيەت تەشكىلاتىنىڭ خۇجلىق مۇدىرى دوكتۇر ئابدۇئەزىز قاتارلىقلار ئېچىلىش مۇراسىمىدا نۇتۇق سۆزلىدى. ئۇچ كۈن داۋام قىلغان بۇ يىغىندا، جەمئىي 61 نەپەر ۋەكىل ئەرەبچە، ئىنگلىزچە، فرانسوزچە تىللاردا چوڭ يىغىندا سۆزگە چىقتى. يىغىننىڭ قارالمىسى "ئىسلام ئىدىيىسى ۋە دەۋر ئۆزگىرىشى"، "ئىسلام دىنى ۋە ئىلىم-پەننىڭ ئومۇملىششى"، "ئىسلام دىنى ۋە ئىجتىمائىيەت، ئەخلاق قىممىتى ساھەسىدىكى ئۆزگىرىشلەر"، "ئىسلام دۇنياسى بىلەن ئىلىم-پەن ئىتتىپاقلىقنى كۈچەيتىپ، غەرب ئەللىرى ۋە غەرب مەدەنىيىتىنىڭ ئىسلام دۇنياسى .ۋە ئىسلام مەدەنىيىتىگە قىلىۋاتقان دەخلى تەرۇزلىرىگە بىرلىكتە تاقابىل تۇرۇشقا چاقىردى.

يىغىن داۋامىدا، ھىلالىددىن چېن گۇاگيۇەن ئاخۇن ھەر قايسى ئەللەر ۋەكىللىرى بىلەن كەڭ دائىرىدە ئۇچرىشىپ، مەملىكىتىمىزنىڭ ئىسلاھاتىنىڭ ئېچىۋېتىش ۋەزىيىتى، مىللەتلەر باراۋەرلىكى ۋە دىنىي ئىتتىقاد ئەركىنلىكى سىياسىتىنى چۈشەندۈردى، شۇنداقلا، ئىران دۆلەتلىك تېلېۋىزىيە ئىستانسىسى قاتارلىق ئاخبارات ئورۇنلىرىنىڭ زىيارىتىنى قوبۇل قىلدى. (چاڭ چىڭلياڭ)

ئەركىنلىكى سىياسىتىنىڭ ئىزچىللاشتۇرۇلۇشى بىلەن مۇسۇلمانلاردا بولغان ئۆزگىرىشلەرنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈپ كېلىشكە تەكلىپ قىلدى.

6-ئاينىڭ 20-كۈنى ئىراننىڭ دىنىي داھىسى خامىنئىي، زۇڭتۇڭى خاتەمى، سابىق زۇڭتۇڭى رافسانجانى بىرلىكتە ۋەكىللەرنى قوبۇل قىلدى. خامىنئىي بىلەن خاتەمى مەۋلۇت مۇناسىۋىتى بىلەن سۆز قىلىپ، دۇنيادىكى ھەرقايسى ئەللەر مۇسۇلمانلىرىنى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ ئالىجاناب پەزىلىتى ۋە ئۇلۇغۋار تۆھپىلىرىنى كەڭ دائىرىدە جارى قىلدۇرۇپ، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ تەلىملىرىگە ئەمەل قىلىپ،

تەرەققىي قىلغان ئەللەر ئارىسىدىكى ھەمكارلىق" دېگەن تۆت مەسىلىدىن ئىبارەت ئىدى. ۋەكىللەرنىڭ سۆزلىرىگە ئاساسەن، يېغىن ئاخىرىدا يېغىن نامىدىن «خىتابنامە» ۋە «تەشەببۇسنامە» چىقىرىلدى. ئۇنىڭ ئاساسىي مەزمۇنى: "ئوقۇتۇش پروگراممىسىنى ئىسلاھ قىلىپ، مەكتەپلەردىكى ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئىجادىيەت ۋە ئىختىرا قىلىش ئىقتىدارىنى يېتىشتۇرۇشكە ئەھمىيەت بېرىش، ياش ئىلمىي تەتقىقات خادىملىرىنى كۆپ تەرەپلىمە ئىقتىدارغا، ئىلمىي كەشپىيات ۋە ئىجادىيەتكە ئاكتىپ ئاتلىنىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىش"، "ئىسلام دىنىنىڭ دەۋر يۆكسىلىشىگە تۆرتكە بولۇش قىممىتىگە بولغان تونۇشنى كۈچەيتىپ، يېڭى بىر ئەۋلاد مۇسۇلمانلار ئارىسىدا مەسئۇلىيەتنى ئۈستىگە ئېلىش، ۋاقىتنى قەدىرلەش، كەسپىگە كامىل بولۇش، ئىتتىپاقلىشىپ ھەمكارلىشىش روھىنى تەشەببۇس قىلىش"، "غەيرىي ئىسلام ئەللىرىنىڭ ئىلمىي تەتقىقات ئورگانلىرى بىلەن بولغان ئالاقىنى قۇيۇقلاشتۇرۇپ، ئىسلام ئەللىرىنىڭ ئىلمىي تەتقىقات ئورگانلىرىنىڭ ئۇلار بىلەن بولغان بېرىش-كېلىشنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش"، "ئىسلام ئەللىرىنىڭ ئىلمىي تەتقىقات ئورگانلىرىنىڭ ۋە ئالىملىرىنىڭ ماتېرىيال ئىسكىلاتىنى قۇرۇپ، ئۇلارنىڭ مۇۋاپىقىيەتلىرىدىن پايدىلىنىپ، ئىسلام دۇنياسىنىڭ ئىلمىي تەتقىقات ئورگانلىرىنى راۋاج تاپقۇزۇش"، "ئىسلام ئەللىرى ئالىملىرىنى بىرلىكتە ئىلمىي تەتقىقات ئېلىپ بېرىشقا، ئىلمىي تەتقىقات مۇۋاپىقىيەتلىرىنى ئىقتىساد، يېزا ئىگىلىكى، سانائەت قاتارلىق ساھەلەردە قوللىنىشقا رىغبەتلەندۇرۇش"، "زامانىۋى پەن-تېخنىكىنى ئىگىلەشكە تىرىشىپ، بۇ ئارقىلىق تەرەققىي تاپقان ئەللەر بىلەن رىقابەتلىشىش"، "ئىلمىي تەتقىقات تەكشۈرۈش ئۇسكىنى ئۆيۇشتۇرۇپ، تەرەققىي تاپقان ئەللەرگە تەكشۈرۈشكە ئەۋەتىپ، ئەڭ ئىلمىي كۆزقاراش ۋە تەجرىبىلەرنى ئۆگىنىش، كەسپىي تارماقلارنى چەتئەل ئالىملىرىنىڭ ئەڭ ئىلغار پەن-تېخنىكا مۇۋاپىقىيەتلىرىنى تەرجىمە قىلىشقا بەلگىلەش"، "ئىسلام يېغىنى تەشكىلاتى ۋە ئەرەب ئەللىرى ئىتتىپاقى ئارقىلىق، ئىسلام ئەللىرى يېغىندىن ئىلىنغان ۋە مەدەنىيەت ئورگانلىرىنى قوللاش، ئىلمىي تەتقىقات ئىشلىرى سېلىنمىسىنى ئاشۇرۇش، ئىسلام دۇنياسى ئەللىرىدىكى ئىلمىي تەتقىقات ئورگانلىرىنىڭ ئىلمىي تەتقىقات خىزمىتىنى كېڭەيتىشنى تەلەپ قىلىش"، "ئەرەب ۋە ئىسلام ئەللىرى تەشكىلىي ئاپپاراتلىرى تەتقىقات قوشۇنى بەرپا قىلىش"، "ئىسلام دۇنياسى ئەللىرىنىڭ مۇھىت ئاسراش پەن-تېخنىكىسىنى راۋاجلاندۇرۇشقا ئەھمىيەت بېرىش"، "ھەرقايسى ئەللەر مالىيىسى خام چوتىدا ئىلمىي تەتقىقات راسخۇدى ئاجرىتىشقا ئەڭ زور تىرىشچانلىق كۆرسىتىش"، "زامانىۋىي ئېلېكترون-ئاخبارات پەن-تېخنىكىسىغا مەبلەغ سېلىپ، ئىسلام مەدەنىيىتى ۋە ئۇنىڭ خاسلىقىنى سىرتقا تەشۋىق قىلىپ، ئىسلامىيەتنى قارىلاشلارغا رەددىيە بېرىش»...قاتارلىقلاردىن ئىبارەت.

يېغىن ئاخىرلاشقان كۈنى كەچتە بارلىق ۋەكىللەر خەلقئارالىق يېغىن زالىدا ئۆتكۈزۈلگەن مەۋلۇت نەبى (مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام تۇغۇلغانلىقىنىڭ خاتىرىسى) پائالىيىتىگە مۇشەررەپ بولدى، بۇ پائالىيەتكە مۇبارەك زۇكۇتۇڭ ۋە مىسرىنىڭ باشقا دۆلەت رەھبەرلىرى، ۋەزىرلىرى، مۇناسىۋەتلىك ئەللەرنىڭ مىسىردا تۇرۇشلۇق باش ئەلچىلىرى قاتناشتى، يېغىندا مۇبارەك زۇكۇتۇڭ نۇتۇق سۆزلىدى ۋە ئىسلامىيەت مائارىپى ساھەسىدە تۆھپە قوشقان ۋە نەتىجىگە ئېرىشكەن خادىملار ۋە تالىپلارغا شەخسەن ئۆزى مۇكاپات تارقىتىپ بەردى.

يېغىن جەريانىدا ۋەزىر زەقزۇق ۋە شەيخ تەنتاۋىلار ئىككى قېتىم بارلىق ۋەكىللەرنى ھەشەمەتلىك فىرئەۋن كېمىسىگە ئولتۇرغۇزۇپ، نىل دەرياسىدا سەيلە قىلدۇردى ۋە كېمىدە چۈشلۈك زىياپەت بەردى.

يېغىن جەريانىدا، شەمشىدىن ھاجى مىسرىنىڭ دىنىي ئىشلار ۋەخپە ۋازارىتىنىڭ ۋەزىرى دوكتۇر مەھمۇد ھەمدى زەقزۇق، ئەزھەر شەيخى دوكتۇر مۇھەممەد سەئىد تەنتاۋى ۋە دۇنيا ئىسلام ئىتتىپاقىنىڭ باش كاتىپى دوكتۇر ئابدۇللا ئىبنى سالىھ ئەل ئۇبەيدلەرنى زىيارەت قىلدى ۋە ئۇلارغا جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتى رەھبەرلىرىنىڭ سالامىنى يەتكۈزدى.

12-چىسلا ۋەزىر زەقزۇق بىلەن كۆرۈشكەندە، شەمشىدىن ھاجى ئالدى بىلەن ۋەزىر جانابلىرىنىڭ جۇڭگو ۋەكىللىرىنى بۇ يېغىنغا تەكلىپ قىلغانلىقىغا

تەشەككۈر ئېيتتى ۋە جۇڭگو مۇسۇلمانلىرىنىڭ قىسقىچە ئەھۋالىنى ۋە جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ يېڭىدىن بارلىققا كەلگەن رەھبەرلىك كوللېكتىپىنى قىسقىچە تونۇشتۇرۇپ ئۆتتى. ۋەزىر زەقزۇق ئۆتكەن يىل جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتىنى زىيارەت قىلغان ئەھۋالىنى خوشاللىق بىلەن ئەسلەپ ئۆتتى ۋە جۇڭگونىڭ دىنىي سىياسىتىگە يۇقىرى باھا بەردى.

شەمشىدىن ھاجى 13-چىسلا باش كاتىپ دوكتۇر ئۇبەيدىنى زىيارەت قىلغان چاغدا، كۆپ يىللاردىن بېرى دۇنيا ئىسلام ئىتتىپاقىنىڭ ھەر يىلى جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتى ھەج تاۋاپ ئۇمىكىنى قىزغىن كۈتىۋالغانلىقىغا تەشەككۈر ئېيتتى ۋە ئىككى تەرەپ مۇناسىۋىتىنى يەنمۇ ياخشىلاش ئارزۇسىنى ئىپادىلىدى ھەمدە باش كاتىپ جانابلىرىنى جۇڭگونى زىيارەت قىلىشقا تەكلىپ قىلدى، دوكتۇر ئۇبەيد ئۆزىنىڭ جۇڭگو زىيارىتىنى تىز ئارىدا ئورۇنلاشتۇرىدىغانلىقىنى بىلدۈردى.

شەمشىدىن ھاجى 14-چىسلا ئەزھەر شەيخى ئىشخانىسىدا دوكتۇر شەيخ تەنتاۋىنى ۋە ئۇنىڭ ۋەكىلى فەۋزى فەدىل زەفزافنى زىيارەت قىلدى. شەمشىدىن ھاجى ئالدى بىلەن ئەزھەر ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ھەر يىلى جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتىگە ھەقسىز ئوقۇتىدىغان جۇڭگولۇق مۇسۇلمان ئوقۇغۇچىلار سانى بىرىپ كېلىۋاتقانلىقى ۋە مەكتەپتە جۇڭگو ئوقۇغۇچىلىرىغا ياخشى غەمخورلۇق قىلىۋاتقانلىقىغا تەشەككۈر ئېيتتى ھەمدە جۇڭگو مۇسۇلمانلىرى ئەھۋالىنى قىسقىچە تونۇشتۇرۇپ ئۆتتى ۋە مۇناسىۋەتلىك مەسىلىلەر توغرىسىدا پىكىر ئالماشتۇردى، شۇنداقلا جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتىگە ۋاكالەتەن ئۇلارنى جۇڭگونى زىيارەت قىلىشقا تەكلىپ قىلدى، ئۇلار بۇ تەكلىپنى خوشاللىق بىلەن قوبۇل قىلدى.

شەمشىدىن ھاجى ئەزھەر ئۇنىۋېرسىتېتىدا ئوقۇۋاتقان 200 دىن ئارتۇق جۇڭگولۇق مۇسۇلمان ياشلىرىنىڭ ئەھۋالىغا ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلدى، ئالدى بىلەن جۇڭگونىڭ مىسىردا تۇرۇشلۇق ئەلچىخانىسىدىكى مائارىپقا مەسئۇل خادىمدىن ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئۆگىنىش، تۇرمۇش ئەھۋاللىرىنى ئوقۇشتى، ئاندىن جۇڭگولۇق ئوقۇغۇچىلار ئۇيۇشمىسىنىڭ مەسئۇللىرىدىن ئەھۋال ئىگىلدى، ئاخىردا ئوقۇغۇچىلار ياتقان ئورۇنغا بېرىپ، ئىككى تەرەپ ئوقۇغۇچىلار (بىر تۈركۈمى ئىچكىرىدىن بارغان خۇيزۇ، سالار ئوقۇغۇچىلار، بىر تۈركۈمى شىنجاڭدىن بارغان ئۇيغۇر ئوقۇغۇچىلار) بىلەن سۆھبەت ئۆتكۈزۈپ، ئۇلارنىڭ ئەھۋالىدىن خەۋەردار بولدى ۋە ئۇلارنىڭ پىكىر-تەلەپلىرىنى ئاڭلىدى. ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئىنكاس قىلىشىچە، جۇڭگونىڭ مىسىردا تۇرۇشلۇق ئەلچىخانىسى ئەزھەردىكى ئوقۇغۇچىلارغا ناھايىتى كۆڭۈل بۆلىدىكەن، ھەر يىلى ھېيىت-بايراملاردا ئوقۇغۇچىلارنى ئەلچىخانىغا يىغىپ پائالىيەت ئۆتكۈزۈپ بېرىدىكەن؛ ئەلچىخانا ھەر ھەپتىنىڭ پەيشەنبە كۈنىنى ئوقۇغۇچىلارنىڭ پىكىر-تەلەپلىرىنى ئاڭلاش كۈنى قىلىپ بېكىتىپتۇ؛ مەخسۇس راسخود ئاجرىتىپ ئۆگىنىشتە ئەلاچى بولغان ئوقۇغۇچىلارنى ۋە جۇڭگولۇق ئوقۇغۇچىلار ئويۇشمىسىدىن ياخشى باشلامچى بولغان ئويۇشما كادىرلىرىنى مۇكاپاتلايدىكەن؛ شىنجاڭلىق ئۇيغۇر ئوقۇغۇچىلارغا ئۇچ تۈرلۈك ئۇيغۇرچە ژۇرنالغا يېزىلىپ بېرىپتۇ، ئۇيغۇر ئوقۇغۇچىلارنىڭ خەنزۇچە ئۆگىنىش تەلىپىگە ئاساسەن، ئىككى قارار خەنزۇ تىل سىنىپى ئېچىپ بېرىپتۇ، بۇ يىل تېخىمۇ مۇنتىزىمراق خەنزۇ تىل سىنىپى ئېچىپ بېرىش ئۈچۈن مەخسۇس راسخود ئاجرىتىپ تەييارلىق قىلۋېتىپتۇ؛ خۇيزۇ، ئۇيغۇرلاردىن تەركىپ تاپقان ئويۇشما كادىرلىرى ھەر جەھەتتىن كۆڭۈلدىكىدەك رول ئويناۋېتىپتۇ. شەمشىدىن ھاجى ئوقۇغۇچىلارنىڭ قىينىچىلىق ۋە پىكىر-تەلەپلىرىنىمۇ ئاڭلاپ، مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلارغا ئىنكاس قىلماقچى بولدى ۋە مىسىردا ئوقۇۋاتقان ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئەھۋالى توغرىسىدا جۇڭگونىڭ مىسىردا تۇرۇشلۇق باش ئەلچىسى ئەن خۇيخۇ، مائارىپ ئىشلىرى مەسئۇلى ۋاڭ فەن قاتارلىقلار بىلەن كەڭ كۆشادە پىكىر ئالماشتۇردى.

شەمشىدىن ھاجى قاتارلىقلار يەنە ئەلئىھرام قەلئەسى، ئەزھەر ئۇنىۋېرسىتېتى، ئەزھەر جامە مەسچىتى، ھۈسەيىن مەسچىتى، مىسىر مۇزېيى قاتارلىق ئورۇنلارنى ئېكسكۇرسىيە قىلدى، ئوتتۇرا شەرق ئاگېنتلىقى، لوندون مۇسۇلمانلار ساداسى رادىئو ئىستانسىسى قاتارلىق ئاخبارات ئورۇنلىرى مۇخبىرلىرىنىڭ زىيارىتىنى قوبۇل قىلدى ۋە ئۇلار سۇرىيەدىكى سۇئاللارغا جاۋاب بەردى. مىسىردىكى پائالىيىتىنى ئاخىرلاشتۇرغاندىن كېيىن قايتىشدا تايلاندتا ئىككى كۈن زىيارەتتە بولدى.

(ھاجى مەھمۇدى)

مەسلىھەتچى نوئمان ماشيەن "پېراق شەرق ئىسلام دۇنياسى ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنى"غا قاتنىشىپ كەلدى

ياپونىيە ئىسلام مەركىزىنىڭ رەئىسى دوكتۇر سالىھ سامارائىنىڭ تەكلىپىگە بىنائەن، جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ مەسلىھەتچىسى نوئمان ماشيەن توكيوغا بېرىپ، دۇنيا ئىسلام مەجلىسى تەشكىلاتى بىلەن ياپونىيە ئىسلام مەركىزىنىڭ بىرلىكتە ئويۇشتۇرۇشى بىلەن 5-ئاينىڭ 29-كۈنىدىن 31-كۈنىگىچە توكيودا ئۆتكۈزۈلگەن «ئەسىر ئالمىشىش مەزگىلىدىكى پېراق شەرق ۋە ئىسلام دىنى: ياپونىيەنىڭ ئىسلام بىلەن مۇناسىۋىتى» دېگەن تېمىدىكى ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنىغا قاتناشتى.

1997-يىلى ئىراننىڭ تېھران شەھىرىدە ئۆتكۈزۈلگەن ئىسلام دۇنياسى 8-نۆۋەتلىك دۆلەت باشلىقلىرى يىغىنى ۋە 1999-يىلى يۇقىرى ۋولتانىڭ پايتەختى ۋاگادۇگۇ شەھىرىدە ئۆتكۈزۈلگەن 26-نۆۋەتلىك ئىسلام ئەللىرى دىپلوماتىيە ۋەزىرلىرى يىغىنى "ئىسلامىيەت پائالىيەتلىرىنى ماسلاشتۇرۇپ، دىنىي تەرغىبات خىزمىتىنى يۈكسەلدۈرۈش"، "ئىسلام تەتقىقاتىنى كۈچەيتىپ، ھەر خىل مەدەنىيەتكە تىنچ بىللە تۇرۇشنى ئىلگىرى سۈرۈش" توغرىسىدا قارار ماقۇللىغانىدى، يىغىندىن كېيىن ئىسلام مەجلىسى تەشكىلاتىنىڭ كاتىباتى بۇ قارارنى ئىزچىللاشتۇرۇش ئۈچۈن نەچچە رەت ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنى ئويۇشتۇردى. ياپونىيە ئىسلام مەركىزىنىڭ رەئىسى سالىھ سامارائى (سەئۇدى ئەرەبىستانلىق) نىڭ تىرىشچانلىق كۆرسىتىشى ئارقىلىق، ئىسلام تەرەققىيات بانكىسى، دۇنيا ئىسلام ئىتتىپاقى، دۇنيا مۇسۇلمان ياشلار ئويۇشمىسى ۋە كۇۋەيت خەيرىيەت جەمئىيىتى قاتارلىق تەشكىلاتلارنىڭ ئىقتىسادىي ياردىمى بىلەن بۇ قېتىمقى يىغىن ئۆتكۈزۈلگەن. يىغىننىڭ مەقسىدى: ياپونىيەنىڭ ئىسلام ئەللىرى بىلەن بولۇاتقان ياخشى مۇناسىۋىتىنى يەنمۇ ئىلگىرى سۈرۈش، ئىسلام دىنىنىڭ ئېسىل ئەنئەنىلىرىنى تەرغىب قىلىش، تېخمۇ كۆپ ياپونلۇقلارنى ئىسلام دىنىنى چۈشىنىدىغان قىلىپ، ئىسلام دىنىنىڭ ياپونىيەدىكى تەسىرىنى كېڭەيتىشتىن ئىبارەت.

بۇ قېتىمقى يىغىنغا ياپونىيىلىك ئالىملار ۋە تەتقىقاتچىلاردىن باشقا، سەئۇدى ئەرەبىستانى، مىسىر، سۇدان، لىۋىيە قاتارلىق ئەرەب ئەللىرىنىڭ ۋەكىللىرى، پاكىستان، ھىندىستان، بېنگال، سىنگاپور، مالايسىيە، ھىندونېزىيە، فىلىپپىن، جەنۇبىي ئافرىقا، مۇڭغۇلىيە، روسىيە (داغىستان جۇمھۇرىيىتى)، جۇڭگو قاتارلىق ئەللەرنىڭ ئالىم ۋە پروفېسسورلىرى قاتناشتى. ئىسلام مەجلىسى تەشكىلاتىنىڭ باش كاتىپى ئىززەددىن لەراقى، سەئۇدى ئەرەبىستانى ئىسلامىيەت ۋە دىنىي دەئۋەت ۋەزىرى سالىھ ئىبنى ئابدۇل ئەزىز، دۇنيا ئىسلام ئىتتىپاقىنىڭ باش كاتىپى ئابدۇللا ئىبنى سالىھ ئەل ئۇبەيد، ھىندونېزىيە ئىلمىي تەتقىقات ۋازارىتىنىڭ ۋەزىرى زۇھال، دۇنيا مۇسۇلمانلار كېڭىشىنىڭ باش كاتىپى (پاكىستانىنىڭ دىنىي ئىشلار ۋەزىرى) راجا زەفەرۇل ھەق، مالايسىيە خەلقئارالىق ئىسلام ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ مۇدىرى دوكتۇر م. ك. ھەسەن قاتارلىقلارنىڭ يىغىندا سۆزلىگەن نۇتقى يىغىن ئەھلىنىڭ دىققىتىنى قوزغىدى. يىغىندا مەسلىھەتچى نوئمان ماشيەنمۇ غەيرىي ئىسلام ئەللىرى ۋەكىلى سۈپىتىدە سۆزگە چىقىپ، جۇڭگو ئىسلام دىنى ئەھۋالى ۋە جۇڭگو-ياپونىيەنىڭ خوشنىدارچىلىق مۇناسىۋىتىنى قىسقىچە تونۇشتۇرۇپ ئۆتتى.

يىغىندا "ياپونىيە-ئىسلام مۇناسىۋىتى تارىخى"، "ئەخلاق-پەزىلەت ۋە جەمئىيەت"، "ئاخبارات ۋە دۇنياۋىلىشىشنىڭ ياپونىيە-ئىسلام مۇناسىۋىتىنى كۈچەيتىشكە تەسىرى"، "ئىسلام مەدەنىيىلىكى ۋە بېراق شەرق"، "ياپونىيە بىلەن ئىسلام ئەللىرى ئارىسىدىكى ئىقتىسادىي سودا مۇناسىۋىتى"، "ئىسلام دىنى ۋە خانىم-قىزلار"، "ياپونىيە بىلەن ئىسلام دۇنياسى مۇناسىۋىتىگە بىر نەزەر" دېگەندەك سەككىز تەرەپتىن 27 پارچە ئىلمىي ماقالە ئوقۇپ ئۆتىلدى. يىغىندىكى نۇتۇق ۋە ماقالىلاردا ئىككى نۇقتا ئالاھىدە تەكىتلەندى: بىرىنچىدىن، ئىسلام دۇنياسىنىڭ ياپونىيە بىلەن بولغان دىنىي مۇناسىۋىتى ۋە ئىقتىسادىي مۇناسىۋىتى بايان قىلىنىپ، بۇ خىل مۇناسىۋەتنىڭ ئۆزئارا پايدىلىنىپ ئەتكۈزۈش پرىنسىپى ئاساسىغا قۇرۇلغان بولۇپ، كەلگۈسى ئىستىقبالىغا ئىگە

ئىككەنلىكى تەكىتلەندى. خۇددى دۇنيا ئىسلام مەجلىسى تەشكىلاتىنىڭ باش كاتىپى ئىزززەددىن لەراقى ئېيتقاندەك: "دۇنيا سانائەت ئەللىرى ئىچىدە، ياپونىيە ئۆزىنىڭ ئۇستۇن تېخنىكىسى بىلەن ئالدىنقى ئورۇندا تۇرماقتا. ئۇنىڭ خەلقى بىلىم سۆيۈش، ئىلىم-پەن سۆيۈش، ئىختىرالىكەشپىيات سۆيۈش، ئەمگەكچان ۋە چىداملىق بولۇشتەك ئالاھىدىلىكلەرگە ئىگە، ئۇلار ئۆزلىرىگە خاس ئەنئەنىلەرنى ساقلاپ قېلىش بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئوخشاش بولمىغان مەدەنىيەت، ھەر خىل دىنلارنىڭ ئۇ يەردە مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇشى ۋە راۋاج تېپىشىنى كۆڭلىگە سىغدۇرالايدۇ. شۇڭا مۇسۇلمانلار بۇ يەردە دىنىي پائالىيەتلەرنى بەجا كەلتۈرۈشتە تولۇق ئەركىنلىكتىن بەھرىمەن بولۇپلا قالماي، ئۆزلىرى بەھرىمەن بولۇشقا تېگىشلىك سىياسىي ۋە ھەق تەلەپ ھوقۇقىدىنمۇ بەھرىمەن بولۇۋاتىدۇ، شۇ سەۋەبلىك ئۇلار دۆلەتنى گۈللەندۈرۈش ئىشلىرىغا ئاكتىپ قاتنىشىۋاتىدۇ ھەمدە بۇ يەردە ئىسلام دىنىنىڭ ۋە ئۇنىڭ بۇرچىنىڭ شانلىق ئوبرازىنى نامايان قىلالىدى". ئىككىنچىدىن، تىرىشىپ دۇنيادىكى كىشىلەرگە مۇنۇلارنى بىلدۈرۈش تەكىتلەندى: مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ بۇرچى دۇنياۋى خاراكتېرلىك. ئىسلام دىنى تىنچلىقنى تەشەببۇس قىلىدىغان، ئوخشاش بولمىغان ئېرق، ئوخشاش بولمىغان مىللەت، ئوخشاش بولمىغان دىن ۋە ئوخشاش بولمىغان مەدەنىيەتلىكنىڭ تىنچ بىللە تۇرۇشىنى تەشەببۇس قىلىدىغان دىن، ئەگەر ئۇنداق بولمىغان بولسا، ئىسلام دىنى پۈتۈن دۇنيادىكى ھەر قايسى قىتئەلەرگىچە تارقالمىغان بولاتتى، مۇسۇلمانلارنىڭ سانى 1 مىليارد 300 مىليوندىن ئاشمىغان بولاتتى، ئىسلام دىنىنى بۇرمىلاپ، ئۇ "بىر تەرەپلىمە دىن، چەكتىن ئاشىدىغان دىن، ئىسلام دىنى زوراۋانلىق ۋە تېرورلۇقنى تەشەببۇس قىلىدۇ" دېگەنگە ئوخشاش ئادالەتسىز قاراشلارغا مۇسۇلمانلار ئۆزلىرىنىڭ ئەمەلىي ھەرىكىتى ئارقىلىق رەددىيە بېرىشى كېرەك. ئىسلام مەجلىسى تەشكىلاتى مۇسۇلمانلارنى ھەر خىل مەدەنىيەتلىك ئارىسىدىكى تىنچلىق سۆھبەتلىرىگە ئىزچىل بىلەن قاراش، بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتىنىڭ 2001-يىلىنى "ھەر خىل مەدەنىيەتلىك سۆھبەت يىلى" قىلىپ بېكىتكەنلىكىنى قوللاشقا چاقىرىدۇ.

يەنە داۋامدا نوئىمان ماشيەن توكيو مەسچىتىنىڭ قايتا ياسىلىپ پۈتكەنلىكى مۇراسىمى ۋە ياپونىيە ئىسلام مائارىپى مەركىزىنىڭ قۇرۇلۇش باشلاش مۇراسىمىغا قاتناشتى ھەمدە ياپونىيەدىكى ئەڭ بالدۇرقى ئىسلام جەمئىيىتىنى زىيارەت قىلدى، ياپونىيەلىك ۋە چەت ئەللىك ۋەكىللەر بىلەن ئۇچراشتى. (ئۆز مۇخبىرىمىز خەۋىرى)

ئىران زۇكتۇكى خاتەمى جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتى رەھبەرلىرى بىلەن كۆرۈشتى

مەملىكىتىمىزدە رەسمىي زىيارەتتە بولۇۋاتقان ئىران ئىسلام جۇمھۇرىيىتىنىڭ زۇكتۇكى سەئىد مۇھەممەد خاتەمى جانابلىرى 6-ئاينىڭ 24-كۈنى چۈشتىن كېيىن بېيجىڭدىكى دىياۋيۈيتەي دۆلەت مېھمانخانىسىدا جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ رەئىسى ھىلالىددىن چېن گۇاڭيۈەن ئاخۇن، مۇئاۋىن رەئىس قوشۇمچە باش كاتىپى مۇھەممەد ئەلى يۈي جېنگۈي، مۇئاۋىن رەئىسلىرى: ئەلى لىيۇ شۇشياڭ، مۇھەممەد سەئىد مايۈنفۇ، شەمشىدىن ھاجىلار بىلەن سەممىي كۆرۈشتى. ئىراننىڭ دىپلوماتىيە مىنىستىرى كەمال خەرازى، ئىراننىڭ جۇڭگودا تۇرۇشلۇق باش ئەلچىسى مەلەئىك قاتارلىقلار كۆرۈشۈشتە بىللە بولدى. ئىككى تەرەپ قىزغىن، دوستانە سۆھبەتلەشتى.

رەئىس ھىلالىددىن چېن گۇاڭيۈەن ئاخۇن ئالدى بىلەن جۇڭگو مۇسۇلمانلىرىغا ۋاكالىتەن، خاتەمى زۇكتۇكنىڭ مەملىكىتىمىزنى رەسمىي زىيارەت قىلغانلىقىنى قىزغىن قارشى ئالىدىغانلىقىنى بىلدۈردى ۋە ئۇزاق تارىخىي ئەنئەنىگە ئىگە جۇڭگو-ئىران ئىككى دۆلەت دوستلۇق مۇناسىۋىتىنىڭ ئۆزلۈكسىز راۋاج تېپىشىنى تىلىدى ھەمدە ئىرانلىق مېھمانلارغا مەملىكىتىمىز ئىسلام دىنى ۋە مۇسۇلمانلىرىنىڭ تارىخى ۋە ھازىرقى ئەھۋالىنى قىسقىچە تونۇشتۇرۇپ ئۆتتى.

خاتەمى زۇكتۇك ئۆز سۆزىدە جۇڭگو-ئىران ئىككى دۆلەت خەلقى، بولۇپمۇ ئىككى دۆلەت مۇسۇلمانلىرى ئارىسىدىكى ئەنئەنىۋى دوستلۇققا يۇقىرى باھا بەردى. ئۇ يەنە مۇنداق دېدى:

"مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام بىزگە 'ئىلىم يىراق جۇڭگودا بولسىمۇ تەھسىل قىلىڭلار' دەپ تەلىم بەرگەنىدى، بۇ، ئىسلام دىنىنىڭ پەنىي بىلىملەرگە ئىنتايىن ئەھمىيەت بېرىدىغانلىقىنى، كىشىلەرنى كىمدىن ئۆگىنىش، قەيەردە ئۆگىنىشتىن قەتئىينەزەر، ئىلىم تەھسىل قىلىشقا ۋە ئىزدىنىشكە ئىلھاملاندۇرىدىغانلىقىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ". ئۇ مۇسۇلمانلارنى ئۇزلۇكسىز ئۆگىنىپ، بىلىم ئىگەللەپ، ئۆزىنىڭ مەدەنىيەت سەۋىيىسىنى ئۆستۈرۈپ، جەمئىيەتكە ئۆزىنىڭ تىگىشلىك تۆھپىسىنى قوشۇشقا چاقىردى. خاتەمى زۇڭتۇڭ ئۆز سۆزىدە يەنە جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ خىزمىتى ۋە تىرىشچانلىقىنى مەدھىيىلىدى.

كۆرۈشۈش ئاخىرلاشقاندىن كېيىن، خاتەمى زۇڭتۇڭ قاتارلىقلار جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتى رەھبەرلىرى بىلەن خاتىرە سۈرەتكە چۈشتى ۋە قىزغىن خوشلاشتى. (مۇستەفا)

ئىران زۇڭتۇڭى خاتەمى شىنجاڭ ئىسلام دارىلفۇنۇنىنى زىيارەت قىلدى

ھۆكۈمىتىمىزنىڭ تەكلىپى بىلەن دۆلىتىمىزدە رەسمىي زىيارەتتە بولۇۋاتقان ئىران زۇڭتۇڭى سەئىد مۇھەممەد خاتەمى 2000-يىل 6-ئاينىڭ 24-كۈنى بېيجىڭ ۋاقتى كەچ سائەت 10 دىن 30 مىنوت ئۆتكەندە، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى مەمتىمىن زاكىر قاتارلىقلارنىڭ ھەمراھلىقىدا شىنجاڭ ئىسلام دارىلفۇنۇنىنى زىيارەت قىلدى. ئىسلام دارىلفۇنۇنىنىڭ ئوستاز-تالىپلىرى ۋە بۇيىل ئوقۇش پۈتتۈرىدىغان سىنىپتىن ئىمتىھان ئېلىۋاتقان ئۇرۇمچىدىكى بىر قىسىم داڭلىق ئىسلام ئۆلىمالىرى خاتەمى زۇڭتۇڭ ۋە ئۇنىڭ ھەمراھلىرىنى قىزغىن قارشى ئالدى. ئىسلام دارىلفۇنۇنىنىڭ مۇدىرى مۇھەممەد سالىھ داموللا ھاجى ئىسلام دارىلفۇنۇندىكى بارلىق ئوستاز-تالىپلار نامىدىن خاتەمى زۇڭتۇڭ ۋە ئۇنىڭ ھەمراھلىرىنىڭ مەكتەپنى زىيارەت قىلغىلى كەلگەنلىكىنى قىزغىن قارشى ئالىدىغانلىقىنى بىلدۈردى ھەمدە مېھمانلارغا ئىسلام دارىلفۇنۇنىنىڭ ئەھۋالىنى قىسقىچە تونۇشتۇرۇپ ئۆتتى. خاتەمى زۇڭتۇڭ ناھايىتى قىزغىن سۆز قىلىپ، ئىران-جۇڭگو ئىككى دۆلەت خەلقىنىڭ دوستلۇقىنى مەدھىيىلىدى. مەكتەپ مۇدىرى مۇھەممەد سالىھ داموللا ھاجى خاتەمى زۇڭتۇڭغا ئۆزى ئۇيغۇرچىغا تەرجىمە قىلغان «قۇرئان كەرىم» ۋە باشقا ئىسلام دىنىغا دائىر تەرجىمە ئەسەرلىرىنى سوۋغات قىلدى. ئاخىردا خاتەمى زۇڭتۇڭ ۋە ئۇنىڭ ھەمراھلىرى مۇھەممەد سالىھ داموللا ھاجىنىڭ ھەمراھلىقىدا مەكتەپ مەسچىتىدە خۇپتەن نامىزىنى ئوقۇدى. (سۇ شىڭجى)

سەئۇدى ئەرەبىستانى پادىشاھلىقى ھەرەم مەسچىتىنىڭ ئىمامى ئابدۇرەھمان سۇدەيس جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتى رەھبەرلىرى بىلەن كۆرۈشتى

2000-يىل 7-ئاينىڭ 4-كۈنى چۈشتە سەئۇدى ئەرەبىستانى پادىشاھلىقى ھەرەم مەسچىتىنىڭ ئىمامى ئابدۇرەھمان سۇدەيس قاتارلىق مېھمانلار سەئۇدى ئەرەبىستانىنىڭ جۇڭگودا تۇرۇشلۇق ئەلچىخانىسىنىڭ ۋاقتلىق ۋەكىلى ئادنان ئەپەندىنىڭ ھەمراھلىقىدا بېيجىڭ نېۋجى مەسچىتىدە جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ رەئىسى ھىلالىددىن چىن گۇاڭيۈەن، مۇئاۋىن رەئىسلىرىدىن مۇھەممەد سەئىد مايۈنفۇ، شەمشىدىن ھاجى قاتارلىقلار بىلەن كۆرۈشتى. جەمئىيەت رەئىسى ھىلالىددىن چىن گۇاڭيۈەن ئالدى بىلەن ئىمام ئابدۇرەھمان سۇدەيس ۋە ئۇنىڭ ھەمراھلىرىنى قىزغىن قارشى ئالىدىغانلىقىنى بىلدۈردى. ئۇ مۇنداق دېدى: "ھەرەم مەسچىتى ئىمامىنىڭ بۇ قېتىمقى زىيارىتى گەرچە غەيرىي رەسمىي زىيارەت بولسىمۇ، ئوخشاشلا ئىككى تەرەپ مۇسۇلمانلىرىنىڭ دوستانە ئالاقە ۋە مۇناسىۋىتىنىڭ تېخىمۇ يۇكسىلىشىدە ئىنتايىن مۇھىم رول ئوينايدۇ، بۇنىڭدىن كېيىن پۇرسەت تېپىلغاندا، سىزنىڭ جۇڭگودا رەسمىي زىيارەتتە بولۇشىڭىزنى ئۈمىد قىلىمەن". ئۇ يەنە مېھمانلارغا جۇڭگو ئىسلام دىنى ۋە مۇسۇلمانلىرىنىڭ ئەھۋالىنى قىسقىچە تونۇشتۇرۇپ ئۆتتى. ئىمام ئابدۇرەھمان سۇدەيس بۇ قېتىم جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ رەھبەرلىرى بىلەن كۆرۈشەلىگەنلىكىدىن تولىمۇ خۇشال بولغانلىقىنى بىلدۈردى. ئىككى دۆلەت ۋە ئىككى دۆلەت مۇسۇلمانلىرى ئوتتۇرىسىدىكى دوستانە ئالاقە ۋە ھەمكارلىقنىڭ تېخىمۇ كۆچىيىشىنى، شۇنداقلا بۇنىڭدىن كېيىن ئىككى تەرەپ مۇسۇلمانلىرى ئارىسىدىكى دوستانە بىرىپ-كېلىشنىڭ تېخىمۇ كۆپ بولۇپ تۇرۇشىنى ئۈمىد قىلدى.

كۆرۈشۈش ئاياغلاشقاندىن كېيىن ساھىپخان بىلەن مېھمانلار ئۆزئارا سوۋغات ئالماشتۇرۇشتى ۋە خاتىرە سۈرەتكە چۈشتى، ھەمدە نېۋجې مەسچىتىدە بىرلىكتە پېشىن نامىزىنى ئوقۇدى. (ئادىل ھاجى كېرەم)

شىنجاڭ دىنىي زاتلار ئېكسكۇرسىيە ئۆمىكى جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتىدە سۆھبەتتە بولدى

شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق بىرلىك سەپ بۆلۈمنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى ھاپىز نىياز باشچىلىقىدىكى شىنجاڭ دىنىي زاتلار ئېكسكۇرسىيە ئۆمىكى 2000-يىل 5-ئاينىڭ 26-كۈنى جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتىنى زىيارەت قىلدى. جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى قوشۇمچە باش كاتىپى مۇھەممەد ئەلى يۈي جېنكۈي، مۇئاۋىن رەئىسلىرى مۇھەممەد سەئىد ما يۈنفۇ، شەمشىدىن ھاجى، جۇڭگو ئىسلام دارىلفۇنۇنىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى خالىد ياڭ زۇڭشەن، مۇئاۋىن باش كاتىپلاردىن مۇستاپا ياڭ جىبۇ، بارات رەجەپ قاتارلىقلار ئۆمەك ئەزالىرى بىلەن سەممىي سۆھبەت ئۆتكۈزدى. مۇئاۋىن رەئىس مۇھەممەد سەئىد مايۈنفۇ مەملىكىتىمىز ئىسلام دىنى ئەھۋالىنى ھەم جەمئىيەتتە تۇرۇشلۇق رەھبەرلەرنى تونۇشتۇرۇپ ئۆتتى ۋە ئىنشائاللا، مەملىكىتىمىزنىڭ چوڭ ياخشى ۋەزىيىتىنىڭ تۇرتكىسى بىلەن ئىسلامىيەت ئىشلىرىنىڭ بۇندىن كېيىن تېخمۇ ياخشى بولىدىغانلىقىنى تەسەۋۋۇر قىلدى ھەمدە دىنىي زاتلارنىڭ ئېكسكۇرسىيە داۋامىدا ئىچكى ئۆلكىلەرنى ياخشى ئېكسكۇرسىيە قىلىپ ھەم ئۆگىنىپ، قايتىپ بارغاندىن كېيىن كەڭ ئېتىقادچى ئامما ئارىسىدا ئىككى مەدەنىيەتكە قۇرۇلۇشى ئۇچۇن تېخمۇ زور تۆھپە قوشۇشنى ئۇمىد قىلدى. ئاندىن، ئۆمەك باشلىقى ھاپىز نىياز ئۆمەك ئەزالىرىنى تونۇشتۇرۇپ ئۆتتى ھەمدە شىنجاڭنىڭ غەربىي رايونىنى ئېچىش دولقۇنى ئىچىدە ۋەزىيەتنىڭ تېخمۇ ياخشى بولۇۋاتقانلىقى، شىنجاڭدا دۆلتىمىزنىڭ دىنىي ئەركىنلىك سىياسىتىنىڭ ئىجرا قىلىنىش ئەھۋالى ۋە شىنجاڭدىكى دىنىي زاتلار قوشۇننىڭ ئىككى مەدەنىيەتكە قۇرۇلۇشىدىكى رولى قاتارلىق مەسىلەرنى سۆزلەپ ئۆتتى. ئۇمەك ئەزالىرى سۆھبەتتىن كېيىن جەمئىيەتنى ئېكسكۇرسىيە قىلدى، ئاخىردا ئىسلام جەمئىيىتى ئۆمەك ئەزالىرىغا «جۇڭگو مۇسۇلمانلىرى» ژۇرنىلى قاتارلىقلارنى تەقدىم قىلدى ۋە «پامىر رېستۇرانى»دا ئۆمەك ئەزالىرى شەرىپىگە زىياپەت بەردى. زىياپەتتىن كېيىن ئۆمەكتىكى مۇسۇلمان دىنىي زاتلار مەملىكەت بويىچە مەشھۇر قەدىمىي نېۇجېي مەسچىتىگە بېرىپ جۇمە نامىزى ئوقۇدى. (بارات رەجەپ)

شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى بويىچە يەرلىك ئىسلام جەمئىيەتلىرىنىڭ رەئىس، باش كاتىپلىرى بىرلەشمە يىغىنى چاقىرىلدى

شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق ئىسلام جەمئىيىتى 2000-يىل 4-ئاينىڭ 25-كۈنىدىن 27-كۈنىگىچە ئۇرۇمچىدە ئاپتونوم رايون بويىچە يەرلىك ئىسلام جەمئىيەتلىرىنىڭ رەئىس، باش كاتىپلىرى بىرلەشمە يىغىنى چاقىردى. يىغىنغا 16 ۋىلايەت، ئوبلاست، شەھەرلىك ۋە نۇقتىلىق 10 ناھىيە(شەھەر)لىك ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ جەمئىيەتتە تۇرۇشلۇق مۇئاۋىن رەئىس، باش كاتىپلىرى، ئاپتونوم رايونلۇق بىرلىك سەپ بۆلۈمى، ئاپتونوم رايونلۇق مىللەتلەر دىن ئىشلىرى كومىتېتى، ئاپتونوم رايونلۇق ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ مۇناسىۋەتلىك رەھبەرلىرى بولۇپ جەمئىي 50 نەچچە كىشى قاتناشتى.

يىغىن قاتناشچىلىرى نۇقتىلىق قىلىپ مەملىكەتلىك ئىسلام جەمئىيىتى 7-قېتىملىق يىغىنىنىڭ روھى، "ئۇلكىلىك مەسچىت" باھالاش قارارى، ئاپتونوم رايونلۇق ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ 1999-يىللىق خىزمەت خۇلاسىسى ۋە 2000-يىللىق خىزمەت پىلانىنى شۇنداقلا ئاپتونوم رايونلۇق بىرلىك سەپ بۆلۈم باشلىقلىرى، ئاپتونوم رايونلۇق مىللەتلەر دىن ئىشلىرى ئىدارە باشلىقلىرى يىغىنىنىڭ روھىنى ئەستايىدىل ئۆگەندى ھەمدە ئەمەلىيەتكە بىرلەشتۇرۇپ ئەستايىدىل مۇزاكىرە قىلدى. يىغىندا نۇقتىلىق 10 ۋىلايەت "ئىسلام دىنىنى سوتسىيالىستىك جەمئىيەتكە ئۇيغۇنلاشتۇرۇش" جەھەتتە تەجرىبە ئالماشتۇردى.

يىغىندا يەنە ئاپتونوم رايونلۇق ئىسلام جەمئىيىتى مەملىكەتلىك ئىسلام جەمئىيىتىگە ۋاكالىتەن شىنجاڭدىكى مەملىكەتلىك "ئۇلكىلىك مەسچىت"لەرگە لەۋھە تەقدىم قىلىش مۇراسىمى ۋە ئاپتونوم رايونلۇق ئىسلام جەمئىيىتى تۇزگەن «ۋەزىنەسىھەتتە پايدىلىنىش ماتېرىيالى»نى تارقىتىش مۇراسىمى ئۆتكۈزدى.

يىغىن ئاخىردا ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومنىڭ دائىمىي ھەيئەت ئەزاسى ئىسمايىل تىلىۋالدى مۇھىم سۆز قىلىپ، ھەر دەرىجىلىك ئىسلام جەمئىيەتلىرىدىن نۆۋەتتە دۆلەتنىڭ غەربىي رايونىنى كەڭ ئېچىش ئىستراتېگىيىسىنى قوللاپ، ئۆزىنىڭ "كۆۋرۈكلۈك" رولىنى جارى قىلدۇرۇپ، ئاپتونوم رايونىنىڭ سىياسىي،

ئىجتىمائىي مۇقىملىقى ۋە ئىقتىسادنىڭ راۋاجلىنىشى ئۈچۈن زور تۆھپە قوشۇشنى تەلەپ قىلدى. ئاپتونوم رايونلۇق مىللەت-دىن ئىشلىرى كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى رىشىت نىياز "ھەر دەرىجىلىك ئىسلام جەمئىيەتلىرىنىڭ رولىنى ياخشى جارى قىلدۇرۇش" توغرىسىدا مۇھىم سۆز قىلدى.
(ياقۇپ ھاجى مۇھەممەد)

قەشقەر ۋىلايەتلىك ئىسلام جەمئىيىتى 2-سانلىق ئومۇمىي ھەيئەت ئەزالىرى يىغىنى ئاچتى

قەشقەر ۋىلايەتلىك ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ 2-سانلىق ئومۇمىي ھەيئەت ئەزالىرى يىغىنى 2000-يىل 5-ئاينىڭ 18-كۈنى قەشقەر شەھىرىدە چاقىرىلدى.

يىغىنغا ۋىلايىتىمىزنىڭ 12 ناھىيە (شەھەر) دىكى ۋىلايەتلىك ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ ھەيئەت ئەزالىرى، بىر قىسىم نۇقتىلىق جۇمە مەسچىتلىرىنىڭ خاتىپلىرى بولۇپ 65 نەپەر كىشى ئىشتىراك قىلدى، يىغىنغا يەنە ۋىلايەتلىك سىياسىي كېڭەش خىزمەت كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى، ۋىلايەتلىك بىرلىك سەپ بۆلۈمىنىڭ باشلىقى روزى كېرىم، ۋىلايەتلىك بىرلىك سەپ بۆلۈمىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى ئۆمەرجان مۇھەممەد قاتارلىقلار قاتناشتى ھەمدە مۇھىم سۆز قىلدى، يىغىن ئىشتىراكچىلىرى ۋىلايەتلىك ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ يېقىنقى بىر مەزگىللىك خىزمەت دوكلاتىنى، ئاپتونوم رايونلۇق ئىسلام جەمئىيىتى چاقىرغان رەئىس، باش كاتىپلار يىغىنىنىڭ روھىنى ھەمدە ۋىلايەتلىك ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ رەئىسى ھارۇنخان مەخسۇم ھاجى يەتكۈزگەن مەملىكەتلىك ئىسلام جەمئىيىتى 7-قېتىملىق ۋەكىللەر يىغىنىنىڭ روھى ۋە رەئىس لى رۇيخۇەننىڭ مەملىكەتلىك دىنىي تەشكىلاتلار باشلىقلىرىنى كۈتۈۋالغاندا قىلغان مۇھىم سۆزىنىڭ روھىنى ئەستايىدىل ئاڭلاپ ئۆتتى. ئاخىرىدا روزى كېرىم غەربىي رايوننى ئېچىش مەسلىسى توغرىسىدا مۇھىم سۆز قىلدى.

يىغىن ئاخىرىدا ۋىلايىتىمىزدىن مەملىكەت بويىچە ئۇلگىلىك 4 مەسچىتكە لەۋھە تەقدىم قىلىش مۇراسىمى ئۆتكۈزۈلدى. (ياقۇپ ھاجى مۇھەممەد)

قىزىلسۇ ئوبلاستلىق ئىسلام جەمئىيىتى 3-نۆۋەتلىك ھەيئىتى 2-سانلىق دائىمىي ھەيئەت ئەزالىرى (كېڭەيتىلگەن) يىغىنى چاقىردى

2000-يىل 5-ئاينىڭ 17-كۈنىدىن 18-كۈنىگىچە ئاتۇش شەھىرىدە ئوبلاستلىق ئىسلام جەمئىيىتى 3-نۆۋەتلىك ھەيئىتىنىڭ 2-سانلىق دائىمىي ھەيئەت ئەزالىرى يىغىنى چاقىرىلدى، يىغىنغا 28 نەپەر كىشى قاتناشتى.

ئوبلاستلىق ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ رەئىسى جەرۇللا قارى ھاجىم ئېچىش نۇتقى سۆزلىدى. ئوبلاستلىق مىللەتلەر-دىن ئىشلىرى كومىتېتىنىڭ مۇدىرى ئابلىز ھاجىم ئاپتونوم رايوندا چاقىرىلغان مىللەتلەر-دىن ئىشلىرى كومىتېتى مۇدىرلىرى يىغىنىنىڭ روھىنى يەتكۈزدى. ئوبلاستلىق ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ دائىمىي ئىشلارغا مەسئۇل مۇئاۋىن رەئىسى ئابلا ئابدۇۋەلى ئاپتونوم رايوندا ئېچىلغان ئىسلام جەمئىيىتى خىزمەت يىغىنىنىڭ روھىنى يەتكۈزدى ھەمدە 1999-يىللىق ئىشلەنگەن خىزمەتلەردىن خۇلاسە چىقاردى ۋە ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ 2000-يىللىق خىزمەتلىرىنى ئورۇنلاشتۇردى. ئاخىرىدا، مەملىكەت بويىچە 100 «بەشتە ياخشى» مەسچىتنىڭ بىرى بولۇپ باھالانغان ئاتۇش شەھىرىنىڭ مەركىزى جامەسىگە مۇكاپات بويۇمى تارقىتىپ بېرىلدى، شۇنداقلا، ئاپتونوم رايونلۇق ئىسلام جەمئىيىتى باشچىلىقىدا تۈزۈلگەن 1468 نۇسخا «ۋەزنەسىھەتتە پايدىلىنىش ماتېرىيالى»نى ئۆچ ناھىيە بىر شەھەردىكى مەسچىتلەرگە تارقىتىش مۇراسىمى ئۆتكۈزۈلدى.
(غالىپجان مۇھەممەد)

يەكەن ناھىيىسىنىڭ ھەرقايسى يېزا-بازارلىرىدا شۆبە ئىسلام جەمئىيەتلىرى قۇرۇلدى

يەكەن ناھىيىسى ئاپتونوم رايون بويىچە دائىرىسى كەڭ، نوپۇسى كۆپ، ئاھالىلار شالاڭ، تارقاق ئولتۇراقلاشقان، مىللەتلەر كۆپرەك، دىنىي خىزمەتلەر بىرقەدەر ئېغىر كۆپ ناھىيە بولۇپ، ناھىيىلىك ئىسلام جەمئىيىتى كەسپىي خىزمەتلەرنى قانات يايدۇرۇشتا بېتىشىپ بولالمايلا بەزى خىزمەتلەر بېسىلىپ قالغانىدى.

ۋىلايەتلىك، ناھىيىلىك بىرلىك سەپ بۆلۈم، مىللەت-دىن ئىشلىرى ئىدارىلىرىنىڭ يېقىندىن كۆڭۈل بۆلۈشى بىلەن، بۇ يىل 2-ئايدىن 5-ئاينىڭ ئاخىرىغىچە بۇ ناھىيىگە قاراشلىق 29 يېزا-بازارلىق شۆبە ئىسلام جەمئىيەتلىرىنىڭ تۇنجى نۆۋەتلىك قۇرۇلتىيى ئۆتكۈزۈلۈپ، دېموكراتىك سايلام ئاساسىدا شۆبە ئىسلام جەمئىيەتلىرى قۇرۇلدى. بۇنىڭ بىلەن يېزا-بازارلاردىمۇ بىر بوشلۇق تولدۇرۇلۇپ، يېزا-بازارلىق شۆبە ئىسلام جەمئىيەتلىرىنىڭ مۇقىم ئىشخانا، ۋىۋىسكىسى، مۇلۇكلىرى، ئىش بېجىرىش ئاپپاراتلىرى، كەسپىي خادىملىرى بار بولدى.

بۇ جەمئىيەتلەرنىڭ قۇرۇلۇش مۇراسىمىغا ناھىيىلىك ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ رەئىسلىرى، باش كاتىپى نۆۋەت بىلەن بېرىپ قاتناشتى ۋە تەبرىك خېتى ئوقۇپ تەبرىكلىدى. يىغىندا، شۆبە ئىسلام جەمئىيەتلىرىنىڭ نىزامنامىسى ماقۇللاندى، ئۇلارنىڭ خىزمەت دائىرىسى، ۋەزىپىسى، رەئىس، باش كاتىپلارنىڭ ھوقۇق دائىرىسى، مەسئۇلىيىتى ئېنىق بېكىتىلدى. ھەرقايسى جەمئىيەتلەردە بىر رەئىس، بىردىن ئىككىگىچە مۇئاۋىن رەئىس، بىر باش كاتىپ، بەشتىن يەتتىگىچە دائىمىي ھەيئەت ئەزاسى سايلاپ چىقىلدى. (ئابلا تۇرسۇن)

چېرا ناھىيىلىك 2-نۆۋەتلىك ئىسلام جەمئىيىتى 3-سانلىق ھەيئەت ئەزالىرى يىغىنى چاقىردى

چېرا ناھىيىلىك 2-نۆۋەتلىك ئىسلام جەمئىيىتى 3-سانلىق ھەيئەت ئەزالىرى يىغىنى 5-ئاينىڭ 15-كۈنى ناھىيىلىك ئىسلام جەمئىيىتى يىغىن زالىدا داغدۇغىلىق چاقىرىلدى.

يىغىنغا ناھىيە تەۋەسىدىكى سەككىز يېزا-بازاردىن كەلگەن 42 نەپەر ئەزا قاتناشتى. ناھىيىلىك ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ رەئىسى ئاۋۇت قارى ئاخۇنۇم، مۇئاۋىن رەئىسى ئابدۇللا قارى ھاجىم مەملىكەتلىك 7-قېتىملىق ئىسلام دىنى ۋەكىللەر يىغىنىنىڭ روھىنى يەتكۈزدى. ناھىيىلىك ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ باش كاتىپى مۇھەممەد ربھم جەمئىيەتنىڭ دائىمىي ھەيئىتىنىڭ ھاۋالىسى بىلەن جەمئىيەتنىڭ ئالدىنقى بىر يېرىم يىللىق خىزمىتىدىن دوكلات بەردى. ئۇ مۇنداق دېدى: "ناھىيىلىك ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ ھەيئەتلىرى ئېتىقادچىلار ئارىسىدا، نامراتلارغا ياردەم بېرىش، دىنىي ئىزباسارلارنى يېتىشتۇرۇش، ئامما ئارىسىدىكى ئىختىلاپلارنى مۇۋاپىق ھەل قىلىپ ئىتتىپاقلىقنى چىقىش قىلىش جەھەتتە باشلامچى بولدى. ئالاقىدار ئورۇنلارنىڭ قوللاپ ياردەم بېرىشى بىلەن دىنىي ئىزباسارلارنى يېتىشتۇرۇش كۇرسى ئېچىپ دىنىي ساھەدىكى ئۇزۇكچىلىك مەسىلىسىنى ھەل قىلدى. ئىلغارلارغا ئىلھام بېرىش يۇزىسىدىن ناھىيە بويىچە 42 نەپەر دىنىي زات، 30 مەسچىتنى «بەشتە ياخشى» باھالاپ تەقدىرلىدى. 9 نەپەر ياشنى تاللاپ يۇقىرى دەرىجىلىك ئىسلام دىنىي مەكتەپلىرىدە ئوقۇتتى".

يىغىندا، مەسچىدلەردە سۆزلىنىدىغان ۋەزىتەبلىغ مەزمۇنلىرى كەڭ كۆشادە مۇھاكىمە قىلىنىپ چۈشەنچە چوڭقۇرلاشتۇرۇلدى.

يىغىن مەرھۇم مۇئاۋىن رەئىس ئابدىغۇپۇر قارى ھاجىمنىڭ ئاخىرەتلىكىگە ئاتاپ ئاۋۇت قارى ئاخۇنۇمنىڭ قىرائەت قىلىشى، مۇھەممەت سەيدى دامۇللا ھاجىمنىڭ دۇئا-تىلاۋەت قىلىشى بىلەن ئاخىرلاشتى.

(مۇھەممەد ربھىم)

قىسقا خەۋەر

ئۇمۇمىي نوپۇسنىڭ 60%نى ئازسانلىق مىللەت ئاھالىسى ئىگىلەيدىغان بېكتۇەن يېزا ئىگىلىك 3-دۈزىيە 50-تۇەن رەھبەرلىكى يېقىندا «بەشتە ياخشى» دىنىي پائالىيەت سورۇنى، «بەشتە ياخشى» دىنىي زاتلارنى ماددىي بويۇم بىلەن مۇكاپاتلىدى. (رەيھانگۇل تۇراق، مۇكەررەم قۇربان)

جۇڭگو ئىسلام داربلفۇنۇنىڭ يېڭىدىن تەڭشەلگەن رەھبەرلىكى ئېلان قىلىندى

دۆلەتلىك دىن ئىشلىرى ئىدارىسى يېقىندا جۇڭگو ئىسلام داربلفۇنۇنىڭ يېڭىدىن تەڭشەلگەن رەھبەرلىكىنى بېكىتىپ ئېلان قىلدى: 2000-يىل 5-ئاينىڭ 25-كۈنىدىن باشلاپ، جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ رەئىسى ھىلالىددىن چېن گۇاڭيۈەن قۇشۇمچە مۇدىرلىق ۋەزىپىسىگە، مۇئاۋىن رەئىس شەمشىدىن ھاجى، مەسلىھەتچى مۇھەممەد ھەنەفى ۋەن ياۋبىن، مۇئاۋىن رەئىس قوشۇمچە باش كاتىپ مۇھەممەد ئەلى يۈي جېنگۈيلار قوشۇمچە مۇئاۋىن مۇدىرلىق ۋەزىپىسىگە، مۇھەممەد ھەنەفى ۋەن ياۋبىن داربلفۇنۇن خىزمىتىگە رياسەتچىلىك قىلىشقا، خالىد ياڭ زۇڭشەن مەخسۇس مۇئاۋىن مۇدىرلىق ۋەزىپىسىگە تەينىلەندى.

(ھاجى مەھمۇدى)

جۇڭگو ئىسلام داربلفۇنۇنى تۇلۇق كۇرس سىنىپىنىڭ ئوقۇش پۈتتۈرۈش مۇراسىمى ئۆتكۈزۈلدى

جۇڭگو ئىسلام داربلفۇنۇنىنىڭ ئاربلىقتا ئۇزۇلۈپ قالغان تۇلۇق كۇرس سىنىپى 1996-يىلى ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەنىدى. بۇ يىل 7-ئاينىڭ 7-كۈنى ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەندىن كېيىنكى تۇنجى قارارلىق سىنىپنىڭ ئوقۇش پۈتتۈرۈش مۇراسىمى ئۆتكۈزۈلدى. مۇراسىمغا داربلفۇنۇنىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى شەمشىدىن ھاجى رياسەتچىلىك قىلدى. دۆلەتلىك دىن ئىشلىرى ئىدارىسى 1-مەھكىمىسىنىڭ باشلىقى شۇەي فىڭ، ئىسلام باشقارمىسىنىڭ باشلىقى جاۋ جيەنجېڭ، جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ رەئىسى ھىلالىددىن چېن گۇاڭيۈەن، جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسلىرى ئەلى لىيۇ شۇشياڭ، مۇھەممەد سەئىد ما يۈنفۇ، شەمشىدىن ھاجى، جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ مەسلىھەتچىلىرى ھاجى ئىلياس شېن شياشى، مۇھەممەد ھەنەفى ۋەن ياۋبىن، جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ مۇئاۋىن باش كاتىپلىرى ئىبراھىم خۇڭ چاڭيۇ، بارات رەجەپ قاتارلىقلار ۋە ئىسلام داربلفۇنۇنىنىڭ بارلىق ئۇستاز-تالىپلىرى قاتناشتى. بۇ سىنىپقا تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن مەسچىت-مەدرىسلەردە ئىككى يىلدىن دىنىي بىلىم ۋە ئەرەب تىلى ئۆگەنگەن 25 ياشتىن تۆۋەن ياشلار قوبۇل قىلىنغانىدى. ئوقۇش جەريانىدا، ئۇلارغا ئەسلىدىكى دەرس پروگراممىسى بويىچە بەلگىلەنگەن دىنىي دەرس، ئەرەب تىلى، مەدەنىيەت دەرسى، سىياسىي قانۇن دەرسلىرىدىن سىرت، ئۇلارنىڭ بىلىم دائىرىسىنى تېخىمۇ كېڭەيتىش ئۈچۈن مەخسۇس تىملار بويىچە نۇرغۇن لېكسىيەلەر ئورۇنلاشتۇرۇلدى. شۇنداقلا ئۇلارنىڭ ھازىرقى زامانىۋىي جەمئىيەتكە ماسلىشىشچانلىقىنى ئاشۇرۇش ئۈچۈن كومپيۇتېر، ئېنگلىز تىلى دەرسلىرى ئۆتۈلدى.

مۇراسىمدا دۆلەتلىك دىن ئىشلىرى ئىدارىسىنىڭ مەھكىمە باشلىقى شۇەي فىڭ جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ يېڭىدىن تەڭشەلگەن رەھبەرلىك كوللېكتىپىنىڭ ئىسملىكىنى ئېلان قىلدى. مۇراسىمدا خالىد ياڭ زۇڭشەن ئوقۇش پۈتتۈرىدىغان تالىپلارنىڭ تۆت يىللىق ئوقۇش ئەھۋالىنى قىسقىچە تونۇشتۇرۇپ ئۆتتى. رەئىس قوشۇمچە داربلفۇنۇن مۇدىرى ھىلالىددىن چېن گۇاڭيۈەن نۇتۇق سۆزلەپ، ئوقۇش پۈتتۈرگەن تالىپلارنى قىزغىن تەبرىكلەش بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئۆزىنىڭ 50-يىللاردا بۇ داربلفۇنۇنىنىڭ تۇنجى قارارلىق تولۇق كۇرس تالىپى بولۇپ ئوقۇغان ھاياتىنى ئەسلەپ ئۆتتى ۋە ئۆزىنىڭ 40 نەچچە يىل ئىمام بولۇش تەجرىبىلىرىگە ئاساسەن، تالىپلارغا كونكرېت تەلەپلەرنى ئوتتۇرىغا قويدى. مەھكىمە باشلىقى شۇەي فىڭ سۆز قىلىپ دۆلەتلىك دىن ئىشلىرى ئىدارىسىغا ۋاكالىتەن، ئوقۇش پۈتتۈرگەن تالىپلارنى تەبرىكلىدى ۋە ئۇلاردىن كۈتىدىغان ئۈمىد-تەلەپلەرنى قويدى.

مۇراسىمدا ئوقۇش پۈتتۈرىدىغان تالىپلار جانلىق ۋە مەزمۇنلۇق شەكىللەردە ئۆزلىرىنىڭ ئۆگىنىش ئەھۋالىنى ئۆزلىرىنىڭ تۆت يىللىق ھاياتى، بۇنىڭدىن كېيىنكى غايىسى قاتارلىقلارنى دوكلاد قىلدى: ئەرەبچە سۆزلىشىش، ئېنگلىزچە سۆزلىشىش، ئەرەبچە-خەنزۇچە دىنىي ھۆسنىخەت يېزىش، ئەرەبچە مەدھىيە-قەسىدە ئوقۇش، قىرائەت قىلىش... قاتارلىق شەكىللەر ئارقىلىق، ئوقۇش پۈتتۈرۈش مۇراسىمىنى ئىلگىرىكى مۇراسىملارغا قارىغاندا يېڭى تۇسكە ئىگە قىلدى. ئاخىردا جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتى ئۇلارنىڭ شەرىپىگە زىياپەت بەردى.

بۇ يىل ئوقۇش پۈتتۈرگەن تالىپلارنىڭ بىر قىسمى مىسىردىكى ئەزھەر ئۇنىۋېرسىتېتىغا ۋە پاكىستاندىكى ئىسلام ئاباد خەلقئارالىق ئىسلام ئۇنىۋېرسىتېتىغا بېرىپ داۋاملىق بىلىم ئالىدۇ؛ بىر قىسمى ئىچكىرىدىكى نۇقتىلىق

شەھەرلەردىكى مەسچىتلەرگە بېرىپ ئىماملىق قىلىدۇ؛ بىر قىسمى ھەرقايسى ئىسلام مەكتەپلىرىدا مۇددەرىسلىك قىلىدۇ؛ ئاز بىر قىسمى ئۆز ئۆلكە، ئاپتونوم رايونلىرىغا بېرىپ ئىمامەتچىلىك قىلىدۇ.

(ھاجى مەھمۇدى)

قەشقەر ۋىلايىتىدە ۋەزىتەبلىغچىلەر كۇرسى ئېچىلدى

قەشقەر ۋىلايەتلىك ئىسلام جەمئىيىتى مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلارنىڭ قوللىشى ۋە ياردىمى بىلەن 2000 -يىل 5-ئاينىڭ 25-كۈنىدىن 27-كۈنىگىچە ۋىلايەت بويىچە ۋەزىتەبلىغچىلەر كۇرسى ئاچتى.

كۇرسقا ۋىلايەتلىك ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ ھەيئەت ئەزالىرى، بىر قىسىم ناھىيە بازىرىدىكى نۇقتىلىق جۇمە مەسچىتلىرىنىڭ خاتىپلىرى، ۋىلايەتلىك ئىسلام جەمئىيىتى باشقۇرۇشىدىكى دىنى مەكتەپنىڭ ئۇستاز ۋە تالىپلىرى بولۇپ 180 نەپەر كىشى قاتناشتى.

كۇرسنىڭ باشلىنىش مۇراسىمىدا مەشھۇر ئۆلىمالاردىن ھارۇنخان مەخسۇم ھاجىم، سادىق قارى ھاجىملار ئۆزلىرىنىڭ ئۇزۇن يىللىق مول تەجرىبىلىرى ئارقىلىق ۋەزىتەبلىغ قىلىشنىڭ ئۇسۇلى، ئەھمىيىتى، ۋەزىتەبلىغ قىلىشتا دىققەت قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلار ھەمدە ۋەزىتەبلىغ قىلىشتىكى ۋاقىت كۆز قارىشى قاتارلىق مەزمۇنلاردا مۇھىم سۆز قىلدى ھەمدە ئۆزلىرى باشلامچى بولۇپ بۇ قېتىم ئاپتونوم رايونلۇق ئىسلام جەمئىيىتى تەۋزۇپ چىققان «ۋەزىنەسىھەتتە پايدىلىنىش ماتېرىيالى»دىكى سۈرە فاتىھە، سۈرە ئىخلاس ۋە ناماز، روزا، ھەج توغرىسىدىكى مەزمۇنلارنى تەبلىغ قىلىپ بەردى. ئاندىن يەنە 12 نەپەر دىنىي زات شۇ كىتابتىكى 25 مەزمۇننى ئاممىباب، چۈشىنىشلىك قىلىپ تەبلىغ قىلدى.

بۇ قېتىمقى كۇرس ئارقىلىق كۇرسانتلار بىر قېتىملىق مول دىنىي بىلىم ۋە ۋەزىتەبلىغ بىلىملىرىگە ئىگە بولدى. ئۇلارنىڭ تەبلىغ قىلىش سەۋىيىسى تېخىمۇ يۇقىرى كۆتۈرۈلدى، ئۇلار: بۇ قېتىمقى كۇرس ناھايىتى ياخشى ئېچىلدى، «ۋەزىنەسىھەتتە پايدىلىنىش ماتېرىيالى» ناھايىتى ياخشى تەۋزۇلۇپتۇ، كەڭ ئېتىقادچى ئاممىنىڭ بۇ جەھەتتىكى ئېنكاسى ناھايىتى ياخشى، بۇنىڭدىن كېيىن بىز چۇقۇم ۋەزىتەبلىغ قىلىشنى قېلىپلاشتۇرۇش ئۈچۈن زور تىرىشچانلىق كۆرسىتىمىز، دېيىشتى.

ۋىلايەتلىك بىرلىك سەپ بۆلۈمىنىڭ باشلىقى روزى كېرەم كۇرسنىڭ ئاخىرلىشىش مۇراسىمىدا مۇھىم سۆز قىلدى، ھەمدە كۇرسانتلاردىن ۋەزىتەبلىغ قىلىش سەۋىيىسىنى يۇقىرى كۆتۈرۈش، ۋەزىتەبلىغنى قېلىپلاشتۇرۇپ، ئىسلام دىنىنى سوتسىيالىستىك جەمئىيەتكە ئۇيغۇنلاشتۇرۇش توغرىسىدا كونكرېت تەلەپلەرنى ئوتتۇرىغا قويدى.

(ياقۇپ ھاجى مۇھەممەد)

ئىلى ۋىلايەتلىك ئىسلام دىنى ئۇقۇتۇش نۇقتىسىدا 3-قارارلىق ۋەزىپىدىكى ئىماملار كۇرسى ئېچىلدى

مەركەزنىڭ غەربىي رايونىنى كەڭ كۆلەمدە ئېچىش ئىستراتېگىيىلىك ئورۇنلاشتۇرۇشىغا ئاكتىپ ماسلىشىش ئۈچۈن، ئىلى ۋىلايىتىدە بۇ يىل 3-ئاينىڭ 21-كۈنىدىن 5-ئاينىڭ 21-كۈنىگىچە 3-قارارلىق ئىماملار كۇرسى ئېچىلدى. كۇرسقا پۈتۈن ۋىلايەتتىكى 8 ناھىيە، بىر شەھەردىن 94 نەپەر ۋەزىپىدىكى ئىماملار قاتناشتى. تېل ئايرىملىقىغا قاراپ كۇرسانتلار ئۇيغۇر تىلى ۋە خەنزۇ تىلى بويىچە ئىككى سىنىپقا ئايرىلدى. بۇ قېتىملىق كۇرسقا قاتناشقۇچىلار ئۇيغۇر، قازاق، خۇيزۇ، دۇڭشياڭ، ئۆزبەك، سالار بولۇپ 6 مىللەتتىن تەركىپ تاپتى. ئۇقۇتۇشتا، 70% دىنىي بىلىم دەرسى، 30% سىياسەت، قانۇن-تۈزۈم، ئەخلاق-پەزىلەت ۋە تېل گرامماتىكىسى دەرسلىرى ئۆتۈلدى. ھەر بىر سىنىپقا ئىككىدىن ئۇچكە قەدەر مۇددەرىس سەپلەندى.

پىشقەدەم مۆتىۋەر زات يۈسۈپ قارىم ئۆزىنىڭ ياشىنىپ قالغانلىقىغا قارىماي، ئۆز دەرسىنى تولۇق تەييارلىق كۆرۈپ ياخشى ئۆتۈش بىلەن بىللە يەنە كۇرسانتلارغا ئىسلام تارىخىدىن قوشۇمچە سىستېمىلىق بىلىم بەردى. تالانتلىق ياش ئاخۇنۇم—ئىلياس ئەرەپ تىلى دەرسىنى زامانىۋى ئۇسۇلدا ئۇتۇپ، كۇرسانتلارنىڭ ياخشى باھاسىغا ئېرىشتى. ئۆتۈلگەن دىنىي دەرس مەزمۇنلىرى: ئىبادەت ئىسلامىيە، ئاقايىت زوروربىيە، مىشكات، لۇئلۇ مەرجان، تەفسىر جالالەين، قازىي بەيزاۋى، قىرائەت، ئەرەپ تىلى بولۇپ، كۇرسانتلارنىڭ لاياقەتلىك بولۇشى يۈز پېرسەنتكە يەتتى. دەرس ئارىلىقىدا يەنە نىكاھ خۇتبىسى، جۇمە خۇتبىسى، ئىككى ھېيت نامىزىنىڭ خۇتبىسى، مېيىت نامىزىنى چۈشۈرۈش قائىدىسى ۋە مېيىتنى يۇيۇش قائىدىسى قاتارلىق بىلىملەر ئۆگىتىلدى.

كۇرس ئارىلىقىدا ئاپتونوم رايونلۇق بىرلىك سەپ بۆلۈمىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى ھاپىز نىياز ئىلىدا خىزمەتلەرنى كۆزدىن كەچۈرۈش پۈرسىتىدىن پايدىلىنىپ، ئۇقۇتۇش نۇقتىسىغا كېلىپ، دىنىي ۋەزىيەت ۋە دىنىي سىياسەت ھەققىدە مۇھىم دوكلات بەردى. مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلارنىڭ مەسئۇللىرى قانۇن-تۈزۈم توغرىسىدا دەرس ئۆتۈپ بەردى. كۇرس ئاخىرىدا ھەر جەھەتتىن ئۈلگىلىك بولغان 4 نەپەر مۇددەرىس ۋە 8 نەپەر كۇرسانت مۇنەۋۋەر بولۇپ باھالىنىپ مۇكاپاتلاندى ۋە تەقدىرلەندى. (ئۇمەر مافالىڭ)

يەكەن ناھىيىلىك ئىسلام جەمئىيىتى ئاچقان 13-قارارلىق دىنىي بىلىم ئاشۇرۇش كۇرسى غەلىبىلىك ئاخىرلاشتى

يەكەن ناھىيىلىك ئىسلام جەمئىيىتى ئاچقان 13-قارارلىق ياش، ئوتتۇرا ياشلىق دىنىي زاتلارنىڭ بىلىم ئاشۇرۇش كۇرسى 1999-يىل 11-ئاينىڭ 1-كۈنى كونا شەھەر جامە مەسچىتىدە ئوقۇش باشلاپ، 2000-يىلى 5-ئاينىڭ 25-كۈنى ئوقۇش پۈتتۈرۈش مۇراسىمى ئۆتكۈزدى.

مۇراسىمغا كۇرسانت-ئۇستازلاردىن باشقا ناھىيىنىڭ مۇناسىۋەتلىك رەھبەرلىرى، مۇناسىۋەتلىك تارماقلارنىڭ مەسئۇللىرى، ناھىيىلىك ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ دائىمىي ھەيئەت ئەزالىرى، يەكەن بازىرى تەۋەسىدىكى مەسچىتلەرنىڭ ئىمام-خاتىپلىرى، ھەرقايسى يېزا-بازارلىق شۆبە ئىسلام جەمئىيەتلىرىنىڭ رەئىسلىرى، باش كاتىپى، ناھىيىلىك بىرلىك سەپ بۆلۈمى، خەلق ھۆكۈمىتى مىللەتلەردىن ئىشلىرى ئىدارىسىنىڭ خادىملىرى، ناھىيە تەۋەسىدىكى ئىدارە-ئورگانلاردىن بۇ قېتىمقى كۇرسقا تەكلىپ بىلەن دەرس ئۆتكەن كادىرلار، يەكەن بازىرى تەۋەسىدىكى سودا-سانائەتچىلەر ۋە مەرپەتپەرۋەر زاتلار ۋەكىللىرى، كۇرسقا ئىقتىسادىي جەھەتتىن ياردەم بەرگەن شەخسلەر بولۇپ جەمئىي 300 دىن ئارتۇق كىشى قاتناشتى. مۇراسىمغا ناھىيىلىك مىللەتلەردىن ئىشلىرى ئىدارىسىنىڭ باشلىقى مەخمۇت ئەخمەت رىياسەتچىلىك قىلدى.

ئالدى بىلەن ناھىيىلىك پارتكومنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى، ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ ھاكىمى ئابدۇغېنى ئىگەمبەردى سۆز قىلىپ، بۇ قېتىمقى ئۆگىنىش كۇرسىنىڭ نەتىجىلىك ئاياغلاشقانلىقىنى قىزغىن تەبرىكلىدى. ئاندىن ناھىيىنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالى، نۆۋەتتىكى سىياسىي-دىنىي ۋەزىيەت، نۆۋەتتىكى مىللىي-دىنىي سىياسەتلەرنىڭ ئىجرا قىلىنىش ئەھۋالى، دىنىي زاتلاردىن، كۇرسانتلاردىن كۈتىدىغان تەلەپ، ئۈمىد ۋە بۇندىن كېيىن ئىشلەيدىغان خىزمەتلەر ئۈستىدە تەپسىلىي سۆز قىلدى. ئارقىدىن ناھىيىلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، كونا شەھەر جامە مەسچىتىنىڭ ئىمام-خاتىپى، بۇ قېتىمقى كۇرسنىڭ باش مۇددەرىسى ئابدۇسەمەت دامۇللا ھاجىم كۇرسنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالى، ئوقۇتۇش پىلانىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇلۇش ۋە ئىجرا قىلىنىش ئەھۋالى، تەشكىلىي تۈزۈم، ئىقتىسادىي، تۇرمۇش ئەھۋالى قاتارلىقلارنى تەپسىلىي تونۇشتۇرۇپ ئۆتتى ۋە كۇرسنىڭ ئۈزۈلۈپ قالماي ئېچىلىشى ئۈچۈن ياخشى شارائىت يارىتىپ بەرگەن ناھىيە رەھبەرلىرىگە، كۇرسنى ئىقتىسادىي جەھەتتىن قوللاپ كېلىۋاتقان دىنىي زاتلار ۋە ئېتىقادچى ئاممىغا رەھمەت ئېيتتى.

يەتتە ئايلىق بۇ قېتىمقى كۇرسقا ناھىيىگە قاراشلىق 29 يېزا-بازاردىن مۇقىم ئىمامى يوق، ئىمامى ۋاپات بولۇپ ئورنى بوش قالغان، ئىمامى ياشىنىپ قالغان ياكى كېسەللىك سەۋەبى بىلەن ۋەزىپىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالمايۋاتقان مەسچىتلەرنى ئاساس قىلىپ، ئېتىقادچى ئامما ۋە كەنت كومىتېتى كۆرسەتكەن ئارقىلىق 20 ياشتىن 40 ياشقىچە بولغان 100 تالىپ قوبۇل قىلىنغان، كۇرسانتلارغا 70% دىنىي دەرس، 30% قانۇن-سىياسەت، پەن-تېخنىكا دەرسى ئۆتۈلدى. دىنىي دەرسنى ناھىيىلىك ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ رەئىسلىرى، دائىمىي ھەيئەت ئەزالىرى ئۆتتى. قانۇن-سىياسەت، پەن-تېخنىكا دەرسنى ناھىيە تەۋەسىدىكى مۇناسىۋەتلىك ئىدارە-ئورگانلارنىڭ مەسئۇللىرى تەكلىپ بىلەن ئۆتتى.

تالىپلار دىنى ۋە مەدەنىيەت سەۋىيىسىنى ئاساس قىلىپ تۆت سىنىپقا ئايرىلدى. دىنى دەرسلەردىن قۇرئان كەرىمنىڭ 30-پارىسىنى تەجۋىد قائىدىسى بويىچە ياد ئېلىش، قىرائەت دەرسى، مەرھۇم ئۆلىما ئابدۇقادىر دامۇللامنىڭ «ئاقائىد زورورىيە»، «ئىبادەت ئىسلامىيە» ناملىق كىتابلىرىنى تەپسىلىي شەرھىلەپ ئۆتۈش ۋە ئۇنىڭ مۇھىم مەزمۇنلىرىنى ياد ئېلىش، ئەرەب تىلى، ئاۋامىل، تەھسىل زورورى، مۇختارات، ھىدايى نەھۋى، سەرىب فىقھى، ھەدىس دەرسلىرى ئۆتۈلدى. ئاخىرىدا بارلىق تالىپلارغا نىكاھ ئوقۇش، ئىسىم قويۇش، جۇمە نامىزىدا خۇتبە ئوقۇش، ۋەز-تەبلىغ قىلىش، مېيىت يۇيۇش، كېپەنلەش، نامىزىنى چۈشۈرۈش، لەھەتكە ئەكىرىش قاتارلىق ئەمەلىي ئىشلار ۋە ھەربىر ئىمام-خاتىپ بىلىشكە تېگىشلىك زۆرۈر ساۋاتلار نەزەرىيە ۋە

ئەمەلىيەتكە باغلاپ دەرس ئۆتۈلدى، شۇنىڭ بىلەن ئۇلار ئېتقادچى ئاممىغا توغرا بېتەكچىلىك قىلالايدىغان سەۋىيىگە يەتكۈزۈلدى. سىياسەت-قانۇن، پەن-تېخنىكا دەرسلىرىدىن دىنىي سىياسەت، مىللىي سىياسەت، گۇۋۇيۈەن، ئاپتونوم رايوننىڭ دىنىي ئىشلارغا دائىر مۇناسىۋەتلىك نىزام، بەلگىلىمە، قائىدىلىرى، ئاساسىي قانۇن، مىللىي تېرىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنى، مەجبۇرى مائارىپ قانۇنى، دۆلەت بىخەتەرلىك قانۇنى، ئامانلىق ساقلاش، جازالاش نىزامى، پىلانلىق توغۇت سىياسىتى، يېزا ئىگىلىك قانۇنى، ئورمانچىلىق قانۇنى، كېۋەز تېرىش-باشقۇرۇش تېخنىكىسى، كۆچەت يېتىشتۇرۇش، ئۇلاقچىلىق، باغۋەنچىلىك تېخنىكىسى، چارۋىچىلىق، باقمىچىلىق، بورداقچىلىق تېخنىكىسى قاتارلىق دەرسلىكلەر ئەمەلىيەتكە بىرلەشتۇرۇپ ئۆتۈلۈپ، كۇرسانتلار سىياسەت-قانۇن ساۋادى ۋە دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق، ئورمانچىلىق، قوشۇمچە كەسىپ قاتارلىق پەن-تېخنىكا بىلىملىرىدىن مەلۇم ساۋاتقا ئىگە قىلىندى. مۇراسىم ئاخىرىدا تالىپلار ۋەكىللىرى سۆز قىلىپ، ھۆكۈمەتنىڭ مۇشۇنداق ياخشى ئەمەلىي بىلىم ئېلىش شارائىتى يارىتىپ بەرگەنلىكىگە، كەڭ ئېتىقادچى ئاممىنىڭ قىزغىن قوللىغانلىقىغا، دىنىي ئۇستازلار ۋە قانۇن-سىياسەت، پەن-تېخنىكا ئوقۇتقۇچىلىرىنىڭ ياخشى تەييارلىق قىلىپ كۆپ بىلىم بەرگەنلىكىگە رەھمەت ئېيتتى ۋە ئۆز جايلىرىغا بارغاندىن كېيىن تەشكىلنىڭ ۋە ئۇستازلىرىنىڭ ئۈمىدىنى يەردە قويماي، ئۆگەنگەن بىلىملىرىنى ئەمەلىيەتتە ئىشلىتىپ ئېتقادچى ئاممىنى توغرا يېتەكلەپ، دىنىنىڭ، خەلقنىڭ خىزمىتىنى بەجانىدىل ئىشلەيدىغانلىقىنى بىلدۈرۈشتى.

ئاخىرىدا تالىپلارغا ئوقۇش پۈتتۈرۈش گۇۋاھنامىسى تارقىتىلدى. ئۇچتە ياخشى كۇرسانتلار، سىنىپ كادىرلىرى ۋە مۇددەرىسلەر قۇرئان كەرىم، تەپسىر، ھەدىس، فىقھى كىتابلىرى ۋە ماددىي بويۇملار بىلەن مۇكاپاتلاندى. تالىپلارمۇ كۇرس تەشكىلىگە ۋە مۇددەرىسلەرگە خاتىرە بويۇمى تەقدىم قىلدى.

مۇراسىم تالىپلار ۋەكىلىنىڭ قىرائەت قىلىشى بىلەن باشلىنىپ يەنە قىرائەت قىلىشى بىلەن ئاخىرلاشتى.

(ئابلا تۇرسۇن)

قەشقەر كونىشەھەر ناھىيىلىك ئىسلام جەمئىيىتى ئاچقان 9-قارارلىق دىنىي ئىزباسارلار كۇرسى ئاخىرلاشتى

قەشقەر كونىشەھەر ناھىيىلىك ئىسلام جەمئىيىتى ئاچقان 9-قارارلىق ۋەزىپىدىكى دىنىي ئىزباسارلار كۇرسى 5-ئاينىڭ 13-كۈنى ئاخىرلاشتى. بۇ قېتىمقى كۇرسقا ناھىيە تەۋەسىدىكى 17 يېزا (بازار) دىن كەلگەن دىنىي بىلىمى تۆۋەن ياش، ئوتتۇرا ياش ئىمام-خاتىپلار بولۇپ 100 نەپەر كىشى ئىشتىراك قىلدى، كۇرسانتلار قىسقىغىنە بىر ئايلىق كۇرس جەريانىدا ئىسلام دىنىغا دائىر ئاساسىي بىلىملەر، ئىلمىي تەجۋىد، قۇرئان تەپسىرى، ھەدىس ھەمدە قانۇن ساۋات بىلىملىرىنى ئۆگەندى.

كۇرسنىڭ ئاخىرلىشىش مۇراسىمىغا ناھىيىلىك ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ رەئىسى زۇنۇن قارى ھاجىم رىياسەتچىلىك قىلدى ھەمدە كۇرسنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالىنى تونۇشتۇرۇپ ئۆتتى، ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ مۇئاۋىن ھاكىمى ئىسمائىل ئابدۇسەلىم مۇھىم سۆز قىلدى ھەمدە كۇرسانتلاردىن ئۆز جايلىرىغا قايتىقاندىن كېيىن، كەڭ خەلق ئاممىسىنى نۇرمال دىنىي پائالىيەت ئېلىپ بېرىشقا يېتەكلەپ، ناھىيە ئىقتىسادىنىڭ راۋاجلىنىشى ئۈچۈن تۆھپە قوشۇشنى تەلەپ قىلدى.

ئوقۇش پۈتتۈرۈش مۇراسىمىغا يەنە ناھىيىلىك پارتكومنىڭ مۇئاۋىن سېكرېتارى شۆھرەت مۇھەممەد نىياز، ناھىيىلىك پارتكومنىڭ دائىمىي ھەيئەت ئەزاسى پاشا ئىسمائىل، ناھىيىلىك بىرلىك سەپ بۆلۈمى، مىللەتلەر ئىشلىرى ئىدارىسىنىڭ رەھبەرلىرى قاتناشتى.

(ياقۇپ ھاجى مۇھەممەد)

قەشقەر كونىشەھەر ناھىيىسىدە تۇنجى قارارلىق غەسسالالار كۇرسى ئېچىلدى

قەشقەر كونا شەھەر ناھىيىلىك ئىسلام جەمئىيىتى 4-ئاينىڭ 23-كۈنىدىن 30-كۈنىگىچە ناھىيە بويىچە تۇنجى قارارلىق غەسسالالار كۇرسى ئاچتى.

بۇ قېتىمقى كۇرسقا 70 نەپەر غەسسال ئىشتىراك قىلدى. بىر ھەپتە داۋاملاشقان بۇ كۇرستا كۇرسانتلار دىنىي بىلىم، مېيىت يۇيۇش، كېپەنلەشكە دائىر ئاساسىي بىلىملەرنى نەزەرىيە بىلەن ئەمەلىيەتنى بىرلەشتۇرۇپ ئۆگەندى. ئۇلار يەنە مۇناسىۋەتلىك قانۇنلارنى ئۆگەندى ۋە ئەستايىدىل مۇزاكىرە قىلدى.

كۇرسنىڭ ئاخىرلىشىش مۇراسىمىغا ناھىيە مەسئۇللىرىدىن شۆھرەت مۇھەممەد نىياز، پاشا ئىسمائىل قاتارلىقلار قاتناشتى ۋە مۇھىم سۆز قىلدى.

(ياقۇپ ھاجى مۇھەممەد)

☆تۆھپىكار دىنىي زاتلار☆

▲ئونسۇ ناھىيىسى بازارلىق سىدە مەسچىتنىڭ ئىمامى ئابلەت قارى ھاجىم ئۆزى باشلامچى بولۇپ مەسچىت جامائەتلىرىگە تەشۋىق قىلىش ئارقىلىق 10 تونىنا كۆمۈر، 7 خالتا ئاق ئۇن، 10 كىلوگرام ماي قاتارلىق 1555 يۈەن قىممىتىدىكى ماددىي نەرسىلەرنى يىغىپ، 70دىن ئارتۇق بەشتە كاپالەتلىك ئائىلە ۋە نامراتلارنىڭ تۇرمۇشىنى ئورۇنلاشتۇرۇشىغا ياردەم بەردى. ئۇنىڭدىن باشقا ئۆزى 300 يۈەن نەق پۇل ۋە 170 مېتىر قارا كاجى قاتارلىق ماددىي نەرسىلەرنى 30 نەپەر قىينىچىلىقى بار نامرات ئائىلىلەرگە تەقسىم قىلىپ بەردى. ئىشلەمچى يېزا ئىشلەمچى كەنتىدە ئولتۇرۇشلۇق موللا ئەيسا ھاجىم يەر تېرىپ، سودا تىجارەت بىلەن شوغۇللىنىپ بېيىغاندىن كېيىن، ئىككى قېتىمدا 4100 يۈەن نەق پۇل ۋە 500 كىلوگرام ئۇن، 300 كىلوگرام گۈرۈچ، 52 كىلوگرام ماي، 16 قۇر ھەرخىل كىيىم-كېچەك قاتارلىق 3020 يۈەن قىممىتىدىكى ماددىي بويۇملارنى ئۆزى تۇرۇشلۇق ئورۇندىكى نامرات ئائىلىلەرگە تەقسىم قىلىپ بەردى، شۇنداقلا، بۇ يىلقى كېۋەز تېرىلغۇ جەريانىدا ئىقتىسادىي جەھەتتىن قىينىلىپ قالغان 6 نەپەر ئائىلىگە 10 مىڭ يۈەن شەخسى پۇلنى ئۈسۈمسىز قەرز بېرىپ تۇرۇپ كەڭ ئاممىنىڭ قىزغىن ھمايىسىگە ئېرىشتى. يەنە ئىشلەمچى يېزا بەشمەرەك كەنتىدىكى دىنىي زات ئەمەر ھاجىم بۇ يىلقى روزا ھېيىت، قۇربان ھېيىت نامىزىدا، نامازغا ھەققى ئۈچۈن چۈشكەن 300 يۈەن نەق پۇلنى 7 نەپەر تۇل خوتۇن، قىينىچىلىقى بار ئائىلىگە ياردەم بەردى. ئۆز يېنىدىن 75 يۈەن نەق پۇل چىقىرىپ قىينىچىلىقى بار ئىككى ئائىلىگە ياردەم بەردى. ساڭ ئالدى مەسچىتنىڭ ئىمامى مۇسا قارى ھاجىم ئۆز يېنىدىن 80 يۈەن نەق پۇل، مەسچىتنىڭ مەبلىغىدىن 260 يۈەن ئاجرىتىپ 11 نەپەر نامرات ئائىلىگە ياردەم بەردى. **(مۇتەللىپ ئابدۇراخمان ، ئەسقەر قوسەيىن)**

▲**توقسۇن** ناھىيە ئىلانلىق يېزا ئىلانلىق ئۇيغۇر جامە مەسچىتنىڭ دېموكراتىك مەسچىت باشقۇرۇش ھەيئىتى ئەزاسى 80 ياشلىق خۇيزۇ سالىر ھاجىم ھالال سودا-سېتىق تىجارىتى بىلەن شۇغۇللىنىپ بېيىغاندىن كېيىن، يېقىنقى بىر نەچچە يىلدىن بۇيان ئىلانلىق جامە مەسچىتنىڭ قۇرۇلۇشىغا 60 مىڭ يۈەن پۇل ۋە ماددىي بويۇم ياردەم قىلدى. توقسۇن ناھىيىسىدە سۇ ئاپىتى يۈز بەرگەندە، مۇسۇلمان قېرىنداشلارنى ئونتۇ قالماي، 20 خالتا ئۇن-گۈرۈچ، 20 پارچە كىگىز سېتىۋېلىپ قىينىچىلىقى بار نامرات ئائىلىلەرگە تارقىتىپ بەردى. ئۇ يەنە توقسۇن ناھىيە يېتىم-يېسىرلار پاراۋانلىق ئورنىغا بىر پارچە گىلەم ۋە باشقا ماددىي بويۇملارنى ئىئانە قىلىپ، مۇسۇلمانلارنىڭ ئېسىل پەزىلىتىنى نامايەن قىلدى. شۇنداقلا ھېيىت-ئايەم كۈنلىرى تۇل خوتۇن، يېتىم-يېسىرلارنى يوقلاشنى ئىزچىل داۋاملاشتۇرۇپ، ئۇلارنى گۆش ۋە ماددىي بويۇملار بىلەن تەمىنلەپ تۇردى. ئۇ يەنە ئالاھىدە قىينىچىلىقى بار بىر نەپەر ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى ۋە دىنىي زاتقا ئاربىيەتكە بېرىپ تۇرغان 1000 يۈەن پۇلنى ئۇلاردىن كۆتۈرۈۋەتتى. **(شاھمەردان ئىمىننىياز)**

▲**مارالبېشى** ناھىيىسى ئالاغىر يېزىسىدىكى دىنىي زاتلار بېيىغاندا باشقىلارنى ئونتۇپ قالمىدى. بۇ يېزىدا 259 نەپەر دىنىي زات بولۇپ، ئۇلار ھۆددىگەرلىك تۇزۇمى يولغا قويۇلغاندىن بۇيان تىرىشىپ ئىشلەپ، ھالال ئەمگىكى ئارقىلىق ھاللىق سەۋىيىگە يېتىش قەدىمىنى تېزلەتتى. ھۆددىگە ئالغان يەرلىرىنى پەن-تېخنىكىغا تايىنىپ باشقۇرۇش بىلەن چارۋىچىلىق، ئورمانچىلىق، ھويلا-ئارام ئىگىلىكى قاتارلىق كۆپ خىل كەسىپ بىلەن شۇغۇللىنىپ، يىللىق كىرىمىنى 100 مىڭ يۈەندىن ئاشۇرغان دىنىي زات تۆت نەپەرگە، 50 مىڭ يۈەندىن ئاشۇرغان دىنىي زات 15 نەپەرگە، 30 مىڭ يۈەندىن ئاشۇرغان دىنىي زات 75 نەپەرگە يەتتى، 95 نەپەر دىنىي زات ھاللىق سەۋىيىگە يۈرۈش قىلىشتا باشقىلارغا باشلامچى بولدى. ئۇلار بېيىغاندا باشقىلارنى ئونتۇپ قالماي، 13 نەپەر دىنىي زات مەكتەپ قۇرۇلۇشىغا 26 مىڭ 350 يۈەن ئىئانە قىلدى. 10 مىڭ يۈەن چىقىرىپ ئىككى ئۆستەڭگە بېتون قۇرۇلمىلىق كۆۋرۈك سېلىپ بەردى. 75 نەپەر دىنىي زات 3700 يۈەن پۇل، 5450 كىلوگرام ئاشلىق ھەم 84 [illegible] كىيىم-كېچەك قاتارلىقلارنى تۇرمۇشتا قىينىچىلىقى بار 128 ئائىلىگە تارقىتىپ بەردى. ئۇلاردىن 17-كەنت 3-مەھەللىدە ئولتۇرۇشلۇق دىنىي زات مەمتىمىن قارى ھاجى 1985-يىلدىن بۇيان ئېھتىياجلىقلارنى ياخشى باشقۇرغاندىن سىرت باقمىچىلىق بىلەن شۇغۇللىنىپ ھازىر ئائىلىسىدە

بوداۋاتقان كالا 102گە، قوي 212گە يەتكەندىن باشقا، ئۇنىڭ بانكىدا قويغان پۇلى 100 مىڭ يۈەندىن ئاشتى. ئۇ بېيىغاندا باشقىلارنى ئۇنتۇپ قالماي، 28 مىڭ يۈەن سەرپ قىلىپ جامائەتكە پىششىق خىش قۇرۇلمىلىق بىر مەسچىت سېلىپ بەرگەندىن باشقا، بەش نامرات ئائىلىگە 6 تۇياق قوي، 11 نامرات ئائىلىگە 750 يۈەن پۇل، 650 جىڭ ئاشلىق، 13 قۇر كىيىم-كېچەك قاتارلىقلارنى ياردەم قىلدى.
(ئوسمانجان بارات ، ئازادگۇل رىشىت)

♥ ساخاۋەتلىك مۇسۇلمانلار♥

▲ پېزا ئىگىلىك 3-دىۋىزىيە **51-تۈەن** 16-لىيەندىكى دېھقان ئوسمان ھەسەن پىقىندا تىز خاراكتىرلىك جىگەر يالليۇغى كېسىلىگە گىرىپتار بولۇپ ھاياتى خەۋپ ئىچىدە قالغاندا، مۇشۇ لىيەندىكى مەجىت قاسىم ئاكا-ئۇكا ئىككەيلەن بۇ ئەھۋالنى ئۇقۇپ، ئوسمان ھەسەنگە 13 مىڭ يۈەن ياردەم قىلدى. نەتىجىدە ئۇنىڭ كېسىلى خەتەرلىك باسقۇچتىن ئۆتۈپ كەتتى.

11-لىيەندە ئولتۇرۇشلۇق راخمان قارى نامرات، مېيىپ، تۇل، ياشانغان كىشىلەرگە 150 مىڭ يۈەن قىممىتىدە پۇل ۋە ئاشلىق ياردەم قىلىپ، كەڭ ئاممىنىڭ ماختىشىغا ئېرىشتى. ئۇ قاتناش-تىرانسپورت، ياغ تارتىش كەسپلىرى بىلەن شۇغۇللىنىپ، ئالدىن بېيىغانىدى. ئۇنىڭ ھازىر 5 مىليون يۈەندىن ئارتۇق مۇقىم مۇلۇكى بار. ئۇ بېيىغاندا يۇرتداشلىرىنى ئۇنتۇپ قالماي، يېقىنقى ئىككى-ئۈچ يىلدىن بۇيان ئىلگىرى ئاخىر بولۇپ 60 مىڭ يۈەن پۇل چىقىرىپ نامراتلارغا ياردەم قىلغانىدى. بۇلتۇر يەنە 90 مىڭ يۈەن پۇل چىقىرىپ، 40 تونىنا ئۇن، گۈرۈچ سېتىۋېلىپ، نامرات ئائىلە، قېرى، مېيىپ كىشىلەرگە تارقىتىپ بەردى.
(مۆمىنجان قادىر ، ئەنۋەر قادىر)

▲ پېزا ئىگىلىك 3-دىۋىزىيە **53-تۈەن** 6-لىيەندىن تۇنىياز بۇ يىل ئىككى خىل مەبلەغنى ئۆز يېنىدىن سېلىپ، 6-لىيەندىن 1000 مو، 7-لىيەندىن 500 مو كۆۋەز تېرىپ، ئىش كۈتۈپ تۇرغان 70 نەپەر ياشنى ئىشقا ئورۇنلاشتۇردى ھەمدە ئەتىياز پەسلى ئۇزۇكچىلىك بولغانلىقتىن بەشتە كاپالەتلەنگۈچى ۋە ئالاھىدە قىينىچىلىقى بار 10 دىن ئارتۇق ئائىلىگە كىيىم-كېچەك، ئاشلىق، پۇل بولۇپ 5000 مىڭ يۈەن قىممىتىدە ياردەم قىلدى.

مىللىي 8-لىيەندىن يەككە تىجارەتچى ئەخمەت ئاۋۇت بېيىغاندا سېخىلىق قىلىپ 1998-يىلى 1 مىليون يۈەندىن ئارتۇق مەبلەغ سېلىپ سېتىۋالغان 20 تراكتور بىلەن ئىشسىز قالغان ۋە ئىش كۈتۈپ تۇرغان 50 دىن ئارتۇق ياشنى ئىشقا ئورۇنلاشتۇرغانىدى. ئۇ يەنە ئىلگىرى-ئاخىر بولۇپ مىللىي مائارىپىنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن 10 مىڭ يۈەندىن ئارتۇق نەق پۇل ياردەم قىلدى. ئۇ يەنە ئۇرۇقچىلىق لىيەندىن 400 مو يەر ھۆددىگە ئېلىپ ئىشسىز قالغان ۋە سىرتتىن ئىش ئىزدەپ كەلگەن 20 نەچچە ئارتۇق ئائىلىلىكنى ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇپ، ئۇلارنىڭ قۇنالغۇ ۋە تۇرمۇش مەسلىسىنى كۆڭۈلدىكىدەك ھەل قىلىپ بەردى. 20 مىڭ يۈەن سەرپ قىلىپ 8-لىيەنگە 8 دانە چوڭ كىچىك كۆۋرۈك، زاكو سېلىپ بېرىپ قاتناشنى راۋانلاشتۇردى. 8-لىيەندىكى تۇرمۇشتا ئالاھىدە قىينىچىلىقى بار ئائىلىلەرنى 20 مىڭ يۈەن قىممىتىدىكى ئاشلىق، ئۇن، كىيىم-كېچەك، پۇل بىلەن يوقلىدى، ئۇ 10 جۈپ ئوغۇل-قىزنىڭ توي مەرىكىسىدە ئۇلار تۆلەشكە تېگىشلىك 8000 يۈەندىن ئارتۇق كىرا ھەققىنى تۆلىۋەتتى، ئۇ تىلغا ئېلىنسا، 53-تۈەندىكى ھەر مىللەت ئاممىسى ئۇنى ئالاھىدە ماختىشىدۇ.

53-تۈەن بازاردا ئولتۇرۇشلۇق بەخت ساتراچخانىسىنىڭ ھۆددىگىرى، 28 ياشلىق راخمانجان ساتراچلىق ھۈنىرىنى پۇختا ئىگىلەپ ھالال تەر ئاققۇزۇپ، تىرىشىپ ئىشلەپ ھاللىق سەۋىيىگە يەتكەن ئائىلىلەردىن بولۇپ قالدى. ئۇ بېيىغاندا ساۋاپلىق ئىشلارنى قىلىپ، مېيىپ، يېتىم-يېسىر، قىينىچىلىقى بار 5 ئائىلىگە 1500 يۈەن ياردەم قىلدى. يېقىنقى ئۈچ يىلدىن بۇيان 2800 نەپەر ئادەمنىڭ چاچ-ساقاللىرىنى ھەقسىز ئېلىپ، ياساپ، چۈشۈرۈپ قويدى. ئۇقۇغۇچىلاردىن ئىزچىل تۇرده باشتىن-ئاخىر يېرىم ھەق ئالدى ھەمدە

ئىش كۈتۈپ تۇرغان 15 نەپەر ياشنى ئىلگىرى كېيىن بولۇپ شاگىرتلىققا قوبۇل قىلىپ، ئۇلارنى يۇقىرى ئۆلچەم، قاتتىق تەلەپ بىلەن تەربىيىلەپ چىقىپ، ئۇلارنىڭ چىقىش يولىنى تېپىپ بەردى.
(ھەسەنجان قارى)

▲**53-تۇەن** 9-لىيەندىكى ئالدىن بېيىغان ياش نۇرمۇھەممەد مەخمەت يېقىندا يېڭى مەھەللە مەسچىت قۇرۇلۇشى ئۈچۈن 700 مىڭ يۈەن نەق پۇل ئىئانە قىلدى ھەمدە ئۈچ تونىنا ئاق ئۇن سېتىۋېلىپ ئائىلىدە قېينىچىلىقى بار 100 نامرات ئائىلىگە تارقىتىپ بەردى. يەرگە مەبلەغ سېلىش ئىمكانىيىتى بولمىغان 5 ئائىلىگە 80 مو يەرنىڭ ھەر موسىغا 100 يۈەندىن تاپشۇرۇپ تېرىپ بەرگەندىن سىرت، 7 نامرات ئائىلىنىڭ ئائىلە باقمىچىلىقىنى راۋاجلاندۇرۇشىغا 10 مىڭ يۈەنلىك يەمـخەشەك تەييارلاپ بەردى ۋە 29 مىڭ يۈەن سەرپ قىلىپ يېڭى مەھەللە ئائىللىكلەر قورۇسىغا تۇرۇبا يانقۇزۇپ ئىچىملىك سۇنى ياخشىلاپ، ھالال ئەجرى ئارقىلىق تاپقان پۇلنى ئەھمىيەتلىك ئىشلارغا ئىشلىتىپ كىشىلەرنىڭ قەلب تۆرىدىن ئورۇن ئالدى. (مەلىكە روزى)

▲**خۇشۇت** ناھىيە ئۇششاقتال خۇيزۇ مىللىي يېزا ئۇششاقتال كەنت ئىككىنچى دۇيدىكى رابىيە باقى تـــجـارەت بـىلەن شۇغۇللىنىپ بېيىغاندىن كېيىن، نامرات، ئاجىزـمېيىپ، باققۇچىسى يوق ئائىللەرگە ساخاۋەتلىك قولىنى سۇنۇپ 1780 يۈەن قىممەتلىكى ھەر خىل ماددىي بويۇملارنى ياردەم قىلغاندىن سىرت، يېقىندا 1000 يۈەن قىممەتلىكى تەنتەربىيە بويۇملىرىنى سېتىۋېلىپ، 1-ئىيون بالىلار بايرىمى مۇناسىۋىتى بىلەن شارائىتى ناچار، چەتـيېراق كەنت دەرىجىلىك مەكتەپتىن ئۇچىگە ۋە ناھىيىلىك 3-ئوتتۇرا مەكتەپكە ئىئانە قىلىپ، ئۇزىنىڭ خەلقىنىڭ مائارىپ ئىشلىرىغا بولغان مەرپەت سۆيەر قەلبىنى ئىزھار قىلدى.
(ھامۇتجان)

♥ ژۇرنىلىمىز ئىئانىچىلىرىگە تەشەككۈر ♥

1. ئاقسۇ شەھىرىدىن: ئابدۇكېرىم 500 يۈەن؛
2. گۇما ناھىيىسىدىن: نىزامىدىن قارى 100 يۈەن؛
3. قۇمۇل شەھىرىدىن: سابىت قارى 60 يۈەن؛
4. ئۇرۇمچى شەھىرىدىن: ئىمىن غازى 50 يۈەن؛
5. ئۇرۇمچى شەھىرىدىن: شەمسى قەمەر بەكرى 50 يۈەن؛
6. بىڭتۇەن 3-دىۋىزىيە 53-تۇەندىن: ئابدۇرېھىم ھەمەر قارىم 4 يۈەن؛
7. بىڭتۇەن 3-دىۋىزىيە 53-تۇەندىن: ياقۇپ سېيىت 4 يۈەن؛
8. بىڭتۇەن 3-دىۋىزىيە 53-تۇەندىن: سادىق ئابلا قارىم 4 يۈەن؛
9. يوپۇرغا ناھىيە بازىرىدىن: ئابلىمىت بۇلبۇل 10 يۈەن؛
10. كۇچۇڭ ناھىيىسىدىن: سىدىق ئىبراھىم 10 يۈەن؛
11. گۇما ناھىيىسىدىن: مەمتىمىن ئابلىز ھاجى 10 يۈەن؛
12. يەكەن ناھىيىسىدىن: ئابدۇغېنى ھېكىم 10 يۈەن؛

تۇرپان شەھىرىدىن ئىئانە قىلغۇچىلار

1. نۇرىدىن ھاجى خەلپىتىم 50 يۈەن؛
2. ئىبەيدۇللا دامۇللا ھاجى 30 يۈەن؛
3. پاتىمخان دامۇللام 30 يۈەن؛
4. مۇھەممەت خاتىپ ھاجى 20 يۈەن؛
5. سادەتخان خەلپىتىم 10 يۈەن؛
6. مەسۇم ئاخۇن رىشىت 10 يۈەن؛
7. نۇراخان دامۇللا ھاجە 10 يۈەن؛
8. كىرەيمخان خەلپىتىم 10 يۈەن؛

(ئىئانىنى توپلاپ ئۆمۈتكۇچى: شاھىمەردان ئىمىننىياز)

پوسكام ناھىيىسىدىن ئىئانە قىلغۇچىلار

1. تۇرسۇن 30 يۈەن؛
2. ئازادگۇل 30 يۈەن؛
3. تۇرانساخان 20 يۈەن؛
4. گۇلسىمانگۇل 20 يۈەن؛

(ئىئانىنى توپلاپ ئۆمۈتكۇچى: تۇرسۇن)

«جۇڭگو مۇسۇلمانلىرى» ژۇرنىلى ئۇيغۇر تەھرىر بۆلۈمى

هېيت - ئايەملەرنىڭ هىجرىيە ۋە مىلادىيە يىللىرىدىكى ۋاقتى جەدۋىلى①

هىجرىيە 1438-يىل (مىلادىيە 2016—2017-يىل ئىچىدە)

هېيت-ئايىم ۋە خاتىرە كۈنلەر	هىجرىيە	مىلادىيە	هەپتە كۈنلىرى
يېڭى يىل	مۇھەررەم (1-ئاي) نىڭ 1-كۈنى	* 2016-يىل 10-ئاينىڭ 3-كۈنى	دۈشەنبە
ئاشۇرا	مۇھەررەم (1-ئاي) نىڭ 10-كۈنى	10-ئاينىڭ 12-كۈنى	پەيشەنبە
مەۋلۇد	رەبىئۇلئەۋۋەل (3-ئاي) نىڭ 12-كۈنى	12-ئاينىڭ 12-كۈنى	دۈشەنبە
مىئراج	رەجەب (7-ئاي) نىڭ 27-كۈنى	2017-يىل 4-ئاينىڭ 23-كۈنى	يەكشەنبە
بارات كېچىسى	شەئبان (8-ئاي) نىڭ 15-كۈنى كېچىسى	5-ئاينىڭ 11-كۈنى	پەيشەنبە
رامىزاننىڭ كىرىشى	رامىزان (9-ئاي) نىڭ 1-كۈنى	5-ئاينىڭ 27-كۈنى	شەنبە
قەدىر كېچىسى	رامىزان (9-ئاي) نىڭ 27-كۈنى كېچىسى	6-ئاينىڭ 21-كۈنى	چارشەنبە
روزا هېيت	شەۋۋال (10-ئاي) نىڭ 1-كۈنى	6 -ئاينىڭ 26-كۈنى	دۈشەنبە
قۇربان هېيت	زۇلھەججە (12-ئاي) نىڭ 10-كۈنى	9-ئاينىڭ 2-كۈنى	شەنبە

هىجرىيە 1439-يىل (مىلادىيە 2017—2018-يىل ئىچىدە)

هېيت-ئايىم ۋە خاتىرە كۈنلەرلەر	هىجرىيە	مىلادىيە	هەپتە كۈنلىرى
يېڭى يىل	مۇھەررەم (1-ئاي) نىڭ 1-كۈنى	2017-يىل 9-ئاينىڭ 22-كۈنى	جۈمە
ئاشۇرا	مۇھەررەم (1-ئاي) نىڭ 10-كۈنى	10-ئاينىڭ 1-كۈنى	يەكشەنبە
مەۋلۇد	رەبىئۇلئەۋۋەل (3-ئاي) نىڭ 12-كۈنى	12-ئاينىڭ 1-كۈنى	جۈمە
مىئراج	رەجەب (7-ئاي) نىڭ 27-كۈنى كېچىسى	2018-يىل 4-ئاينىڭ 12-كۈنى	پەيشەنبە
بارات كېچىسى	شەئبان (8-ئاي) نىڭ 15-كۈنى كېچىسى	4-ئاينىڭ 30-كۈنى	دۈشەنبە
رامىزاننىڭ كىرىشى	رامىزان (9-ئاي) نىڭ 1-كۈنى	5-ئاينىڭ 16-كۈنى	چارشەنبە
قەدىر كېچىسى	رامىزان (9-ئاي) نىڭ 27-كۈنى كېچىسى	6-ئاينىڭ 10-كۈنى	يەكشەنبە
روزا هېيت	شەۋۋال (10-ئاي) نىڭ 1-كۈنى	6 -ئاينىڭ 15-كۈنى	جۈمە
قۇربان هېيت	زۇلھەججە (12-ئاي) نىڭ 10-كۈنى	8-ئاينىڭ 22-كۈنى	چارشەنبە

هىجرىيە 1440-يىل (مىلادىيە 2018—2019-يىل ئىچىدە)

هېيت-ئايىم ۋە خاتىرە كۈنلەر	هىجرىيە	مىلادىيە	هەپتە كۈنلىرى
يېڭى يىل	مۇھەررەم (1-ئاي) نىڭ 1-كۈنى	2018-يىل 9-ئاينىڭ 12-كۈنى	چارشەنبە
ئاشۇرا	مۇھەررەم (1-ئاي) نىڭ 10-كۈنى	9-ئاينىڭ 21-كۈنى	جۈمە
مەۋلۇد	رەبىئۇلئەۋۋەل (3-ئاي) نىڭ 12-كۈنى	11-ئاينىڭ 21-كۈنى	چارشەنبە
مىئراج	رەجەب (7-ئاي) نىڭ 27-كۈنى كېچىسى	2019-يىل 4-ئاينىڭ 2-كۈنى	سەيشەنبە
بارات كېچىسى	شەئبان (8-ئاي) نىڭ 15-كۈنى كېچىسى	4-ئاينىڭ 20-كۈنى	شەنبە
رامىزاننىڭ كىرىشى	رامىزان (9-ئاي) نىڭ 1-كۈنى	5-ئاينىڭ 6-كۈنى	دۈشەنبە
قەدىر كېچىسى	رامىزان (9-ئاي) نىڭ 27-كۈنى كېچىسى	5-ئاينىڭ 31-كۈنى	جۈمە
روزا هېيت	شەۋۋال (10-ئاي) نىڭ 1-كۈنى	6 -ئاينىڭ 5-كۈنى	چارشەنبە
قۇربان هېيت	زۇلھەججە (12-ئاي) نىڭ 10-كۈنى	8-ئاينىڭ 12-كۈنى	دۈشەنبە

① باش قىسمى ئۆتكەنكى سانلاردا

ھىجرىيە 1441-يىل (مىلادىيە 2019—2020-يىل ئىچىدە)

ھىيتسىزلايدىغان ۋە خاتىرە كۈنلەر	ھىجرىيە	مىلادىيە	ھەپتە كۈنلىرى
يېڭى يىل	مۇھەررەم (1-ئاي) نىڭ 1-كۈنى	2019-يىل 9-ئاينىڭ 1-كۈنى	يەكشەنبە
ئاشۇرا	مۇھەررەم (1-ئاي) نىڭ 10-كۈنى	9-ئاينىڭ 10-كۈنى	سەيشەنبە
مەۋلۇد	رەبىئۇلئەۋۋەل (3-ئاي) نىڭ 12-كۈنى	11-ئاينىڭ 10-كۈنى	يەكشەنبە
مىئراج	رەجەب (7-ئاي) نىڭ 27-كۈنى كېچىسى	2020-*يىل 3-ئاينىڭ 12-كۈنى	شەنبە
بارات كېچىسى	شەئبان (8-ئاي) نىڭ 15-كۈنى كېچىسى	4-ئاينىڭ 8-كۈنى	چارشەنبە
رامزاننىڭ كىرىشى	رامزان (9-ئاي) نىڭ 1-كۈنى	4-ئاينىڭ 24-كۈنى	جۈمە
قەدىر كېچىسى	رامزان (9-ئاي) نىڭ 27-كۈنى كېچىسى	5-ئاينىڭ 19-كۈنى	سەيشەنبە
روزا ھېيت	شەۋۋال (10-ئاي) نىڭ 1-كۈنى	5-ئاينىڭ 24-كۈنى	يەكشەنبە
قۇربان ھېيت	زۇلھەججە (12-ئاي) نىڭ 10-كۈنى	7-ئاينىڭ 31-كۈنى	جۈمە

ھىجرىيە *1442-يىل (مىلادىيە 2020—2021-يىل ئىچىدە)

ھىيتسىزلايدىغان ۋە خاتىرە كۈنلەر	ھىجرىيە	مىلادىيە	ھەپتە كۈنلىرى
يېڭى يىل	مۇھەررەم (1-ئاي) نىڭ 1-كۈنى	2020-يىل 8-ئاينىڭ 20-كۈنى	پەيشەنبە
ئاشۇرا	مۇھەررەم (1-ئاي) نىڭ 10-كۈنى	8-ئاينىڭ 29-كۈنى	شەنبە
مەۋلۇد	رەبىئۇلئەۋۋەل (3-ئاي) نىڭ 12-كۈنى	10-ئاينىڭ 29-كۈنى	پەيشەنبە
مىئراج	رەجەب (7-ئاي) نىڭ 27-كۈنى كېچىسى	2021-يىل 3-ئاينىڭ 10-كۈنى	چارشەنبە
بارات كېچىسى	شەئبان (8-ئاي) نىڭ 15-كۈنى كېچىسى	3-ئاينىڭ 28-كۈنى	يەكشەنبە
رامزاننىڭ كىرىشى	رامزان (9-ئاي) نىڭ 1-كۈنى	4-ئاينىڭ 13-كۈنى	سەيشەنبە
قەدىر كېچىسى	رامزان (9-ئاي) نىڭ 27-كۈنى كېچىسى	5-ئاينىڭ 8-كۈنى	شەنبە
روزا ھېيت	شەۋۋال (10-ئاي) نىڭ 1-كۈنى	5-ئاينىڭ 13-كۈنى	پەيشەنبە
قۇربان ھېيت	زۇلھەججە (12-ئاي) نىڭ 10-كۈنى	7-ئاينىڭ 20-كۈنى	سەيشەنبە

ھىجرىيە 1443-يىل (مىلادىيە 2021—2022-يىل ئىچىدە)

ھىيتسىزلايدىغان ۋە خاتىرە كۈنلەر	ھىجرىيە	مىلادىيە	ھەپتە كۈنلىرى
يېڭى يىل	مۇھەررەم (1-ئاي) نىڭ 1-كۈنى	2021-يىل 8-ئاينىڭ 10-كۈنى	سەيشەنبە
ئاشۇرا	مۇھەررەم (1-ئاي) نىڭ 10-كۈنى	8-ئاينىڭ 19-كۈنى	پەيشەنبە
مەۋلۇد	رەبىئۇلئەۋۋەل (3-ئاي) نىڭ 12-كۈنى	10-ئاينىڭ 19-كۈنى	سەيشەنبە
مىئراج	رەجەب (7-ئاي) نىڭ 27-كۈنى كېچىسى	2022-يىل 2-ئاينىڭ 28-كۈنى	دۈشەنبە
بارات كېچىسى	شەئبان (8-ئاي) نىڭ 15-كۈنى كېچىسى	3-ئاينىڭ 18-كۈنى	جۈمە
رامزاننىڭ كىرىشى	رامزان (9-ئاي) نىڭ 1-كۈنى	4-ئاينىڭ 3-كۈنى	يەكشەنبە
قەدىر كېچىسى	رامزان (9-ئاي) نىڭ 27-كۈنى كېچىسى	4-ئاينىڭ 28-كۈنى	پەيشەنبە
روزا ھېيت	شەۋۋال (10-ئاي) نىڭ 1-كۈنى	5-ئاينىڭ 3-كۈنى	سەيشەنبە
قۇربان ھېيت	زۇلھەججە (12-ئاي) نىڭ 10-كۈنى	7-ئاينىڭ 10-كۈنى	يەكشەنبە

ئىزا: *بەلگىسى قويۇلغان يىللار ھىجرىيىدىمۇ، مىلادىيىدىمۇ كەبىسە يىلى ھېسابلىنىدۇ.

(رەتلەپ ئىشلىگۈچى: شەمشىدىن ھاجى)

(داۋامى كېيىنكى سانلاردا بېرىلىدۇ)

هجریيه 1421 ـ يىللىق روزا تۇتۇش ۋاقىت جەدۋىلى (ئۈرۈمچى ۋاقتى)

رامىزان	ميلادى	هەپته كۈنلىرى	سوھۇر ۋاقتى	تاڭ سۈزۈلۈش	كۈن چىقىش	پېشىن	دىگەر	شام-ئىفتار	خۇپتەن
1	(2000) 28.11	سەيشەنبە	4.34	5.36	7.21	12.20	14.27	16.43	17.28
2	29	چارشەنبە	4.34	5.36	7.21	12.20	14.26	16.42	17.27
3	30	پەيشەنبە	4.35	5.37	7.22	12.20	14.26	16.42	17.27
4	1.12	جۈمە	4.35	5.37	7.22	12.20	14.25	16.41	17.26
5	2	شەنبە	4.35	5.37	7.22	12.20	14.25	16.41	17.26
6	3	يەكشەنبە	4.36	5.38	7.23	12.20	14.24	16.40	17.25
7	4	دۈشەنبە	4.36	5.38	7.23	12.20	14.24	16.40	17.25
8	5	سەيشەنبە	4.36	5.38	7.23	12.20	14.24	16.40	17.25
9	6	چارشەنبە	4.37	5.39	7.24	12.20	14.23	16.39	17.24
10	7	پەيشەنبە	4.37	5.39	7.24	12.20	14.23	16.39	17.24
11	8	جۈمە	4.37	5.39	7.24	12.20	14.23	16.39	17.24
12	9	شەنبە	4.38	5.40	7.25	12.20	14.22	16.38	17.23
13	10	يەكشەنبە	4.38	5.40	7.25	12.20	14.22	16.38	17.23
14	11	دۈشەنبە	4.39	5.41	7.26	12.20	14.22	16.38	17.23
15	12	سەيشەنبە	4.39	5.41	7.26	12.20	14.22	16.38	17.23
16	13	چارشەنبە	4.40	5.42	7.27	12.20	14.21	16.37	17.22
17	14	پەيشەنبە	4.40	5.42	7.27	12.20	14.21	16.37	17.22
18	15	جۈمە	4.41	5.43	7.28	12.20	14.21	16.37	17.22
19	16	شەنبە	4.41	5.43	7.28	12.20	14.21	16.37	17.22
20	17	يەكشەنبە	4.42	5.44	7.29	12.20	14.20	16.35	17.21
21	18	دۈشەنبە	4.42	5.44	7.29	12.20	14.20	16.36	17.21
22	19	سەيشەنبە	4.43	5.45	7.30	12.20	14.20	16.36	17.21
23	20	چارشەنبە	4.44	5.46	7.31	12.20	14.19	16.35	17.20
24	21	پەيشەنبە	4.45	5.47	7.32	12.20	14.19	16.35	17.20
25	22	جۈمە	4.46	5.48	7.33	12.20	14.19	16.35	17.20
26	23	شەنبە	4.46	5.48	7.33	12.20	14.19	16.35	17.20 قەدىر كېچىسى
27	24	يەكشەنبە	4.45	5.47	7.32	12.20	14.20	16.36	17.21
28	25	دۈشەنبە	4.45	5.47	7.32	12.20	14.20	16.36	17.21
29	26	سەيشەنبە	4.44	5.46	7.31	12.20	14.21	16.37	17.22
30	27	چارشەنبە	4.44	5.46	7.31	12.20	14.21	16.37	17.22
شەۋۋال 1	28	پەيشەنبە	هېيت	5.45	7.30	12.20	14.21	16.38	17.23

ئۈرۈمچى شەھرى بىلەن ۋاقىت جەھەتتىن پەرقلىنىپ، سۇھۇر ۋاقتى ۋە ئىفتار ۋاقتى بۇرۇن-كېيىن كېلىدىغان شەھەرلەر

ئۈرۈمچى شەھرىدىن	مىنۇت بۇرۇن	ئۈرۈمچى شەھرىدىن	مىنۇت كېيىن
		1. خوتەن شەھرى	49
1. ئالتاي شەھرى	19	2. قەشقەر شەھرى	58
2. قۇمۇل شەھرى	6	3. ئاتۇش شەھرى	57
3. تۇرپان شەھرى	5	4. ئاقسۇ شەھرى	35
		5. غۇلجا شەھرى	28
		6. كورلا شەھرى	10
		7. سانجى شەھرى	5
		8. شىخەنزى شەھرى	3

تۈزگۈچى: مۆھتەرەم هاجى

ژۇرنىلىمىز ئوقۇرمەنلىرىدىن ئۈمىد

بىسمىللاھىر رەھمانىر رەھىم
(ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان ئاللانىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن)

ھۆرمەتلىك مۇسۇلمان قېرىنداشلار، ئوقۇرمەنلەر:

ئۇيغۇرچە «جۇڭگو مۇسۇلمانلىرى» ژۇرنىلى جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتى باشقۇرۇشىدىكى دۆلەت ئىچى ۋە خەلقئاراغا ئاشكارا تارقىتىلىدىغان بىردىنبىر ئۇنىۋېرسال ئىسلام ژۇرنىلى. ژۇرنال سۇپىتىنى يەنىمۇ ئۆستۈرۈپ، تەھرىر بۆلۈمى بىلەن ئوقۇرمەنلەر ئارىسىدىكى پىكىر ئالماشتۇرۇش، ئالاقىمۇناسىۋەتنى كۈچەيتىش ئۈچۈن، قىممەتلىك ۋاقىتىڭىزدىن ئاجرىتىپ، ژۇرنىلىمىز توغرىلىق تەكلىپ-پىكىرىڭىز ۋە تەلەپلىرىڭىزنى يوللاپ بېرىشىڭىزنى سەمىمىي ئۈمىد قىلىمىز. سىز مۇۋاپىق كۆرگەن كاتەك ئىچىگە "√" بەلگىسىنى قويۇڭ. جاۋابىڭىزنى كۈتىمىز. ئاللا تائالا سىزگە بەختىسائادەت ئاتا قىلغاي-ئامىن!

ئوقۇرمەنلەرنىڭ ئەھۋالىنى ئىگىلەش جەدۋىلى

*ئوقۇرمەنلەرنىڭ ئاساسلىق ئەھۋالى:

. ئىسىم فامىلە: _____ ئورنى: _____

. جىنسى: _____ . مىللىتى: _____ .

يېشى:

18-29 ياش □؛ 40-49 ياش □؛ 60-69 ياش □؛

30-39 ياش □؛ 50-59 ياش □؛ 70 ياشتىن يۇقىرى □؛

كەسپى:

دۆلەت مەمۇرى خادىمى □؛ مائارىپچى □؛ دېھقان □؛

كارخانىكەسپىي ئورۇن خادىمى□؛ تىببىي خادىم □؛ يەككە تىجارەتچى □؛

ئىجتىمائىي پەن تەتقىقاتچىسى □؛ ئوقۇغۇچى □؛ باشقا ساھەدىكىلەر □؛

دىنىي زات □؛ ئىشچى □؛

مەدەنىيەت ساپاسى:

ئالىي مەكتەپ □؛ ئوتتۇرا تېخنىكوم □؛ تولۇقسىز ئوتتۇرا □؛

ئالىي تېخنىكوم □؛ تولۇق ئوتتۇرا □؛ باشلانغۇچ □؛

*مۇشتەرى بولۇش ئەھۋالى :
شەخسى مۇشتەرى بولغان ☐؛ ئىدارە-ئورۇن مۇشتەرى بولغان ☐؛
تەھرىر بۆلۈمگە بىۋاستە مۇشتەرى بولغان ☐؛ باشقىلارنىڭ قولىدىن ئېلىپ ئوقۇغان ☐؛
شىنجاڭدىكى تارقىتىش پونكتى ياكى جايلاردىكى مۇشتەرى توپلاش ئورۇنلىرى ئارقىلىق مۇشتەرى بولغان ☐؛ جايلاردىكى شەخسىي كىتاب يايمىسى ياكى كىتابخانىلاردىن سېتىۋالغان ☐؛

* ژۇرنالنى ئوقۇش ئەھۋالى :
(1) ئوقۇش جەريانىدا سىز دائىم قوللىنىدىغان ئۇسۇل:
باشتىن-ئاخىر هەمىسىنى ئوقۇش ☐؛ ئۆزىڭىز ياخشى دېگەن ماقالىلارنى ياكى مەلۇم سان ئۆزىڭىز قىزىقىدىغان ماقالىلەرنى تاللاپ ئوقۇش ☐؛ ژۇرنالنى باشقىلارنىڭمۇ ئوقۇپ كۆرۈشىگە تەۋسىيە خالىغانچە ۋاراقلاپ كۆرۈپ، تەپسىلىي ئوقۇماسلىق ☐؛ قىلىش ☐؛

(2) سىز ئەڭ قىزىقىدىغان ماقالىلەرنىڭ تۈرلىرى:
ئىسلام مەدەنىيىتى تۈرىدىكى ماقالىلەر ☐؛ خەۋەر تۈرىدىكى ماقالىلار ☐؛
دىنىي بىلىم ۋە ساۋاتلار تۈرىدىكى ماقالىلار ☐؛ ئۇچۇر-ماتېرىيال تۈرىدىكى ماقالىلار ☐؛
تۇرمۇش، ئۆرپ-ئادەت تۈرىدىكى ماقالىلار ☐؛

(3) مەزكۇر ژۇرنالنى ئوقۇشىڭىزدىكى ئاساسلىق سەۋەب:
دىنىي جەھەتتىكى قانۇن-سىياسەتلەرنى ئىگەللەش چەتئەللەرنىڭ ئىسلام دىنى ئەھۋالى بىلەن ☐؛
ۋە ئۆگىنىش ئۇچۇن ☐؛ تونۇشۇش ئۇچۇن ☐؛
مىللىي ئۆرپ-ئادەت ۋە قائىدە-يۇسۇنلار بىلەن تونۇشۇش ئۇچۇن ☐؛ دىنىي جەھەتتىكى بىلىمنى ئاشۇرۇش ئۇچۇن ☐؛
ئىنچ پۇشقىنى چىقىرىش ئۇچۇن ☐؛

* تەكلىپ ۋە پىكىر(باشقا قەغەزگە يېزىپ قىستۇرۇپ قويۇڭ)
(1) قايسى سەھىپىلەردىكى ماقالىلارنى دائىم ئوقۇيسىز ياكى ياقتۇرىسىز؟
(2) مەزكۇر ژۇرنالنىڭ قانداق سەھىپىلىرىنى كۆپەيتىشنى خالايسىز؟
(3) مەزكۇر ژۇرنالنىڭ بۇندىن كېيىنكى بەت لايىھىسىگە قانداق تەكلىپ ۋە ئۇمىدىڭىز بار؟
(4) شەرت-شارائىتىڭىز يار بەرسە ژۇرنىلىمىزنىڭ تارقىتىش خادىمى بولۇشنى خالامسىز؟

ئادرېسىمىز ۋە ئالاقىلاشقۇچى: بېيجىڭ شۇەنژۇ رايونى نەنخېڭشىجىيې كوچىسى 103-قورو، «جۇڭگو مۇسۇلمانلىرى» ژۇرنىلى ئۇيغۇر تەھرىر بۆلۈمى شەمشىنۇر ھۇشۇر.
پوچتا نۇمۇرى: 100053

地址和联系人:北京市宣武区南横西街 103 号
《中国穆斯林》维文编辑部:夏美希努尔
邮政编码:100053

(ئىسزاھ: بۇ قېتىمقى ئەھۋال ئىگىلەش ۋاقتى 10-ئاينىڭ 30-كۈنىگىچە، تەكلىپ-پىكىرلەرنى داۋاملىق ئەۋەتسىڭىز بولىدۇ.)

ئىران زۇڭتۇڭى خاتەمى 6-ئاينىڭ 24-كۈنى چۈشتىن كېيىن بېيجىڭ دياۋيۈتەي دۆلەت مېھمانخانىسىدا جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتى رەھبەرلىرى بىلەن كۆرۈشتى.
(سۈرەتنى لیۇ چاڭشېڭ تارتقان)

جەمئىيىتىمىز رئىسى ھىلالىددىن چېن گۇاگيۈەن ئاخۇن 6-ئاينىڭ 17-كۈنىدىن 20-كۈنگىچە ئىراندا ئۆتكۈزۈلگەن "دۇنيا ئىسلام ئىتتىپاقلىقى يىغىنى"غا قاتناشتى.
(سۈرەتنى چاڭ چىگلياڭ تارتقان)

ئىران زۇڭتۇڭى خاتەمى 6-ئاينىڭ 24-كۈنى كەچتە شىنجاڭ ئىسلام دارىلقۇنۇنىدا زىيارەتتە بولدى.
(سۈرەتنى سۇ شىگجى تارتقان)

جەمئىيىتىمىزنىڭ مۇئاۋىن رئىسى شەمشىدىن ھاجى 6-ئاينىڭ 11-كۈنىدىن 14-كۈنگىچە مىسىرنىڭ قاھىرە شەھىرىدە ئۆتكۈزۈلگەن "دۇنيا ئىسلامىيەت ئالىي كېڭىشى مەجلىسى"گە قاتناشتى.
(سۈرەتنى ۋېن جيەن تەمىنلىگەن)

مەككە مۇكەررەمەدىكى ھەرەم مەسچىتىنىڭ ئىمامى شەيخ ئابدۇرەھمان سۇدەيس 7-ئاينىڭ 4-كۈنى نيۇجيې مەسچىتىدە جەمئىيىتىمىز رەھبەرلىرى بىلەن سۆھبەتتە بولدى.
(سۈرەتنى لیۇ چاڭشېڭ تارتقان)

مەملىكەتلىك بىرلىكسەپ بۆلۈمى، دۆلەت دىن ئىشلار ئىدارىسى ۋە ئىسلام جەمئىيىتى رەھبەرلىرى ۋەزىتەبلىغ مۇسابىقىسىغا قاتناشقان شىنجاڭلىق ۋەزىتەبلىغچىلەر بىلەن سۈرەتكە چۈشتى.
(سۈرەتنى لى ۋېنسەي تارتقان)

ژۇرنلىمىزنىڭ 2001-يىللىق سانلىرىغا ۋە 2000-يىللىق توپلىمىغا مۇشتەرى بولۇڭ

ئۇيغۇرچە «جۇڭگو مۇسۇلمانلىرى» ژۇرنىلى مەركەزدىكى ئالاقىدار باشقۇرۇش تارماقلىرىنىڭ تەستىقلىشى بىلەن، جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ باشقۇرۇشىدا نەشر قىلىنىپ، دۆلەت ئىچى ۋە خەلقئارا ئاشكارا تارقىتىلىدىغان پەسىللىك ژۇرنال بولۇپ، 1996-يىلى ئەسلىگە كەلتۈرۈلۈپ جامائەت بىلەن يۈز كۆرۈشكەندىن بۇيانقى 5 يىلدىن بېرى كەڭ جامائەتچىلىكنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشىپ، مۇشتەرىلىرى يىلدىن-يىلغا كۆپىيىپ بارىدى، شۇنداقلا ئىتتىپاقلىق ۋە مۇقىملىقنى ئىلگىرى سۈرۈش، ھۆكۈمەتنىڭ دىنىي ئېتقاد ئەركىنلىكى سىياسىتىنى ئىزچىللاشتۇرۇش، دىنىي بىلىملەرنى ئومۇملاشتۇرۇش، ئىبادەتخانىلارنى بىرلىككە كەلتۈرۈش، ئىسلام دىنىنىڭ ئېسىل ئەنئەنىلىرىنى تەشۋىق قىلىش ۋە جارى قىلدۇرۇش قاتارلىق جەھەتلەردە ئاكتىپ رول ئويناپ، مەلۇم تەسىرگە ئىگە بولۇپ ئىسلام ژۇرنىلى بولۇپ قالدى. كېلەر يىلدىن باشلاپ ژۇرنالىمىزنىڭ سۈپىتىنى ئۆستۈرۈپ، مەزمۇن ۋە سەھىپىلىرىنى تېخىمۇ مول ۋە كۆركەم قىلىپ چىقارماقچىمىز.

مەزكۇر ژۇرنال ھەر پەسىلنىڭ ئاخىرقى ئېيىنىڭ 1-كۈنى نەشر دىن چىقىپ تارقىتىلىدۇ. 2001-يىللىق سانلىرىنىڭ **تاق باھاسى 4 يۈەن، يىللىق باھاسى 16 يۈەن**، ژۇرنىلىمىزنىڭ 2000-يىللىق توپلىمى 12-ئاينىڭ بېشىدا تۈپلىنىپ 4-سان ژۇرنال بىلەن تەڭ تارقىتىلىدۇ، **باھاسى 25 يۈەن.**

2001-يىللىق ژۇرنالغا ۋە 2000-يىللىق توپلامغا مۇشتەرى قوبۇل قىلىش خىزمىتى 10-ئاينىڭ 1-كۈنى باشلىنىپ 12-ئاينىڭ ئاخىرى ئاياغلىشىدۇ. ژۇرنالغا يىللىق 100 دىن ئارتۇق، توپلامغا 30 دىن ئارتۇق مۇشتەرى ۋىلىغۇچىلارغا 20%، ژۇرنالغا 500 دىن ئارتۇق، توپلامغا 125 تىن ئارتۇق مۇشتەرى توپلىغۇچىلارغا 23%، ژۇرنالغا 1000 دىن ئارتۇق، توپلامغا 250 دىن ئارتۇق مۇشتەرى توپلىغۇچىلارغا 25% ئېتىبار قىلىنىدۇ. ژۇرنالىمىزنىڭ 1999-يىللىق توپلىمىدىنمۇ ئازراق بار، سېتىۋالغۇچىلار تەھرىر بۆلۈمىمىز بىلەن بىۋاستە ئالاقە قىلسا بولىدۇ، 2001-يىللىق ژۇرنالغا مۇشتەرى بولغۇچىلار جايلاردىكى مۇشتەرى توپلاش ئورۇنلىرىغا ياكى ژۇرنالدىكى ئادرېس بويىچە بىۋاستە تەھرىر بۆلۈمىمىزگە مۇشتەرى بولسا بولىدۇ. مۇشتەرى توپلىغۇچىلار 2001-يىللىق ژۇرنالنىڭ پۇلىنى يىل ئاخىرىغىچە، 2000-يىللىق توپلامنىڭ پۇلىنى 11-ئاينىڭ ئاخىرىغىچە يوللاپ بولۇشى كېرەك، پۇل كېلىپ بولغاندىن كېيىن مۇشتەرىلەر سانىغا قاراپ ژۇرنال نەشر قىلىنىدۇ ۋە تۈپلىنىدۇ(پۇلنى ئاددىي پېرىئوت قىلىپ ئەۋەتىڭ).

كەڭ مۇسۇلمانلارنىڭ، ژۇرنىلىمىز زوقمەنلىرىنىڭ، ئىدارە-تەشكىلات، مائارىپ-مەدەنىيەت تارماقلىرىدىكى مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلارنىڭ پائال مۇشتەرى بولۇشىنى قىزغىن قارشى ئالىمىز.

«جۇڭگو مۇسۇلمانلىرى» ژۇرنىلى ئۇيغۇر تەھرىر بۆلۈمى

ISSN 1007-5836

09>

9 771007 583001

«جۇڭگو مۇسۇلمانلىرى» (维吾尔文版)《中国穆斯林》

2000-يىل 3-سان (ئومۇمىي 56-سان) (2000 年第三期(总 56 期)

ژۇرنالنىڭ خەلقئارالىق نومۇرى: ISSN 1007—5836 刊号: دۆلەت ئىچى نومۇرى: CN11—1346/B

公开发行 定价：4.00 元 باھاسى: 4.00 يۈەن ئاشكارا تارقىتىلىدۇ